

ПЕРКОВ УКРАЇНЦІВ

В КАННАТІ

Священник ПАНТЕЛЕЙМОН БОЖИК

ЦЕРКОВ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО
ЖИТТЯ В БРИТИЙСЬКІЙ ДОМІНІ КАНАДІ,
ЗА ЧАС ВІД 1890 — 1927.

БІБЛОТЕКА
АЛЕКСАНДРА БРИКА
ВІННІПЕГ, МАН.

Глядіть на минувшину, щоби
будучність зробити кращою.

ВІННІПЕГ, МАНІТОБА, КАНАДА
1927.

Church of the Ukrainians in Canada

By Rev. P. Bozyk, Winnipeg, Manitoba, Canada.

НАКЛАДОМ "КАНАДИЙСЬКОГО УКРАЇНЦЯ"

Священник Пантелеймон Божик
Знимка з 1926 р.

Першому Єпископови Канадійських Українців,

Ки́р Нікиті

на спомин релігійної боротьби, яку перетерпів,

присвячує автор

Священик ПАНТЕЛЕЙМОН БОЖИК

Передрук заборонений.

Copyright

БІБЛОТЕКА
ОЛЕКСАНДРА БРЮХА
ВІННІЦЬКІЙ, МАН

Передне Слово

Знаємо, що церков серед українського народу в Канаді займає більше, чим половину народнього життя, і починається до його розвою, або занепаду більше, чим котра інша інституція, длятого рішився я описати те, що діялося на церковнім полю серед Українців на канадійській землі.

Описую те, що бачив на власні очі, читав в часописах, книжках, летючках, чув від других людей та сам переживав поперх більше, як чверть століття, почавши від початків побуту Українців в Канаді. Я старався, о скільки міг, щоби ні чому не переборщити.

Дотично інституцій, часописів, які ще існують, і осіб, які ще живуть, а про них згадує ся моя праця, що вони в релігійних справах грали некорисну ролю для інтересів українського народу, греко-католицької та православної церкви, до котрих наш нарід переважно належав і їм нині може не милі ті спомини, я щиро їх на отсім місци перепрашаю, бо читачеви треба говорити о тім, що було, без огляду на се, чи се подобається тому, про кого говориться, чи ні. Се незмінні права історії. Про ті події повинні знати наші будучі покоління, щоби ставали ліпшими.

Може бути, що працю декотрих інституцій і осіб треба було ширше представити, а я сего не зробив; сталося се тому, що я не був близше з тим ознакомлений. — Як що прийде черга на друге виданне, ті річи поправиться.

Подібне дотичить і дат різних подій, коли вони неправильні або пропущені, та до імен декотрих осіб.

Було також потрібне подати звіти судових процесів за церкви, які відбувалися в різних судах в Канаді. Це потягло би за собою матеріальні розходи і довші пошукування, які полишаю другим авторам, які будуть мати більше часу і більше гроша.

Хто прочитає сю книжку, може зрозуміє, що українське життя в прибраній Вітчизні не мислиме без церкви, та що розбивання Українців на різні секти серед чужини є смертельним ударом для відпорної сили українського загалу в Канаді.

Священик Пантелеймон Божик

Початки Еміграції і Церковного Руху

Як між іншими народами так само і межі Українцями в Канаді, церков займає перше місце і првній насамперед стали гуртуватися Українці в окремі від інших народів групи та проявляти своє життя з цілком відрубною своєрідною культурою.

Над церковною справою найбільше дискутовано і не було майже такої кольонії, на котрій не було би спору за церков, який постійно викликав не тільки ворожнечу, але й бійки та судові процеси; виринали вони із того, що українські емігранти ділилися на православних і греко-католиків. Пізніше релігійні спори зростали значно більше через протестантський рух між українськими масами, виражений в окремих організаційних формах, пропагованих і піддержуваних презвитеріянською, методистською, баптистською, суботничною і іншими багатими протестантськими організаціями.

Року 1888 до Канади прибув з Галичини професор Николай Олеськів. Він оглянув місцеві умовини і повернув назад до Галичини, а о два роки пізніше, т. є 1890 року прибули Іван Пилипів і Василь Линяк. Були вони з села Небилова, з повіту Калуш. Вони застали тут міста і місточка, слабо розвинені залізничі і фермерські господарства. Українців тоді ще не було, а Канаду заселяли переважно Французи, Англійці, Німці та інші народи.

Пилипів і Линяк сего літа робили на жнивах в Манітобі коло Третни у Німців Менонітів. Іван Пилипів тогож року на Різдво вже був дома в Галичині, вернув за родиною, а що з Юрком Паніщакком агітував за тїм, щоби селяни їхали до Канади, були оба арештовані і пересиділи два місяці до судового рішення в Калуші, а оден місяць кари, яку їм суд присудив, відсиділи в Станиславові. В рік по сім вони таки поїхали до Канади в товаристві кільканайцять родин: Николая

Жичковського, Михайла Романюка, Юзька і Антона Пайша, Василя Яцкова і других. Після сего напливали час від часу інші українські емігранти з Галичини та Буковини, а почасти також і з Великої України. Вони переважно осідали перший раз на фармах в Алберті в околиці Стар; Пено, Скаро та Востока, в Манітобі в околиці Гімлі і Стюартбурну, в Саскачевані в околиці Йорктому та Капори.

Менша часть оставала в містах і місточках і від тих отже часів починається церковний рух. Є він відразу мало замітний, але в міру зросту еміграції стає живіший, а з часом відбивається на всіх царинах народного життя.

На самих початках обслуговували Українців в релігійних справах різні протестантські прічери, та французські або англійські священники, а се тому, що своїх священників не було, отже удавався український емігрант до такого прічера або священника, який находився в тій місцевості. А дотично того, до якої віри та народу належав протестантський прічер чи католицький священник, Українець над тим не застановлявся, бо се для него була за поважна справа, тай ще не мав він про се великого поняття, хиба з малими виїмками; впрочім, се був час плачу за рідним краєм, що ранив його душу, і час подбання про родину і зарібки, з котрих він виключно удержувався. Через емігрантські тяжкі умови життя стояла справа церковна на другім пляні; доперва по якімось часі прийшла черга і на неї і стали виринати питання чисто релігійні і обрядові, після чого вже робилися заходи, звідки дістати своїх священників, як організувати церковні громади, як будувати церкви і упорядковувати цвинтарі, та як утримувати священників і дяків.

Розмістившись окремими кольоніями поміж Англійців, Французів, Німців та інших народів, що заселяли Канаду, Українці научилися до певної міри від них, що їм необхідно гуртуватися окремо, тай саме їх житте і культура вимагали особного гуртовання від тамтих, щоби улекшити собі життя і почувитися між своїми священниками — се була друга причина, що церковне питання стало актуальним.

Правительство зі свого боку давало їм по кілька або кільканайцять акрів землі під церков і на цвинтар цілком за дар-

мо, треба тільки було про се просити уряд в Отаві; давало також на церков дерево з ліса задармо, або за малою платою. Що до расової і релігійної різниці, воно цілком не мішалось ані не давало ніяких вказівок, що до сего. Ся справа була виключно громадська, однак треба було в аплікації про цвинтар та дерево на церков сказати, якої віри є сі, що бажають сеї даровизни, та описати точно парцелю землі, якої хотіли під церков і цвинтар. Поза сим не треба було нічого більше.

Так правительство поступало з кожною народністю і вірою в Домінії. А де правительство не мало державної землі, там громада мусіла купувати землю за таку ціну, за яку могла в тамошних поселенців дістати.

Громада могла ставити собі церков після вигоди. До сего правительство цілком не мішалось. Воно вимагало тільки того, щоби по гробах не грасувала худоба, та приказувало, як глибоко копати гроби, при чім кожного мерця треба було реєструвати в уряді і подати котрого дня він помер, і на яку слабість, його пол і його вік.

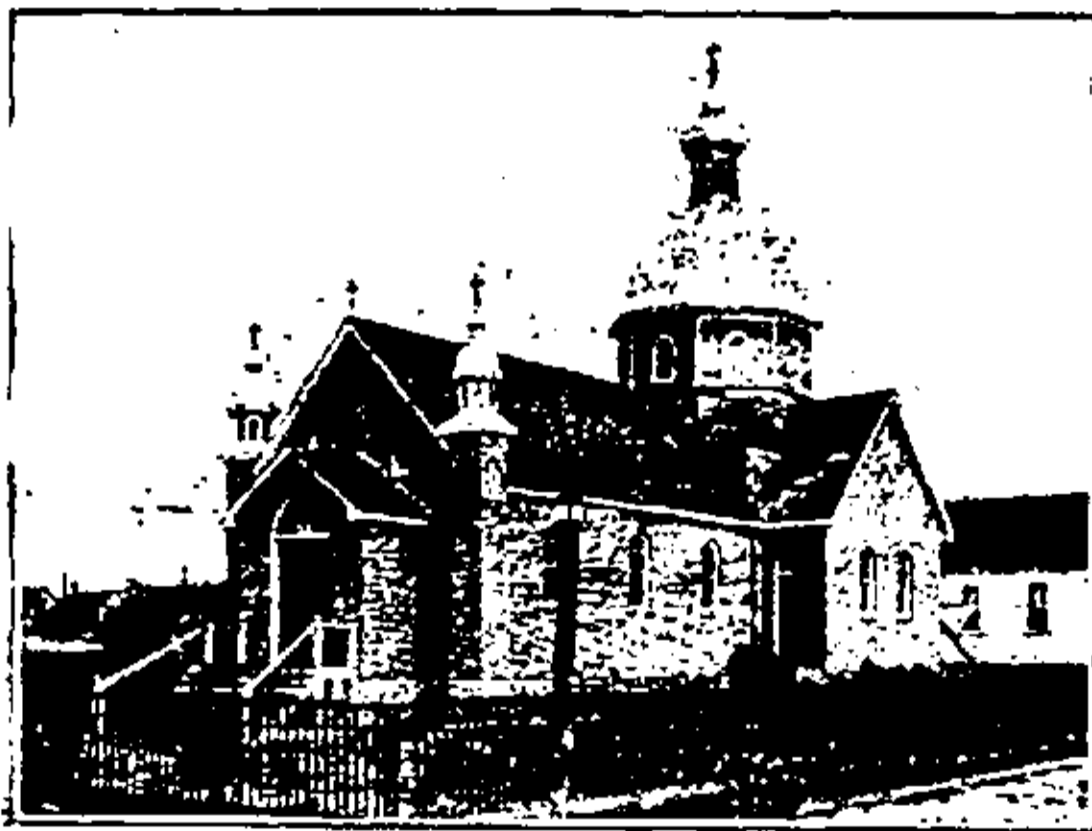
По містах були цілком відмінні умови. Тут українські емігранти мусіли власними силами купувати собі цвинтар, як що не хотіли мати гробів на чужих цвинтарах, та будувати церкви після міських вимог, які обовязували всіх мешканців міста. Місто до справи віри і обряду також не мішалось.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ І ПЕРШІ НЕУКРАЇНСЬКІ, ГРЕКО-КАТО- ЛИЦЬКІ СВЯЩЕНИКИ

Першим греко-католицьким священиком в Канаді був Дамаскин Поливка, Словак по народности. Він приїхав до Вінніпегу зі Злучених Держав 1899 року і був тут короткий час, а зараз по нім приїхав о. Іван Заклинський і о. Васил Жолдак. Поливка говорив досить добре по українськи, був середного віку і росту, досить енергичний і добрий організатор. Він правив два рази Службу Божу в пивниці під польським костелом св. Духа, який знаходиться на розі улиць Селкірка і Ейкінса. Польський священик, Іван Кулявий, парох того костела забрав для себе всю колекту, зібрану підчас Богослуження тому, що то був його костел, який тоді побудовано і

мав великі довги. Се не подобалося Українцям і їм порадив священник Поливка за всяку ціну побудувати свою церков.

Українських греко-католицьких родин було тоді у Вінніпегу около 50 і вони незадовго по сім закупили площу під церков на розі вулиць Стела і Мекгрегора, на котру Юрко Скиба позичив 300 долярів. Під весну 1900 року побудовано на сій площі церков в честь св. о. Николая, а її посвячення доконав о. Заклинський, того року. Був се малий деревляний будинок, що обіймав 20X40 стіп розміру і міг помістити не більше як 40—50 стоячих людей. А що готівки не було, то Юрко Паніщак заложив контракт зі своєї хати за будівельний матеріял у Джана Блейка; Паніщак був тоді головою комі

Перша українська греко-католицька церков св. Володимира і Ольги у Вінніпегу, основана 1899 р.

тету, а Теодор Стефаник, 20-літний хлопець, був писаром. В 1907 році церков розбудовано до розміру, що могла помістити 400 людей і переіменовано в честь св. Володимира й Ольги. В році 1926 за почином о. Петра Олексіва збудовано під церквою камінний фундамент, обложено церков цеглою і побудовано на церкві копулу.

В Злучених Державах уже була українська еміграція о стільки сильна, що виходив там український часопис "Свобо-

да" писаний етимологічним правописом, котрий наші люде читали також і в Канаді. Греко-католицькі священники Іван Ардан, заложитель часопису, Бончевський, Стефанович і інші, писали в таким тоні, щоби будувати греко-католицькі независимі церкви, отже громада св. Володимира і Ольги підхопила сю думку і поставила свою церков на шлях греко-католицького независимства. Був се погляд, щоби держатися тої самої віри, що в Галичині і того самого обряду, але не підлягали під зверхність Папи Римського. Се так виглядає, неначеби якась сотня сказала: "Ми хочемо належати до української армії, але її вожда не хочемо слухати". До сего була та причина, що американські і канадийські римо-католицькі єпископи не допускали українських греко-католицьких священників словняти душпастирську службу між Українцями, бо вони не мали на се поручення від своїх єпископів з Галичини, а їм, що мали юрисдикцію над Українцями не хотіли підчинятися. О. Іван Заклинський та передові миряни не вирозуміли думки римо-католицьких єпископів, чи просто з "рутенської" натури, разносили греко-католицьке независимство поза Вінніпег, однак сей клич не був дуже популярний.

Громада св. Володимира і Ольги була перша греко-католицька громада в Канаді, а поза нею трохи з годом організувались по інших містах і місточках та по фармах інші греко-католицькі громади і будували свої церкви, які хто міг і як знав, се залежало від обставин та числа людей.

В організованню громади і будові церкви св. Володимира й Ольги найбільше брав участь Теодор Стефаник, Андрій Заїло, Юрко Паніщак, Олекса Ксьонжик, Василь Рудко і інші. Парохіяльні протоколи писали етимологічним правописом.

Так було до 1902 року. В сім році о. Іван Заклинський зажадав, щоби громада признала над собою духовну зверхність місцевого, римо-католицького, французького архієпископа Аделярда Лянджвина, бо відносини церковні стали вияснитися, а також, щоби записала на його чартер церковні реальности. Громада сего зробити не хотіла, а тоді о. Іван Заклинський відмовився обслуговувати громаду через Різдвяні свята 1902 року а також Йорданські свята 1903 року. Громада бу-

ла на се обурена і вона постановила запросити до себе з Нью-Йорку російського єпископа Тихона з тим, щоби перейти на православіє. Третої неділі по Йордані Тихон приїхав до Вінніпегу, та о. Іван Заклинський тої неділі перед часом зайшов до церкви, а коли парохіяни казали Тихонові також іти до церкви, то сей відповів, що після церковного і цивільного права не можна йому зайти до тої церкви правити Службу Божу, в котрій уже править священник з іншої віри. О. Іван Заклинський тої неділі говорив на проповіді, щоби громада стояла далше на становищі греко-католицького независимства аж доки справа греко-католицьких громад не стане на осібнім ґрунті. Тихон побувши той день у Вінніпегу, відїхав ні з чим назад до Америки.

Від сего часу в церкві св. Володимира й Ольги повстали два табори, які поборювали себе взаїмно: один стояв за греко-католицьким независимством, а другий хотів належати до Риму — так як було в Галичині. Іван Заклинський ще кілька неділь приходив до церкви і правив Службу Божу, але Гнат Дмитрів, що стояв на чолі греко-католиків, що бажали належати до Риму, ударив його переєд церковними дверима, вирвав йому з рук парасолю і кинув за церковне заборєло на вулицю. Суд за напад на священника, укарав його 500 долярів гриви, однак Заклинський бїльше до церкви не приходив і забрався до Злучених Держав.

Після Івана Заклинського в 1903 році обслуговував сю громаду через якийсь час о. Василь Жолдак, але небавом виїхав до Галичини, а вертаючись звїдтам весною 1904 року, привіз зі собою оо. Навкратія Крижановського, Матея Гуру і Плятовїда Фїляса, які належали до чина св. Василя Великого. Від сеї пори отці Василяни станули твердою ногою в Канаді, при чїм розмірно до зросту української єміґрації, приїхали з Галичини інші греко-католицькі священники і розміщувалися по фармах, піддаючись під юрисдикцію місцевих римо-католицьких єпископів, але церков св. Володимира й Ольги далше остала независимою, греко-католицькою церквою.

Щоби ратувати греко-католицизм від независимства французький римо-католицький архієпископ Аделярд Лянджвин

в Сент Боніфасі, містечку, що уходить за передмісте міста Вінніпегу, котрого дієцезія обіймала Вінніпег і цілу Манітобу, побудував напроти церкви св. Володимира й Ольги в 1905 році другу досить величаву церкву в честь св. о. Николая і дав її для ужитку тим греко-католикам, які належали до Риму. В ній сповняв службу о. Навкратій Крижановський, потім о. Матій Гура і інші священники.

Тичасом українська еміграція напливала з Галичини, викликана письмами сих, що тут вже були, та агентами корабельних компаній і розмірно до сего, зростали у Вінніпегу обидві церкви, а також церкви на провінціях.

АХІЛЬ ДЕЛЯРЕ,

перший бельгійський греко-католицький священник між Українцями в Канаді

Через брак греко-католицьких священників, архієпископ Лянджвин, ідучи в 1898 до Риму, загостив в Бельгії, в Роттердамі до монастиря оо. Редемтористів і просив там о місіонарів для Канади, які мали би зайнятися українськими емігрантами в його дієцезії.

Першим з бельгійських місіонарів був о. Ахіль Деляре, та в міжчасі число їх зросло до шість людей. О. Деляре приї-

хав до Канади 2. жовтня 1899 року і осів в Йорктоні, в Саскачевані і звідси обслуговував також і інші громади в околиці Йорктону, де в році 1914 збудував прекрасний монастир св. Спаса.

Французьких місіонарів між Українцями було пять. Між ними визначився о. Сабурен, який говорив і писав добре по українськи та о. Йосиф Жан. Як бельгійські так само і французькі місіонарі були призначені для Українців лише на якийсь час, поки не буде подостатком місіонарів Українців, але, що сих завсігди бракувало, то декотрі з них остали на всегда на обслузі Українців, а декотрі вернули назад до свого обряду. Як французькі, так і бельгійські місіонарі перед вступом до греко-католицької церкви училися української мови і церковного обряду. Всі вони інтересувалися українськими справами так запопадливо, що польське духовенство часто скаржило ся на них за їх український шовінізм. Зразу приймали їх українські громади досить холодно, але з часом побачили в них щирих своїх душпастирів, стали їх трактувати як українських. А найбільше з них натерпівся о. А. Деляре, котрий крім відомої праці в Йорктоні і околиці збудував в 1918 році також український сиротинець в Айтуні, в Саскачевані.

ПЕРШІ РОСІЙСЬКІ, ПРАВОСЛАВНІ СВЯЩЕНИКИ

Підчас, коли галицькі Українці будували свої церкви і організувалися в громади, те саме робили також буковинські Українці. Вони перший раз поселились в Стюартбурні, в Манітобі, о три роки пізнійше, як Галичани, а Василь Загара з села Брідок, з Заставниччини був першим емігрантом. Їх перша церков в честь св. Димитрія, побудована в тій околиці, року 1903 на Довбеньковій фармі між лувківськими односельчанами. Першим священиком був Константин Попов з Мінсаполісу, зі Злучених Держав, звідки приїхав до них на замовлення. З часом наплив українських Буковинців побільшився. Вони сідали по фармах, як Галичани, при куші з ними, або окремо, а також по містах і місточках. В міру потреби російські єпископи з Нью Йорку надавали їм більше священиків. Російські священики не задержувалися довго в Канаді, а забиралися назад як не

до Росії, то до Америки, бо казали, що Канада зі своїми обставинами і кліматом не підхожа для них. Через се досить занеббувалося місійну працю, а коли на їх місце присилано інших, то й ті скоро оставляли Канаду, часто навіть проти волі своїх єпископів. Російські священники задержувалися в Канаді на стадо аж після 1918 року, коли побачили, що в Росії настав переверот, що загрозив церкві. Люде не були задоволені з сих священників, бо вони гогорили по російськи, або ломаною українською мовою, не признавали Українців за Українців, та тягнули Буковинців сентиментально до Росії. Вони не були Росіянами з походження, тільки помосковщені Українці з Великої України. Також галицькі священники, яких єпископи присилали сюди, були такими самими. В році 1906 Стюартбурчане були першими, що удалися за священником до буковинського митрополита Володимира Репти до Чернівців та сей відмовив їх просьбі. Він сказав, що буковинська прав. церков не є в курсі провадити місію в чужих краях, і подав їм адресу до російського єпископа Тихона в Нью Йорку і радив тудя удатися за священником, хоч вони про сю адресу знали, бо мали в той час священника ід Тихона, Александра Солянку, що походив з угорського Зкарпаття. Року 1912, з околиці Мондери, вислали Буковинці таож делегацію до Репти, в особі Георгія Крицула, Ромуна, щоби їм прислав священника, якому запевнили стаю платню по тисячу долярів річно, крім інших доходів і хату. Але і тепер успіху не було. Дальший хід церковного життя звязаний по часі з греко-католицькою та російською православною церквою в Злучених Державах, тому на хвильку повернемо туди.

ПЕРЕХІД ГРЕКО-КАТОЛИКІВ НА ПРАВОСЛАВІЄ І РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНЦІВ

Угорська, греко-католицька громада св. Покрова в Мінеаполісі, в Злучених Державах, перейшла дня 18. жовтня 1892 року з цілим церковним маєтком на православіє. Притокою до сего було то, що в Злучених Державах не було греко-католицького єпископа і чрез се тамошні греко-католицькі громади находилися в духовій зависимости під англійськими та ай-

ришськими єпископами. Се їм не подобалося і длягото згада-
ли громада уважала за відповідне перейти на православіє. Бу-
ла до сего і друга причина, а саме, що Угорщани уважалися
Росіянами. Російське православіє підходило під їх смак і зір-
ваннє з Римом пішло легко.

Олексій Товт, настоятель сеї церкви, угорський старокра-
євий священник, підготовив громаду, удався до Святійшого Су-
ноду в Петербурзі, а сей поручив ту справу Бехметеву, росі-
ському амбасадорови в Вашингтоні, і наслідок був той, що гро-
маду прилучено до православної російської організації, як в
Злучених Державах не була ще виразною. Синод бачучи віспо-

ПРОТОЄРЕЙ АЛЕКСІЙ ТОВТ

відну почву, в році 1903 прислав до Злучених Держав єписко-
па Николая і двох священників для заложення єпархії серед Ро-
сіян, які тут жили, розкидані по містах і місточках і серед У-
горщан та інших православних народів і зосмотирв його в сто
тисяч долярів річно.

Пішла робота російської організації. В Мінеаполі-
ті отворено місіонарську школу, а єпископ, резидуючи в Сент

Франціско, наглядав звіттам сю школу, та відвідував головнійші місійні осередки. Пізнійше він переніс свій осідок до Нью Йорку, де священник Александер Хотовицький збудував катедру на 97 вулиці, на котру він їздив до Росії збирати жертви по монастирах.

Мінеаполиська громада заохотила єпископа Николая до поширення православія так, що сей відгомін відбився в петербургських і московських кругах. Із сеї причини місіонарську діяльність розвинено не лише межі Угорщанами, але і між галицькими і буковинськими Українцями. На сю роботу російські централісти в Петрограді і Москві покладали велику надію. Вони вносили з того, що Галичани і Угорщани перенявшись православієм в Америці, вертаючи до Старого Краю, будуть там апостолами не лише православія але й політичних думок, і стануть правою рукою російським змаганням на випадок війни межі Росією і Австрією.

Святійший Синод був після традицій в тісній звязи з прочими православними патріярхами: єрусалимським, константинопольським, александрійським, антиохійським та сирійським у Дамаску і він в порозумінню з остатним санкціонував в Америці при російським єпископаті в Нью Йорку для Сирійців, сирійський єпископат під доглядом російських єпископів. Першим єпископом для православних Сирійців був Рафаїл, а коли сей помер в 1913 році, тоді на його місце висвячено Евфимія. Для Сербів, Болгарів, Румунів та інших православних народів російські єпископи держали священників їх народности, святили тут сих священників, або спроваджували їх через їх церковний заряд в Европі сюда, які тут були підчинені під юрисдикцію російських єпископів. Так робилося тому, що після церковного канонічного права і вікової традиції, православна церква в котрім небудь краю не сміє посилати свою місію до того краю, де уже є заложена православна місія того самого визнання. Шануючи сей закон, жадна православна церква з Европи не отворила в Америці своєї місії, бо тут була скорше заложена російська місія, перший раз в Алясці, ще тоді, коли вона належала до Росії, а другий раз тоді, коли до сего дав повід Олексій Товт.

Зі Злучених Держав рух російської церкви перенісся до Канади. Російські священники, Дмитро Каменев і Володимир Александров відслужили першу Службу Божу 12. липня 1897 року в хаті Теодора Немирського у Востокі в Алберті. Вони приїхали сюда з Сан Франціско на просьбу тамошних фермерів під проводом Антона Савки. Звідси сей рух перенісся також на околицю Мондер та на другі колононії, особливо між колоністів бродського повіру, де панував русофільський рух, котрий власне був до певної міри тою причиною, що галицькі русофіли греко-католики переходили на російське православ'є. Російські священники, користаючи з православ'я, ширили з ам-

Хата Теодора Немирського, в котрій відбулося перше православне богослуження галицьких, русофільських Українців, які перейшли на православ'є 1897 року в околиці Восток, в Алберті

вон панрусизм в такій формі, що хто не російський, той і не православний, а хто не православний, той не російський. Поза сим Росію захвалювали як одну країну, де нема ні скорби ні печалі. Люди русофільської думки любили такі вирази і захоплювались тим, і через се більше ненавиділи греко-католицьких священників, бо сі враз з греко-католицизмом несли також українізацію. Рівночасно російські священники страшили греко-католиків також Французами, які через греко-католицизм мали би ніби французити Галичан.

Потяг греко-католиків до православія не полягав впрочім тільки на русофільськiм сентименті, але і на тiм, що російська місія в Нью Йорку не звертала уваги на дисциплінарну і виховавчу сторону своїх вірних, ані організаційну будучність. Вона була рада тим, що забирала для себе уніятів, щоби було чим хвалитися перед Синодом. Не вимагала також того, щоби церковна реальність була затягнена під її чартер, бо не мала такого порядку. Се в очах греко-католиків, які на будучности організації не розумілися, виглядало далеко лекше. Вони знали тільки те, що "наше має бути в нас і кождому від того засі", тому о стільки було тяжше боротися з сим греко-католицьким священикамъ.

Після єпископа Николая Святійший Синод прислав до Америки єпископа Тихона. Сей в 1904 році звидів цілу Канаду і всюди, де було потрібно, обсадив священиками православні кольонії. Від сего часу російський місійний центр в Нью Йорку став звертати пильнійшу увагу на Канаду.

ПЕРШИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ЗА ЦЕРКОВ

Перехід греко-католиків на російське православіє викликав кілька поважних процесів за церковну реальність. Перший такий процес за посідання церкви, був в Старі, в Алберті, котрий почався 24. березня року 1904 в едмонтонськiм суді. Він виринув через запис церкви на французького римо-католицького єпископа, Емілія Легая, котрий резидував в Сент Алберті, Алта, недалеко Едмонтону і мав духовний нагляд над греко-католиками, котрі не мали ще свого єпископа і були ще не вилучені з організації римо-католицької в окрему грекокатолицьку організацію.

Та церков була записана на громаду, але греко-католицькі священики, котрі її обслуговували, Дмитрiв, Тимкевич та Іван Заклицький домагалися запису церкви на єпископа Легая, бо так вимагали на той час церковні права і порядок. Громада числила около 40 родин. Іван Пилипiв з горсткою людей стояв на тiм, щоби церков остала на громаді, а Павло Пасемко з горсткою людей стояв на тiм, щоби церков записати на єпископа Легая. Се непорозумінне довело до того, що пер-

ша сторона перейшла на російське православіє, бо російський священник, Яків Корчинський, не вимагав запису церкви на російську місію, тому, що російська місія не мала свого чартуру, ані такого порядку, щоби записувати церкви на єпископа, — се вона відкладала на пізнійше, а тепер старалася лише, щоби приєднувати до себе уніятів.

Після тягання по канадійських судах, скарга опинилася в Лондоні, де в червні 1907 року найвисший англійський суд "Преві Консід" рішив, щоби церковна реальність остала так як була, т. є на громаді; — отже виграла православна сторона, а греко-католики програли і понесли коштів 18 тисяч доларів. Церков була деревляна і разом з цвинтаром не вартувала більше як 1000 доларів.

Пізнійше, т. є в році 1910, був в Алберті судовий процес за греко-католицьку церкву на Чіпмані, Ребитгілі, та Буфорді і всюди виграла православні на тій самій підставі, що в Старі, бо і там підклад судового процесу був той самий. Таких процесів було більше.

Задля судових процесів за посідання церковних маєтків, виринули також догматичні різниці обох церков, а за ними політичні, українські і русофільські.

Громада в Старі переживала найбільше розярнене на Великдень року 1904. Російський священник, Яків Корчинський правив в церкві, а греко-католицький священник, Іван Заклинський правив на дворі Службу Божу і підчас свячення пасок і обходу церкви одні другим перешкаджали криками і се довело до отчаю обі сторони. Крик і галас перемагав церковні пісні. Женщини і діти плакали. Поліція боронила порядку і недопускала до сутички.

Від сего часу ненависть між людьми ізза церкви була так сильно поглублена, що одні других навіть не здоровкали при стрічи, а Українців з подальших околиць, які переїзджали сю околицю в дорозі до Едмонтону не принимали на ніч, а навіть не позволяли поїти коней з керниці, як що знали, що вони з противної церкви. Різниці, які тут виринули ізза церкви розносилися і на інші кольонії, які замикали греко-католиків в одну, а православних в другу церковну організацію.

АРХИМАНДРИТ АРСЕНІЯ ЧЕХОВЦЕВ

Найбільше галицьких греко-католицьких Українців перейшло на російське православ'є тоді, коли в Канаді місіонерував архимандрит Арсеній Чеховцев, між роками 1905 і 1908.

Говорено, що Арсеній мав тільки дяківську школу у Росії і був по народности Кіргіз. Він був передше в Злучених Державах через кілька років священиком і там дослужився уряду архимандрита. На фармі в Савт Канаані, в Пенсельвенії, недалеко гробу Олексія Тавта, побудував він монастир і се зробило його досить популярним в Злучених Державах. Був він імпозантної будови, кремезний, жартобливий і веселий, говорив ломаною українською мовою, однак проповідник з него був першої якості. Де він правив Службу Божу, туди приїздили фермері навіть по трийцять миль, щоби послухати його проповіді. Він потрапив за предмет на проповіді взяти що небудь і привести скоро цілу громаду до плачу. Як він впливав на людей, показує се, що одного разу після проповіді у Вінніпегу вийшли з церкви два галицькі соціялісти і сказали до себе: "Біда не сей Москаль! Через його проповідь не тяжко стати православним."

Арсеній говорив проповіді для простого народу, але дуже добре, і якби не непорозуміння, які він мав з митрополитом Платоном, то був би єпископом в Канаді. Та через се його випередив Александер Немиловський, священик з Катасакви, десь там в Злучених Державах, котрий хоч і носив титул канадійського єпископа, але в Канаді не жив, тільки деколи приїздив до Канади на візитацію церков.

Арсеній прибув до Канади в 1905 році і осів на разі у Вінніпегу при церкві св. Тройці на розі вулиць Манітоби і Менкензого, котру заложив в 1904 році о. Ярослав Січинський, і як декан доглядав з відси православні церкви в Манітобі, Саскачевані і Альберті. (У східній Канаді не було ані одної православної церкви). Будучи у Вінніпегу, Арсеній перевів на православ'є дев'ять малих греко-католицьких громад в Сифтонським дистрикті недалеко Вінніпегу, а коли перенісся до

Едмонтону, в Алберті, в 1907 році те саме зробив в Ребет Гилі, Буфорді, Іст Гейті і ще в кількох інших кольоніях.

Впрочім Арсеній не був тільки добрий місіонар, але й до певної міри дипломат. При перетягуванні на православ'є греко-католиків, він захвалював Росію і показував російські прислуги на користь українським русофілам, яких ніколи не було. Сам він доволі толерував українську думку. - Був він також добрий полеміст-аполюгет. З баптистськими проповідниками, які оперували тоді в Ребет Гилі та в Едмонтоні між Українцями, він так влучно полемізував публично на зібраннях, що греко-католицький священник Матей Гура, едмонтонський парох, хоч відносився до Арсенія не дуже прихильно, переслав йому гратуляцію.

“КАНАДИЙСЬКА НИВА”

Скоро лише архимандрит Арсеній Чеховцев приїхав до Канади, став зараз у Вінніпегу видавати часопис під назвою “Канадійська Нива”. Говорено, що Арсеній не умів добре писати, то коректу справляв за ним Александер Старовдоров, Білорусин по народности, недокінчений студент політехніки, котрий через революційні вчинки 1905 року, в яких він брав участь, втік з Росії через Галичину до Канади, а за се Арсеній платив йому 10 доларів в місяць. Року 1914 Старовдоров умер в Калгарах, в Алберті, а українські студенти з доктором Григорієм Новаком на чолі збудували йому надгробний пам'ятник з вибитим хрестом на нім, бо він був українським прихильником і добрим товаришом українським студентам.

Часопис “Канадійська Нива” був малого формату і виходив неправильно два рази в місяць, а був печатаний етимологічним правомисом в русофільським дусі, при чім технічний і інтелектуальний його бік був доволі слабкий. Говорено, що замість преси Арсеній клав дошку на папір і сідав товстим своїм тілом з верха, бо преси не мав, а лише деколи набір посиь на чужу пресу. В кождім числі “Канадійської Ниви” Арсеній поміщував свою статтю під заголовком: “Корм

духовний" так влучно, що фермери читали залюбки, і се власне надавало вартість цілому часописови.

Будучи в Едмонтоні, року 1907 Арсеній зорганізував тут видавничий кружок з галицьких русофілів і від того часу часопис "Канадійська Нива" виходив в більшому форматі, правильнішє і кріпше русофільський. Враз з видавництвом того року Арсеній зорганізував також кружок, що мав на меті отворити в Едмонтоні бурсу імени Івана Наумовича, мав уже 600 долярів на сю ціль, та не поталанило отворити бурси. Комітет розвязався, зібрані гроші по часті зів часопис, а решта так десь розійшлася. Арсеній утративши надію на єпископство, року 1911 покинув Канаду і знеохочений поїхав до Росії. Що він там робив, точно не знати, але оден раз "Новое Время" писало про него, що він в Одесі говорив проповідь в однім монастири так добре, що ставилося його за взірць другим бесідникам і дивувались, як в "дикій Канаді" міг виробитися такий проповідник. Пізнійше місійний центр в Нью-Йорку жалував за тим, чому Арсенія не зроблено єпископом на Канаду. Під час російської революції року 1917, Арсеній утік з Росії до Сербії і перебував там до року 1926. Того року зроблено його єпископом і прислано в Канаду. Були також чутки, що Арсеній в роках 1905 і 1907 робив заходи злучити православну церкву з англійською церквою, але ті чутки були неправдиві.

По оставленню Канади за Арсенієм дуже жалували русофільські громади.

ПРОБИ ОРГАНІЗОВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ЦЕРКВИ

Коли в Канаді пописувався архимандрит Арсеній Чеховцев, на греко-католицьким ґрунті місійна праця не дуже пишалася рожевим цвітом. Взірцевої централі не було, а три світські українські греко-католицькі священники з Галичини, Іван Крохмальний, Максим Гудима та Тимофій Василевич не маючи поручення на Канаду від своїх єпископів ані від Риму стали місіонарувати на власну руку і пробували заложити не-

зависиму народню церков. То було в 1907 і 1908 році. Невдовзі вони занехали сю думку, бо бачили, що канадійські обставини до такої церкви ненадаються, чи може боялися, що римо-католицькі єпископи їх подужають. Через руки Арсенія Іван Крохмальний і Максим Гумецький злучилися з російською місією, а Тимофій Василевич примирився з греко-католицькою церквою і забрався до Злучених Держав. Забрався також до Злучених Держав Іван Крохмальний, а Максим Гумецький обслуговував через один чи два роки греко-католицьку громаду св. Володимира і Ольги у Вінніпегу, удаючи незалежного греко-католицького священника. В році 1910 він заслаб і виїхав до Каліфорнії. Помер там в хаті одного російського православного священника.

Був то час, коли українізація не була виразною думкою в простих народних а навіть інтелігентних верствах, а якесь хитанне в український та русофільський бік, за виїмком хіба декотрих визначніших одиниць. Дехто розумів федерацію з Росією, а дехто над сим цілком не застановлявся; а ті, котрі розумілися лучше на українській думці, як Тарас Ферлей, Василь Кудрик, Василь Гловацький, Мирослав Стечишин та інші — і в них була нескристалізована думка, бо в промовах часто уживали назви "Русин", що означало Українця. Такий погляд існував значно довше. Сею назвою послуговуюся навіть при чартері української елевейторної спілки, коли її засновано в році 1916, і замість ужити назву українську, ужили русинську, що в перекладі по англійськи звучить: "Рутініан", а не "Україніан". Тоді майже всі українські світочі стреміли до того, щоби Україна була соціалістична, а кличі їх були? — єднатися з робітниками цілого світа, тільки не з церквою.

Таке хитанне було також щодо католицизму. Не обучені остаточно в Галичині в справах історії церкви, слово: "всіх зас православних христіян", на Великім Вході підчас Служби Божої притягало многих греко-католиків до російського православія. Згодом греко-католицькі священники, Навкратій Крижановський, Матей Гура і інші пояснили людям, що православіє міститься у правді і вірі, яку визнає греко-католицька

церков, а не у слові, як се розуміє російська церков, та що у ній — се не є ніяка новина, тільки зворот до первісної української церкви, прийнятої св. Володимиром і Ольгою, котра на Україні в 1054 році зістала знесена через купецькі і політичні впливи хитрих Греків. Вони пояснили людям також, що у ній не завели Поляки, як се мильно говорили російські священники, бо вона є у Греків, Болгар, Румунів, Маронітів, Сирійців і інших народів, з якими Поляки не мали ніколи нічого спільного. Від того часу перехід греко-католиків на православіє став ослабати, тим більше, що російські священники вязали тісно православіє з політичними інтересами Росії, які не конче багато обходили канадійських змосквофілених Українців, при чім добачували також і се, що російські священники стоять на низькім культурнім рівені, з малими дуже виімками, що не можуть провадити иншої роботи понад се, що хрестять, ховають та служби правять, ще й до того скоренько утікають з Канади, бо їм тут зимно.

МИТРОПОЛИТ СЕРАФИМ

В березню року 1903 привандрував до Канади митрополит Серафим, відомий в Росії як Стефан Уствольський, в товаристві російського монаха Макарія Марченка. Серафим був в Петербурзі священником на царськім дворі і мав академічне образование. Говорено, що якийсь офіцер забрав від него жінку, то він так за нею затужив, що аж з розуму зійшов. Через се Святійший Синод, т. є найвища церковна власть в Росії, уневажнив його душпастирство на підставі церковного права. Прийшовши до себе, Серафим удався на гору Атос до монастиря св. Пантелеймона і тут постригся в монахи, а що був образований і мав уже від ряду літ священничу практику, то скоро аванзував до висшого чину і накінець зістав рукоположений в єпископи під прибраним іменем Серафима.

Копію Серафимової грамоти оглядано у Вінніпегу в маю 1926 року і відіслано до Львова до національного музею імені митрополита Шептицького; в ній про Атос нічого нема сказано, тільки про те, що Серафим висвячений в єпископи 15. жовтня 1902 року. На грамоті є підписаний константино-

польський патріярх Антим, архієпископ Стефан Товарський, намісник ерусалимського патріярха у Вифлєемі, та Ниль, митрополит карпатський і касьський у Смирні. Грамота дивна тим, що в ній не подано місця, в котрім був Серафим свячений, ані не назначено йому території, де мав Серафим бути єпископом, як також не знати напевно хто його святив в єпископи, патріярх Антим, чи котрийсь один зі згаданих єпископів, чи всі три разом, яких місця резидовання знаходяться

МИТРОПОЛИТ СЕРАФИМ

далеко одно від другого. Бути може, що ці три духовники були на Атосі і там собором висвятили Серафима і тому чутки про Серафимове свячення, які кружили в народі були звязані з Атосом, про що сам Серафим мав комусь говорити. Через се грамота Серафимового свячення стягає на себе підозрінне неграмотности або недбалости тих духовних, котрі її підписали.

Серафим був вперед в Нью Йорку в Злучених Державах і

по короткім там побуті приїхав до Канади, знаний уже тут як митрополит. Користаючи з того, що в Канаді не було тоді сталого православного ані греко-католицького єпископа, він піднявся зараз до місійної праці, бо бачив податливий ґрунт, і став висвячувати в священники кого попало.

В Юрія Паніщака в хаті, на улиці Джарвіса, під числом 332 у Вінніпегу на цвітну неділю 1903 року він висвятив в священники Теодора Стефаніка, а потім у тій самій хаті Николая Зайцева. Після сего Яцуру, фермера з Гімлі, в Гімлі, Манітоба, недалеко Вінніпегу. Відтак Семена Довганя у млині, Джана Кенедого в Сифтоні. По сім уже, де попало святив: Дм. Ярему, Івана Негрича, Івана Зазуляка, Івана Данильчука, Александра Кандію, Михайла Бачинського і його батькт Олексія, Йосифа Чернявського, Гаврила Тимчука, Йосифа Сікорського, Андрея Вільчинського, Николая Рожку, Івана Бодруга, Юліана Богонка і інших. Деколи свячення доконував при одній Службі Божій на піддіякона, діякона і священника, чого ніколи не практикувалося ні в католицькій, ані православної церкві, а виконувалося се на протязі трох Служб Божих. Так нагло він висвятив Гаврила Тимчука у церкві на Толстой, Манітоба, у великодний понеділок 1903 року.

Сі нововисвячені священники були ріжного образования. Іван Бодруг і Іван Негрич були фаховими учителями в Галичині. Дмитро Ярема, Андрій Вільчинський, Іван Зазуляк, Олексій Бачинський і Гаврило Тимчук були старокраєвими дяками в Галичині; Теодор Стефанік був звичайним робітником і робив при машинах в сіенарськім варстаті у Вінніпегу і мав сільську школу з Галичини, але доволі хитрий і меткий, кремезний і симпатичний. Яцура, Олексій Кандія, Николай Рожко, Йосиф Сікорський та Григорій Приграцький були господарями в Галичині, старої дати і займалися в Канаді також фермерством. Йосиф Чернявський був в Галичині "фінансом", Михайло Бачинський і Іван Данильчук мали кілька гімназіяльних класів в Галичині і т. п.

По сім пішли уже чергові свячення людей всякого покрюю без найменшої уваги на те, з яким кандидат образованием, якого поведення або здібностей. Коли Іван Бодруг звертав

увагу Серафимови, щоби не святив кого попало, бо се пошкодить місії, тоді Серафим ще більше без застереження святив попів і насвятив їх около 50 осіб з дияконами включно. За свяченне брав кілька міг від десять долярів в гору, а коли не мож було нічого взяти, як що се був фармер, то й даром.

Першу прилюдну архиєрейську Службу Божу мав Серафим третої неділі в піст року 1903 в однім з іміграційних саль у Вінніпегу в присутности шістьдесять людей. Тут він висвятив Івана Бодруга, котрому Яцура, як оповідав сам Бодруг, показував пальцем так, аби всі виділи, котрого апостола читати, і додав на голос: "Отутечкі зачінай читати, а тутечкі закінчей, і уважей жебис чим владику не розсердив; тай маєш се низько їм поклонити по всьому".

Престіл був зроблений з якоїсь паки. Оповідав Бодруг, що того дня Серафим мав проповідь на тему: "Візьміть ярем мій на себе і навчіться від мене"... і та проповідь була дуже влучно сказана. Говорив по російськи, ентузіастично.

Розказували старі українські "дипльомати", що з появою Серафима тісно звязана особа Кароля Геника, котрий в ту пору був еміграційним урядником у Вінніпегу. Геник був русофіл і належав до старокурсників в Галичині і був він першим канадійським урядником з поміж Українців. Він приїхав до Канади року 1896 і був уже широкозвісний між Українцями, бо розміщував їх по державних землях.

Близькі його знакомі говорили, що він боячись, щоби котрийсь з молодих людей не забрав його становиска, а також, щоби пімститись на них за те, що вони Українці, вимацав Серафима в Злучених Державах і спровадив його до Канади, щоби сим способом дати від себе спосібнішим людям якусь становиско (так він говорив), а в дійсности, щоби їх скомпромітувати. Сам Геник в то не вірив, бо був досить хитрий і мав університетське образование з Галичини, Серафима часто передержував у себе і давав напрямок в роботі.

З виїмкою Негрича, Стефаника і Бодруга, котрі остались у Вінніпегу, Серафим порозсилав своїх попів по Канаді про-

повідувати слово Боже, як хто знав і як хто міг, і в протязу двох років, казали, доходило число вірних до шістьдесят тисяч.

Греко-католицьке і православне духовенство привитали сій рух неприхильно і як могли так боролися проти него.

Духовні російської місії доказували, що Серафим не був жадним єпископом, тільки обманцем, бо ніхто його на Атосі не святив на єпископа, та що впрочім, колиби він навіть і був там свячений, то поза Атосом те свячення православна церква не признає за легальне тому, що права тамошної церкви щодо обсягу ділання ограничуються тільки на територію Атос. Греко-католицькі священники боролися з сим рухом як зі схизмою; та сі спротиви одних і других священників не могли спинити сего руху. Осеню 1904 року Серафим виїхав до Росії і представився Святійшому Синодови в Петербурзі. Там він зажавав своєї апробати і юрисдикції на Канаду, де, як казав він Синодови, не було цілком православної місії, а зглядно, що він навернув до православія тисячі уніятів, при чім зажадав також грубого пособія на розпочату місію. Була се досить хитра дипломатія з його боку, та йому не поталанило, бо російський місійний центр в Нью Йорку представив Серафима Синодови як бунтівника, котрий в Канаді наробив чимало клопоту.

Були також чутки, що Синод навіть без доносів на Серафима бувби не признав його законним єпископом тому, що він дуже легким способом хотів попасти в єпископи і вирівнатися з тими, котрих єпископство коштувало багато науки, а також і через те, що російська церковна аристократія, з якої складався Синод, осуджувала узурпацію Серафима. Та головна причина була та, що російська і взагалі кожда православна церква не признає свячення на Атосі легальним поза Атосом, бо Атос є осібна церковна республіка, яка поза свої межі не сміє посилати свій клир для ширення віри.

Не діставши признання в Синоді ані фінансового попертя; Серафим весною 1905 року вернув до Канади. На него тепер спала клятва синодального прокуратора Константина Петровича Победоносцева, який враз зі Синодом екскомуніку-

вав Серафима. Ту екскомунікацію помістив "Світ" в 13 числі 1905 року. "Світ" був органом російської православної місії в Америці, котрого дещо читали православні вірні в Канаді. Озлоблений Серафим невдачею в Петербурзі, ратуючися, у відповідь на екскомунікацію видав дня 18. квітня 1905 року посланіє до своїх вірних, в яким категорично не признав екскомунікації ані синодального уряду над собою, а навпаки, пояснив в посланію, що Синод є незаконним церковним тілом на цілу Росію.

УПАДОК СЕРАФИМОВОЇ МІСІЇ І ОСНОВАННЄ "НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ"

До невдачі в Петербурзі та екскомунікації, митрополит Серафим мав ще й інші клопоти. В часі його відсутности, вісімнадцять його священників: Дмитро Ярема, Іван Данильчук, Андрій Вільчинський, Юлій Богонько, Іван Зазуляк, Гаврило Тимчук, Михайло Бачинський, його батько Олексій, Йосиф Чернявський і інші, з Іваном Бодругом на чолі, покинули Серафима і перейшли до англійської пресвітеріанської секти разом зі своїми громадами.

Англійські пресвітеріанські круги від давна думали над тим, щоби заложити між Українцями свою місію, в ціли скріплення себе Українцями проти канадійських Французів, з яким вони вели вічну боротьбу, але зробити сего не могли без священних єпископом священників, бо нарід не приймав інших. Тепер найшлася на се добра нагода. Ходило також о се, щоби Українців відтягнути від їх культури і національних почувань і створити в Канаді сильну англійську націю, а се досягнути можна було на їх думку тільки через протестантську церкву.

Закривши саму дійсність перед Бодругом і його однодумцями, англійські пресвітеріане сказали їм, що вони не бажають Українців ані протестантчити, ані винародовлювати, а беруть собі їх тільки для помочі в боротьбі проти Французів, бо інакше греко католики враз з Французами будуть піддержувати проти них католицизм, якого вони намагаються знищити.

Для пропаганди тих гадок стали видавати в 1905 р. для Українців часопис "Ранок" а Бодруга поставили редактором і

дали поміч фінансову всім тим священникам Серафима, котрі подалися до протестантизму,—на провінції по сорок, а в містах по сто і більше долярів в місяць. А для замилення очей назвали отсю дивачну місію “Греко-Незалежна Православна Церков” в супереч греко-католицькій і російській православної місії. Крім сеї платні, давали ще хатну обстанову сим попам по містах, та 300 долярів на коня і візок тим, котрі проповідували на фармах.

Серафим зістав тепер цілком на боці майже без нічого. Він остався тільки з Макарієм Марченком, Сильвестром Мужоном, Николаєм Рожком, Демьяном Вітюком, Дмитром Сідором, Олексієм Кандією, з Яцурою і ще кількома, які не мали ніякого організаційного хисту. Деякі з них ледви читати уміли і на Службі Божій пропускали “Єлиці оглашені, ізидіте: оглашені, ізидіте: єлиці оглашені, ізидіте: да никто от оглашених, єлиці вірні, паки і паки миром Господу помолімся” і замість брати цілий сей стих брали тільки докінченне від: “Паки і паки”. Іван Негрич і Теодор Стефанік, що були свідомійшими, вже літом року 1903 вернули до цивільного стану, бо бачили, що Серафимови місія не удасться серед протестантського моря, без centa на організацію і з такими духовними, які він святив. Сих, котрі остали з Серафимом презвитеріяни не хотіли до себе взяти, бо се були прості хлопці, що мали лише по кілька родин при собі, котрим попували, однак не було надії, щоби вони могли придержати при собі навіть ті родини.

Робота Бодруга зробила на Серафима погане вражіння, але керуючі тим рухом протестантські круги, щоби їм Серафим нічого не шкодив, хотіли й його взяти до себе і дати йому повне удержання та Серафим се предложенне відкинув.

Щоби розбити Бодругову організацію, літом року 1905 Серафим помістив в англійськiм дневнику “Фрі Прес” у Віннінегу суспензію всіх тих своїх попів, що перейшли до протестантизму, їх імена і знимку.

Бодруг, маючи в руках часопис “Ранок” і лучших проповідників воював зі Серафимом дуже легко і уже він грав ролю єпископа. Зараз на борзі, року 1905, він висвятив на проповідника Дмитра Кирстюка і Олексу Максимчука. Потім В. Пин

диковського і В. Пинянського, котрих Бодруг спровадив з Галичини. Крім сих, Бодруг святив і більше українських проповідників, котрих число з часом доходило до трийцять мужа. Не було се свяченне проповідників таке, як практикують католицькі та православні єпископи, а стягненне із них присяги на вірність протестантизму в роді підписання деклярації та відповідної молитви.

Потім пішла покотом протестантська робота під покришкою грецьких форм, бо так було треба для замилення очей простим хлопам, котрі на церковних справах дуже мало розумілися, а притягалося їх до протестантизму незалежністю.

Деякі проповідники, що стояли враз з Бодругом, побачили, що попали в протестантизм зі своїми вірними, та що протестантство між Українцями стремить до винародавлення, в роках 1908 і 1909 покинули проповідувати і зайнялися чим хто міг. Такими були Яків Крет, Василь Пинянський і ще кількох.

З часом стало всім ясно, куда повів Бодруг своїх попів і вірних. Через Серафима люде стали звати проповідників "Серафимцями", та се справи не змінило. Ся назва перейшла також і на вірних — так, що слово "Серафимець" означало не лише проповідника сего сектанського руху, але й кожного мирянина, що держався сеї секти. Бодруг в "Ранкови" писав проти греко-католицьких і російських православних священників і сим відвертав очи своїх вірних від того, що він робив. Нарешті дізналися люде, що бодругівцям пресвітеріянська секта платить місячну платню за перетягування їх до протестантства, стали тихцем, а навіть явно за се осуджувати проповідників, бо се означало, що вони побирають сталу платню за їх душі. Проповідники, оправдуючись, казали, що сю брехню зложили на них греко-католицькі і православні священники, а також, що колиби мали навіть побирати платню, то не за перетягування на протестантство, тільки за спроданне біблій, то знов, що се нічого не шкодить вірним і вони, коли хотять, можуть триматися дальше своєї віри, а бути з ними в організації. Вся суть полягала на церковних формах, якої проповідники не зміняли, та в богослуженню, яке вони практикували так, як греко-католицькі та православні священники.

Тимчасом для скріплення протестантського руху у Вінніпегу отворено в Манітобській Колегії для українських хлопців особний від Англіїців курс, в ціли вишколення проповідників протестантизму серед Українців, але при вступі до колегії сего учням не говорено перед очі ставлено їм тільки науку. Сим англійські протестантські круги, що провадили сей рух в очах українського громадянства, здобули дещо симпатії милосерного Самарянина. Учням плачено по 12, 14 і 16 доларів в місяць на утриманне, з тим, що ніби ті гроші мав ученик колись звернути. Сей курс тревав від р. 1905 до 1912. За той час число учнів було понад дві сотки. Богато учнів перезимувавши оставляли школу і більше не верталися до неї, особливо ті, котрі були понад шкільним віком, а гроші дані на утриманне ніхто ніколи назад протестантській місії не звертав. Гроші давано ученикам за рекомендацією Бодруга, бо він був тим чоловіком, що йому Англіїці вірили.

Курси були приготовляючі до матрикуляції, але натиск ішов на те, щоби ученики ставали проповідниками протестантизму серед Українців. Говорено їм, щоби ставали добрими Канадійцями, що означало бути не лише протестантом але й винародовлятися.

Орест Жеребко, директор англійської школи в Гафорді, в Саскачевані, і Василь Арсенич, адвокат у Вінніпегу, перші показали противниками протестантському напрямкови. На запит, чи не хотять бути проповідниками протестантизму й добрими Канадійцями, під чим розумілось винародовлення, вони говорили, що і без утрати національних почувань і переходу на протестантство, Українці можуть бути добрими Канадійцями. Сі погляди переняли і інші студенти і не дуже охотно слухали своїх учителів.

За тих шість чи більше років сих курсів в Манітобській Колегії, тільки Михайло Гутний, Бай і Григораши з тих років стали проповідниками протестантизму серед Українців, інші вибрали інше поле ділання. Звичайно на протестантських проповідників ішли люде не здібні чим іншим займатися і ліниві. Часто проповідник обслуговував лише пять до десяти українських родин, коло яких не було ніякої роботи,

брав за се 40 до 100 долярів місячно, підчас коли греко-католицький чи православний священник мусів за такі гроші тяжко працювати.

Українськими професорами на тих курсах були: Михайло Щербінін, лінгвіст й історик, родом з Великої України, через якийсь час Іван Бодруг і Володимир Пиндиківський. Ті курси звинуто тому, що пресвітеріянська англійська організація не мала з них великої користі, крім великих видатків.

Цілим українським пресвітеріянським рухом кермував Іван Бодруг, як суперінтендент, т. є щось таке як єпископ. Був се білявий чоловік, середного росту, кремезний і симпатичний, з піднесеним чолом, всегда веселий і жартобливий, родом з села Березова, з під Карпатських гір, з Галичини. Хто знав хист сего чоловіка, той жалував, що він став протестантом, бо в протестантському таборі не міг багато зробити для Українців. Протестанти дуже любили Бодруга, бо він проломав для них мур до українських родин, і вони могли на його початкових працях поширювати свій протестантизм серед Українців. Про него говорили, що він заки став висвячений Серафимом, робив на залізничім торі і для гуму та збитків причащав псів, з ручником на грудях і простиралом на плечах, удаючи священника. Не знати на певно чи він так дійсно робив, чи лише такі клевети кинуті на него. Але се був дуже спосібний чоловік. Року 1910 він перевів з англійської на українську мову "Путь Паломника", брошуру протестантського духовного змісту. Кошти накладу покрили англійські протестанти. Перевів й інші книжки, а року 1909 написав мельодраму "Убійники", яка до 1926 року видержала три видання. Писав й іншу літературу. Був з него добрий редактор і добрий промовець.

КОНСИСТОРИЯ

Коли Іван Бодруг відірвався від Серафима і грав ролю протестантського провідника, між тими попами, котрі покинули Серафима, то Серафим з Макарієм Марченком і Сильвестром Мужовим становили консисторію і дальше провадили місію.

Макарій Марченко був російським єромонахом, т. є без-

хенним священиком і мав право так само як і кождий російський священик сповняти церковну роботу: правити Службу Божу, вечірню, утрєню, читати акафисти, хрестити дітей, хоронити померших, давати шлюбн і т. д. Був він кремезний, низького росту, чорнявий і понурий. Заки приїхав до Канади був в Єрусалимі на Атосі і в Константинополі і розказував часто про ті міста. Чого він туда ходив, ніхто не знає, бо від него годі було довідатися, бо ум у него не був здоровий. Коли з ним говорити про одно, то він відповідав про щось друге. В 1892 і 1893 році був священиком при посольській російській церкві в Римі. Все ходив опущений і носив великий клунок старих газет, яких, ані йому, ані нікому другому не було потрібно. Писати він добре не умів, а коли що писав, то букви на лів печатав, однак досить гарним почерком. Чи мав які школи також годі було довідатися. В році 1908 оженився, хоч сего не вільно було йому робити, бо перед свяченням зложив обіт бути безженним; але жінка в кілька днів по шлюбі покинула його. Говореноь що він походив з Галичини, але виріс в Росії, в селі Баланові, в Оренбурській губернії на Сибірі. В Росії зістав висвячений в стані безженним; голів бороду, хоч се не було в моді православних попів.

Сильвестер Мужов був іншого типу і іншого вигляду: Високий, сухорлявий, все бадьорний, носив острокінчасту бороду і приличнійше вбраний. Він походив з Великої України і також не знати, яке мав образіванне. На Україні він був баптистським проповідником, а також в Канаді. Але, коли стріввся з Серафимом в році 1903 оставив баптизм і пристав до Серафима та зістав архимандритом, бо був безженний. Був він в Туреччині, Вірменії та Арабії і знав навіть дещо по турецьки говорити. Серафим, Макарій і Мужов були до себе дуже подібні, однак Мужов перевисшав тактикою і спритом двох останніх.

Серафим і Макарій, як була нагода, то любили напиться, підчас коли Мужов не любив. Макарій, коли був під охотою любив співати "Єрусалиме", таким пів диким голосом, що найлучший музик не всилі зловити тону. Се було щось в роді гуцульської сопілди. Любили Макарія за те, що він аргу-

ментуючи про православіє, все доводив до сміху, і все просив добровільної жертви на піддержання своєї "катедри", якої в него не було. Поведення мав спокійне, на нікого не нападав і всюди поводився як простий мужик.

ДИВО СВІТА

Серафимова катедра находилася на трикутній парцелі, котру він завдаткував ще за добрих часів на розі улиць Стелі і Кінга. Катедра будована в 1904 році. Була висунена до хідника і мала форму неправильного чотирикутника. Перед був широкий на чотири стопи і звернений до півночі а задна часть будівлі була широка около сорок стіп. Обі побічні стіни мали около 30 стіп довжини. Будинок був так високий як широкий і виглядав як велика пака. Дах був пліский, а на горі трираменний хрест, а що був накритий пруттем, старими бляхами і іншим, то як падав дощ, в середині треба було стояти під парасолею, щоби не змокнути. Стіни були збудовані зі старих ліжок, з порозгинаних рондлів, а декуди городжені пруттем і накриті ріжними паперами. В стінах було кілька вікон. Декуди горою з надвору почіпані паперові образи без рамців, котрими часто хитав вітер а навіть зривав їх. Над дверима висів образ св. о. Николая, патрона "катедри" в рамцях, котрого вітер не міг зірвати, бо був прибитий. Зі середини можна було якось вилазити на верх і дзвонити в дзвін, що там був присилений. На стінах було багато образів, кілька хрестів і хоругов. Крилос в куті, та іконостас, а за ним престіл.

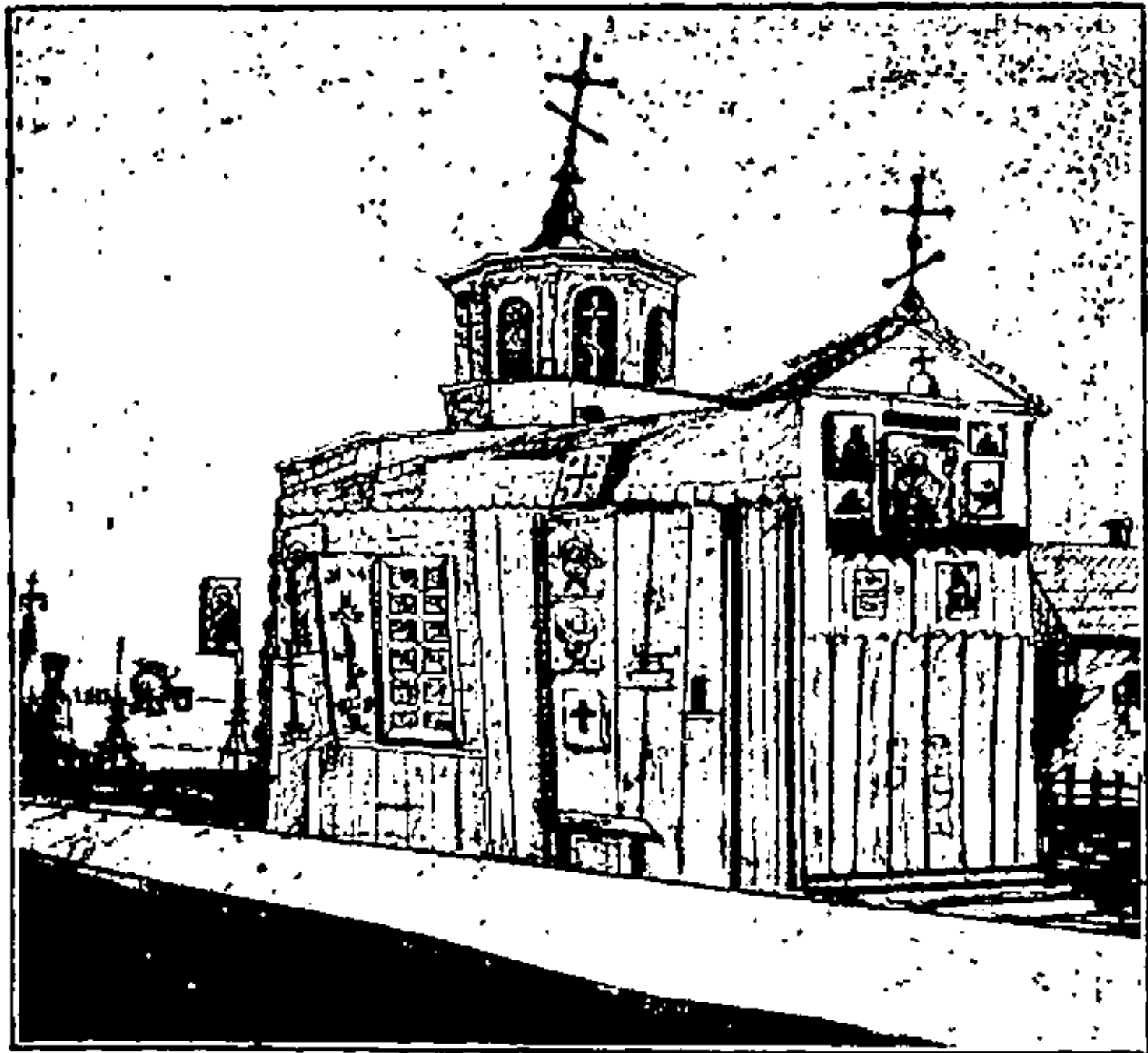
Парохіян Серафим не мав, хіба дехто з цікавості заглядав до середини, або відвідували англійські протестанти та туристи і поміщували з сеї нагоди цікаві статі в пресі.

В тій "катедрі" Серафим з Макарієм та Мужовом правив Службу Божу, а коли хто входив до середини, того частував Серафим вином або спішив до него з тарілкою по гроші.

Богато людей брало фотографії з будинку і держали в архіві як диво світа.

За катедрою осталося було ще троха порожньої парцелі, а щоби се даром не стояло, Серафим в році 1905 задумав по-

будувати тут будинок. Для сего збирав він з Макарієм де попало патики шість—сім стіп довгі і ними обложив кругом сю площу. Патики закопував в землю кілька стіп один від другого, а горою городив кількома прутами, щоби держались разом. Тоді зносили з дороги тверду груду, кусники паленої цегли, камінне та ковбки, котрими були виложені ві-

СЕРАФИМОВА КАТЕДРА

нніпегські вулиці і їх часто місто замінювало рінию або асфальтом, вкладали їх межі ті патики і так мурували, не лишили місця ані на двері, ані на вікна. Зараз товкли палену червону цеглу тай малювали той мур. Так випровадили стіну метер високо, а декуди і висше. Даху не було. Тоді поставили кілька вивісок, на котрих було написано по англійськи, що

той будинок є до винайму, хоть то "чудо" не було спосібне до ніякого ужитку. Англійці називали сі два будинки "чудо архітектури" і коли би се не Серафим будував, котрий мав університетське образование, то міський уряд не позволив би щось подібного будувати.

По східнім боці парцелі був хідник а за ним бульвар. Щоби надати кращий вид обом будівлям, Серафим садив молоді дерева на бульварі, бо таке він бачив в богатих ділянцях Вінніпегу. Садив їх в червні, в липні і серпні і не зражався тим, що вони скоро вянучи, він на їх місце садив все свіжі, вірячи, що они приймуться і будуть рости, а приносив їх з берега Червоної Ріки "Ред риверу", що пливе через Вінніпег, недалеко на схід від "катедри".

Після поведення Серафима, многі думали, що він був божевільний. Одні припускали, що се був відбиток давньої його умової недуги, котру він набув по утраті своєї жінки; другі сему перечили і пояснювали, що Серафим нарочно таке робив, щоби знеславити своїх попів, котрі перейшли до протестантської місії, щоби розбити їх організацію.

Як виглядала його "катедра" і він сам, так виглядала також його хата на Мейн вулиці, під числом 817, котру винаймав. Був се плоский, опущений, старий, деревляний будинок з двома поверхами. На споді не жив ніхто задля нечистоти. На поверх вели з боку сходи, закриті дошками і там жив Серафим у двох малих кімнатах. Обстановка складалася з кількох предметів; була надзвичайно скромна і стара. Був се: голий старий стіл, кухня, кілька крісел і брудне ліжко. Всі дивувалися як міг до такого нехарства допуститися чоловік з академічним образованием.

Щоби розбити організацію своїх попів, котрі покинули його і перейшли до протестантів, Серафим в жовтні року 1907 видав два числа "Православія", голубим чорнилом на однім боці паперу і в тих числах екскомунікував тих своїх попів, котрі стали протестантами. Часопис був великого формату і дуже нехарний. Черенки були різної величини і якості, котрі по часті Серафим сам виробляв. В заклику, аби давали йому оголошення помістив таку фразу: "От хруней і дурней

об'явлення не приймаються". В часописі Серафим помістив також знімку своїх священників, які втекли від него до пресвітеріян і на тім місці їх сильно зганьбив. Сего часопису Серафим випустив лише кілька десятків примірників і сі числа Українці скоро розхопили як рідку літературну цінність. Один примірник сего часопису знаходиться в Національним Музею у Львові.

ЗАГОЛОВОК СЕРАФИМОВОГО ЧАСОПИСУ "ПРАВОСЛАВІЕ"

АРХИЕРЕИ

З початку повага Серафима стояла високо, він поводився аристократично і бадьорно, був амбітний і не слухав нікого, як йому хто що радив, але, коли попи його покинули і пішли до пресвітеріян, а організація упала до мінімальних розмірів, — Серафим змінився. Став смирний. Богослуження знав знаменито. Любив з ким небудь заходити в бесіду і зарав звертав увагу на православіє. Старався кожного переконати, щоби був православним. Казав, що ся віра з Єрусалиму, а проповідував її апостол Яків, перший єрусалимський патріярх. Жив більше з милостині і любив налитися, заходив навіть до готелів і там, як мав гроші, то платив знакомим пиво чи горівку, а коли немав, то просив, щоби йому платили. Поступав так зі знакомими, котрих мав подостатком, бо кождий ним цікавився. Англійці на разі досить його поважали і кликали навіть до університету підчас іспитів і

там саджали на почесне місце, бо казали, що се “російський єпископ”. Коли він опростів, цілком не звертали на него уваги, а то часом і кпили собі з него, особливо від того часу, як побудував свою “катедру,” бо “катедрою” він дав пізнати свій нерозум.

На Йордан року 1905 Серафим в товаристві Макарія, з коновкою в руках, в архієрейських ризах пішов святити вінні пегський ратуш без попереднього повідомлення урядників. На превелике здивованне посадника Джана Арбутгнота, увійшли оба до його канцелярії зі співом на устах: “Днесь спасенне міру бисть” і стали кропити його і всіх урядників. Посадник остовнів, бо се для него була новина, остерігав їх, але вони не розуміючи англійської мови, кропили дальше. Збіглися урядники з інших канцелярій і счинили сміх. Посадник покликав поліцію і переводчика. Коли ті прийшли, посадник запитав Серафима, яка ціль його появи. Сей відповів: “Як, ти не хочеш бути православним?”, вклонився йому і вийшов з Макарієм. В архієрейських ризах буві Макарій, а убиралися на дворі перед ратушом.

ПРОЩАЛЬНИЙ ВЕЧЕР СЕРАФИМА

Згодом, опущений всіма і знеможений, Серафим вибрався зимою року 1908 до Росії, де як кажуть, займався продажею підроблених карт їзди на залізницю в Петрограді. Ходили слухи, що засуджено його за се на кілька місяців тюрми, де й помер. Парцеля, де стояла катедра була недоплачена, властитель забрав її собі назад, а “катедру” по части розтягували бідні люде на паливо, а почасти вивезено до Червоної ріки “Ред Риверу”.

На відході був Серафим в архимандрита Арсенія у Вінніпегу, хоч з ним передше жив досить ворожо і подарував йому священничі убори, дзвін та ще дещо. Сей радив йому не їхати до Росії, бо за клопоти в Канаді, які він наробив в православної церкві, чекає його кара. Серафим відповів: “Ні так поїду, не забувайте, що часи змінюються, а з ними і люде. Мені ніхто нічого злого не скаже, бо я мав на думці благородну ціль, тільки, що не удалася”.

Осенню року 1907 Серафим зробив Макарія єпископом і вислав на місію в провінцію Саскачеван і Алберту і наказав, щоби він за свячення діякона брав не менше як 25 долярів, за священника 100 долярів, а за єпископа 250 долярів, бо йому конче треба грошей на подорож до Росії, а за сю фатигу передасть йому свою повновласть на Канаду.

Макарій пустився на місію і з дороги писав Серафимови, що багато насвятив ріжного клиру і заробив досить добре. Тимчасом ніхто його нігде не прийняв і нікого він тим разом не висвятив, бо всім він і Серафим були відомі як божевільні. Розказував Іван Катан в Андрю, в Алберті, що Макарій тої осені правив в його хаті вечірню, а що Катанові хлопці не хотіли йому служити як діякони, то він в фелоні і епітрахілі за ними гнався помежи стирти, а пси позривалися з ланців і мало що не роздерли Макарія. Катан оборонив його від псів, а за непослух дітей Макарій порядно вилаяв Катана і його жінку, але як подобрів, то казав, що зробить Катана священником, але сей читати не знав, отже не прийняв пропозиції. Ту вечірню Макарій не докінчував.

Коли Макарій вернув з місії, Серафим з сеї нагоди справив вечеру, на котру покликав свого священника Михайла Качковського, Макарія і архимандрита Мужова. Мав бочку пива та деяку скромну закуску.

В присутности гостей, Серафим зажадав від Макарія звіту з діяльності і грошей. Макарій рішучо відповів, що місія не удалася, а коли Серафим показав йому його письма, в котрих він подав свою діяльність і зарібки, Макарій бив покломи і клявся, що то не були його письма, хоч то були його письма, його рукою писані.

Серафим стревожився і наступила хвилива павза, потім сказав лагідно: "Ну, как нет денег, так, нет".

Пили дальше. Потім Серафим виняв з куфра виготовану грамоту, в якій імя кандидата було пропущене, прищипив шпилькою до стіни і сказав: "Хто дасть мені на подорож 150 долярів, тому дам своє право на Канаду і мій авторитет, до-

пишу на дипломі його імя — і справа готова". Ніхто з гостей не мав сеї суми і Серафим спускав по троха ціну і зійшов на 25 долярів. Тай й сеї суми ніхто не міг зложити.

Пир ішов своїм звичаєм. Гдворились тоасти, добрі желання, довгі спомини. Серафим на хвилинку десь вийшов, а коли вернув, грамоти на стіні вже не було. Всіх питав, де вона ділась, всіх обшукував, а грамоти таки не міг знайти. Гості стояли на тім, що Серафим ніякої дипломи того вечера не показував. Се Серафима злостило і він вигнав всіх на двір.

Звідки Серафим мав гроші на подорож, ніхто на певно не знає, але здогадуються, що він мав гроші на подорож ще з тих часів, коли його уважали дійсно за єпископа та що ті гроші передержував йому якийсь жид і він на другий день через Монреаль виїхав до Росії.

ОСТАНКИ СЕРАФИМЩИНИ

По виїзді Серафима до Росії, Сильвестер Мужов, Серафимів архимандрит перестав бавитися в священника, а занявся продажею англійських дневників на вулицях Вінніпегу. Часто заходив до виднійших Українців і з приємністю розказував про минуле з часів Серафима, якого дуже обожав. Любив часто заходити в диспуту про католицьку, православну і протестантську церков, але дуже обережно, причім доволі горячо критикував Святійший Синод, за те, що він мало дбав про церков, а всю свою працю звертав на політику російської держави, що він запримітив, будучи ще на Великій Україні. Мужов був радикальних поглядів, склінний до того, щоби священника і єпископа вибирав нарід, так як він се бачив у Вірменії, як також, що єпископ та священники не потребують мати високого образования.

Коли Мужов перестав попувати, то Николай Рожко, Димян Вітюк і інші дальше попували. Рожко попував в Гонорі, в Манітобі, коло Вінніпегу і мав там понад сто двацять буковинських родин з Кіцманеччини. Ту кольонію організував Іван Бодруг, але Рожко мав там багато знайомих ще зі Старого Краю, отже він випер Бодруга. На сій кольонії був він більше як 10 років. Презвитеріянська місія кількома наворотами

відпомагала його грішми, то не давала підмоги, залежало від того як Рожко орієнтувався. Був се чудацк, а не священник. Раз правив у фелоні, то знова без фелона; раз учив, що треба рукою хреститися, то знова, що не треба. Всі дивувалися як такий простий мужик може так громадою крутити і так довго бути в неї за священника. Платню брав яку давали: 10—15 долярів в місяць. Скінчилося тим, що його вірні стали байдужніти і відпадати від православія і коли число зійшло до вісім родин, тоді він забрався на свою фарму в Стюартбурн, де жила його жінка і діти. На запит, де він учився на священника, відповідав, що ходив до гімназії як був при війську і вже там був капралем. В році 1925 він помер в домі божевільних в Селкірку, в Манітобі.

Димян Вітюк попує і до нині коло почти Завалє, в Алберті, але парохія його не має більше як десять родин, а заразом і фармує. Найбільше піддержує його в сій місцевости його зять, Василь Федун, чоловік досить меткий і впливовий на ту кольонію, бувший посол до албертійського парламенту з рамени фармерської партії, а по віроісповіданню виразний протестант, презвитеріянин, фармер по фаху. Вітюк править богослуженне у фелоні і без фелона, але проповідує в тоні протестантським, невибагливий фармер старої дати, але через се, що він незалежний, подобається своїм вірним, які не здають собі справи, як далеко можуть поступити з такою церквою, та як їх сусіди дивляться на них. Таке місіонарованне і така парохія — капарство, бо ані піднесення духа в ній, ані поваги, ані ніякої будучности. От так собі, іграшка або кпини з віри і організації, однак до якогось часу існує, як церква.

Місіонарує ще також Іван Дрогомирецький в околиці Плейзент Гому, в Манітобі і має там дещо людей за собою. Воробко, Дмитро Сідор і багато інших довго ще трималися місіонаровання після того, коли уже нестало Серафима, як православні незалежні місіонарі. Одні з них померли, другі ще живуть, оставили місіонарство і живуть з чого хто може. Вони є дальше переконані, що їх сторона під кожним зглядом мала всі права існування, як з боку догматичного, так і канонічного та практичного, але організація не удалася че-

рез те, що Бодруг з іншими священиками, котрих святив Серафим перейшла до англійських пресвітеріян. Таких священиків було около 30. Не робили вони жадної конференції ані інших заходів, щоби задержати свою організацію, ані не писали нічого в тім напрямі, бо жаден з них не знав на стільки писати. Все що вони проявляли, то тільки се, що бажали бути священиками і сильно заздрили греко-католицьким і православним священикам і сильно ненавиділи їх.

АРХИПАТРІЯРХ

Після того як митрополит Серафим оставив Канаду в році 1908, Макарій Марченко, Серафимів співробітник, заняв правно його місце і проголосив себе архипатріярхом. Він висвячував священиків та діаконів мимо сего, що не мав ніякої церкви ані організації. О скільки удалося розвідати, то він висвятив Димяна Ліщишиного, Івана Гаврилюка і Теодора Рипія. Але архипатріярших попів та діаконів було значно більше, тільки ніхто за сим не слідив, щоби їх почислити. Від самого архипатріярхи не можна було також довідатися, бо він своїх попів не записував до книжки і взагалі не провадив ніяких звітів зі своєї діяльності і через те говорив ріжно. Раз казав, що має їх у трое тільки; казав також, що має єпископів та митрополитів, однак про таких ніхто нічого не знав, чи де вони були.

Архипатріярші священики були цілком звичайні люде, що займалися простою роботою на фармах, залізничих дорігах та лісах. Їх нігде не хотіли приймати за душпастирів, бо архипатріярх не мав поваги, а вони образования; дехто з них мав по кілька родин, що складалися з кумів, сватів та інших сьояків. Се не була уформлена організація, тільки приватна та переходова. Чоловік, що належав до греко-католицької а-С православної громади, а не хотів платити своєї вкладки, а через се священик відмовився його обслуговувати, або заходили якісь інші причини, удавався до архипатріяршого священика, а сей радо виконував роботу. Деколи архипатріярші священики забігали на таку кольтонію, де не доїздив греко-католицький або православний священик і там кілька разів від-

правив Службу Божу, похрестив діти, то що, та коли люде переконалися хто висвячував сего священика і побачили по нім, що він простак, зараз відмовляли йому місце у себе.

По таких пробах місіонаровання многі священики відре-клися свого священства і з часом навіть стидалися того, чим вони перше були.

АРХИПАТРІАРХ МАКАРІЙ У ВІННІПЕГУ

Був се час священичого волокитства по Канаді, а тревав він десь від 1906 до 1915 року, аж доки не зник цілком з о-виду українського церковного життя. В той час багато Укра-

їнців були тої думки, що душпастиром може бути хто небудь і висвячувати священника може також хто небудь. Так думали часом і свідомійші Українці, але думки в них скоро змінилися в наслідок сего дехто з них цілком відпав від церкви через компромітацію.

Макарій все кликав себе архипатріярхом і твердив, що на се високе становиско покликав його Бог, а потвердили чотири православні патріярхи: єрусалимський, константинопольський, антиохійський і александрійський. Він все ходив опущений, виглядав на волокиту, а жив з милостині. Дім мав свій під числом 698 вулиці Магнуса, у Вінніпегу, який складався з трох малих кімнат, повний всякого нехарства. Ті, що знали його блище, казали, що він мав більше реальностей. В домі мав малу пресу і троха черенок, на якій друкував відозви, летючки та посланія, але без дат і відповідного змісту. Архипатріярх все був чимсь зайнятий, як не писанням посланій, то відвідуванням українських родин. Читав взагалі мало. В році 1912 випустив в обіг свої банкноти на суму 144.000 карбованців кождей, з помішаною датою і ніхто не знав для якої ціли. В році 1922 наймався до замітання вінніпегських вулиць та робив в Сіпіярській компанії на подвірю, де направляють залізничні тягарові вози; запрятавав за майстрами тріски, то що, але не довго. Мав також свою печатку і видавав антимици своїм священникам, а що не мав св. моцей, то зашивав в антимици єрусалимську глину. Антиміци, се чотирикутна хустка, одну стопу широка, а одну і пів стопи довга, без якої не вільно священникови правити Служби Божої. Він є неначе символом влади від єпископа. На ній є відбитка здійснення Спасителя з хреста, зі зашитими мощами святого, але, що архипатріярх мощів святого не міг мати, тому в декотрі зашивав єрусалимську глину, а декотрі були без сего.

Читач може прийме се явище за дивогляд, або за байку, однак се так було, що виступав в Канаді "архипатріярх", що святив в Канаді священників і міг найти людей, що його брали поважно, брали в него шлюби, хрестили в него діти та слухали його богослужень.

Архипатріярх Макарій відомий цілій канадійській Україні і не було такого місця в Канаді де живуть Українці, щоби архипатріярх там не був, або щоби його хтось там не знав особисто та не чув про него.

На початку архипатріярх мав гуртки людей, що його уважали за дійсного патріярха або єпископа. Був се прояв релігійної недбалости українських мас на ту пору, що вражає до прикро Англійців.

БАНКНОТ АРХИПАТРІЯРХА МАКАРІЯ

1. На горі власноручно написано: Архипатріяр Макарій. — 2. ряд: Государственный Кредитовый Баннот. — 3. ряд: 14000 карбованців. 4 три рядки: Государственный Кредитовый банк розмінює на золото монету із ограниченої суми 1-13 держить 17-22 чистого золота — 5 ряд: Свята, святишная біблія. — 6. ряд. Архидерков. — 7. ряд: Славниських українських..... — 8. ряд: Благословить всі держави до єдності під власть Архитерьмана, Архипосташника Славниська Макария. — 9. ряд: Від сотворення 1917 свята Кир Архипмакарія. — 10. ряд 2 33-1222, 1912-1915. — 11. На лійній стороні наліплений двоголовий орел, а під ним надруковано: "К Народу і Войськам". В чотирох вісцях цифрами 1000 рублів.

Хто був архипатріярх з боку інтелектуального? Погляди були поділені. Одні уважали, що він мав легку недоумність, був маняком, інші сему перчислили: Він був спокійної вдачі й страшний скупар. Богослуженне знав майже на память, але коли служив з книжки, то робив багато блудів, а хто звертав йому на се увагу, він зараз сердився. З усіма заходив в бесіду,

переважно про православну церкву, якої уважав себе не патріархом але архипатріархом. Все екскомунікував: Папу Римського і російський Синод і когонебудь зі знайомих людей заохочував, щоби приймав від него свячення на священника або єпископа. Священники ним свячені його над собою не признавали і встидалися ним. З початку мав навіть від залізничних компаній безплатні карти їзди, бо її залізничні компанії уважали його за дійсного організатора і репрезентанта православної церкви. Між роками 1903 а 1910 архипатріарх дійсно сповняв священні роботи: хрестив, хоронив померших та давав шлюби, розуміється принагідно, бо сталої парохії не мав, а повага його упала тому, що поводився дивачно. Він ще живе

ПЕЧАТКА АРХИПАТРИАРХА МАКАРІЯ

у Вінніпегу, однак не має ніякої вартости в церковнім значінню і уходить для всіх за коміка і жебручого діда і далше твердить вперто, що він архипатріарх.

Росказують, що в тих часах, коли Макарій удавав дійсного священника, правив одного разу в місцевости Гудів, в Саскачевані Службу Божу з Серафимовим священником Николаєм Зайцевим. По скінченню проскомидії, коли Зайцев вийшов на церков кадити перед Службою Божою, архипатріарх тихцем випив вино з чаші і накрив її покривальцем. По Великім Вході не було чим причащати людей і з сего при вівтарі зайшла суперечка між ним а Зайцевим. Архипатріарх кля-

кав і бив поклони, що він вина з чаші не випив, однак притиснений Зайцевим, викрикнув: "Я голоден, доки мав чекати"! Було і більше подібних приключок. Проповідував дуже не практично, як звичайно простий чоловік і все натискав на те, що Матір Божа пряла куделю. А підписувався не лише "Архипатріярх", але також: "Архипапа", "Архицар", "Архитегьман" і "Архикнязь", що означало: надпатріярх, над папа, над-цар, над-гетьман і над-архикнязь.

РОЗКОЛ МІЖ СЕРАФИМЦЯМИ

Коли Іван Бодруг зірвав з Серафимом і перейшов під зверхність пресвітеріянської місії, кажуть ті, що стояли ближше сего руху, що він не думав переводити на протестантизм свою церков. Його пляни були такі, щоб бути з Англійцями у звязку так довго, доки фармері не доробляться, щоби могли самі удержувати своїх проповідників. Тоді знайдеться спосіб піддержати грошево проповідників і зірвати з Англійцями. Бодруг говорив про свої пляни довірочним людям і се донеслося до тих протестантських кругів, котрі піддержували грішми сей рух і вони шукали способу як позбутися Бодруга, щоби організацію задержати при собі у протестантизмі. В році 1906 покликали вони з Пітсбурга, в Пенсильвенії, в Злуч. Державах, Жигмонта Бичинського, котрий студіював там протестантську теологію, до Вінніпегу, дали йому стипендію і він далше в Манітобській Колегії студіював протестантське богословіє, а при тім слідив пильно за Бодругом, що він робить та куда направляє струю своєї організації. В який спосіб довідалися про Бичинського англійські протестантські круги у Вінніпегу і чому мали до него довіре, ніхто про се не знав, але фактом є, що Бичинський був за тим, щоби як найскорше зреформувати сю організацію і зробити її чисто протестантською. Ходили навіть такі слухи, що Бичинський докоряв покровителям сєї організації, як вони можуть фінансувати сю організацію, коли вона носить характер чисто православний і греко-католицький. Впрочім на се вони й покликали його і він очевидно старався виповнити свою здачу, отже давав їм потрібні вказівки, як церков реформу-

вати, та як обмежити Бодруга в його впливах на організацію. Сам Бичинський, чоловік досить умний і хитрий, з Бережанщини, з Галичини, мав тімназіяльне образование і він розглядався всюди і чекав нагоди як здійснити свої пляни і повести організацію на протестантські шляхи.

Причина найшлася. Між Бодругом і Николаєм Зайцевим зайшли якісь поважні непорозуміння. До того за якісь промахи в проповідництві, чи за щось інше, Бодруг постарався, що Англійці відправили від проповідництва Онуфрія Харамбуру і Юлія Ситника. Бичинський приєднав сих людей до себе і з ними станув проти Бодруга, нагадуючи йому те, що він не позволив йому в пресвітерській церкві, званій "Бодруговій", яка вже була на розі улиць Прічарда і Мекгрегора, одної неділі говорити проповідь в рясі тому, що Бичинський не був ординований.

На 25. грудня 1907 року, Бодруг скликав зїзд представників своєї організації до салі в Манітобській Колегії і тут наступив формальний розклад між Серафимцями. Проти Бодруга виступив вперто Зайцев, підпертий Бичинським, Харамбурою і Ситником, а Англійці бачучи розкол, скористали з него в той спосіб, що відобрали Бодругові власть модератора т. є власть провадити українських пресвітеріянських проповідників і заняли провідництво самі. До сего часу український пресвітеріянїзм був безпосередно окремим тілом у сфері пресвітеріянської організації, а від тепер перестав ним бути і злився в одно тіло з англійською організацією, а тимсамим перестав бути тим, чим він був, т. є незалежною буцім церквою. Бичинський виступив на зїзді в сих переговорах як переводчик, щоби Українці могли виявляти свої бажання, та щоби Англійці могли їм відповідати. Він вихіснував сю задачу на свою користь, бо став ближше Англійців, а в некористь Бодруга, який мав свої пляни. Бодруг, предвиджуючи се, піддав думку своїм однодумцям, щоби Бичинського не допустили до нарад з правом голосу, бо він ще студент, але Англійці знаючи, що сим Бодруг думав боронитися перед Бичинським, сказали противно, і Бичинський був допущений до нарад з правом рішаючого голосу.

Англійці зарядили від тепер, щоби українські проповідники в простій лінії зносилися з ними і сим формально знесло посередництво між ними а українськими проповідниками, яке доси виконував Бодруг. Реформація "Незалежної Православної Церкви" стала кождому ясна.

Бодруг, бачучи на зїзді, що Англійці стоять по стороні Бичинського і Зайцева зарядив своїм прихильникам удатися до своєї церкви св. Духа, що находилася на розі улиць Прічарда і Мекгрегора і тут докінчив наради; але ті наради в очах Англійців не мали жадної вартости; Англійці платили проповідникам то й по їх стороні була перевага цілої справи. Бичинський побідив, хоч за Бодругом було більше проповідників.

В сей час в Канаді за сим Серафимським рухом, як його тоді звали, стояло около шістьдесять тисяч прихильників, але від сего зїзду став він сильно слабнути, бо чим раз більше виходило на яв, що протестанти стараються сю церкву спротестанчити, а за сим винародовити Українців. Так пояснювали всюди реформу сеї церкви.

Зараз по сім, коли Зайцев з Бичинським віднесли побіду над Бодругом, Бодруг зі своїми сторонниками відбув тайну нараду, де упряновано удатися до митрополита Платона до Нью Йорку і предложити йому, щоби їх прийняв з громадами під свою духовну власть; проповідників було около двацять і вони на подорож Бодругови до Платона зложили по дятьнайцять долярів.

Між сими, що стояли з Бодругом був Дмитро Ярема, Андрій Вільчинський, Іван Данильчук, Михайло і Олексій Бачинський, Николай Сікорський, Гаврило Тимчук і інші. В лютім, 1908 року, Бодруг в товаристві православного священника Ярослава Січинського явився у Платона і предложив йому свої бажання: Платон сказав так: "Прийму вас, але перед тим мусите публично відкликати свою роботу і через якийсь час побути в цивільнім стані". На тім розмова скінчилась.

Бодруг приїхав до Вінніпегу з нічим, однак скликав прихильників і розказав їм те, що говорив йому Платон, та вони

подумали: “Добре, відкличемо публично свою роботу і її підчеркнемо як сектанську тай через якийсь час будемо в цивільнім стані, а як Платон нас тоді не прийме, або за той час громади вернуться одні до греко-католицької, а другі до православної місії, що ми тоді зробимо?” І остались кожний на своїм місци, сильно знесохочені.

Ходили також і такі слухи, що Бодруг перед Платоном цілком не говорив від рамени тих проповідників, котрі його вислали до него, тільки сам від себе; то знов, що Платон був би прийняв їх, та не прийняв тому, що Бодруг явився у него, подаючи йому тільки руку, як собі рівному, а сей не то, що не хотів його прийняти, але не хотів й говорити з ним.

Від сего часу проповідники чулися сильно прибиті духом, бо побачили, що попали в протестантський капкан і стали безрадні; а що декотрі втратили своє фармерство, або стали роботу, мусіли вже хоч не хоч підчинитися мовчки воля Англійців і агітувати за чистим протестантизмом, та духово зближувати Українців до Англійців, боячись, щоби презвитеріяни не позбавили їх кусника хліба, хоч такі гроші, які Англійці їм платили, можна було денебудь заробити.

Перед тим Бодруг торгувався з англійськими презвитеріянами, щоби вони давали українську школу тим, котрі держаться з ним, та від тепер про се не було вже й мови. Презвитеріяни розуміли, що вони побідили Бодруга, та що нема небезпеки, що ся організація від них відірветься, бо мсжи сею організацією, а організацією до якої бодругівці давнійше належали, греко-католицькою і православною наступила певна відрубність. Проповідники пізнали свою неміч, мовчки сповняли службу, яку їм презвитеріяни диктували. Від сего часу вони старалися лише, щоби їх презвитеріянська консисторія визнала на рівні зі своїми пасторами та запевнила платню таку, яку дає своїм. По довгих короводах удалося їм сего діпняти, однак лише здібнійші, як Максим Березинський, Іван Глова, інші не мають ніякого запевнення.

Та Бодруг на сім найбільше потерпів. Він бачив, що на него покровителі його організації дивляться тепер не так

ласкаво як колись, шукав отже способу, як уступитися з перед їх очий. Будучи у Платона, він познакомився в місті Ньюарку, недалеко Нью Йорку, в Злучених Державах з центром пресвітеріянської місії і небавом по сім, як вернув від Платона до Вінніпегу, вибрався з родиною до Ньюарку і там отворив українську пресвітеріянську громаду, думаючи, що тамошні Англіїці, котрі попірали той рух будуть для него лучшими як вінніпегські. Та тут він також завівся. Вони на якійсь там нараді сказали йому у вічі, що "галішени за дурні, щоби могли бути пресвітеріянами". Бодруга се, як казав він Михайлови Бачинському, братови своєї жени, також пресвітеріянському проповідникови, дуже обурило і він пімстився на них мовчанкою.

По двох роках вінніпегські англійські пресвітеріяни покликали Бодруга назад до Вінніпегу, та він уже був зломаний і пересвідчений, що на чийм кони їдеш, тому треба пісню співати, та що незалежність під покровом англійських пресвітеріян є тільки утопія не лише в Канаді, але також в Америці. Близько Англіїців у Вінніпегу стояв уже Бачинський, а Бодруга уважали тепер за звичайного проповідника. Все, що Бодруг тепер для української пресвітеріянської організації зробив, то се, що перемовив від баптистів Максима Березинського, котрий на разі, як приїхав до Канади в 1906 році, був українським, пресвітеріянським проповідником, котрого Бодруг святив, а котрий відтак як Бодруг перенісся до Ньюарку, дав себе охрестити баптистському проповідникови Николаєви Кравецькому в ріці Ред у Вінніпегу, коло Луйсового моста, і був проповідником баптистським. Перемовив Бодруг також і Івана Данильчука до пресвітеріянської організації, давного свого колегу, котрий був свячений Серафимом і був пресвітеріянським проповідником, а в часі як Бодруг перенісся до Ньюарку, він перейшов до російського православія і там готувався на православного священника. Обох сих людей на просьбу Бодруга англійські пресвітеріяни прийняли назад до української пресвітеріянської місії і вислали між Українців, Данильчука до Іннісфрі, в Алберті, а Березинського до Форт Вілліяму, в Онтеріо.

В році 1916 Бодруг оставив протестантське проповідництво і займався продажною корабельних карт в Монтреалі, куди з Вінніпегу переселився з родиною і лише деколи проповідував на зібраннях гуртка українських презвитеріян в Монтреалі, як звичайний чоловік. В 1920 році втягнений в судовий процес через свого спільника, Гендерсона, за спровадження корабельних карт, чи за якісь особисті рахунки, фінансово був поважно зруйнований, не виступав більше на арену публичного життя як давнійше, але ним все були заінтересовані англійські презвитеріяни, як також передові канадійські Українці, не так ізза його заложення українського протестантизму між ними, бо воно внесло роздор в українські маси і створило непотрібну партійність, а задля енергії і здібности сего чоловіка. Були чутки, що він в році 1926 робив на винаймленій фармі коло Торонта, в Онтеріо.

ЕПИСКОП МИХАЙЛО КАЧКОВСЬКИЙ

Зимою, року 1908, коли були певні вісти, що митрополит Серафим уже в Росії, серафимський священник Михайло Качковський дописав своє імя на тім документі з котрого зроблено "жарти" на пращальнім вечері Серафима, і оголосив себе єпископом всеї Канади, та став і собі святити попів. Відомо є, що він висвятив Кирила Білича, якогось Амбросія, Маковського і Ситковського, котрі ходили в реверендах через пару рсків і мали по кілька родин, що їх обслуговували. Були се звичайні неосвічені люде, без найменшого знання або попівської практики, чи якогось іншого хисту, яким забаглось попівства. Кирило Білич оперував в околиці Чатфільду, в Манітобі, де мав каменисту фарму, на якій ані він, ані ніхто інший не в силі був доробитися. Про Матковського і Ситковського не можна було точно довідатися де саме вони оперували, бо за сею клясою попів ніхто не слівив, щоби докладно знати їх місце ділання. Амбросій мав оперувати в околиці Гонору, недалеко Вінніпегу і деколи хрестив і хоронив дітей, святив паски, тощо Буковинцям з Кіцманеччини. Про Матковського і Ситковського знано тільки се, що вони були свячені в церкві св. апостола Петра і Павла в Сонвілі, в Манітобі, недалеко Гле

целі і були тут на місії через два тижні з єпископом Качковським. Року 1926 розказував Івань Суль, місцевий фармер, що на Качковським спостережено дуже брудну сорочку і звернено йому на се увагу, та він відловив: Не дивуйтеся, я постійно перебуваю на місії і через се не маю часу навіть перебратися в чисте шматє, бо жнива великі, а робітників мало, мусить бути пока так, як є". Попів Качковського було значно більше, але сей рух був незамітний і неінтересний через то, що таке вже робили в Канаді Серафим і Макарій. Білич побачивши, що йому місія не ведеться, удався до англійських пресвітеріян, щоби ті дали йому фінансову підмогу, бо тоді він не працювавби на фармі, але міг би краще виступити і місія пішлаби ліпше, та ті відмовили, і він скинув реверенду. Через кілька років був цивільним і працював де міг. Потім за рекомендацією Гладика, російський єпископ Александер, що наглядав над православною місією з Нью Йорку, прийняв його до своєї місії через нове рукоположення і він місіонарував в околиці Канори; в Саскачевані через пару років, потім в Арбаці та Сенди Лейку, в Манітобі. Парохії були однак дуже бідні і він в році 1926 покинув попівство і виїхав до Злучених Держав і десь там у фабриці бу за простого робітника.

А що сталося з Качковським? Як він був на місії в Сонвілі, Михайло Кравець мав свою фарму на продаж і Качковський казав, що у Вінніпегу найде йому купця. По закінченню місії, Кравець поїхав до Вінніпегу і заночував в домі під числом 255 Австина вулиці, там де перебував Качковський. То було з суботи на неділю. Рано єпископ Качковський не йшов правити до церкви Службу Божу, а з комірниками, які жили в тім домі, поставив перед себе фляшку горівки, бохонець хліба, ковбасу і сів снідати. Кравець здивований запитав одного з комірників в другій кімнаті: "Ще се? Владика не ідуть нині до церкви правити службу?" "Який владика — відловив комірник. "А Качковський?" "Він не є жаден єпископ, хиба ви його за такого маєте?" Качковський Кравцеви купця на фарму не найшов і більше не являвся до Сонвілю, бо знав, що Кравець розкаже там, який з него єпископ.

Єпископ Качковський походив з Галичини, з чесанівсь-

кого повіту і заки оголосив себе єпископом, господарив на фермі в околиці Сифтону, в Манітобі. Будучи єпископом, він не мав своєї катедри, ані преси і здається нігде не робив більше місії крім Сонвілю. Першого року, як став єпископом (1908), ходив на Йорданські свята з кропилом у Вінніпегу і святив хати, та деколи даром правив Службу Божу у тих людей, котрі його добре не знали. Качковський був кремезної будови, високий, чорнявий, з западистими щоками, звичайний робітник, без найменшого образования, хисту і практики, простаковатий, числив около 50 років. Він не був амбітний ані варіят, однак годі зміркувати, що заставило його бути "єпископом". Він ніяких відозв ані посланій не видавав, бо не умів на стільки писати.

В околиці Гленелі, в Манітобі недалеко від Сонвілю, ходила чутка, що Качковський не міг дати собі ніякої ради. Скомпромітований невдачею організації в році 1910 пожився під колеса потягу і так погіб.

Про стан організації Качковського більше нічого не було відомо, а ся церков на Сонвілі, в котрій Качковський мав свою місію з 35 галицьких родин упала до 5 родин, котрих в році 1926 обслуговував російський священник, Михайло Данильчук зі Сифтону, Манітоба, а останні в році 1910 через до рогу від сеї церкви побудували другу церков, лучшу від сеї, і підчинилися під власть української греко-католицької організації, бо оставших пять родин не хотіли вернутися назад до греко-католицької церкви, до якої належали в Галичині. Сих пять родин держать церковний будинок під замком "греко-незалежної православної церкви", котру організував Іван Бодруг зі своїми місіонерами. В Сонвілі греко-католики уважають себе Українцями, а православні уважають себе русскими. Кольонія ся дуже бідна і кожного року українські поселенці зменшаються, виїзджають в другі околиці, де ліпші землі, або до міста, покидаючи ферми земельній компанії, яка сі ферми забрала за довги, і заселяє італійськими поселенцями.

ЧАСОПИСИ

Року 1903 появилася часопис “Канадйський Фармер” у Вінніпегу, в Манітобі. На разі виходив лише на чотири сторони, однак від року 1907 виходив вже на 16 сторін, величини 13 X 20 цалів друку. Є він найстаршим часописом в Канаді, а заложила його англійська ліберальна партія нарочно для Українців. Цілю часопису було нести між Українців лібералізм, щоби вони підчас виборів своїми голосами попирали ліберальних кандидатів. Поза сим часопис займався просвітними та економічними справами. На оці мав він також греко-католицьку та російську православну організацію — і щоби їх ослабити часто поміщував статті проти сих церков. Се залежало багато від самоволі редакторів, і їх не зорієнтованих поглядів на церков, які в упадку церкви виділи “народню свідомість”. Коли появилася серафимський а потім презвитеріянський рух, часопис віднісся до них досить прихильно, не оглядаючись на те, які наслідки будуть з тих рухів. Серафимо-презвитеріянських проповідників титулував “отцями” і “священниками” мимо сего, що протестантизм сих титулів не признає. Робилось се для того, щоби спопуляризувати сектантство між Українцями і тим ослабити вплив греко-католицької і православної церкви.

Впрочім, се було в безпосереднім інтересі англійських лібералів, тих, що їх був часопис, щоби розбити старі церкви, а будувати таку церков, яка більше відповідалаби їх інтересам. Поза сим на видавців часопису мали вплив англійські презвитеріяни, так, що часопис більше був по стороні сектантів, як греко-католицької або православної церкви. Католицькі і православні статті часопис містив дуже зрідка, аж тоді, коли на се заходила konieczність. До того причинило ся се, що українсько-презвитеріянських проповідників було у троє більше як греко-католицьких і православних священників — і вони впливали на часопис та надсилали свої статті проти обох старих церков. Поміщувались також проти-церковні статті, або такі, що підривали повагу церкви. Часопис поміщував всілякі голоси і рахував на те, щоби мати всюди

симпатиків і ліберальних апостолів. Карність, дисципліну, повагу і виховання українського народу, часопис мав на другім плямі. Писалось за церков і проти церкви, за священниками і проти священників. Проти української католицької церкви писалось тому, що вона католицька, а проти православної тому, що вона православна. В старих церковних організаціях добачував часопис всюди нелад і пережитки, а все добре і поважне бачив в протестантських та радикальних напрямках. Часопис думав, що він доперва творить історію і закладає сильні фундаменти науки, економії, моралі, етики. Редакторами "Канадійського Фармера" були: Іван Негрич, Осип Мегас, Зигмунт Бичинський, Аполінарій Новак, Онуфрей Гикавий і інші.

Говорено, що року 1914 "Канадійського Фармера" купив від англійських лібералів Франко Доячек, Чех по народности, а баптист по віроісповіданню. Офіційні звіти з року 1926 показують, що властителями часопису являються: Розалія Доячек, Франко Доячек, Іван Стуровський, Александер Салак і Гарст Грін. Сі люде становлять спілку під назвою "Народна Преса", яка власне видає "Канадійського Фармера". Десь від року 1916 чи пізніше часопис не так щиро попирав протестантські рухи між Українцями, за то від року 1918 до року 1925 попирав новосектантський свистувівський рух, опісля зачав держатися осторонь від релігійних суперечок.

Властителі "Народної Преси" не є українського походження, одначе добирають на редакторів Українців. Крім "Канадійського Фармера" вони видають також для Поляків польський часопис "Час" та для Німців "Західний Фармер". Всі три часописи виходять у Вінніпегу оден раз в тиждень.

"РАНОК"

Два роки пізніше по заложенню "Канадійського Фармера", т. є в році 1905 став виходити у Вінніпегу часопис "Ранок", один раз в тиждень на 8 сторін друку, через 12 X 18 цалів. Його редакторами були: Іван Бодруг, Володимир Пиндиківський, Іван Глова, Др. Александер Сушко, Зигмонт Би-

чинський і інші. Був се орган української презвитеріянської організації, по якій англ. презвитеріянська організація платила розходи. Завданням часопису було ширити англійський презвитеріанізм між Українцями і відтягати їх від тої віри, яку вони занесли зі Старого Краю, т. є від віри греко-католицької і православної. Часопис містив часто напади на греко-католицьку та православну церков, на їх священство, та на церковні обряди. Церковні обряди він називав пережитками, а свій сухий презвитеріанізм хвалив як міг. Таксамо часопис виступав проти того, щоби греко-католики не записували церкви і цвинтарі на греко-католицький чартер і все бачив в сім свою користь. Коли де в греко-католиків або православних заходили які непорозуміння в парохіях "Ранок" описував се широко, додавав свої закраски і старався тудя підсувати своїх проповідників. Часопис сей виходить і доси у Вінніпегу, з тою лише різницею, що від 1920 року перемінив назву на "Канадійський Ранок".

Редакторами "Ранка" все були Українці, але зміст важких статей переводили на англійську мову, бо сеґо вимагали покровителі. Часопис не був надто популярний, але надто зачіпний і на найменшу статтю в інших українських часописах, що не була по його душі розписувався широко і на свій лад толкував. Українські презвитеріянські проповідники всюди старалися розповсюдити "Ранок", та мимо їх енергічних заходів часопис не мав багато читачів ані передплатників. Крім презвитеріянської української організації часопис обслуговував також інші українські секти: баптистів, методистів і суботників. Поміщував також радо статті від греко-католиків на православних і православних на греко-католиків. Такі статті надсилали такі греко-католики і такі православні, які одною ногою находилися у протестантизмі, або збайдужнілі.

"ЧЕРВОНИЙ ПРАПОР"

В році 1906 założено у Вінніпегу часопис, що називалася "Червоний Прапор", який в році 1910 змінив свою назву на "Робочий Народ", а в році 1918 переіменовано його на "Українські Робітничі Вісти", що виходять у Вінніпегу і до ни-

ні. Завданням сего часопису було нищити всяку церкву і віру в Бога, для того поміщував часто статті безбожного напрямку, "доказуючи", що чоловік походить з маляки і таке інше. Був се на разі орган соціалістичної партії, а організував його Василь Головацький, Павло Крат-Терненко, Андрій Сліпченко і інші. Перших два були його редакторами, відтак редактором був Мирослав Стечишин і інші. Після 1918 року, коли його переіменовано на "Українські Робітничі Вісти", часопис прибрав большевицький характер, а редактором його став комітет співредакторів. Можна було видіти, як слово "Бог" часопис поміщував малою буквою. В році 1926 виходив він три рази на тиждень на 4 сторони 18 X 22 цалів друку.

Через те, що "Українські Робітничі Вісти" писали багато про Росію, що там Українцям нема "скорби ані печали", Українці, що не належали до большевизму казали, що се російський часопис. А коли на початку 1927 року писали про китайські справи і вихвалювали Китайців під небеса за те, що нападають в Китаю на білу расу, казали, що се китайський часопис.

"УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС"

Крім висше згаданих часописів в році 1909 почав виходити у Вінніпегу часопис "Український Голос". Зложили його українські радикали з Тарасом Ферлеєм на чолі, який був досить добрим політиком і промовцем, симпатичної вдачі і добрий організатор. В році 1914, Ферлей був послом до манітобського парламенту з околиці Гімлі, в Манітобі, де переважно господарили на державних землях Українці. Про Ферлея говорили, що заки приїхав до Канади в році 1907, був в Злучених Державах на фармі Ганчаренка в Каліфорнії, суспендованого православного священика з Великої України і там ніби бавився в комуну. Прийшовши до Канади, покинув комуну, однак носив ще якийсь час на сурдуті гузик з портретом Бакуніна, найбільшого російського революціонера.

Довголітним редактором "Українського Голосу" був Василь Кудрик, від року 1909 до року 1923 з малими перервами, а від року 1923 до нині редактором є Мирослав Стечишин, колишній редактор "Робочого Народу". Відносно до церкви

Кудрик писав: “церквою нехай попи клопочуться” і поміщував часто проти церковні статті. Але не можна казати, що “Український Голос” був проти церкви і проти Бога. Сказати лише можна, що він був за церквою і проти церкви, за Богом і проти Бога. Був за священниками і проти священників; був за лібералами і проти лібералів; був за консерватами і проти консерватів; був за капіталістами і проти капіталістів. Виразного становища він не мав, а все хилився туди, де уважав, що йому лучше виходить. А поступав тому так, бо не мав ґрунту на існування і все шукав доріг і членів між українськими гуртками і находив їх в тих особах, які не мали сталих засад, виразних поглядів і передуманих всесторонніх думок на дотичну справу. “Укр. Голос” був українським часописом, але ніколи не виступав з новими заповідями дотично визволення України. Ґрунт його був: Українців є 40 мільйонів, з осібною від Москалів і Поляків культурою і мовою і лише коло сего крутилися його думки. Страшенно був амбітним і все думав об тім, що лише він заступає справи Українців і що провід і монополія український належить тільки йому. Зосібна ненавидів греко-католицизм і російське православіє і все думав про основу якоїсь нової церкви з іншими правами і правдами віри, як їх мали для себе протестантські секти: — пресвітеріянська, методистська, баптистська і суботнича, що творилися між греко-католиками і православними.

“Український Голос” виходить один раз в тиждень на 8 сторін друку, величини 15 X 21 цалів.

Всі чотири часописи: “Канадійський Фармер”, “Ранок”, а пізнійше “Канадійський Ранок”, “Червоний Прапор”, а пізнійше “Робочий Народ”, а ще пізнійше “Українські Робітничі Вісти”, та “Український Голос”, часто полемізували між собою і нападали на себе. Се втягало в колізію редакторів і вони через се сперечалися між собою. Нераз викидали собі у вічі всякі неприємности і хвалили свою партію, яку заступали, через що нераз переборщували. Се подобалося многим їх читачам, які також прислали подібні статті проти своїх противників, політичних партій або церковних

організацій. Письменником уважався той, який найбільше кричав і лаяв.

Не було такого, хтоби безсторонно впливав на часописи, поєднав і довів до того, щоби тактично поступали в напрямі виховавчим, моральним, народнім і церковнім. Для того повага часописів стояла доволі низько. Лучалося доволі випадків зіпсуття обичаїв та відбиття церкви. В році 1911, коли російський архієпископ Платон з Нью Йорку гостив у Вінніпегу і переглядав ці часописи, сказав: "Ваші канадійські "русскі" часописи без тактики; вони псують, а не виховують нарід; вони подібні до смітника, в який господар змітає всяку нечистоту; вони являються динамітом, що розсаджає народ".

Коли повага церкви була уже підірвана, тоді "Український Голос" в році 1918 на чолі з Василем Свистуном заснували осібну церков, яку від імени її заложителя стали звати свистунівською. Сим шляхом "Український Голос" став контролювати Українців в церкві і перемінився в церковний часопис, яким є й доси.

Проти творення протестантських сект між Українцями, виступав в роках 1905 і 1909 часопис "Канадійська Нива", котру видав російський архимандрит Арсеній Чеховцев, але через те, що писався етимольогічним правописом в руссофільській дусі, не мав впливу на український загал, а ще більше баламутив його. Вся преса разом провадила нарід до утрати віри і церковної ворожнечі. Нарід держався віри, яку приніс зі Старого Краю, власною природною силою з тою маленькою горсткою греко-католицьких священиків, яких було тоді 16 осіб. Православне духовенство, що числило 10—12 осіб піддержувало російський бік і через се не мало впливів на українське громадянство, та й воно було причиною церковних роздорів, бо не основувало, свою діяльність лише на православних Буковинцях і Росіянах, але вело пропаганду між українськими греко-католиками і забиравало їх до своєї церкви. Через се була ворожнеча між українськими греко-католиками і змосквофільщеними православними Українцями,

яка загалом впливала погано на українську суспільність. Такий стан річей серед чужини в Канаді доводив Українців до того, що вони ослабали на всіх царинах життя.

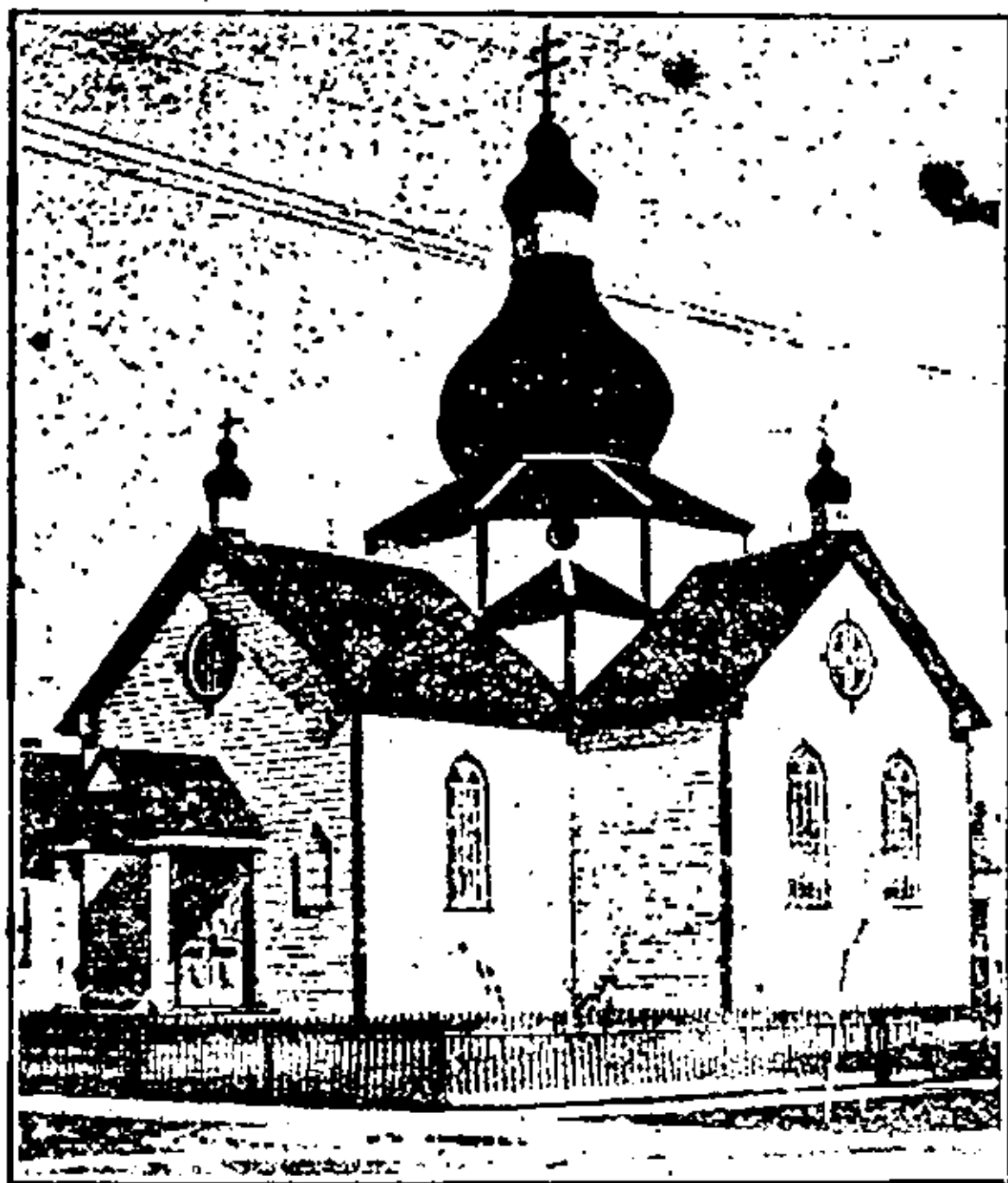
ПЕРЕХІД ПРЕЗВИТЕРІАНСЬКИХ ПРОПОВІДНИКІВ ДМИТРА ЯРЕМИ І ІВАНА ДАНИЛЬЧУКА НА ПРАВОСЛАВІЄ

Коли уже прийшло до того, що презвитеріяни постановили усунути грецькі обрядові форми і зробити церкву чисто протестантською, а архиепископ Платон не хотів прийняти проповідників до своєї церкви гуртом, тоді Дмитро Ярема і Іван Данильчук стали робити зворот до православія самі для себе. До греко-католицької організації не удавалися, бо знали з гори, що їх там не приймуть.

Православним священником у Вінніпегу був тоді архимандрит Арсеній Чеховцев, отже вони удалися до него, аби сей постарався о їх прийнятті до православної місії. Робили се і інші українські презвитеріанські проповідники, та їх православна місія відкинула.

На розі улиць Прічарда і Мекгрегора, у Вінніпегу стоїть церква, не знати в честь якого святого, бо ніколи не обходить свого празника як звичайно віками практикують Українці, досить гарна, з дощок, з трираменним хрестом на копулі. Офіційальна назва сеї церкви є: "Греко-незалежна православна" але люде назвали її "Бодругова", тому, що Бодруг організував її, в ній проповідував Дмитро Ярема. Одної неділі, в жовтні 1908 року, коли до неї посходилися люде на богослуження їх духовник Дмитро Ярема і Іван Данильчук, проповідник з Портедж ля Прері, що лежить недалеко Вінніпегу, в Манітобі, змість правити утренню, як звичайно, пояснили громаді, що вони не є жадними православними священниками, як себе доси титулували, тільки звичайними протестантськими проповідниками, бо Серафим, котрий їх висвятив не був легальним єпископом. Сказали також, що такими є й інші проповідники сеї організації, а тимсамим і ціла їх організація не є православною. Дальше сказали, що ся організація не є незалежною, бо вона в дійсности залежить від англійських презвитеріан, котрі сю організацію підпомагають грішми,

та надають тон її напрямкові; та що всі балакання і захва-лювань сеї організації, що неначе вона є незалежна, право-славна — се чистий обман. Сказали також, що справді нара-зі робились заходи зробити сю церков незалежною, право-славною, що Іван Бодруг навіть думав бути єпископом через Царгородський патріархат, але нічого з того не вийшло. Сі пояснення обох проповідників були досить довгі і дуже у-

Українська пресвітеріянська церков, в котрій проповідники Дмитро Ярема і Іван Данильчук виріклися протестантства

ражаючі, особливо пояснення Данильчука, так, що многі пла-кали, бо були переплітані з бідною та нуждою українського емігранта, де крім утрати Рідного Краю, він тратить і свою віру в Пречисту Діву та занпащує свою душу і вяжеться з чужим народом по вірі.

При кінці пояснення оба проповідники завізвали людей, щоби вертали назад хто до православної, а хто до греко-католицької церкви, і вийшовши з церкви удалися просто до російської православної церкви, що знаходиться на розі улиць Манітоби і Мекензого, не далеко звідси, де чекав на них архимандрит Арсеній.

Се троха настрашило презвитеріянську організацію, котра попірала грішми український презвитеріянський рух і постаралася о те, щоби "Канадійський Фармер" про се нічого не писав, "бо се" — казали презвитеріянські верхи "звичайний случай". А "Ранок" підкреслив, що Ярема і Данильчук покинули презвитеріянство тому, що їм за се Москалі грубо заплатили, хочай так не було.

Ся подія не зробила жадного вражіння на цілу українську презвитеріянську організацію, ані навіть на сі громади, де пасторував Ярема і Данильчук. Зараз по сім Ярему і Данильчука забрав Арсеній зі собою до Едмонтону, де вони працювали в редакції "Канадійської Ниви". Данильчук під впливами Бодруга вернувся назад до презвитеріянства, весною року 1909, а Ярему Платон рукоположив у священника о два роки пізнійше і дав йому парохію на Востоці, в Алберті, звідки він три роки по сім, пернісся до Злучених Держав.

Думка про се, що Українці не повинні бути протестантами непокоїла декотрих презвитеріянських місіонарів, як і вірних "незалежної православної церкви", і вони нараджувалися не раз, якби обтрястись з протестантства. Сей факт оправдує листьмо Михайла Гутнікевича, презвитеріянського проповідника з Розбурну, в Манітобі, до проповідника Івана Зазуляка, в Саскатуні, в Саскачевані. Листьмо було датоване 14. березня року 1910, котре Зазуляк помістив був в "Канадійськїм Фармери" 1. березня, року 1923. Текст того листьма звучав

"Мою парохію на Розбурні навістила революція, з тої причини, що парохіяни довідалися, що наша організація почала реформувати церковні ритуали і обряд, щоби зробити людей чистими протестантами. Парохіяни про се й чути не хотять, і кажуть виразно, що зі свого не уступлять. Отже як

я Вам писав в попереднім листі, що людям дальше заслонювати очей не можна і що найкраще булоби вернутися до православної церкви. Я так уже придивився, що незалежної церкви ми не збудуємо. Дальше держати людей під протестантами нема як, і якщо ми не поведемо їх до православія, куда вони мають нахил, то люде самі перейдуть, а нас назвуть зрадниками; і я певний того, що православна місія нас самих без народа не прийме; тоді ми останемося як серед води, безрадні. Дальше люде хотять мати владика і я признаю їм рацію, бо тепер в нас владика нема, а є тільки "влади́к", що аж не знати котрого слухати.

Я певний сего, що між нами найдеться багато правдивих синів Руси, котрі не схотять дальше бути під Англійцями, в протестантстві. Будуть і такі, котрі ради гроша може не схотять зривати з Англійцями, та їх народ скорше чи пізнійше прожене, бо ж сорочка ближше як кожух. Не маю нічого проти Англійців протестантів, вони є добрі люде, однак, коли вони хотять забрати від нас се, що ми любимо, то очевидно, вони не є добрими християнами, бо в наших церквах з ритуалами і обрядом в Старім Краю, чи не лучше Богу моляться, як в їх церквах при сухім протестантизмі.

Кінчу на сім і прошу Вас подайте свої думки, як Ви на се живитеся і будьте певні, що я твердий Русич, як скала, і ніяк не згоджуся на сухе протестантство".

Мимо того, що Гутнікевич не любив сухий протестантизм, він на все життє остався при сухім протестантизмі. Він не міг покинути протестантство через свою бідноту і належав дальше до презвитеріянської організації; а в кінци виступив як протестант і проповідував в протестантській дусі. Проповідник Зазуляк подав йому також свої думки проти презвитеріанізму, був хитрійший, і робив постійно заходи, щоби покинути презвитеріанізм, що йому накінець удалося. Року 1917 він зєднався з російською місією, і був перерукоположений епископом Александром на православного священника для околиці Мондери, в Алберті.

ЧОТИРИ ПРОТЕСТАНТСЬКІ СЕКТИ

Презвитеріяни: —

Коли Дмитро Ярема відрікся протестантства і подався до православія, його місце заняв проповідник, Іван Зазуляк, і обслуговував сю громаду більше як один рік. Англійські презвитеріяни, що піддержували грішми сей український презвитеріанський рух, йому не довіряли, бо він належав до тих проповідників, які стояли за тим, щоби "греко-православну церков" не реформувати. Церков була у Вінніпегу, близько них і вони Зазуляка вислали до Саскатуну, в Саскачевані, а на його місце взяли Михайла Бачинського, Бодругового швагра. Перед сим Бачинський був видалений з організації за п'янство, і жив з того, що його жінка заробляла учительованнем. Винистившись без посади, Англійці уважали, що він для них зробить все, що забажають.

Так сталося. Бачинський, скоро лише обняв парохію, забрався зараз до реформування церкви. Повикидав з церкви образи, хрести, хоругви, свічки, кадильницю, священничі убори до богослуження і все проче. Завів також нове богослуження, яке вже було виготоване крадьки без відома народа англійськими презвитеріянами враз з Бодругом. Воно виглядало на богослуження св. Івана Золотоустого, однак з него були пропущені ектенії, де споминалося про Пречисту і святих. Пропущено також "Єдинородний Синє", "Іже Херувими" і т. д.

Для членів сеї церкви стало тепер ясно, що їх "греко-незалежна православна церков" заїхала в чисте протестантство; але їм говорено, що ся організація є "незалежна", отже тим самим і їх церков є незалежна, до якої, на їх думку, ніхто не мав права, крім самих членів, і вони виступили рішучо проти реформування своєї церкви, тай проти Бачинського, що се-го піднявся. Коли вони стали на своїм, тоді їм сказали англійські голови, що церквою вони мають право порядкувати, а не громада.

Щоби не допустити Бачинського до церкви, члени переложили церковні двері в поперек залізною штабою, та англій-

ські пресвитеріяни, ті, що сей рух попирали грішми, постаралися о те, що поліція в неділю рано покликала Жида коваля, і він розломав залізо. Бодруг і Бачинський увійшли в шапках до середини враз з кількома прихильниками. Се сталося першої неділі в пилипівку року 1911, рано, на очах соток свідків.

Щоби увільнитися від англійських пресвитеріян, громада подала справу до суду на підставі того, що вона будувала церков своїми грішми, тай на те, що їх церков незалежна, але процес програла. Суд рішив, що церков належала до тих, котрі організували громаду та платили проповідникам. Протестанти з тактичних зглядів годилися передати церков громаді, але забажали звороту всіх тих грошей, які платили проповідникам при організації і обслузі церкви, а також часть тих грошей, які вони платили при видавництві "Ранка", бо й часопис причинявся, казали вони, до організованя тої громади. Говорено, що треба було заплатити 30 тисяч' доларів, а про таку суму громада не могла навіть думати.

Протестанти мали ще й другий ґрунт, на яким опиралися, а саме, що не всі члени громади противилися реформі і доказали, що за реформою був Іван Бодруг і Іван Васишин. Громада числила понад 100 членів і відступила від церкви, по давшись по часті до греко-католицької, а по часті до російської православної церкви, а деякі збайдужніли. Опісля сеї церкви уживали пресвитеріяни для недільної школи, куди заманювано з улици українських дітей.

Судові процеси з пресвитеріянами за церкви вели і інші громади, іменно в Портедж ля Прери і в Гімлі, в Манітобі; у Вегревілю і Рейті, в Алберті, в Гудіві, в Саскачевані і в інших місцевостях.

Коли "греко-незалежна православна церков" у Вінніпегу стала виразно протестантською, а громада програла процес, Теодор Козаченко, що мешкає у Вінніпегу під числом 516 на улици Прічарда, чоловік неписьменний, видав власним коштом невелику брошуру під назвою: "Відозва до всіх Русинів-Українців в Канаді", в якій описав всі затії українського протестантизму і розіслав до всіх виднійших українських оди-

ниць, видавничих спілок і центрів. Примірників було випущено 4000, а писали Козаченкови кількох робітників, які в него мешкали і уміли троха писати. На брошурі не подано дати друкування книжки, ані назви друкарні “Українського Голосу”, на машинах котрого друковано брошуру, бо “Український Голос” боявся негодовання англійських презвитеріян.

Теодор Козаченко

Від сего часу презвитеріяський рух між Українцями доволі ослаб і церкви декуда стали порожніми.

Всіх українських презвитеріянських родин в Канаді буде не більше як 1000, а їх обслуговували в році 1926 15 українських проповідників, між котрими визначувався Зигмунт Бичинський, редактор “Канадійського Ранка”. До року 1926 проповідників було значно більше, та через те, що англійські презвитеріянські верхи, що завідують сим рухом є сильні шовіністи, котрі не дбають про український національний розвій і освіту, оставили місіонерство. Такими були: Іван Бодруг, Володимир Пиндиківський, Онуфрій Харамбура, Василь Пинянський, Юліян Ситник, Яків Крет, Андрій Вільчинський, Дмитро Кирстюк, Теодор Стадник, Іван Данильчук, Іван Зазуляк, Дмитро Ярема, Плавюк і інші і занялися чим хто міг. Плавюк і Іван Данильчук, в році 1922, заложили в Едмонтоні, в Алберті

фабрику мітел і фізично в ній працювали. Коли принагідно Іван Шеремета, склепар в Лемонті, в Алберті, запитав Плавюка, чому вони т. є пресвітеріянські проповідники занялися виробом мітел, а не чим іншим, Плавюк відповів: "Щоби було те свинство, що ми нарobili чим вимітати", розуміючи під тим українську пресвітеріянську організацію. Було й таке, що пресвітерійські проповідники оставляли протестантське проповідництво, зрікалися його, однак не могли дати собі ради, бо привикли до лінійства, вертали назад до пресвітеріянства. Так поступив в році 1923 проповідник Іван Глова в Едмонтоні, в Алберті, Володимир Купчинський в Ошаві, в Онтаріо і інші.

Говорено, що українська пресвітеріянська організація до року 1926 коштувала англійських пресвітеріян близько мільона доларів, але вони сим не зражаються, що українських пресвітеріян за сі гроші так мало. Вони числять на те, що кожда українська родина скоро помножується, причім рахують також на те, що їм удасться розбити греко-католиків і православних і приєднати до себе. Се мають вони на оці, і в сім напрямі постійно працюють. Вони тому так думають, бо переконалися, що Українці легкодушна нація, яка не дбає про свою цілість, достоїнство і традицію.

Англійських-пресвітеріян в Канаді буде около півтора мільона, а їх церковний маєток виносить 40 мільонів доларів.

Пресвітеріянську віру видумав Іван Кнокс, в Шкоції, в 16 століттю. Ся віра подібна до кальвінської, де кождий чоловік може собі так вірити, як йому вигіднійше. Святих Тайн не признає, крім хрещення, котре одні члени виконують, а другі ні. Пресвітеріянська віра не признає також такого богослуження, яке мають греко-католики, або православні. Не признає також свят крім Різдва і Великодної Пятниці. Не признає також образів, хреста та священничих богослужебних убрань, ані інших церковних уборів і окрас; ані таких молитв, як мають греко-католики та православні. Молитви в них кождий чоловік сам собі складає, так як уміє, своїми словами.

Українські пресвітеріяни, декуди ще моляться по свому, так, як учили їх родичі і позволяють собі святкувати декотрі свята, хоч їх церковна управа є проти того. Хрести на церквах

також ще тримають, бо церкви будовані ще тоді, коли їм казано, що їх церква є "незалежна православна", а з нагоди Великодних свят року 1926 "Канаднийський Ранок", орган сеї організації, помістив на передовици образ Воскресення Христового, хоч постійно пише проти образів.

Коли презвитеріянам удалося повернути до своєї віри Українців, тоді кинулися на Українців зі своїми вірами також інші протестантські організації: баптисти, методисти і суботники.

Баптисти: —

В році 1900 продавав біблії Яків Сімонс, Німець, в околиці Стюартбурну, Манітоба, який говорив троха по українськи. Николай Кравецький, фармер з села Вовковець над Дністром, в борщівськiм повіті, в Галичині, купив в него біблію і дочитався в ній, що, щоби спастися, то треба дорослим охреститися. Незабаром по сім прибув в сю околиці баптистський проповідник, Іван Бургдорф, Німець, з Великої України, котрий говорив добре по українськи і сеї вплинув на Николая Кравецького так, що він став баптистом: прийняв від него хрещення, і став проповідником під керівництвом англійських баптистів, з головною кватирою в Торонто, Онтаріо. По сім приїхали до Канади в році 1904 три баптистські проповідники з Великої України: Іван Шихотко, Іван Колісников і Іван Артименко, і від тоді баптистська місія між Українцями пішла покотом.

В році 1909 було вже тринадцять українських баптистських громад. Мая 31. сего року, українські баптисти відбули свою першу конференцію в Канорі, в Саскачевані. Громади сі були зорганізовані переважно з Українців з Великої України, а в малій часті з галицьких і буковинських Українців, з котрих Николай Кравецький, як головний організатор, зорганізував невелику громаду в Оверштоні та у Вінніпегу, в Манітобі, в Канорі і Гейсі, в Саскачевані. Пізнійше, розмірно до зросту баптистських українських парохій, англійська баптистська організація прийняла до проповідництва Георгія Козака, кравця з фаху, що походив з Великої України, Івана Смука і Михайла Березінського, проповідни-

ка українського пресвітеріанізму, котрого Николай Кравецький літом року 1910 охрестив в Червоній ріці "Ред Ривери", коло Луйсувого моста, у Вінніпегу. Березінський походив з Галичини, мав дві кляси університетського образования у Львові. Інші проповідники, звичайні собі люде, з сільською освітою, без особних талантів. Всіх українських проповідників в році 1926 було 5, між котрими перед веде Іван Шихотко, в Саскатуні, в Саскачевані. Було їх більше, та через шовінізм їх покровителів, оставили проповідництво. Першим, що відрікся проповідництва був Николай Кравецький і Іван Артименко.

Баптистське віроісповідання ріжниться від пресвітеріанського тим, що обовязково кожний член повинен дорослим охреститися. Не терпить сильно хреста, не признає жадних свят, та не допускає хрещеня рукою. Молиться кожний член як умеє; з особна забороняється курити і пити горячі напитки, та забороняється танцювати. Богослуження, на лад греко-католицький або православний не практикує. Кожний член є заразом також і проповідником.

Ся секта явилась в Нідерляндії, в Німеччині, а витворив її Менон Сімоніс, що помер 1561 року. Звідси вона з часом перейшла до Росії і до інших держав. В Англії вона явилась року 1633, а звідси перейшла до Америки та Канади. Джан Смит був її першим організатором в Англії, а в Америці Роджер Відліам.

Між роками 1904 а 1910 баптистський рух між Українцями в Канаді був дуже замітний. Де два три Українці сходилися, зараз ішла бесіда про баптизм і часто кінчалася суперечкою, однак баптизм успів розганізувати тільки 800 українських родин в цілій Канаді; але нігде нема й одной поважної громади. Сі громади інтересуються дуже мало українськими справами. Однока їх література, то лише біблія та баптистський співанняк. Для них баптистська місія видавала в Торонті два рази в місяць часопис "Свідок Правди". Був він виключно фанатичного змісту, однак в 1925 році перестав виходити.

Всіх баптистів в Канаді буде около 420.000, а їх церковний маєток виносить 20.000.000 долярів.

Українським баптистським провідникам платить англійська баптистська організація 50 до 100 долярів в місяць. Говорять, що проповідник дістає крім того по 25 долярів за кожду душу, котру приєднає до своєї секти, тому проповідники дуже влазливі. На католицьку і православну віру дивляться як на образу Божу і страшенно їх не навидять.

Методисти: —

Ся секта так само як і презвитеріянська має своїм завданням навертати Українців до своєї віри. В році 1905 вона розпочала свою роботу між Буковинцями в околиці Пакані, Смоки Лейку і Едванті, в Алберті, потім в Чіпмані, Белісі та Радвей Сентралі, також в Алберті В Пакані збудувала шпиталь, яким завідує др. Артур, Англієць, котрий говорить і читає по українськи. Коло шпиталю збудувала також церков і школу. Те саме зробила також і в інших місцевостях. Українських дітей приймає ся організація цілком безплатно, учить, дає хату і харч. Се є такі школи, в яких діти учаться і мешкають, особливо зимою, але по українськи в них не вчать. В Алберті, ся організація тримає для Українців двох українських проповідників: Дмитра Понича на Белісі, та Терентія Ганочка в Радвей Сентралі, а в інших місцях обходиться між Українцями з англійськими місіонерами.

У Вінніпегу, ся місія має три інститути для українських дітей. Один на розі улиць Юкліда і Сутерлянда, другий на розі улиць Поверса і Стела, а третій на розі Мекензого і Магнуса. Має також шпиталь і школу у Вайті, в Манітобі. Крім сего має також інститут для Українських дітей в Колдоку у Форт Віліямі, та в Порт Артурі, в Онтеріо. Великих успіхів межи старшими Українцями не має, однак обмежується на українських дітях і покладає на них велику надію. При шпиталях улажені салі на сходити, де читаєсь біблію та показуєсь кіно (образки) релігійного змісту. Діяконіски, т. є женщины - проповідниці, заходять часто до українських родин, кличуть їх на чай до шпитальних саль, учать їх шитя на машині, та читають їм біблію.

В році 1910 методистська місія стала видавати для Українців часопис "Канадиєць" в Едмонтоні, а редактором був Михайло Белігай. Він займався проповіданням біблії між Буковинцями на Пакані та Смокі Лейку. Походив з Галичини, і хвалився, що він походить з протестантської родини з Галичини, де його родичі були протестантами. Був се кременний чоловік, досить зручний і меткий організатор. Ним став проповідником і редактором, методистська місія отримувала його своїм коштом через кілька літ у своїй школі, в Едмонтоні. Коли в році 1920 англійські презвитеріни порозумілися з англійськими методистами спільно працювати між Українцями в напрямі протестантським, злучили часопис "Ранок" з "Канадійцем" і назвали "Канадійським Ранком", то Белігай перенісся з Едмонтону до Шікага, в Злучених Державах. Там він перевів з англійської на українську мову книжку під назвою: "Розмова з духами". Вкінці покинув проповідництво і занявся продажем міських реальностей.

Всіх українських методистських родин в Канаді нема більше як 300. Місія не поширює своєї діяльності між Українцями на велику скалю, з розмахом, тільки помаленько і пляново.

Англійських методистів буде в Канаді 1,200.000. Є се найбогатша секта в Канаді, а її церковне майно виносить понад 50 мільонів доларів.

Секта появилася в році 1729 в Англії між студентами в Оксфорді. Винахідником її є Іван Везлей і Григорій Вайтфілд. Секта поширилася скоро в Англії, а звідтам англійські емігранти занесли її до Канади. Її ісповідання нічим не різниться від презвитеріянського.

Суботники: —

Суботники, звані також адвентистами, ширять свою віру між українським народом також всюди по Канаді і чим раз секта набирає розголосу. Найвисший обряд сеї секти, се святкування суботи, при чім так само, як і баптисти практикуює хрещення в дорослім віці. Вони не їдять свинське м'ясо і чекають на прихід Христа, котрий збере їх до Палестини і там оснує своє царство. В Америці секта доволі численна й

богата, бо кожний сектант обов'язаний платити до своєї організації десятину на рік із того, що йому зародить нива, або, що він заробить іншим способом.

В Канаді секта числить около 400.000 вірних, зложених з Англійців і Німців, з головним урядом в Калгарі, в Алберті. Вартість маєтків вносить около 3,000.000 долярів.

Сю віру винайшов Джим Вайт та Йосиф Бейц, в Нью-Енгланді, в Месечусеті, в Злучених Державах, в році 1844.

В західній Канаді, т. є в Манітобі, в Саскачевані і Алберті, де переважно живуть Українці, секта має 20 українських громад, з котрих найбільша уважається в Редісоні, в Саскачевані, бо складається з 75 членів. Інші громади мають менше членів. Українських проповідників секта має 4 і 4 помічників. Року 1926 проповідниками були: Григорій Солонюк, у Вінніпегу, Василь Романюк, в Бетельфорді і Николай Бодруг, у Фом Лейку, оба в Саскачевані, та Петро Яковенко, в Побіда, в Алберті. Вони получають від англійської організації по 80 долярів в місяць на провінції, а по 125 долярів в місяць, а навіть більше, у містах. Іх становиско у відношенню до української справи — ніяке, бо вірять, що поза св. Письмом нічого більше не треба їм знати, ані іх вірним.

Для Українців суботнича організація видає у Вінніпегу раз в чотири місяці журнал, що називається "Голос Правди". Зміст перебирається з англійського журналу, що носить назву "Войс аф да Трут", т. є "Голос Правди", який виходить у Злучених Державах.

До року 1926, переводив статті з англійського журналу до українського, проповідник Семен Демчук. Він зорганізував у Вінніпегу того року гуртук Українців з 33 членів. В суботу вони сходилися на читання біблії до салі під числом 428 Селкірка улиці. За винайм салі платили не Українці, члени сеї організації, але англійська суботнича організація.

В Бетельфорді, в Саскачевані, англійська суботнича організація тримає для Українців школу, в якій вчить учнів на проповідників суботництва для Українців. В році 1926 було там 9 учнів, а учителем був Петро Тофан. За два роки учні кінчать школу на проповідників і розходяться по суботничих громадах. Освіта низька.

РУСЬКА КНИГАРНЯ

В ширенню протестантських сект між Українцями до певної міри відіграла роль також Руська Книгарня у Вінніпегу, яку в році 1917 переіменова на Українську Книгарню. Після офіційального розуміння, співвласителями книгарні являються Йосиф Доячек, Розалія Доячек і Франко Доячек, заложитель книгарні, не Українці по походженю. Книгарня була відома Українцям в цілій Канаді. Має вона також дві свої філії, одну в Едмонтоні, в Алберті, а другу в Реджайні в Саскачевасі.

Року 1907 Доячек заложив сю книгарню у Вінніпегу, де вона й доси знаходиться і на разі носить сю "книгарню" на плечах по фармах, проповідуючи рівночасно Українцям баптизм, бо був баптистським проповідником, в ломаній українській мові. При тій нагоді він продавав Українцям біблії й інші книжки. Говорено, що Доячек получав від баптистської організації по 125 долярів в місяць за продаванне біблії, то що, і єими грошми збогачував книгарню; яка в році 1926 вартувала 60.000 долярів.

Книгарню можна порівнати до керниці в літню пору, коли найбільше води хочеться. Вона була дуже потрібна, бо доставляла різних книжок українським поселенцям, які спродажувала зі Старого Краю, або тут друкувала і здобувала всюди широку популярність. Але у книгарни на продаж були книжки також протестантського і проти церковного змісту, яких непотрібно було ані українським греко-католикам, ані православним. При нагоді вони купували ці книжки і переймалися противними думками. Тим способом книгарня послужила до певної міри до українського розєднання, бо скріпляла протестантизм між Українцями. Також приготовлялося релігійну байдужність, що мало впливи на большевизм, який появився в році 1918.

В книгарни були на продаж проти-церковні книжки такої назви: "Нетри" — Сенькляра, "Боротьба Віри з Наукою" —

Дрепера, "Рай і Постул" — Драгоманова, "Новітня Суспільність і Церков" — Бартошека, "Папа чи Христос" — Гловн. "Слово Правди" — Петрова і т. д.

ЦЕРКОВНИЙ ПОДАТОК

В Канаді є 257 протестантських віроісповідань. Щоби скріпитися, англійські пресвітеріяни, методисти і конгрегаціоналісти, дня 10. травня, року 1925, на конференції в Торонті, в Онтеріо злучилися в одно організаційне тіло і витворили з трох одну організацію під назвою: "Злучена Церков", хоч поодинокі носили ще старі назви. До злученої церкви стали належати також українські пресвітеріяни і методисти. Вони кликалися далше старими назвами, т. є пресвітеріянами і методистами, так як їх покровителі, але були з тої злуки раді, бо мали більше надії на те, що Англійці будуть платити їх місійні розходи.

Англійські пресвітеріяни, методисти і конгрегаціоналісти року 1926 розписали бюджет на чотири мільйони доларів і ких грошей мало уживатися для заграничної місії: в Хінах, в Японії, Індії і інших державах, а також для навернення на протестантство чужинців в Західній Канаді, т. є в Манітобі, Саскачевані і Алберті, ба навіть і на сході Канади: в Онтеріо. Тими чужинцями вони розуміли всіх тих, котрі не є англійського походження, отже на першій пляні ними мали бути Українці, яких в Канаді є понад 300 тисяч. Бюджет був виконаний.

Сі згадані організації: пресвітеріяни, методисти і конгрегаціоналісти утримуються з різних офір та з церковного податку. Кождий член платить на рік від 10 доларів в гору на утриманне своєї церкви, до якої належить, і сі гроші складає на руки комітету, який знаходиться при церкві. Комітет складається з председателя, його заступника, касієра, з рекордового і фінансового секретара та двох або трох контрольорів. Зібрані гроші зовуть членська вкладка і їх церковний комітет відсилає до консисторії, т. є до централі, яка завідує громадою. Так практику кожде віроісповідання в Канаді, крім суботників, які платять десятину на рік зі своїх доходів. Богатші люде платять більше як 10 доларів на рік, на тій основі, що

хто більше має, той більше дає. Протестантським англійським сектам се треба подивляти, бо в Українців, щось таке не мислиме, щоби вони добровільно давали гроші, а ними аби розпоряджалася централя, а не вони. Із сих грошей протестантські центральні платять духовника, і все інше, що звязане з церквою; але центральна каса зростає постійно, бо громади присилають більше грошей, як є розходів в їх церкві. Коли громада складається з 300 членів, то лише по 10 долярів від одного члена, то робить 3000 долярів; коли духовному централю заплатити 1500 долярів річно, до того коли буде ще других розходів на 1000 долярів, то внесе разом 2500 долярів, отже в касі остає ще 500 долярів річно лише по одній громаді. Малі громади кілька разом обслуговуються одним духовним, так, що і від них остають гроші в централі. Тим способом каси протестантських сект постійно зростають і ними централі підтримують українські протестантські громади, або громадки. Протестантські центри не назирають на українські протестантські громади платити до їх централі тому, щоби їх сим не відсрашувати від себе. Се вони оставляють на пізніше. Коли побачать, що Українці вже не вернуть до своєї церкви, яку принесли зі Старого Краю, а зглядно їх діти, тоді доперва заговорять до них інакше. Скажуть: "Ми віками не можемо у вашій церкві платити розходи, не будьте жебраками, платіть" Українці будуть платити, і не лише, що звернуть гроші, які на їх церкви центральні понесла, але й збогачувати протестантські центральні каси.

Українці, які належать до греко-католицької або православної церкви, також обовязані платити на удержання своєї церкви, але ті гроші остають виключно в руках місцевих комітетів при церквах. Платять по два три долари річно. Комітет скликає в січні кожного року загальні збори, які проголошує священник в церкві і тут в присутности всіх членів, дає справозданне з церковної діяльности, з доходів і розходів. Там, де нема точних вкладок, приміром по містах, то і тут здає комітет рахунок з доходів і розходів, так само як

там, де є точно вкладки: тут доходи бувають з церковних колект, із забав, із пікніків, із коляди і т. д.

Членські вкладки чи інші доходи на отримання церкви між Українцями греко-католиками і православними в порівнянні до протестантських англійських громад ідуть без порівняння пиняво, бо греко-католики і православні не привикли в Старім Краю добровільно платити на церкву тому, що там при податку від них на церкву стягано, про що вони мало знали, або цілком нічого не знали. Там сю роботу робила держава. До того ще й часто переходять з місця на місце в пошукуванні за роботою, особливо по містах і місточках, або мріють про поворот до Старого Краю. Помимо того, ці вкладки йдуть дуже слабо, ще й до того українські сектанти агітують енергічно, щоби не давали ніяких вкладок, бо вони на свої церкви нічого не дають. Робиться се з вирахованням для того, щоби не було чим заплатити священника і дяка, і податку за церкву, щоби скорше повалити ці організації, а тоді людям проста дорога до протестантизму.

Таке становище безпосередно займає також і протестантська преса: "Канадійський Ранок" і "Голос Правди" і то не лише до церков греко-католицьких і православних, як особних громад, але й до їх інституцій: Школи, преси і т. д. З протестантських українських гуртів ніхто не застановляється над тим, що вони в очах англійських протестантських місій являються наче жебручними дідами, та що ті гроші, які англійські протестантські місії їм платять, треба буде їх дітям і внукам вертати з процентами. Із-за сего боротьба греко-католицького і православного клиру з протестантськими організаціями є дуже трудна, бо там є сильні фінансові засоби, з якими трудно боротися. Се становище розуміють лише ті греко-католицькі і православні вірні, які обзнакомлені з протестантськими плянами, а інші члени, котрі на сім, нерозуміються, хвалять часто протестантські місії між Українцями за те, що там не назирають на те, щоби платити на церкву і стримують ся з матеріальною підмогою на свою церкву, що дуже відчуває організація взагалі.

ЯК НАВЕРТАЮТЬ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОТЕСТАНТСТВА

Англійські презвитеріяни затягнули Українців до своєї віри церковною незалежністю. Для ока вони заложили "греко-православну незалежну церкву" і сим використали ту народну нетерпимість до проводу, щоби нікому не підчинятися. Українські презвитеріянські проповідники між Галичанами удавали греко-католицьких священників і навіть, як заходила потреба, то покликались на свячення митрополита Шептицького, а між Буковинцями покликалися на свячення митрополита Репти в Чернівцях; але, казали, зірвалисьмо, щоби бути незалижними; також і Серафима ми покинули, бо він хотів, щоби йому підчинятись. Де заходила потреба, там запускали собі бороди, а де бачили, що люде любять голеного священника, там голили собі бороди. Для замилення очей уживали всіх форм і церемоній при богослуженню і через се нарід не міг добачити їх обману. Російські священники виступали проти сего руху, але через те, що синтєментально тягнули до Росії, і що не були спосібні, та не мали преси, не мали бажаних успіхів. Греко-католицькі священники були спосібнійші і синтєментально вязали свою місію з Галичиною, та знова їх було мало і через се не могли ратуватися остаточно проти протестантства. Оборона з боку греко-католицького і православного духовенства, все таки була доволі кріпка, але українсько-перзвитеріянські проповідники боронились тим, що їх греко-католицьке духовенство ненавидить за те, що вони заложили православну незалежну церкву, на перекір залежности від Риму, а православні ненавидять їх за те, що вони зірвали з Росією.

"Ранок". грав в сім головну ролю, і справа замотувалась так сильно, що простий чоловік не міг зрозуміти, що діється.

Другий спосіб, яким українсько-перзвитеріянські проповідники захоплювали нарід, був той, що не вимагали запису церкв на свою організацію, ані ніяких колект на удержанне церкви, під час, коли сего вимагала греко-католицька організація. Хотяй кожда інституція, яка має вічно істнувати, не може бути записана на народі, бо нарід часто змінє свої по-

гляди, отже зі сего заходять суперечки, в наслідок чого паде та інституція. Та сего нарід не розумів і він хвалив собі той погляд, який голосили українські презвитеріянські проповідники. Але тим часом в чартері "греко-незалежної православної церкви" Англійці застерегли собі таке право, що сю "греко-незалежну православну церкву" не міг ніколи обняти греко-католицький чи православний священник, тільки такий, якого узнавала презвитеріянська організація, а се рівналося тому, що "греко-православна, незалежна церкву" не належала до громади, а її будувала, тільки до англійського презвитеріянського центра. Крім сего Англійці часто дарували українським презвитеріянам старі лахи, і так приподобувалися їм. Також українсько-презвитеріянські проповідники не брали майже нічого за виконування релігійних обов'язків. А коли хто з цікавих питав їх, яка ціль сего, що Англійці платять їм платню, вони відповідали, що англійці роблять се з добродієності, як милосердий Самарянин, або вигадували інші пояснення. Коли проповідники відрізали свої гуртки від греко-католицької і православної організації, і коли вже наступило повне відокремлення, тоді стали помаленько усувати з церкви богослужбні священничі убори, хрести, хоругви й інше. Коли цікаві питали, що се має значити, тоді проповідники відповідали, що "греко-незалежна церкву" дає своїм членам в сім згляді повну свободу, отже робиться се на домагання членів.

Таких членів, що сего хотіли, вже було де що в кожній парохії. Се були ті, що діставали даром лахи від презвитеріян, або такі, що мали свої діти в презвитеріянській школі, що тримала їх даром. Ті "вірні" потакували, що вони собі сего бажають, бо знали, що сим приподобуються англійським головам і ще більше дістануть за се привілеїв і якусь поміч.

Так само не відразу заводили протестантську науку. Роблено так тому, щоби відповідно ніби до бажань "вірних", з якими цілком не числилися і мали за худобу, яка на нічим не розуміється, ані не ставить опору. Робили се дуже поволи і лляново, відповідно до підготовання громадян, починаючи

вперед від Вінніпегу, аж доки з часом не завели протестантизм всюди.

Методисти практикували інакше. Вони всувались між Українців тільки шпиталями і школами. Бачучи, на котрій кольоні греко-католицька або православна організація стоїть слабо, що з якихсь причин священник там стало не мешкає; або зрідка доїздить, там ставили свій шпиталь і школу і за допомогою сих інституцій виробляли собі в народі впливи. На разі кличуть до шкільної салі і показують світляні образці, а онісля проповідують біблію і так творять церковну громаду. А займаються сим переважно женщины-діяконістки, а се тому, що вони лекше находять доступ до домашнього життя родин.

Баптисти і суботники починали свою місію так: Заходили до хати з бібліями і толкували ті уступи, котрими найлекше переконати добродушного Українця. Видумували також несогторені річи на католицьке і православне духовенство. Говорили дуже переконуючо, піддавали відповідні брошурки та листки. Також дарували старі лахи, як презвитеріяни.

Свідомі і характерні Українці не переходили до сих сект, тільки несвідомі, або такі, котрі мали якусь зарву зі священником, або виділи в тім якийсь хосен.

ЯК АНГЛІЧАТЬСЯ УКРАЇНСЬКІ ПРОТЕСТАНТИ

Англійські сектанські круги, котрі піддержують грішми секти межи Українцями, бажають бачити Українців "добрим Канадійцями. Сей вираз не означає, щоби вони повинувалися канадійським законам, який для кожного, що прибуває до Канади є самозрозумілим обовязком. Стати "добрим Канадійцем" — се значить забути шведську, німецьку, польську, українську мову, а стати зі Шведа, Німця, Поляка, Українця, Англійцем, що знає і цінить лише англійську мову і протестантську релігію. Сі думки не впливають від всіх Англійців, які замешкують Канаду, а тільки від деяких Англійців, а найбільше від протестантських верховодів, тих, які провадять свою місію між Українцями.

Для принади на разі, англійські презвитеріяни отворили були для української молодіжи при Манітобській Колегії

у Вінніпегу осібний курс, де підготовляли учнів до висших шкіл, а при тім учили не обов'язково української мови і літератури. Це продовжали через роки 1904—1910. Михайло Щербінін, Українець з Великої України, лінгвіст і історик, та принагідно Іван Бодруг і Володимир Пиндиківський, були професорами українських предметів. Для принади давали учням навіть по 12, 14 і 16 доларів в місяць на удержання, однак по кількох роках звинено ці курси і більше вже не озворено.

Подібну школу отворили презвитеріяни для Українців в Туліні і Сифтоні, в Манітобі, та у Вегревілі і в Едмонтоні, в Алберті. По упуляризованню презвитеріяництва між Українцями, ці школи звинено, крім школи в Туліні. Вона існує дальше, але в ній не учать по українськи.

Таке саме сталося з недільною школою у Вінніпегу, котра даходиться при церкві на розі улиць Прічарда і Мекгрегора. На разі в сій школі говорилось до дітей по українськи, спісля з неї викинуто українську мову в той спосіб, що дано їй під управу Болгарина Р. Г. Кацунова.

Балтисти, митодисти та суботники не принаджували Українців школою. Вони дають фінансову поміч тільки тим учням, за котрих вони левні, що будуть проповідниками, й учать їх дуже мало по українськи, на стільки, щоби уміли читати біблію. Всі протестантські секти є проти того, щоби Українці задержали в родиннім життю українську мову та звичаї, бо сим піддержується їх народність.

Коли хто з безсторонних Українців запитував англійських провідників сих місій, як вони задивляються на українську мову і культуру, вони відповідають, що не мають нічого проти того, щоби Українці були Українцями. Є се їх хитра політика, яка дає багато до думання. Вони кажуть навіть: "Учіться свого і любіть своє" але не помагають "любити своє". Булоби далеко краще, якби вони виразно сказали, що вони є противного переконання, бо тоді Українці сторонилиби від них і давалиби самі собі раду. Колиж кажуть, що не мають нічого проти української мови та культури, а не хотять підтржати Українців в українській науці, то не можна їх уважа-

ти за прихильників української мови і взагалі української культури, лише за противників, які через нову віру шкодять Українцям, бо відтягають їх від українського загалу, де вони є певні своєї народности і своєї культури, при своїй безсумнівній лояльності для держави Канади.

Кожда протестантська секта робила свою роботу між Українцями за допомогою українських проповідників, які не застановляються над тим, куди англійське протестантство заведе Українців. Вони є раді з того, що дістають від англійських місій платню.

Українські протестанти, розкинені по цілій Канаді, не мають змоги будувати і піддержувати власними силами своїх інституцій, а без своїх інституцій задержати свою народність, свою мову і культуру є неможливо. З українськими католиками і православними, вони не сходяться, бо вони протестанти, тай впрочім сі їх до себе не приймають через протестантизм. До того українські протестанти не живуть між собою в згоді, бо різняться засадами і правилами своїх сект, при чім ще й розкинуті широко по цілій Канаді. Українські сектанти висмівають українські католицькі та православні церковні звичаї: коляди, щедрівки, писанки, паски і т. д., та називають се забобоном. Вони не розуміють того, що се є часть української культури, що занехуючи се, стають остільки біднішими серцем і духом, та ідуть сліпо на скору народну загладу.

Українське сектанство поставило Українців в Канаді в очах безсторонних Англіїців такими людьми, що не мають здорових поглядів на віру та на себе самих, та що чекають, щоб їм хтось другий платив проповідників, будував школи і інші інституції. Вони з сего розуміють, що Українці нарід не культурний і жебручий, котрий чекає все на милостиню. Через сектанство дофлянули Англіїці також, що не лишша українська інтелігенція, бо за гроші перетягає свій нарід до віри, про яку перед тим нарід не мав найменшого поняття.

Все се разом поставило Українців в дуже погане світло, а наслідки замітні на кождім кроці. Над сим застановляються уже всі поважно думаючі Українці, але вже задалеко зай-

шло; не застановляються лише українські протестанти, бо вони люде низької верстви, та українські протестантські проповідники, які користають з протестантства тим, що побирають плату за ширення протестантизму серез Українців; а щоби не застрахати українських протестантів, вони пояснюють їм, що їм сяк чи так грозить в Канаді винародовленне. Отже спускайтеся куме на дно, без опору. Сим вони уже тепер прискорують українську загладу хоч видять, що в Канаді, ті народи, котрі тримаються своєї культури, своїх традицій, своїх інституцій, школи, церкви, преси і т. д., як приміром Французи і Жиди, не тратять своєї народности, а є такими добрими Французами, як Французи в Парижі і такими добрими Жидами, як Жиди в Палестсині і zarazом добрими горожанами Канади, як родовиті канадійські Англіїці.

Жадна з протестантських сект не лише, що не має українських шкіл. деби учила українських дітей по українськи і плекала українську культуру, не має також сирітських українських захистів, а приміщує протестантських українських сиріт у своїх сиротинцях, і сим також прискорює українське винародовленне.

ШКОЛА І ЦЕРКОВ

Ще перед приїздом Українців до Канади змагались в Канаді зі собою дві політичні партії: Консервативна і ліберальна, і то одна, то друга брала при виборах у свої руки власть цілої Домінії. Подібні переміни переходили також провінції, яких в Канаді є девять: Нова Шкоція, Новий Бронсвик, Квебек, Онтаріо, Манітоба, Саскачеван, Алберта, Бритийська Колумбія і Острови Королевича Едварда.

Основні ріжниці межі партіями є ті, що перша змагає до того, щоби в Канаді розвинути на широку скалю індустрію. Вона каже, що Канада повинна мати свої фабрики, в котрих мається виробляти всї потрібні річи для рілі і міста; щоби робітник мав подостатком роботи, а не, щоби сі річи спроваджувати зза границі, хочби вони були навіть дешевші для канадійського покупця. Вона каже, що через спроваджуванне річей зза границі обдирається Канаду з грошей, і замість, щоби канадійський робітник на тім заробив, заробляє загра-

ничний робітник. Ліберальна партія каже протівно. Іменно, що зза границі спроваджувані річи, як плуги, жнивварки, вози і т. д. коштують дешевше канадійського покупця, і хоч канадійський робітник не заробляє на них, за те покупець, горожанин Канади, менше за неї платить; колиж канадійський робітник при výroбах возів, плугів, тощо, заробляє, — тратить на тім канадійський покупець, бо платить більше. Друга річ цю. Консервати стоять за тим, щоби від річий спроваджених зза границі, держава стягала цю, бо її треба грошей, а ліберальна каже: Коли брати цю від річий заграничних, то ті річи через се дорозше коштувати мають канадійського покупця, отже не брати ця, або дуже мало. Побіда одної чи другої партії залежить від вмлої агітації підчас виборів. Котра партія уміє за собою лучше агітувати і має ліпших агентів, та одержує більше виборчих голосів і дістає власть у свої руки.

Коли Українці стали горожан. в Канади, тоді обі партії старалися потягнути їх на свій бік підчас виборів. Се зрозуміли українські політики, як: Тарас Ферлей, Іван Негрич, Іван Бодруг, Теодор Стефаник і інші.

Вони порадили англійським політикам, що вони можуть дістати українські голоси при виборах, коли отворять для українців учительський семинар, де би українські студенти виховувалися на учителів до публичних шкіл. Не була се правосильна угода з домініяльним правительством, тільки з провінціональним, більш провізорична, як законна, а все таки була. Крок сей був дуже розумний з боку українських політиків.

Року 1904 консервативне правительство Манітоби, перше отворило таку школу у Вінніпегу на Мінто улиці проти військових бараків і до неї вписалося на першу чергу около сорок студентів. Декотрі з них мали кілька-клясове гімназіяльне образование зі Старого Краю. Правительство давало їм матеріяльну підмогу, з тим, що пізнійше студенти мали сю підмогу звернути без процентів.

В році 1910 семинар перенесено до Брендону, в Манітобі і приміщено на 10-ій улиці. В семинари викладали українську

мову і літературу отсі учителі: Іван Макогон, Діонізій Перч, Тарас Ферлей і Петро Карманський. Стефаник, колишній Се-рафимів священник, наглядав над сею школою і давав реко-мендації студентам; він також організував публичні школи між українськими переселенцями на провінції. Розказує він, що Тарас Ферлей поширював соціялістичні погляди між сту-дентами і за се Стефаник мусів звільнити його з посади. По Стефаникови се місце заняв Павло Гігейчук.

В році 1912 такий самий учительський семінар отворило ліберальне правительство в Реджайні, в Саскачевані, де учи-телями української мови і літератури через якийсь час були: Іван Плещько і Іван Романюк, нинішній адвокат у Вегриві-ли, в Алберті. Також того року отворено такий семінар у Ве-гrevілі, в Алберті. Його отворило також ліберальне прави-тельство, але українського учителя до сего семінара не дава-ло.

Тим способом не лише недокінчені гімназисти зі Старого Краю мали широко відчинені ворота до образования та до-кінчення студій, потрібних до обняття учительської служби, але також користали з сеї школи фармерські сини всіх трох провінцій. На протязі кількох років по всіх українських кольо-ніях, де була основана школа, (а школи були, бо правитель-ство докладало на се всіх зусиль), був свій український учи-тель з правом учити одну годину денно по українськи, а се від третої до четвертої години по полудни. В році 1915, коли пре-мієром Манітоби став Норіс, ліберальний провідник, ту годи-ну, в якій вільно було учити по українськи, знесено. Закрито також і українські семінари. Українські учителі осталися на по-садах, а нові учительські сили кваліфікуються тепер уже в чи-сто англійських семінарах, які по англійськи носять назву "Нормал Скул".

До року 1915 українських учителів начисляли в трох за-хідних провінціях, се є: в Манітобі, в Саскачевані і в Алберті, де переважно живуть наші поселенці, по фармах і місточках на 300. Були се свідомі Українці і вірні горожани великої дер-жави Канади. Біда з ними тільки та, що не всі вони відносили ся до церкви прихильно. Ті, що не розуміли ваги церкви, ди-

вилися на церков дуже неприхильно, а навіть ворожо. В семінари не учено їх нічого про релігію і про значінне церкви і не раз простий фармер знав більше про правди віри і значінне церкви в життю народів, як такий учитель. Про се, що Українці серед чужих народів в Канаді, найлучше даються організувати при церквах, учитель не знав, або не хотів знати. Не знав, або не хотів знати також і про се, що Українці в Канаді, як окрема одиниця мусить мати свої школи, церкви, пресу, діточі захоронки, доми для старців — а се все можуть Українці мати лише тоді, коли вони будуть становити одну групу. Учитель знав з засади, що партії творять житте, але не застановлявся над тим, чи се якраз потрібне в Канаді, чи може в Канаді є і без українського розеднання кому тручати Українців до життя. Були такі учителі, що шанували і любили церков, але таких було мало. А більше було таких, котрі були противні. Були навіть такі випадки, що учитель зривав дитині з шиї хрестик, або, щоби переконати, що “нема” Бога лягав на землю, а дітям казав: “Коли є Бог, то я не встану, а як нема Бога, то встану”. Вставав, і се був “доказ”, що нема Бога.

Атеїст учитель не молився в школі з дітьми, ані не хрестився; до церкви мало заходив, а ще менше брав діти зі собою до церкви. А до того ще й зі старшими людьми поза шкільними годинами диспутовав, що нема Бога. Таке поступованне ослабляло католицьку та православну церков. Творилася байдужність і нехить до церкви і торувалася дорога до протестантських сект та до атеїзму.

Була се нерозважна і дуже шкідлива робота українського учителя. Податковці часто гонили такого учителя, а на його місце брали англійського, бо сей менше шкодив церкві. Та се було аж тоді, коли український учитель затроїв вже голови молодіжи тай декому зі старших.

Такий стан річи тревав десь до року 1915 або до 1918. Від того часу покращало, однак і тепер ще є учителі такого погляду, що церков повинна бути якась така, щоби під нікого і ні відкого залежала, щось таке як читальня, або кооперативна спілка, де всі члени рішають про владу та правила, і бе-

руть церков не як вічну інституцію, а як тимчасову, і не як Божу установу, як людську, що нині така, а завтра інакша. може бути, або й ніяка.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ В КАНАДІ 1910 Р.

Осінню року 1910, приїхав до Канади зі Львова на відвідини митрополит Андрей Шептицький і відвідав Українців греко-католиків в Монреалі, Вінніпегу, Йорктоні, Мондері, Едмонтоні і інших головних місцевостях. До так званої "Малой Церкви" св. Володимира і Ольги у Вінніпегу, що знаходиться на розі улиць Мекгрегора і Стелі, він не повернув, бо вона була самостійною, т. є не хотіла признати над собою жадної церковної влади. "Канадійський Фармер", "Український Голос", "Робочий Народ" та "Ранок" привитали його досить холодно, а в Венкувері, в Бритійській Колумбії, куда митрополит удався до своїх вірних, соціялісти обкидали його яйцями. Та він сим не зражався ні троха, оглянув все як слід, а вернувши назад до Галичини, в році 1911 написав памятку книжочку, під назвою: "Канадійським Русинам", в якій незвичайно приступно і дуже зрозуміло закрив своїх вірних бути вірними церкві, а обкидання його яйцями представив як несенне дуже маленької частини зневаг Христових на Голгофті. В книжці дав ясні вказівки, як боронитися проти народного і церковного розбиття, як приноровлятися до канадійського права, і остеріг перед сектантами та всякого рода проходимцями, бунтарами. Книжка обіймає 95 сторін, друку, формат 6 X 3½ цалів і має 48 уступів. Є вона дуже мудра і популярна.

Вплив на греко-католицьку церков був досить великий, і від того часу перехід греко-католиків до російського православія та українського презвитеріянізму і інших протестантських сект зістав поважно спинений, ба навіть відпавші стали вертати назад до греко-католицької церкви поодинокі або цілими громадами.

Знаємо, що в Толстой, в Манітобі, де бувші греко-католики побудували презвитеріяньську церков, тому, що в наслідок презвитеріяньської енергічної агітації відірвалися від місцевої греко-католицької громади, — стоїть при залізничім

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
митрополит галицький

шляху до нині самотна, маленька деревляна церков і кілька гробів коло неї. Члени вернулись назад до греко-католицької церкви.

Сумним пам'ятником по українським презвитеріянізмі стоїть також невеличка, самотна, деревляна церков з цвинтаром яких десять миль на полудне від Вегревіл, в Алберті, недалеко фармів Касяна Лазара, на Рейті. В самім Вегревілі по тім світила пустою українська презвитеріяньська церков, котру 1916 відкупили від кількох парохіян оо. Василіяни з Мондери і zorganizували тут греко-католицьку парохію, мимо сего, що Петро Зварич, місцевий купець, з укінченим гімназіяльним образованием в Галичині, чільний член українського презвитеріянізму, старався мати при ній презвитеріяньську громаду.

Наслідки відвідин Митрополита Андрея Шептицького та його книжки були також і такі, що греко-католики, відпавші до українського презвитеріянізму, не хотіли через встид вертатись назад до греко-католицької церкви, однак покидали презвитеріянізм і переходили до російського православія. Так поступила церковна презвитеріяньська громада 12 миль на лівніч від Вегревілю в Алберті, коло почти Варвик, недалеко фармів Семена Кіца, в Гудеві, в Саскачевані, Гімлі, в Манітобі і в інших місцевостях.

Вплив митрополита Андрея і його книжки декуди сттримав також перехід греко-католиків на православіє. Знаємо, що перед його приїздом до Канади, православна церковна громада, що складалася з самих Галичан і числила около 40 родин три милі на захів від Мондери, в Алберті, коло Петра Олехи змаліла до половини, а се тому, що члени вернулись назад до греко-католицизму. Таке було і в інших місцевостях. Про митрополита Андрея Шептицького говорили тоді дуже багато не лише Українці, але й англійські протестанти. Вони цікавилися ним дуже і питали себе: не знати, яку тактику від тепер брати будуть Українці греко-католики. Від тоді вони стали думати, що їх вплив на греко-католиків буде зменшений — що й було.

Відвідини митрополита Андрея Шептицького в Канаді не лише поділяли сильно на народні греко-католицькі маси, які він закріпив, щоби держалися греко-католицької церкви, але також він піддержав сильно на душі і тих шіснайцять греко-католицьких священиків, які находилися тоді в Канаді, прибиті духом і горем.

Митрополит писав місіонарови о. Ахілеви Делярому: "Перед опущенням Канади, хочу Вам переслати щире подяку за Вашу гостинність, та желання успіху в праці, і побіди над всіми труднощами, які здібуете в праці для добра українського народу в Канаді. Не дивуйтеся, що тих трудностей часом много і не зражуйтеся ними. Наш народ відчуває потребу мати своїх священиків, своєї народности, се правда — правда і се, що під вражінням сего бажання може часом недоцінювати посвяти чужинців, що покинули свій край, свій нарід, перейшли на інший обряд, пристали до чужих людей, щоби для них працювати і заховувати їх при вірі. Та жертва Ваша не лишитья без оwoчів, перед Богом і ними, але з часом буде також оцінена через український нарід, для котрого Ви посвятили своє життя. Наші люде в Канаді переконаються, що Ви не шукали для себе свого добра, коли вже близько двацять літ тому, Ви се діло розпочали. (Голос Избавителя 7. 10. 1924.)

Відвідинами митрополита Андрея Шептицького скріпила ся також і православна церков до певної міри між Буковинцями, бо її члени зачали ревнійше працювати і триматися при своїй вірі, бо побачили, що греко-католики стали ревними для своєї церкви.

ПАВЛО МАРКЕВИЧ

Року 1911 приїхав зі Злучених Держав до Вінніпегу, польський, незалежний духовний, Павло Маркевич, до польського незалежного костела, при улиці Боровса, число 371, до котрого належало також кілька українських родин. Маркевич, чоловік обчитаний, спосібний і розумний, з великою бородою, білявий, кремезної будови, походить з села Бакучинці, перемишського повіту, в Галичині. Костел сей був незалежний, але в дійсности він находився в посередній злуці з ан-

глійською методистською організацією, яка попірала його грішми. Попередньому духовному, Іванови Клявітерови, викупила костел з довгів, та фінансувала недільну школу при костелі. Робила се в тій цілі, щоби помаленьки, дипломатичним способом перетягнути Поляків на чисте протестантство, бо вони, хоч зірвали в Римом, всетаки вповні придержувалися римо-католицького обряду, з виїмком того, що богослуження відбувалось в польській мові. Се був той час, коли англійські презвитеріяни з методистами поділили між собою працю межи Українцями і Поляками, причім перші мали на меті перетягати до протестантства Українців, а другі Поляків. Містер Джім Вудсворт, суперидент методистської місії, се є організаційний голова, а пізніше робітничий провідник, що відзначився в сему рухови в році 1919, заходив часто до сеї громади, щоби навязати ближші зносини так, що протестантський вплив в тій громаді був досить виразний.

Маркевич прийшов на се і обіймив громаду при сім костелі, бо методистська організація, хоч грала поважну ролю, все таки далеко було її до того, щоби при церкві примістити Англійця за провідника, очевидно через брак знання польської мови, і Вудсворт сяк-чи-так мусів згодитися на Маркевича, який своїм спритом перевишів Вудсворта. Що правда Вудсворт держав при сій громаді Едмунда Чеймберса, молодого Англійця, котрий троха говорив і писав по польськи, бо перед тим нарочно вислали його на два роки до Кракова для вивчення польської мови і літератури. Та сего було цілком за мало, щоби він міг бути парохом при церкві. Крутилася також при парохії якась Англійка, буцімто учителька англійської школи, діаконістка. Мимо плянів Вудсворта, обсадити парохію чистими протестантами-Англійцями, Маркевич обняв громаду.

Занявши парохію, Маркевич з часом прихилив її до апостольської католицької організації, до якої він сам належав, а якої архієпископом був Гуля в Голяндії і сим шляхом вирвав громаду з під впливів англійських методистів, звернувши їм всі гроші, які методисти перед тим позичили на сей костел. Ходили вісти, що Маркевич так поступив тому, що

методистська місія не хотіла його фінансувати, то знов, що предклядала йому на удержання і видавання польського часопису, котрим він мав би провадити методистську пропаганду між Поляками, десять тисяч доларів на рік, та він се предложенне відкинув. Утративши сю парохію методистська місія переконалася, що Поляки не дадуться перетягнути до протестантства, вона дала собі спокій з ними і більше не пробувала грати ролі перетягача з Поляками, ані у Вінніпегу, ані на провінції, підчас коли презвитеріяни перетягали Українців до своєї віри, бо сі податнійші. Маркевич опісля виступив як єпископ і невдовзі по тім став висвячувати українських священників для Українців. О скільки відомо, то він висвятив Івана Кусого, Дмитра Драпаку та Івана Кокольського, з котрих найбільше здібний мав бути Іван Кусий. Плян Маркевича був такий, що коли буде zorganizованих двацять українських громад і вісім священників, то він вистарається для них о православного єпископа і спокійно віддасть йому сю організацію. Було се дивно, бо Маркевич знав добре, що православні люде мали своїх священників і єпископів, які їх обслуговували і організація їх була як слід начеркнена. Однак він так робив. Запевнення на се, що вистарається для них о православного єпископа, він не дав ніякого і свідомійші Українці, що стояли побіч сего руху, уважали пляни Маркевича за дипломатичний маневр.

Се очевидно була його проба поширити свою місію між Українцями, які йому видавалися податними до сеї цілі. Тим часом двацять українських парохій він zorganizувати не міг, як рівнож не міг дістати 8 священників і його місія між Українцями обмежалася тільки на Іст Селкір, Сент Норберт, Портедж ля Прері і Поплар Парк, в Манітобі, недалеко Вінніпегу, котрі обслуговував Іван Кусий, Мікадо і ще одна громада коло Канори, котрі обслуговував Іван Кокольський, та три громади коло Віткова, в Саскачевані, котрі обслуговував Дмитро Драпака. Були се, очевидно, малі громади, та не упорядковані, які не застановлялися докладно над становищем своєї організації — і просто не знати з якої причини вони пристали до Маркевича. Відорвавшись від греко-като-

лицької організації та утративши віру, яку принесли зі Старого Краю, вони довели до кількох судових процесів за посідання церкви з греко-католиками, між котрими замітні є процеси в році 1912 в Іст Селкірку та Сент Норберті. Говорили, що Маркевич старався дістати свячення на єпископа від православного єпископа Александра, щоби бути православним єпископом і належати під російський єпископат, та сей відмовив. Мимо сего, що Маркевич не був православним єпископом, проте попи його грали ролю православних священників і як заходила потреба, то розголошували Маркевича православним єпископом, хоч він таким не був.

Отся організація Маркевича держалася через кількнайцять літ, хоч не мала свого чарту, преси ані вишколених, або бодай практичних попів, ні грошей на організацію. Маркевич, як єпископ, коли відвідував українські громади, то правив в церкві латинську службу "Божу, переложену на польську мову, а причащав під двома видами т. є під видом хліба і вина. Тим своїм богослуженням, Маркевич не дуже імпонував Українцям; він імпонував більше практичними розмовами з ними, та давав провід в організації. Його попи правили служби Божі св. Івана Золотоустого на старославянській церковній мові, так як греко-католицькі або православні священники.

Сей обяв доказував досить низький ступень думання тих галицьких Українців, що держалися сего руху, про церковну організацію і її значіння перед світом. Свідомійші Українці, котрі стояли осторінь від сего руху, дивувалися, як то може бути, щоби сі громади вірили в будучність своєї організації, яка не має за собою ніякої минувшини, догматичної і канонічної підстави, або що найменше відповідного "авторитету, бо Маркевич був виразним польським націоналістом. Митрополит Платон, голова російської місії, коли довідався про місію Маркевича, здвигнув раменами і сказав: "Люде, відко вертають до первобитного состоянія" т. є дичіють.

По трох чи більше роках всі сі попи Маркевича, зірвали з ним і грали самотійницьку ролю, т. є обходилися без него

ше довший час. В році 1920 православна місія прийняла до себе Івана Кусого і Івана Кокольського, пересвятила їх і перенесла в Алберту. Дмитра Драпаку, який також просився, не хотіла прийняти. Він в році 1922 перенісся до Злучених Держав і піддався там якомусь безпартійному єпископови Карфорі, сповняючи даліше попівську службу між Українцями в Монтані, як православний священник. Таким він все кликався, і за такого уважали його парохіяни.

Місія Маркевича від початку до кінця виглядала дуже марно, але тим громадам, котрі до неї належали, урочася якась дивна незалежність і непокора уформованій греко-католицькій організації.

Біскуп Маркевич межи дітьми

Коли Маркевича його духовні оставили, його авторитет значно понизився, а до того він ще й тяжко занедужав в році 1922. Тоді громада, яку він обслуговував на улиці Боровса, прийняла до себе за душпастира ксьондза Йосифа Заністовського з рамени польського незалежного костела, якого єпископом був Франко Гудар в Скрентоні, в Злучених Державах і мав там невелику організацію, а Маркевич вставши по недузі, остав без сеї парохії.

Щоби не сидіти у Вінніпегу з загненими руками, Маркевич року 1924 потрафив згуртувати коло себе гурток Поляків і кількох несвідомих Українців. При Алфреда улицы, під числом 734, він закупив звичайний дімок, поставив на нім хрест і отворив в нім костел, в яким рівночасно мешкав в кухні, а при тім як біскуп контролював 14 своїх малих костелів поза

Вінніпегом, котрих обслуговувало 5 його ксьондзів. Після говорення Маркевича виходилоби, що він мав за собою в Канаді 9000 душ Поляків, котрі уважали його своїм біскупом, включно з десятками Українців, що і собі з якихось причин уважали його своїм єпископом. Таким отже шляхом між Поляками в Канаді повстало два польські незалежні костели, а се “Польський Костел Народовий” і польський костел “Апостольсько-католицький”, а тим самим повстали дві ворожі церковні партії, крім римо-католицької, котра була найсильніша. Сі три ворожі партії поборювали себе взаємно, бо ходило їм о побіду противної партії. Маркевич занявся щиро своєю партією, але давної амбіції і розмаху в него вже не було. В році 1925 побудував на Папляр Парку, недалеко коло Вінніпегу, невелику церков, котру назвав монастирем і школу при ній, котру назвав “малий семинар” і мав в ній в році 1926 пять студентів, що готовилися бути ксьондзами для місії Маркевича, а професором сеї школи був ксьондз, Володислав Зембінський. В році 1926 побудував Маркевич пивницю під своїм костелом у Вінніпегу для парохіяльних сходин. Маркевич робив все, що міг, щоби скріпити свою місію, але Українців більше не втягав до неї.

“КАНАДИЙСЬКИЙ РУСИН”

“Канадійський Русин”, котрий все був речником української, греко-католицької церкви в Канаді появился весною 1911 року у Вінніпегу, де він виходить до нині. Його заложителем був римо-католицький архієпископ, Аделярд Лянджвин, з Сент Боніфасу, Манітоба, котрого дієцезія обіймала Манітобу і часть Саскачевану, де переважно жили українські греко-католики. Бачучи, що їх розтягають різні протестантські секти, а не мають своєї преси, котра би заступала їх погляди і вязала в одно національне церковне тіло, він заложив для них сей часопис і на разі піддержував своїми грішми. В році 1910 він також збудував у Вінніпегу на розі улиць Флори і Мекензого школу в честь св. о. Николая і віддав на услуги українським Сестрам Служебницям. В сій школі Сестри Служебниці учать українську дітвору, крім англійської мови.

літератури і інших приписових правительством предметів, також правд віри, української мови і літератури, українських пісень і інших предметів. Кожного року число учнів доходить до двох соток, а часом і більше. В році 1911 сей самий архієпископ збудував місійну школу у Сифтоні, в Манітобі, котра існувала через шість літ, а потім переіменовано її на український сиротинець. В ній побирали початкову науку нинішні греко-католицькі священники, Іван Колтуцький, Йосафат Тимочко, Антін Луговий та Іван Колцун.

Французький архієпископ Аделярд Лянджвин дієцезії Сент Боніфас, в Манітобі. Помер р. 1922.

Від сего часу почалося сильнійше гуртованне греко-католицьких Українців коло своєї церкви. Громади стали розуміти своє становище краще, як перед тим, бо часопис їх обсім поучав. Вони пізнали, що вони не самі в Канаді, а є люди, котрі бажать їм добра і стараються їм помочи згуртуватися в одну народну і церковну цілість. Українські греко-като-

лики стали писати до часопису свої дописи та удаватися о пораду до редакції в справі одержання священників і т. д.

Першим редактором "Канадійського Русина" був Николай Сироїдів, потім др. Олександр Сушко, Іван Петрушевич, о. Мирон Залітач, Роман Крамар, Іван Рудачек, Володислав Ібіберович, Андрій Загарійчук, о. Петро Олексів і Володимир Босий. Попри часопис редакція видавала кожного року календар, а крім того також деякі організаційні відозви і т. п.

Часопис містив наукові, історичні та практично життєві статті, а також господарські, а одну сторону посвячував на статті церковного змісту, євангеліє недільне та проповідь. В році 1918 назву перемінено на "Канадійський Українець". Під сею назвою часопис виходить і до нині. Часопис виходить на 8 сторін, 16 X 22 цалів друку.

Часопис все мав противників з боку соціалістичної, большевицької преси "Робочого Народу" і "Українських Робітничих Вістей", як також з боку презвитеріянського "Ранка", "Українського Голосу" та "Канадійського Фармера". Вони атакували його тому, що він був органом української греко-католицької церкви. Вони закидали йому, що він має на меті асимілювати Українців за помочю церкви в хосен канадійських Французів, але обставини скрізь доказували, що ті закиди смішно неправдиві. Читачі і прихильники сего часопису розуміли, що асиміляція греко-католицьких Українців на користь Французів є рішучо виключена, бо в Канаді, висші і низші школи, судові трибунали, телеграфи, телефони і всякі уряди, — взагалі вся політична сила лежить в руках Англіїців, а не Французів! Хто спокійно думав, сей видів, що українська асиміляція наступить скорше не серед греко-католиків, тільки серед тих Українців, котрі відпадають від греко-католицької церкви і ради гроша або особистих амбіцій творять дрібні сектантські церковні громади. Нігде не виступав жаден сектант, мирянин чи проповідник з новими заповідями для українського національного спасення і заспокоєння своєї совісти. Коли творилися секти серед українських переселенців, то найбільшою причиною була все підкописта агітація чужих протестантських сект, щоби розбити велику греко-католиць-

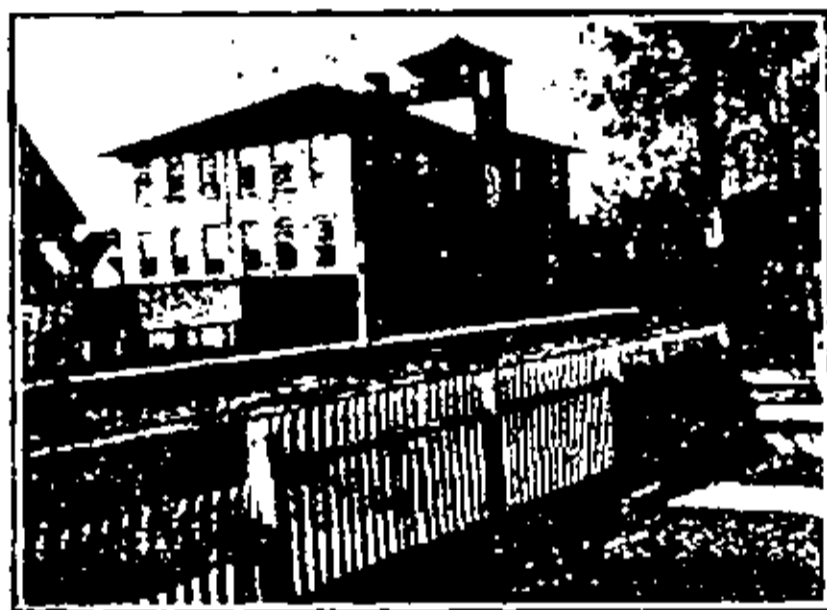
ку українську масу на малі громади, що ослаблюють себе взаїмно суперечкою про науку і обряди своїх сект. Вони є неначе щілинами, що розколюють велику грудку, яка від них розсипається в порошок. Друга кляса людей, се та амбітна і непримирима збиранина людей, бундючна і зухвала, яка не належить до протестантських сект, але через загонистість не ходить до греко-католицької церкви, бо видить в ній все "нелад". Вона є також щілиною української греко-католицької маси, але мусить зустрінути затрату своєї народности серед чужинців, бо є невідпорна і слаба, щоби боротися з утратою української народности, з якої вона походить, але не хоче до її церкви належати.

Цілий той час згадані часописи, що атакували "Канадійського Українця", все вірили в якусь незалежність, а через те, що "Канадійський Українець" в незалежність не хотів вірити і тримався вікових засад католицької церкви, він був через се ними зненавиджений. Се добре розуміли ті, котрі стояли за сим часописом. Вони розуміли, що всяка незалежність — се чиста утопія, яка міститься лише в непрактичних головах, слабих і скривлених українських "політиків", дітваків, що мають невипробуване, безпрактичне життя. На закиди, що "Канадійський Українець" не прямує зі своїми прихильниками до змінчивого незалежництва, мовчки відповідали: "Так мусить бути!" Виділи, що до католицької церкви належать найбільше культурні і політично сильні народи світа: Іспанці, Бельгійці, Французи, Ірландці, Американці, Італійці, Чехи, Угри, Словаки, Словінці, Хорвати, Мексиканці, Німці, Поляки, Португальці, а навіть Англійці. В них церковна організація дуже сильна. Вони за помочю своєї церкви є добрі націоналісти, добрі промисловці і добрі дипломати.

Коли для тих народів католицька церква є добра, то чому католицька церква малаби бути недобра для Українців? Таж Українці такий народ, як тамті, які можуть так само користати з організаційних способів сеї церкви і підноситися у вірі, творячи одно стадо з одним патиром.

Вище згадані часописи дорікали "Канадійському Українцеві, що він, а також греко-католицька церква, котру він

заступає не є національною українською інституцією. Але такий закид був тим більше безпідставний і провокаційний. Кождий Українець, греко-католик, що над сям думає, доба-чував, що все се не правда. Він бачив, що греко-католицька церков в Канаді виразно веде українську роботу. "Канадийський Українець" переповнений українськими патріотичними статями. Греко-католицькі священники говорять проповіди по українськи, в дусі патріотичнім. Греко-католицькі школи, що є при церквах, засадничо українські, з сильним українським западом і напрямком. А відносини "Канадийського Українця" і української греко-католицької церкви до української землі і народу у Старім Краю є так сильні, виразні і я-дерні, що є взірцем для всіх Українців.

Школа св. о. Николая у Вінніпегу на розі улиць Флори і Мекензого 1910 р. збудував її для Українців французкий архієпископ А. Лянджвині

Те саме становище в українській справі займає українська греко-католицька церков також в Галичині. Коли на російській Україні було переслідуване українське слово і письмо, то воно дістало теплий приют на церковних греко-католицьких амвонах в Галичині. Тут виховувавсь і дозрівав елемент український і перекидався за кордон на Велику Україну та на Буковину. Тут друкувалися українські книжки і часописи, що ішли явно і неявно туду на українську землю, на Велику Україну, де сего не вільно було робити через заказ

цара в Петербурзі. З під впливу греко-католицької церкви в Галичині вийшло много письменників, поетів, артистів, учителів, інженерів, купців, лікарів, адвокатів, послів, народних діячів, вийшли щиро народні товариства, просвітні, економічні, культурні, вийшли Соколи, Січи, Стрільці, вийшла Галицька Армія, що боролася за українську державу.

Висше згадані часописи, т. є "Канадійський Фармер" і "Український Голос" 1925 року атакували найтяже "Канадійського Українця" і греко-католицьку церкву, котру він заступав, і коли зістав підписаний конкордат в Римі. Згадані часописи підняли шалений рев і крик з того powodu. Вони поміщували палкі і крикливі статі проти греко-католицької церкви тут в Канаді та Злучених Державах і там у Старім краю, в Галичині. Вони казали, що тим конкордатом запропастилася греко-католицька церкву на віки, та що вона стала через конкордат на службу Польщі. "Канадійський Українець" все те відпирав. Він пояснив українським греко-католикам, що конкордат тільки скріпив греко-католицьку церкву, а тим самим і Українців в Галичині, бо конкордатом вирівнялося греко-католицьку церкву у правах на рівні з римо-католицькою. Польща конкордатом зістала зобовязана попірати державним скарбом греко-католицькі інституції, церкви, духовні семинарії і все інше, що звязане з греко-католицькою церквою, а що більше, Польща не сміє нарушити церковні маєтки. Наслідки конкордату стали ясними для всіх, навіть крайнім противникам греко-католицької церкви. Іменно, коли Польща забрала від православних, що знаходяться в її межах, т. є у Волиняків, Холмщаків, Поліщуків і інших около 500 церков і перемінила їх в польські костели, то та сама Польща через нагляд Риму, через конкордат не забрала ані одної греко-католицької церкви для Поляків.

Під сим зглядом "Канадійський Українець" відніс моральну побіду над противними часописами. Цілий час свого існування, часопис сей, все мав ясну ціль перед собою і просту дорогу. Він старався держати Українців греко-католиків в цілості, на тій висоті, на якій стоять інші культурні католицькі народи.

ЕПИСКОП НИКИТА БУДКА

Митрополит Андрей Шептицький, котрий 1910 року звидів Канаду і оглянув греко-католицькі осередки, Монреаль, Вінніпег, Йорктон, Мондер, Едмонтон і інші, обіцяв греко-католикам, що предложить Папі потребу українського єпископа в Канаді. По дорозі, їдучи до Галичини, повернув до Риму і обговорив справу з Папою Пієм X., а сей, щоби лучше запевнитися, в кілька місяців по сім, на початку 1911 року покликав до Риму найстаршого місіонера в Канаді, о. Ахіля Делярого, який працював між греко-католиками найдовше в Канаді. О. Деляре, Бельгієць по народности, чесно поставився за українським єпископатом і наслідки були ті, що рішення єпископату стало доконане. Многі дивувалися, щоби Бельгієць так чесно поступив і без закрасок расових і політичних, представив справу єпископа Папі так виразно і справедливо. Митрополит Шептицький і о. Деляре є тими особами, котрим треба завдячити український єпископат в Канаді, а також римо-католицьким єпископам, бо сі так само чесно і справедливо віднеслися до сеї справи. Вони уступали зі своєї юрисдикції над греко-католиками в цілій Канаді, вилучили їх зі своїх дієцезій і сим задоволили українські потреби.

Іменованне єпископа наступило в серпни 1912 року. Священик, Никита Будка, що був префектом студій в духовнім семинари у Львові, доктор богословія, зістав висвячений на Покров Пресвятої Богородиці у Львові, у церкві св. Юра.

Свячення доконав митрополит Шептицький, і вже в перших днях грудня 1912 року єпископ Будка був в Канаді. Ходили слухи, що римська столиця ніколи так скоро не вирішувала справи нового єпископату, як сим разом, а се тому, що потреба українського єпископа в Канаді була дуже пекуча.

До сего часу ширив хтось вісти, що Рим змагає до того, щоби українських греко-католиків зфранцузити при помочи церкви і через се держить для них бельгійських та французьких місіонарів. Ті вісти виходили мабуть з боку протестантських місій, але тепер стало очевидним, що Рим, греко-като-

лицьким єпископом української народности, признав Українців окремим народом від інших народів, а їх церков окремою від римо-католицької церкви. Рим зі свого боку заманіфестував, що Українці є Українці і такими він бажає їх всегда видіти. Коли українські вороги не хотять українському народови признати його самостійности в державних справах, то Рим зі свого боку ту самостійність їм признає в церковних справах. З приїздом єпископа всякі докори про знищення та зфранцузенне Українців при помочи церкви розійшлися як осінній туман, а надто показалася висшість католицької церкви в сім напрямі, іменно, що Рим стоїть понад раси, що він кождому народови дає те, що йому належиться, дає і Українцям, і хоче, щоби Українці розвивалися, як розвиваються інші народи, що належать до католицької церкви, як: Бельгійці, Іспанці, Ірляндці, Італійці, Чехи, Угри, Поляки, Французи, Німці, Англіїці і інші.

Висшість католицької церкви показалася ще і під тим зглядом, що священник чужої народности, — о. Деляре, Бельгїєць, постояв за греко-католицьким українським єпископом. Се дало доказ, що католицька церков не йде підступом.

Вже самою появою єпископа, українські протестантські секти зістали морально побиті, а ті греко-католики, які хилилися до російської місії і недовіряли обітницям митрополита Шептицького, перестали хитатися. Для всіх стало ясно, що Рим підчеркнув українську відрубність від інших католицьких і протестантських народів Домінії Канади.

Єпископ, чоловік молодий 35 літ, білявий, малого росту, веселий і симпатичний, дуже бесідливий, демократичних поглядів, з села Добромірки, з повіту збаражського, син рільника, повний духовної сили, заходився енергічно коло того, щоби скріпити своїх вірних не лише релігійно, але також національно. Всюди де появився, витали його вірні торжественно і всюди виголошував він проповіді, в яких взивав вірних до віри в Бога, до віри в себе, в свою церков, в свою мову і свою будучність.

Церковна громада у Вінніпегу св. Володимира і Ольги, що

міститься на розі улиць Стелі і Мекгрегора, яка грала до сего часу самостійницьку ролю, підчинилася під юрисдикцію молодого єпископа. Був се перший добрий почин його появи.

Року 1913 єпископ постарався о чартер для своїх парохій. Чартер, се є таке право, яке надає українським греко-католицьким громадам в Канаді право істновання і працювання, та посідання майна; право будувати церкви, сирітські захоронки, доми для старців, шпиталі, розвивати релігійну пресу, семинари та школи при церквах. Від тоді греко-католицька церков перестала бути наражена на те, що її може заняти якась інша релігійна секта. Чартер зробив її законною, греко-католицькою організацією для українського народу і власністю лише тих людей, які є Українцями греко-католиками. Колиби якась громада перестала істнувати, тоді майно даної церкви переходить в хосен цілої української греко-католицької організації в Канаді. Чартер по англійськи носить назву: "Ruthenian Greek-Catholic Church of Canada". Виразу "Ruthenian" вжито тому, що тоді сей термін в Канаді уживано загально. Він вже утерся в зносинах між урядами австрійської і Бритійської держави. По німецьки "Die Ruthenen", означає по українськи "Русин" або "Українець". Від тоді греко-католицька церков в Канаді стала окремим тілом, під захистом державного, загального права, а греко-католики вирівналися в правах з іншими народами, що заселяють Канаду, стаючи в очах держави як окрема одиниця, зі своїми окремими церковними і народними правами.

Чартер забезпечує Українцям греко-католикам те право, що їх парохії мають право порядкувати церквою: — вибирати заряд церковний, розпоряджатися церковними грішми, виплачувати церковну службу, а єпископ наглядає тільки над справою віри, т. є, щоби в церквах не учено проти Бога, проти церковного, духовного порядку, проти церковної власти, або, щоби не заводжувано якихось нових наук, противних церкві, людям і Богу. Маєток парохіяльний єпископ не може продати або що інше з ним зробити; маєтку церковного також громада не може ужити для якоїсь іншої ціли, як лише для церкви і віри.

Окремий чартер греко-католицьких парохій вироблений на кожду провінцію з осібно і в кожній провінції має ті самі права у відношенню до громад і єпископа.

Крім сего чартеру, єпископ має свій власний чартер на вілу Домінію, який називається: "Ruthenian Greek-Catholic Episcopal Congregation", т. є "Руська греко-католицька єпископська корпорація". Права сего чартеру обіймають тільки єпископську катедру, його дім, пресу, школу і інші загальні його маєтки. Сим маєтком розпоряджає тільки єпископ, а по смерті сего єпископа, маєток переходить на власність іншого українського греко-католицького єпископа в Канаді, з того єпископа на іншого і т. д. Се відокремляє греко-католицький, український єпископат від римо-католицького єпископату, робить його окремим від них і надає українському греко-католицькому єпископови окремої релігійної і національної ціхи, т. є окремішности і релігійної і національної так довго, як довго буде існувати український греко-католицький нарід і його єпископи, одні по других, бо за сим стоїть державне право. Тому говоренне ворогами греко-католицької організації, що Рим забирає, або колись іншим разом забере сі маєти для себе є безпідставна і на нічим не оперта балачка, або груба неправда. Не тільки в Канаді, але нігде в жаднім іншійм краю не чувано, щоби Рим забирав для себе церковне майно.

Року 1914, 29. листопада єпископ скликав перший священничий собор до Йорктону, в Саскачевані і тут після докладного обмірковання витичено дорогу, як провадити церков і нарід серед канадійських відносин. Собор відбувся тут тому, що тут найвідповіднійше місце, а се осередок трох західних провінцій: Манітоби, Саскачевану і Алберти, де були розміщені священники по парохіях. Єпископ видав друком ухвали сего собору під назвою: "Правила, Церкви", де зібрані всі ті вказівки, після котрих малося провадити парохії. Є се книжка зложена зі 75 сторін друку 7 X 4½ цалів, яку зредагував священник Др. Александер Редкевич.

Від сего часу до 1926 року єпископ оповістив 10 пастир-

ських листів, в яких закликав вірних будувати школи, виховувати в релігійній дусі дітей, будувати церкви, держатися своєї віри і народности.

Заходами єпископа завязався у Вінніпегу в році 1915 комітет, який мав на цілі заложити бурсу ім. митрополита Андрея Шептицького, а головою комітету був Емануїл Оробко.

Комітет купив будинок за 19.000 доларів у містечку Сент Боніфасі, за рікою від Вінніпегу, яке вважають за передмісте Вінніпегу і тут того 1915 року отворено бурсу, до якої вписалося першого року 60 учнів. Бурса існувала до 1925 року, а директорами були: Юрій Шкварок, адвокат в Мундері, в Алберті, Николай Бойчук, Др. Іван Карач і о. Михайло Пелех. На сю бурсу єпископ зі скромних своїх фондів подарував як першу жертву 3.000 доларів. Учні учащали до місцевих державних шкіл, вчилися пильно і здавали іспити у вінніпегському університеті. Єпископ відвідував часто бурсаків і виголошував промови та відчити.

Року 1917 основано заходами єпископа також бурсу в Едмонтоні, в Алберті, яка заложена під іменем Тараса Шевченка, а находилася на 68-мій улиці. Бурса перестала існувати в 1922 році, та в 1925 році її опять отворено. Директорами були: Олекса Шибя, Андрій Загарійчук та Др. Бабюк. З обох бурс вийшло понад 300 учнів. В бурсі Тараса Шевченка виховувався Др. медицини Николай Стрійчук, Стефан Пелех і Павло Легенький, які в 1926 році кінчили в Едмонтоні студії права. Виховувалось в сій бурсі також багато українських учителів до державних, публичних шкіл. А в бурсі Андрея Шептицького виховались Йосиф Дик, Семен Озеро, Остап Малицький, адвокати; Іван Овсяник, Николай Підворний, доктори хіропрактики і багато учителів для державних шкіл і інші.

На початку світової війни ті, що бачили в єпископі провідника української, греко-католицької церкви, постарались о клевети на него перед властями. Представлено його як небезпечного в Канаді. За се він багато терпів, однак ті напасти скріпили його становище, бо люде виділи в сім очевидну злобу. Часопис "Канадійський Русин" перейшов на власність е-

єпископа на самім початку його приїзду до Канади. Архиепископ Лянджвин, котрий був властителем сего часопису, передав його єпископови на власність для місійної праці.

Року 1918 єпископ видав молитвеник "Християнська Родина" на 816 сторін друку, а в 1923 році став видавати "Епархіяльний Вістник", який виходить один раз в місяць і до нині і обіймає 14 сторін друку, розміру 9 X 6 цалів. Єпископ постійно пером і словом взиває вірних і духовних своєї дієдезії до видержання нападу противників та до взаємної помочи і лучности.

Єпископ застав в Канаді 17 священників-піонерів. Се були: Еміль Андрохович, Матей Гура, Навкратій Крижановський, Созонт Дидик, Танасій Филипів, Еміль Красіцький, Йосиф Жан, Генрик Бульс, Наталій Дикан, Ахіль Деляре, А. Сабурен, Др. Ерми, О. Винярський, Ксенофонт Роздольський, Ганьо, Клавюк і Тешер. Одні з них виїхали з часом до Старого Краю а другі до Злучених Держав, однак число Духовних в 1926 році виносило 46 людей. Сестер Служебниць застав єпископ 8, а в році 1926 мав уже 80, які займаються сиротинцями і школами. Потроїлося також число церков так, що в 1926 році було парохій і місій 256 у шістьох провінціях: В Новій Шкотії, Онтаріо, Квебеку, Манітобі, Саскачевані, і Алберті. При церквах, особливо в містах та місточках основано Рідні Школи, яких в 1926 році було 35. Українська дітвора в тих школах учиться правд віри, молитов, народних і церковних пісень, української історії, рідного письма і слова. В школах учать Сестри Служебниці, дяко-учителі, старокраєві учителі, або принагідно прийняті сили.

Уряд єпископа для Українців греко-католиків в Канаді скріпив греко-католицьку церков і Українців, як нарід, і скріпив їх в одну цілість так, що Українці греко-католики стали головною організацією на еміграції в Канаді. Прочі українські гурти в порівнанню до сеї організації, стали смішно невиразними в значінню церковнім і народнім і смішно малими.

Єпископ терпів дуже багато від українських протестан-

тів і радикалів. Один з великого числа примірів був 8 липня 1918 року в Гафорді, в Саскачевані, коли єпископ був там на місії. Григорій Воробець, місцевий фармер, за намовою якогось інтелігента зробив на него донос до властей, що буцім-то єпископ на проповіді в церкві говорив щось против канадійських властей. Єпископа арештовано, але зараз випущено на волю, бо доноси Воробця були неправдиві.

Звичайно доноси на єпископа робили ті українські інтелігенти, які були навіяні в Галичині радикалізмом Кирила Трильовського, або в Канаді протестантизмом. Се доказувало, що вони нетактовні і незрівноважені, не оглядалися на те, що знаходяться серед чужини, сим лише показували, що не мають ані розуму, ані чести. Греко-католицького єпископа не любили лише тому, що він католик, хоч бачили добре його щире думку, та що він стоїть основно на українським ґрунті, що власне його уряд відокремив Українців від інших канадійських народів. Вони недобачували того, що колиби єпископ під прапором греко-католицької церкви, яку український нарід приніс сюда з Галичини, не згуртував його в одну родину, — нарід сей розтягнулиби свої і чужі сектанти до решти. Ним поживилибися англійські презвитеріяни, баптисти, методисти, байбельники і інші, які всюди між Українцями розложили свої сіти, але завдяки оборонній поставі єпископа, не мають такої успіху, як собі бажають. Говорити в Канаді про український нарід, то перед усім треба розуміти Українців греко-католиків, а не українських презвитеріян, методистів, баптистів, байбелників, суботників або яких інших сектантів і безрелігійних гуртів, які не мають ані своєї школи, ані сирітських захистів, ані преси, ані нічого іншого, щей до того знаходяться під проводом чужих людей і як такі ніколи нічого мати не можуть, отже мусять вигинути серед чужини—чи хотять чи не хотять. Вони не розуміли значіння греко-католицьких Українців серед інших католицьких народів в Канаді: Англійців і Французів, які не відмовляють Українцям своєї помочи, а при їх помочи можна багато зробити для Українців тут в Канаді і там у Старім Краю.

Вони на стільки були поспуті радикалізмом або протестантством, що не розуміли того, що організаційний хист католицької церкви найбільше надається для згуртування роз'єданого, недержавного, українського народу, бо стремить до одного авторитету і одного проводу, т. є до такого, якого хибує Українцям, щоби злучити свої сили. Вони, се та група, що лиш реве, кричить і критикує, але мало знає. Вона на стільки задурманена радикалізмом, або протестантством, що не добачує, що українське безпровідне галасованне за 600 років української неволі, не принесло Українцям ніякого успіху, а ще гірше ослабило його. Принципу католицької церкви, який виховує нарід до злуки всіх народів духово, а національно дає кожному народови як найширшу свободу, ся галаслива група не вміє доглянути, ані оцінити. Незнаючи духа, засад і народного виховання католицької церкви, доводи ла їх до нападу на українського греко-католицького єпископа, Никиту Будку, сина з під хлопської стріхи.

Радикалізм або протестантство так тим інтелігентам забив голову, що вони не розуміли навіть того, що підривати авторитет церкви, тим самим підривається свій власний авторитет, бо байдужність і недовірчивість людей до церкви, виходить на їх власну шкоду, а се тому, що з недовірчивим та байдужним народом і вони не в силі щось зробити. Однак горлали на греко-католицького українського єпископа.

ДУХОВЕНСТВО

Року 1926, греко-католицький клир в Канаді складався з трох галузей: 1. зі світських священників, що живуть на поодиноких парохіях, обслуговуючи одну або більше церков. 2. з оо. Василіян і 3. з оо. Редемтористів. Всі три священничі гализи працюють в повній солідарности, а нагляд над ними виконує єпископ Никита Будка. Оо. Василіяни і оо. Редемтористи живуть по монастирах, по кілька разом: Василіяни в Едмонтоні і Мондері, в Альберті, та у Вінніпегу, в Манітобі; Редемтористи в Айтуні і Йорктоні, в Саскачевані. Разом всего духовенства є 46 чоловіка, котрим помагають у праці 80 Сестер Служебниць при школах і сиротницях.

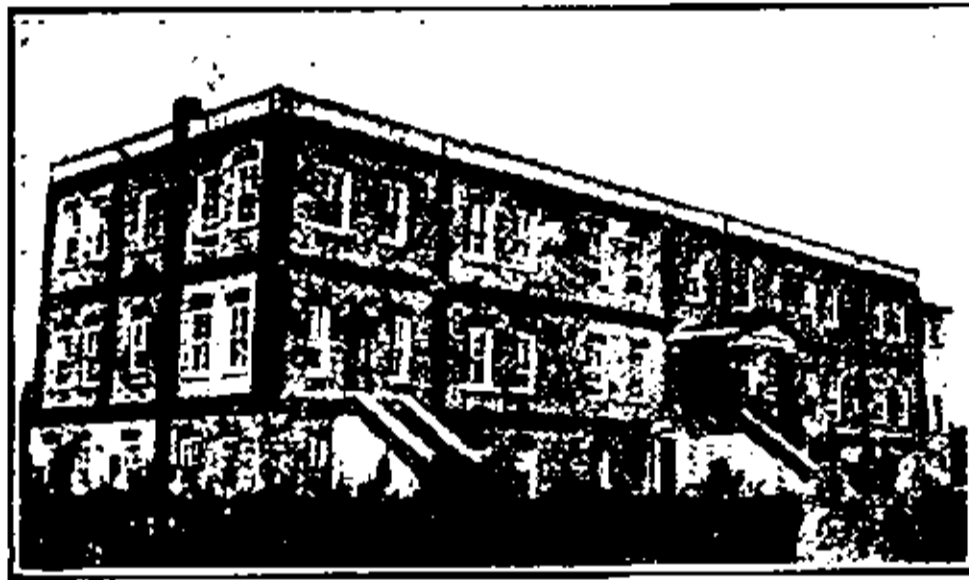

Собор українських, греко-католицьких священників. Стоять з ліва на право: Атанасія Черетанник, Петро Олексів, Андрій Сарматюк, Людвик Боський, Атанасій Крайківський, Николая Шумський, Петро Пасичник, Роман Крупа, Михайло Пелех. — Сидять з ліва на право: Михайло Оленьчук, Еміль Андрохович, Пресвященний Никита Будка, Аполінар Калужняцький, Нестор Дорогомирецький. Знімка з 20. липня, 1919 р.

ОО. Василіяни: —

Се монаший чин, оснований в четвертім століттю св. Василем Великим, архиепископом Кесарії Кападокійської. Особи, котрі вступають до него, складають обіти служити Богови, словом, письмом, ділом і приміром. Чин сей розкинений по цілім світі і працює пильно між всякими католицькими

народами. Особливість його полягає в тім, що духовні живуть спільно по монастирах, отже легше можуть зносити всякі невігоди як світське духовенство, котре живе поодинокі на парохіях. В Галичині чин сей славиться проповідями на місіях, видаючи всякого рода духовну літературу, яка розходить ся по цілій Галичині, а навіть заходить на Буковину та Волинь. На Буковині знані Василянські збірники з колядами, шедрівками та молитвеники. В Жокві оо. Василяни мають славний монастир і друкарню. Є також Василянські монастирі в Бучачи, Гошеві, в Підгайцях та інших місцях, при чім в Бучачу мають виховавчий інститут, де вишколюють молоді священники-Василяни. Їх протоігуменом є тепер Анастазій Каліш.

Василянський ювенат в Мондері, в Алберті. Збудований в році 1923.

В Канаді оо. Василяни мають гарну церков в Едмонтоні при 108 улици, число 9648. Мають також монастир в місточну Мондері, в Алберті та новіціят, т. є таку школу, в якій виховуються спосібні хлопці на будучих місіонарів-Василян для Канади, котрих в 1920 році було 15. Мають також велику церков у Вінніпегу на розі улиць Стелі і Мкгрсгора. Провінціалом оо. Василян в Канаді є о. Навкратій Крижановський, в Мондері, в Алберті. Всіх оо. Василян в Канаді є девять.

ОО. Редемтористи: —

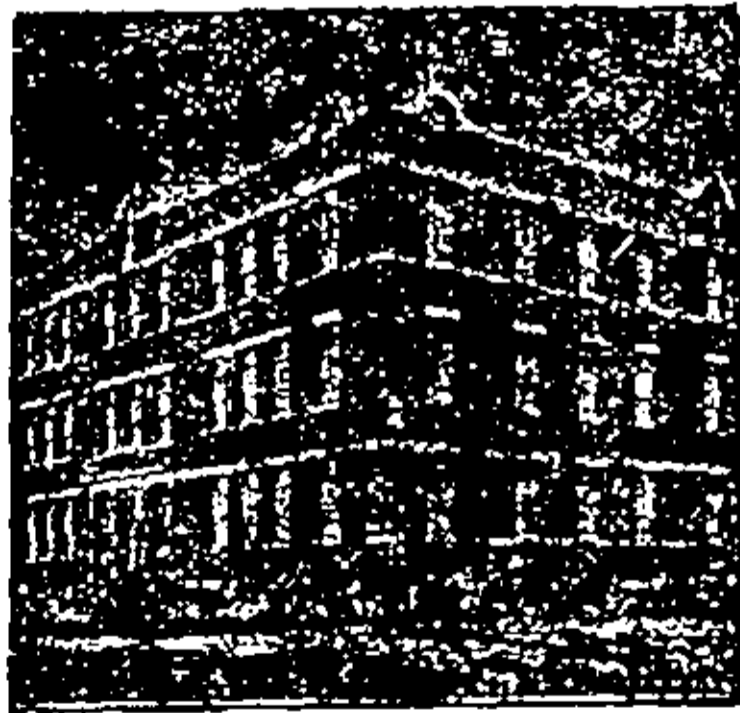
Чин оо. Редемтористів оснований 1732 року св. Альфонсом, єпископом в Делігурі, в Бельгії. Чин сей працює між ріжними католицькими народами, а найславнійші монастирі має він в Бельгії. Є се монаший чин, який складає вічні обіти служити церкві не тільки між своїм народом, але такаж і між іншими народами. Гуртуються вони переважно по монастирах, працюють разом і тим шляхом лекше поборують всякі невігоди. Як заходить потреба, монахи Редемтористи кидають свій край і свій нарід та ідуть в чужі краї між чужі народи, там, де бракує проповідників Христових.

В році 1898, Аделярд Лянджвин, французький архієпископ з місточка Сент Боніфасу, якого ділить від Вінніпегу Червона ріка "Ред рівер", відвідав монастирі оо. Редемтористів в Бельгії і попросив там місіонарів, щоби приїхали до Канади і займилися українськими емігрантами в його дієцезії, яка обіймає цілу Манітобу і часть Саскачевану, бо не було кому їх обслуговувати. Сеї місії піднявся о. Ахіль Деляре. О. Деляре 1904 року покликав до Канади з Бельгії ще трох місіонарів, іменно: оо. Генрика Бульса, Наталія Декана і Тешера. Незнаючи української мови, українського народу, ані греко-католицького обряду, піднялися вони до такої страшної праці, але з часом пізнали український нарід, навчилися його мови і церковного обряду. Вони стали своїми, зукраїнізувались, раз на все оставили свою вітчину, свій нарід, а перенялися всім українським. Посвята і подвиг їх на стільки великий, що ті, котрі знають їх ближче дивуються їх витревалости і ревности в праці для Христа. В 1919 році о. Бульс помер в Айтуні, в Саскачевані, де працював і поховано його на українським цвинтарі. В 1913 році до сего чину пристали Українці: оо. Іван і Йосиф Бала та о. Стефан Бахталовський.

ОО. Редемтористи мають монастир святого Спаса в місточку Йорктоні і в місточки Айтуні, в Саскачевані, тому, що се українські осередки. При монастири в Йорктоні в 1919 році побудовано заходами єпископа Никити Будки і оо. Редемтористів Колегію св. Йосифа. Є се обширна будівля, яка кош

тує 150.000 доларів. Року 1926 було в ній 75 учнів. Колегію наглядає український греко-католицький єпископ Никита Будка з Вінніпегу і дає провід в науці і вихованню. Колегію провадять Українці, Брати Християнських Шкіл: Методій і Ата назій.

Брати Християнських Шкіл — се згромадження, яке займається виключно вихованням молодіжи по школах. Се згромадження оснував святий Де Ла Саль у Франції 1680 року. Члени розкнуті по цілім світі і числять 20 тисяч чоловіка. Згромадження відзначається дуже високим педагогічним знанням, при чім члени його зложують шлюби на вірність свого звання. Папа Пій X. назвав їх "Апостолами катехізму", а покійний англійський король Едвард VII. висловився про них слідуєчо: "Я уважаю Братів Християнських Шкіл за найлучших професорів народу, сего часу". Се стоваришенне провадить католицькі школи в найбільше цивілізованих краях: Англії, у Франції, в Америці, в Бельгії і інших краях.

Колегія св. Йосифа в Йорктоні, в Саскачевані, збудована р. 1919.

Учні, котрі учащають до Колегії св. Йосифа здають іспити на університеті в Реджайні, в Саскачевані і вибирають собі поле праці, яке хто бажає: Учительське, священниче, лікарське і інше. Виховання учнів в Колегії св. Йосифа заслугує на увагу тим більше, що містечко Йорктон, де знаходиться Ко-

легія є невелике, тихе і натуральне, в яким спокійно пливе студентське життя, далеке від морального зіпсуття публіки у великих містах, що часто манить до себе молодь.

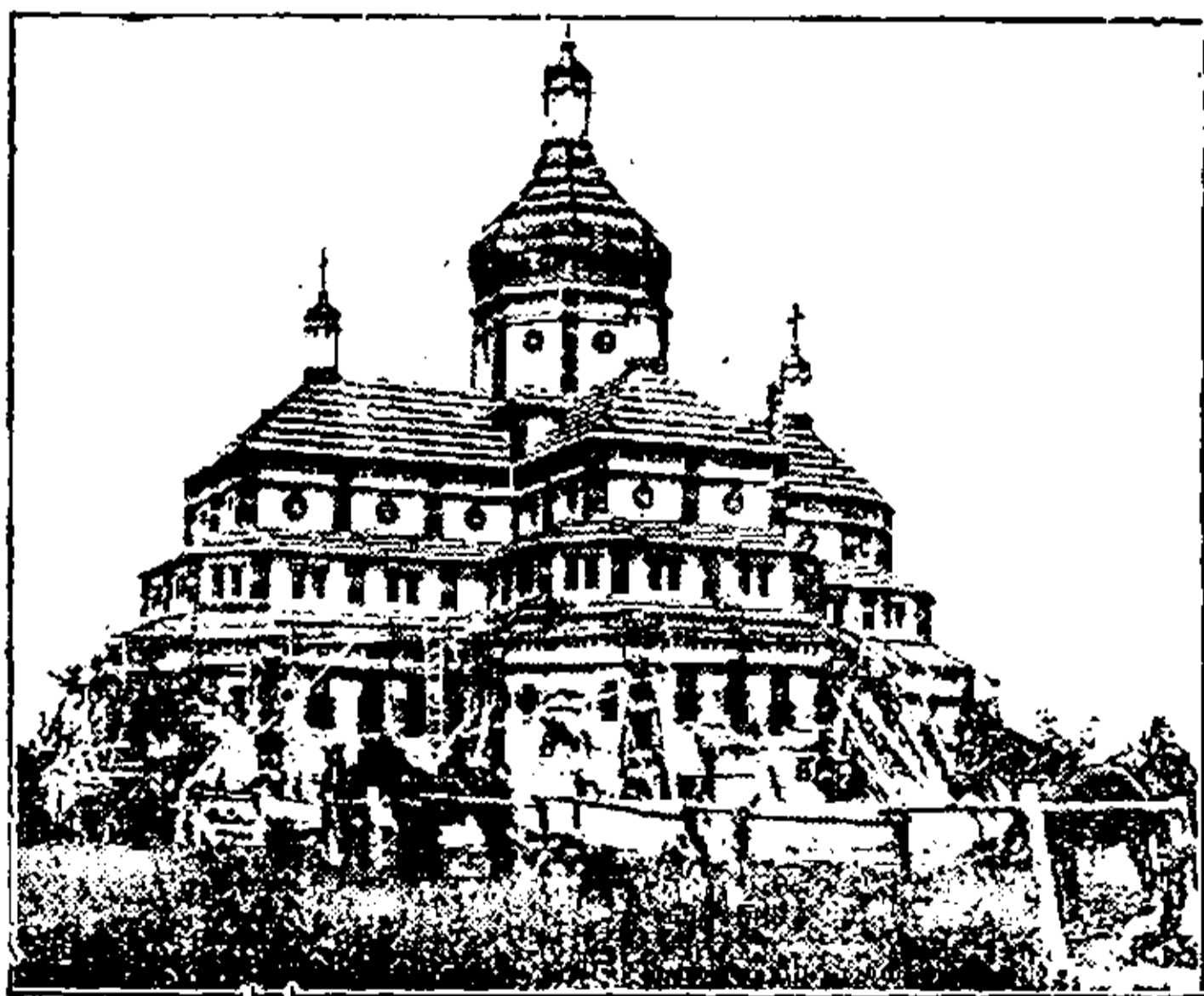
ОО. Редемтористи в Йорктоні видають місячний журнал "Голос Ізбавителя" від 1922 року. Є се книжочка духовного змісту, величини 6 X 9 цалів, на 32 сторони, а редактором "Голосу Ізбавителя" є о. Йосиф Бала. Всіх оо. Редемтористів, що працюють між Українцями є 9, а їх настоятелем є о. І. Кінцінгер в Йорктоні.

До українського греко-католицького клиру, котрий ділиться на три духовні чини: світських, оо. Василіян і оо. Редемтористів належить також священник-монах Филип Ру, який належить до чину Облятів. Чин Облятів оснований в 1826 році, а апробований Папою Львом XII., 17 лютого 1926 року. Чин сей працює в цілім світі між ріжними католицькими народами, а числить около 20 тисяч членів. В західній Канаді чин сей працює від перших початків еміграції між ріжними католицькими тубольцями і йому католицькі місцеві народи завдячують дуже багато. Чинів у католицькій церкві є кілька найцят, а іменно: чин Францішканів, Домініканів, Августинів, Василіянів, Редемтористів, Облятів, Капуцинів, Трапістів і інші чини. Вони працюють між ріжними католицькими народами по цілому світі. Кождий чин творить окреме стоваришенце, працює для слави Божої, добра церкви і того народу, серед якого працює.

Духовенство поділене в церковній організації на ріжні чини, творить життя, розвиває церковну організацію з внугра, підносить релігійного духа. Ті чини стають одні поруч других і тим шляхом заохочують себе до праці у Винниці Христовій, а осередок всіх чинів знаходиться в Римі, під одною адміністрацією, що їх лучить поодинокю в одно тіло, над якими головою є сам Папа.

Священник Филип Ру, фаховий архитект. В році 1925 він збудував церков у Мовитейн Ровді, в Манітобі, а в 1926 році в Портедж ля Прері, в Манітобі. Церков в Мовитейн Ровді належить до найкращих будівель не лише між Українцями, але взагалі до найкращих будівель в Канаді. Вона збудована у

формі хреста, а обіймає 126 стіп у квадраті. До копули з середини має 100 стіп високо. Її вартість оцінюють на 150 тисяч долярів, однак о. Ру збудував її далеко таньше, бо сам коло неї фізично працював, а також заставляв до роботи своїх парохіян, яких в тій околиці є 150 родин. Парохіяни достарчали весь матеріял до будови. Церков коштувала їх грішми 14.000 долярів, котрі то гроші вжито на двері, вікна, цвяхи, завіси і таке інше. О. Ру є Німець по народности, добре говорить, добре читає і добре пише по українськи.

Українська греко-католицька церков в Мовнтайн Роді, в Манітобі.

Знимка підчас будови 1925 р.

Росказують тубольці, що до тої церкви часто приїзджають англійські кореспонденти, оглядають її і поміщують в пресі відповідні статті. Одна така стаття про сю церков, а також снимка була поміщена у вінніпегським "Фрі Пресі", в маю 1926 року.

СЕСТРИ ЗАКОННИЦІ

В 1926 році було в греко-католицькій церкві 80 українських Сестер. Загально називають їх Українці Сестри Служебниці, або Сестри Законниці. Слово "Служебниці" походить від слова "служба" або "служити", а "Законниці" від слова "закон", або "закону". Згромадження Сестер Законниць, або Служебниць носить назву покровительства Непорочного Зачаття Матери Божої. Вони мають свої доми, які не належать до жадного священничого чину, а є їх власними, якими вони розпоряджають і які є вічним майном Сестерного згромадження. Свої осідки мають в осередках, де найбільше живуть українські греко-католики: в Едмонтоні і в Мондері, в Албер-

Сестра Атанасія, начальниця всіх українських Сестер Служебниць в Канаді. Світлина з року 1926.

ті; В Йорктоні і Айтуні, в Саскачевані, та у Вінніпегу, в Манітобі. В кождім їх осідку є настоятелька, одна із Сестер, яку назначує головна настоятелька, або Старша Сестра, Начальниця, яку називають провінціалкою, що завідує всім сестер-

ним згромадженням в цілій Канаді. Настоятельку, Старша Сестра назначує на чотири роки, а Старшу Сестру, або провінціялку вибирають всі Сестри разом на пять років, а вибір її за тверджує український єпископ Никита Будка. В 1926 році Старшою Сестрою була Сестра Атанасія в Мондері, в Алберті. Роля її в згромадженню є та, що вона завідує всіми Сестрами в Канаді, в кождім осідку. Переводить Сестер з одного місця в друге після потреби, приймає нових членів до згромадження і т. д. Всі Сестри є монахинями.

Доми, в яких мешкають Сестри, уладжено так, що в них є обширні салі для школи і мешкання для сиріт. Сестри провадять сиротинці, учать Рідні Школи, провадять Недільні Школи, в яких учать правд віри т. є катехизації, або як декуди називають Закону Божого. В Рідних Школах учать дітей української історії, по українськи читати і писати, переводять діточі концерти і представлення, учать дівчат вишивати та шують ризи для церковної обслуги, а також роблять цвіти для краси церковних престолів.

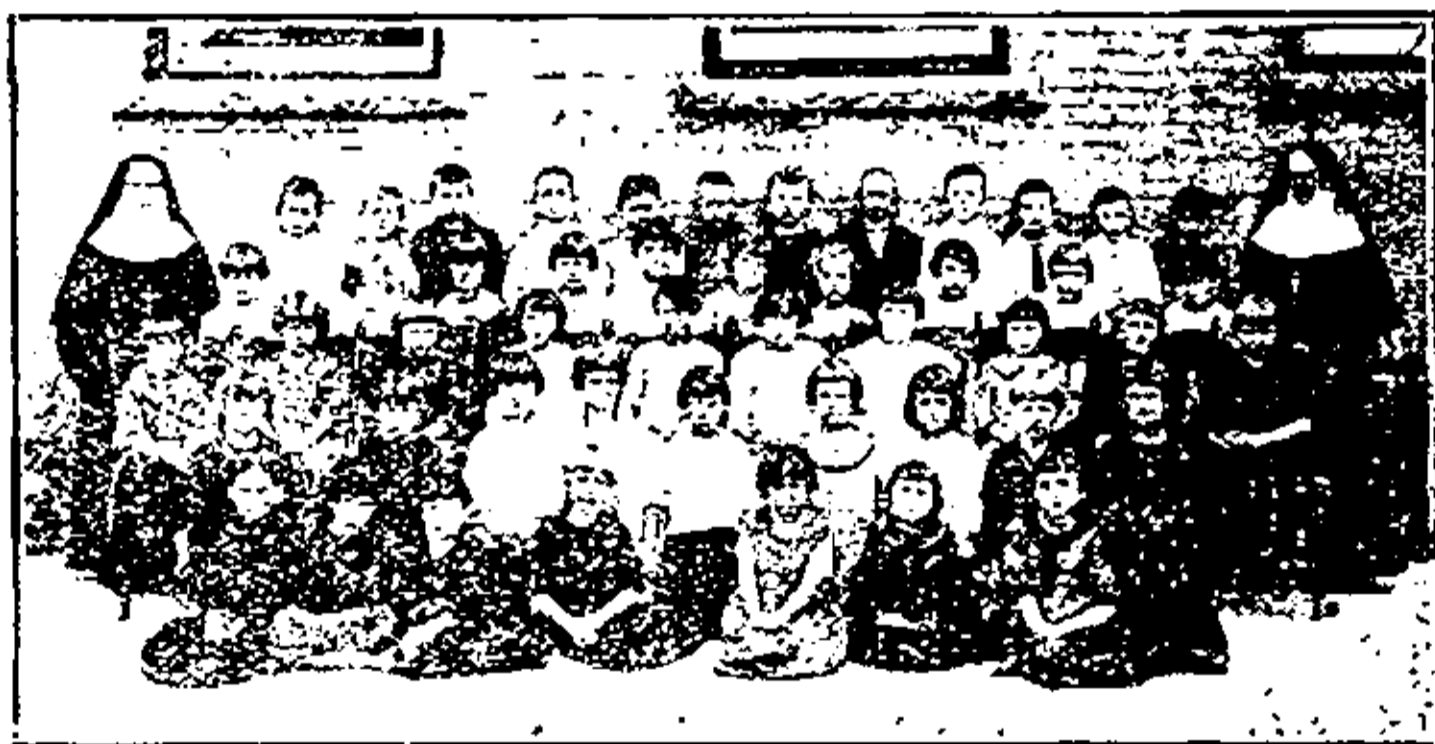
Монахині є не лише в католицькій церкві. Є вони також у православній, в Росії, в Сербії, в Болгарії, в Греції і в інших православних церквах, є також в протестантських, так звані "діяконістки". Та згромадження се далеко менше розвинене в тих церквах. В католицькій і православної церкві монахиня до смерти зобовязана служити церкві. В протестантській, се платні женщины, або дівчата, котрі колинебудь можуть оставити свою службу і не є се у протестантів ніяким духовим згромадженням, тільки звичайною службою.

Греко-католицькі Сестри Служебниці складають після шість років побуту в монастири вічний обіт. За сей час, Сестра переходить осібну школу, приглядається до сего, чи може зложити вічний обіт і бути монахиною, бо се тяжкий подвиг, тут треба відречися всего того, що манить до світа.

На початку греко-католицькі вірні, декуди, дивилися на Сестри з упередженням, а до сего доводили їх ріжні протестантські проповідники, які старалися очернити все те, що потрібне українському народови і його церкві. Се було в роках 1905 а 1915. Пізнійше переконалися, що Сестра, се пильна ро

бітниця, се та пчола, що працює по цілих днях безплатно. Вони переконалися також, що многі зі Сестер, крім монастирської шокли, є кваліфікованими учительками, яким правительство дозволяє учити школу, — стали на Сестер дивитися добре і цінити їх працю. Хто придивиться добре до праці Сестер, той певно переконається, що вони є неоцінений чинник для української греко-католицької церкви і українського народу.

В 1926 році Сестра Тереса кінчила університетські студії в Едмонтоні, а Сестра Єлисавета у Вінніпегу, та приготувано більше Сестер до університетських студій.

Одна з клас Рідної Школи на передмістю Вінніпегу, Елмвуді. — На знімці Сестри Служебниці: з ліва Сестра Магдалина, з права Сестра Йосиф. Знімка з червня 1926 року.

Протестанти також виробили добру опінію про католицьких Сестер, а греко-католицьких з осібна. Вони кажуть: "Коли ми своїм "діяконіскам" платимо 75 долярів в місяць, то католицька Сестра робить ту роботу для своєї організації даром, тільки за скромну їду і одежу. Коли наша діяконістка думає над тим, як би стати незалежною панею, отже не виконує роботи з почуття, тільки з обов'язу, то католицька Сестра робить роботу з посвяти і переконання, що вона робить для Бога і для народу.

Року 1922 українські Сестри відбули у Вінніпегу перший зїзд з нагоди побуту в Канаді Митрополита Андрея Шептицького, на яким було присутних 22 Сестри.

Всі Сестри разом належать під розпорядимість українського греко-католицького єпископа, Никиту Будку, а враз з ним в простій лінії до Риму. Згромадження Сестер в українській, греко-католицькій церкві існує від 1891 року. Його зажив священник Єремій Ломницький в селі Жужелю, в сокальському повіті, в Галичині. Згромадження всіх українських Сестер в Галичині і в Канаді буде числити около 500 членів.

В римо-католицькій церкві, в Канаді, Сестри провадять не лише школи та сиротинці, але й шпиталі, в яких велика їм заслуга і подвиг. В українській, греко-католицькій церкві в Канаді доперва підготовляються Сестри до українських шпиталів, які єпископ Будка приготується створити в українських осередках.

РОЗКОЛ МІЖ ВІННІПЕГСЬКИМИ УКРАЇНЦЯМИ

Року 1914, Українці у Вінніпегу робили заходи, щоби відсвяткувати столітні роковини уродин Тараса Шевченка. Почин до сего дали місцеві товариства: "Боян", котрого головою був Семен Ковбель, товариство "Марії Занковецької, котрого головою був Николай Сироїдів, товариство Івана Котляревського, котрого головою був Василь Казанівський, товариство "Читальня Просвіти", котрого головою був Петро Рута і товариство "Народний Дім", котрого головою був Тарас Ферлей. Всі ці товариства стояли в безпосередній звязи з місцевими, греко-католицькими церквами, які знаходяться одна проти другої на розі улиць Мекгрегора і Стелі, а декотрі із них, як приміром товариство "Занковецької" містилося навіть в "селери", т. є в салі під церквою св. о. Николая, а товариства "Котляревського" і Читальня Просвіти" льокувалися в церковній школі коло другої церкви св. Володимира й Ольги. Почин до Шевченківського свята вийшов від тих, що належали до сих церков.

Для звеличання сего свята, згоду заявили також україн-

ські редакції: "Канадійський Фармер", редактором котрого був Онуфрій Гикавий, "Український Голос", редактором котрого був Василь Кудрик, "Канадійський Українець", редактором котрого був Др. Олександр Сушко і "Ранок" редактором котрого був проповідник Іван Глова.

Дня 17. січня, 1914 року, відбулося в сій справі перше засідання в українській презвитерській салі біля церкви на розі улиць Прічарда і Мекгрегора, під головуванням Семена Козбля і на нім були заступлені всі місцеві товариства, церкви і редакції, які згодилися взяти участь у святі.

Щоби обговорити дальшу роботу того свята, упряновано скликати друге засідання 24. січня у салі Магнеса, що находилася на розі улиць Манітоби і Поверса. Саля була жидівська, котру жиди винаймали всім хто її потребував, отже незалежна від якоїсь одної української партії, і тому в ній за-ряджено отсе зібрання. Василь Свистун, досить рухливий гімназіяльний студент, що недавно тому приїхав з Галичини, піддав думку, щоби відправити панахиду по Шевченкові в одній з греко-католицьких церков, в тій котра більша. Обминаючи те, що Шевченко був православний, а беручи під увагу те, що Шевченко був провідник і геній, всі присутні дали свою згоду на се, крім Івана Глови, котрий заступав видавництво "Ранок" і українську презвитерську секту. Він сказав, що по Шевченкові не треба правити панахиди, бо він був радикал і реформатор між Українцями, подібно як Іван Гус між Чехами, отже не потрібно по нім ніякої панахиди. На се Др. Олександр Сушко, редактор "Канадійського Українця" заявив, що уважає для себе за ганьбу засідати на раді з того рода людьми, яким є Іван Глова, — і вийшов зі салі, а за ним вийшли також представники греко-католицьких парохій і представники товариства "Івана Котляревського" і "Читальні Прогресіти".

До сего часу існували вже різниці межі Українцями у Вінніпегу, але вони не були ядерні і палкі, тепер скоїлася подія, яка розвалила українську цілість у Вінніпегу. Доси Шевченко, — їх провідник і геній, лучив їх в одну спільну громаду, яка сходилася спільно до одної салі на наради і перед о-

чима всіх свідомих одиниць на чужині, де найбільше треба солідарности, спільної праці та братньої ширости. Вони розбилися, а причину до сього дав Іван Глова, український протестант, презвитеріянин. Чому він піддав думку, що розбила Українців? Тому, щоби викликати між ними усобиці, ненависть та сварку, а тоді з того може скористати його організація. Се одно, а друге, щоби тим робом ослабити греко-католицьку громаду, і її силу. І від тоді ті, котрі попирали думку Івана Глови, репрезентація "Українського Голосу", "Канадійського Фармера", і товариства "Народний Дім", "Боян" і "Марії Занковецької", мовчки, але пляново стали шукати ріжних доріг до чужих церковних організацій.

Дня 11. марта Українці греко-католики відсвяткували ювілей Шевченка в Театрі Королевої, в "Квінс театрі" при улиці Селкірка, недалеко Головної улиці, "Мейн стріту". Від того часу, сі партії стали киринниками, бо вони без причини відкололися від далеко переважаючої хасті українських греко-католиків, які стояли непохитно при тій церковній ідеї, яку занесли до Канади з рідної землі. На другий день, в неділю, Українці, греко-католики, масово були присутними на панахиді по Шевченкови в церкві св. о. Николая, котру ~~від-~~служив о. Танасій Фидипів, а о. Роман Крупа відслужив панахиду в церкві св. Володимира і Ольги. Киринників на панахиді не було. *ніс і Тимом зарплатив Шевченка*

При тій нагоді Українці, греко-католики, влаштували спільну вечеру в салі при церкві св. Володимира й Ольги.

Щоби викликати на тій вечері замішанне, киринники вислали від себе архипатріярха Макарія, який в повнім архиєрейськім уборі, т. є в митрі, в епітрахилі і фелоні, явився на салі і став кричати на всіх за те, що без його дозволу Українці греко-католики дозволили собі на звеличанне Шевченка. Говорено, що його впхнули противники до салі на силу, то знов, що йому заплатили за те, що він там явився. Теодор Стефаник, що був тоді радним міста Вінніпегу не допустив до замішання і вечера відбулася спокійно. Стефаник посадив архипатріярха за стіл, положив перед него гору голубців і архипатріярх взявся з великим апетитом до їди і перестав кри-

чати. Коли архипатріярх явився на салю, Осип Боянівський, сторонник "Українського Голосу" незаметно з надвору слідав за тим, яке вражінне Макарій викличе своїм криком між гостями.

В суботу вечером, на 27. червня, Українці греко-католики відбули концерт в честь Шевченка в Театрі Королевої, в "Квінс театрі" а на другий день, в неділю, пополудни, устроїли похід улицями міста, який збирався на обох церковних площах, на розі улиць Мекгрегора і Стелі, де стоять церкви через дорогу, напроти себе.

В поході брало участь 6.000 Українців з англійськими та українськими прапорами.

Від церков похід рушив улицями Селкірка і Мейн до ратуша, а звідси вернув, улицею Дуферіна до Виставової площі "Експібішин Гравндс", між улицями Дуферіна і Селкірка, на західній частині міста, де мали відбутися промови. Коло ратуша, на площі, Теодор Стефанік, радний міста, вручив міському посадникови Робертови Ва меморіал, т. є таке письмо, в яким пояснено хто був для Українців Шевченко та ціль того походу. Посадник подякував за меморіал і сказав до Українців промову, в якій похвалив їх за те, що не забувають на свого провідника і генія. Потім говорив подібну промову також контрольор міста, Джан Кокборн; промовляв також Теодор Стефанік і інші бесідники.

Коли похід ішов улицею Селкірка, то члени противної партії, стоячи по обох боках улиці, лаяли Українців греко-католиків і свистали на них за те, що вони поважилися на сей похід. На виставовій площі, вони переривали промови і обкидали яйцями Теодора Стефаніка, радного міста, Юрка Ожієвського і гарно одіту жону купця, Василя Хлопана, і інші особи.

Від сего часу потворилися осібні гурти, які ворогували з Українцями греко-католиками за те, що держалися віри, яку привезли з Рідного Краю.

Товариство "Марії Занковецької", і товариство "Івана Котляревського" відійшло від українських греко-католицьких церков, св. о. Николая і від церкви св. Володимира й Ольги,

де приміщувались і організувались — до “Народного Дому” на розі улиць Боровса і Мекгрегора, який находився під впливами “Українського Голосу”. Там вони постійно маліли і зникали. З тих товариств утворено в 1920 році “Драматичну Секцію Народного Дому”, що числила не більше як пятьдесят членів. В наслідок тої кирині, одні члени згаданих товариств злучилися з соціялістами, інші стали байдужними тому, бо в “Народнім Домі” все критикувалося українську, греко-католицьку і російсько-православну церков і придумувалося пляни до оснoвання якоїсь осібної церковної організації, на взірець тої, про котру знали ще з часів Серафима.

“РУССКИЙ ГОЛОС” І РУСОФІЛЬСЬКИЙ РУХ

Після того як російський архимандрит, Арсеній Чеховцев, відіхав з Едмонтону до Росії, в 1910 році, зараз наступило звиненне видавництва “Канадійської Ниви” в Едмонтоні і рух русофільський значно ослаб. Тим самим ослабли його впливи на православну церков, а враз із тим, також до певної міри і на тих грекокатоликів, котрі хоч належали до грекокатолицької церкви, яка боролася з русофільством, однак за любки дивились на русофільство і на російську, православну організацію.

Сей рух притих був на яких два роки. Під осінь 1912 року, приїхав до Едмонтону, Василь Черняк, галицький москвофіл, довголітний практик із золотих майнів в Алясці. Був се звичайний робітник, що мав сельську школу. Походив він з села Чехів в бродськiм повіті, де замітний був сильний русофільський рух, звідки все виходив Марков послом до австрійського парляменту, і через те Черняк був москвофілом Меткий, з природним розумом, талановитий організатор, і досить добрий бесідник. З осібна посідав ту прикмету, що потрафив на зібраню порядно вилаяти громаду і мимо сего зібрати від неї на щонебудь жертви — й ніхто не гнівався на него, а навпаки ще більше за се любили його. Був наче чудак і цілком неподібний до інших звичайних робітників: Низький, вуса як в сома, з приплесканим троха носом на бік, чорнявий, около пятьдесят літ життя.

Прийшовши до Едмонтону, він застав православну церкву майже пустою, де колись за часів архимандрита Арсенія було повно людей. На Великдень того року, було всего чотири людей з паскою. Тепер тут служив російський єромонах Павло Мовров, що був перед тим сім літ в Алясці, чоловік непривітний і неповоротний, старший віком і грубий. Церква находилась над рікою Саскачеван, при кінці Кіпістіно улиці. Коло неї була стара опущена хата з дерева, в якій давно ніхто не мешкав і на другім поверсі в одній троха лучшій кімнаті жив Павло Мовров. Російсько міся платила йому десять доларів в місяць і може мав деякі доходи з хрещень, тощо, і так жив, — правив кільком людям Службу Божу в неділю. Видавничий кружок "Канадійської Ниви" був давно розв'язаний, а також комітет будови бурси імени Івана Наумовича був також погребаний.

Серед такого русофільського і православного заупустіння, рухливий Черняк приїхав до Едмонтону. Крім греко-католицької церковної громади, що містилась під числом 9648 108 улиці, троха замітний був рух українських презитеріян, що мали невелику церкву за англійські гроші побудовану на Кіпістіно улиці, недалеко залізничного шляху, а пасторував в ній якийсь Желізняк, з Великої України і давні архимандрита Арсенія вірні, декотрі до тої церкви заходили з цікавості. Черняк, як лише приїхав до Едмонтону, зараз допитався до Кіндрата Шеремети, давнього знакомого з Галичини, будівничого, і зайшов до него в неділю рано, ще той був в ліжку. Поздоровились, а Черняк питає між іншим: "Як стоїть справа церкви"? "Зле — відповідає той, — батюшка не підходить до нас Галичан і парохія майже не існує". "А куди, ти, ходиш до церкви? — питає дальше сміливий Черняк. "Нігде, але часом заходжу, лише так до української презитеріянської церкви, ту недалеко коло мене". Тоді Черняк в оригінальний спосіб каже до него: "Ти гуло! Ти ідеш "лише так", а другий такий як ти дивиться на тебе і не знає, що ти ідеш "лише так", і собі іде до церкви. Англійські презитеріяни, що попирають той рух, бачать людей, що ходять до їх церкви, платять проповідника і так творите чужу секту серед

добродушного нашого народу. За твою шкіру і другого такого гули як ти, проповідник бере гроші від презвитеріян, а з тебе, як з дурня сміється в кулак; бо як би ніхто не ішов до него до церкви, то кольку в бік дістав би від презвитеріян, а не гроші.

За короткий час, Черняк зібрав коло себе Тимѳія Фурчука, Івана і Кіндрата Шеремету, Віктора Островського, ліберального агента, та Андрія Шандру, багатого фермера з околиці Шандро, також ліберального довголітнього службовика, що більше перебував в Едмонтоні, як в себе на фермі, та ще кількох людей, — і з ними викопав пивницю під православною церквою, тай отворив в ній читальню імени Івана Наумовича.

З Шандром і Островським удався Черняк до ліберальної партії. Тут він представив число православних церков в Алберті, яких було 36 і ся партія обіцяла Чернякови приватне матеріальне поперте, як що вони малиби свій часопис і попіралиби під час виборів ліберальний рух. Зі своїх прихильників Черняк зорганізував видавничий кружок, який приступив до видавання "Русского Голосу" 1913 року, а на редактора покликано з Нью Йорку Віктора Гладика, котрий перед тим редагував в Нью Йорку "Поступ", — також доволі зручного організатора. Часопис був досить великого формату, на чотири сторони, друкувався галицьким етимольогічним правописом і виходив раз в тиждень, ведений дуже в русофільським дусі.

Від тепер пішла енергічна робота в Едмонтоні та на провінції, а засадами поступовання було: Православіє, русофілізм і лібералізм.

В тім самім 1913 році, став виходити в Едмонтоні часопис "Новини", а його редактором був Роман Кремар, чоловік з університетським образованием, здібний і меткий політик. Коло сего часопису гуртувались Павло Рудик, український презвитеріяннин, промисловець, котрого майно на сю пору оцінювали на двіста тисяч доларів, Михайло Говда, Стефан Фодчук та інші інтелігенти. Ся група людей зі своїм часописом попірала консервативну партію та змагалась за україні

зацію проти русофільства; вона також держала з греко-католицькою церквою, так, що сі два часописи "Русский Голос" і "Новини" змагались з собою під всіма зглядами і порушували цілу русофільську і українську машину в цілій Алберті, а по части також в Саскачевані та Манітобі, і викликали народний, церковний і політичний рух в Західній Канаді на велику скалю.

Був се час, коли російська православна церков стояла ліпше, як колинебудь перед тим і потім, а також був се розцвіт русофілізму. Року 1914 русофіли видали також календар, котрого зредагував при "Русским Голосі" Яків Крет, був ший український, перзвигтеріянський проповідник, свідомий Українець і редактор "Хати", що виходила у Вінніпегу 1912 році, журнального формату, наукового напрямку.

До видавництва "Русский Голос" були втягнені православні священники, а до "Новин" греко-католицькі священники, бо се лежало в інтересі одних і других. В сім часі наступив вже був виразний розділ межи православієм і греко-католицизмом, українством і русофілізмом, котрий врешті вже був почався з церковним процесом за церков в місцевости Стар, в Алберті, та з приїздом митрополита Шептицького до Канади 1910 року.

Від сего часу не було більше переходу греко-католиків на російське православіє, ані захитання Українців. Перегорода станула виразна під сими зглядами. Що правда православна церков в Едмонтоні віджила значно, о. Павла Маврова, через те, що був дуже не підходячий, русофіли з Едмонтону виїли, і взяли за пароха Григорія Сороку з Шандра, Алберта, троха лучшого, де він був на парохії. Церковна громада постаралася вже о дяка, Теодора Федоронька, і отворила церковну школу з 25 дітей, русофільських родичів, в пивниці під церквою, котрих учив дяк, Теодор Федоронько.

Треба пригадати також, що ту саму українську самостійницьку ідею, яку розвивали "Новини", в Едмонтоні, ідею української свідомости і вільної української державности, розвивали також "Канадійський Русин" і Український Голос", та "Канадійський Фармер" у Вінніпегу.

Крім політичної, русофільської і православної думки "Русский Голос" зорганізував кооперативу на паях в Лемонті, Алберта, вартости 50 тисяч долярів, а отворенне її відбулося 1. січня 1914 року, котрої менаджером був Василь Шкраба. До кооперативи належало значне число фармерів, Галичан і Буковинців русофільського, православного напрямку, належали також дещо Українці, греко-католики, бо русофіли пояснювали, що торговля не має нічого спільного з політикою і церквою. Се мало також поважний вплив на русофілізм і православніє; до того і побіда російських військ в Галичині в 1914 році досить сприяла сему русофільському і православному рухови. Недостаток був тільки той, що російський православний єпископ Александер в Нью Йорку, що мав нагляд над Канадою і міг впливати на православне духовенство та нарід, не був правою рукою русофільських політиків в Едмонтоні. Едмонтонські, русофільські передовики за се були на него дуже обурені, шукали проти него підступу і пімсти, тихо, але зручно впливали в тім напрямку на нарід в Алберті. А до того у Фуярчуковім готелі на Кіністіно улиці, що називався з великого русофільського патріотизму, "Петроград", де русофіли сходилися часто на наради, єпископ Александер радив їм писати "Русский Голос" фонетичним правописом. На доказ того, що фонетика вже фактично існує, Александер сказав їм, що Святійший Синод видав біблію фонетикою в українській мові і таку біблію він обіцяв Фуярчукови прислати в презенті. Неохота до єпископа Александра зростала, і через се русофільські політики застановлялися над тим, як би позбутися Александра, а також російського церковного центра в Нью Йорку, який так само, як Александер не ішов в такті едмонтонських русофілів. Загалом русофілам ходило о се, щоби витворити якусь нову церковну організацію, не злучену з російськими єпископами. Погляди були такі, що вони хоч "русскі", але "русскі" з під Карпат, а не з під Москви, чого — казали вони — російські єпископи їх не розуміють, і через се не попирають як слід. Був се, розуміється "русскій" сеператизм, який натурально мусів бу

ти, бо вони не Росіяни, але Українці. Натура і культура ріжни-
ла їх від Росіян і тому вони ставили свою відрубність від Росі-
ян, творячи несвідомо нарід "Карпаторосів", невідомий нія-
кій історії.

ПОСОЛ АНДРІЯ ШАНДРО І ПАМ'ЯТНИК ЦЬОГО ВИБОРЦЯМ

При помочи "Русского Голосу", русофільський рух стояв
в Алберті о стільки високо, що вірилося у вибранне "русско-
го" посла.

Року 1913 були в Алберті вибори, в котрих консерватив-
на і ліберальна партія, як і завше, стали енергічно змагатися
за мандати в цілій провінції, а також у Вітфортським дістрік-
ті.

Вітфордський дістрікт лежить на західний-північ від Ве-
гравілю, замешканий переважно Українцями з Галичини і Бу-
ковини, які тут доробилися маєтку на фармах. В сім дістрікті
Українців є 85 процент, а 15 процент Англіїців. Ріжниця між
ними є та, що галицькі Українці почувають себе Українцями
і греко-католиками, а буковинські Українці почувають себе
руськими, з малими дуже виїмками, і православними, причім
буковинських русофілів буде трохи більше, як галицьких У-
країнців, але сусідська, господарська та політична справа є
та сама як для одних так і для других. Сей отже дістрікт
став в 1913 році предметом особливої боротьби консерва-
тивної і ліберальної партії.

Щоби здобути сей дістрікт для консерватів, Роман Кре-
мар, редактор "Новин" порадив консерватам, щоби підпира-
ли кандидатуру Павла Рудика, українського протестанта-през-
витеріянина, фінансіста з Едмонтону, досить звинного і мас-
ноязикого чоловіка, під кличем незалежности, бо під такою
текою виглядало, що він скорше вийде, а знов Василь Черняк,
основник "Русского Голосу", порадив лібералам підпирати
кандидатуру Андрія Шандра, місцевого фармера, православ-
ного чоловіка і русофіла, також не менше як Рудик хитрого
і звинного політика. Хист, сприт і образование однакове в о-

бох кандидатів було, себто мали кілька клас народної школи, та звичайне знання англійської мови, але доволі розумні люди.

Підчас виборів пішла завзята агітація як ніколи перед тим, а враз з політичними, партійними плятформами, з їх ріжницями і способами, виринула також ріжниця віроісповідання та національної терпимости. Рудик опирався на українство та на те, що в політиці віроісповідання не може грати ролі, тільки добро держави, а Шандро поставив перед очі виборцям також добро держави, а при тім і віроісповідання православне, яке він визнавав. Вислід агітації був той, що мимо спосібніших агітаційних чинників, котрі мав за собою Павло Рудик, Андрій Шандро вийшов послом.

Справу вибору, рішило віроісповідання більше, чим справи партійні. Виборець був православним Буковинцем, отже з сеї причини за ним голосували переважно Буковинці, а також Галичани, греко-католики, — “бо віра Шандра” — казали вони, — “то віра близька нашій”. Рудикози сильно зашкодив протестантизм. Оповідали, що Рудик з якоїсь церкви зірвав хрест, та що він глузував собі зі св. образів та з хрещення рукою, — й се його побило.

Від сеї хвилі українські інтелігенти, котрі на католицьку та православну церкву дивилися з горда, стали більше толерантними, бо переконалися, що, щоби мати за собою нарід, то треба бути при церкві.

На памятку того, що виборці постояли за своїм чоловіком, православні священики з Алберти і миряни уважали за відповідне поставити памятник виборцям, з надписом в українській і англійській мові. Памятник збудовано коло церкви на Шандро, з гранітового каменя, з цементовою підставою, високий на 20 стіп. Його відслонено в день св. апостола Петра і Павла 1915 року в присутности около пять тисяч доколичних фармерів, що приїхали з подальших околиць на 530 возах. Були гості також з Едмонтону та Вегревіля. Акту посвячення доконало шість свщеників. О. Пантелеймон Божик виголосив проповідь на відповідну тему.

Після відслонення пам'ятника, відбулося масове віче коло церкви, на яким прийшло до сутички русофілів з Українцями, в котрій провадили перед Віктор Гладик і Василь Черняк. Постановлення пам'ятника прийняв православний центр в Нью Йорку до відома досить холоднокровно, та се страшно не задоволило русофілів.

Посол Шандро, в парламенти, в промові, уживав терміну "русский" "русских" і т. д., чим ставив Українців за Росіян а робив він се на домагання Віктора Гладика, Василя Черняка та Тимофія Фуярчука, від котрих залежав його вибір.

Зараз по виборах, провінціональне правительство усунуло зі шкіл пермітових українських учителів, т. є тих учителів, котрим воно дозволило учити в школах, а які не мали учительських диплом, через се, що вони підчас виборів попирали українських або англійських, незалежних кандидатів. За се видалило зі школи правительство учителя Петра Божика, Івана Геника і багато інших.

Від того часу ліберальне правительство постановило звинувати український учительський семінар у Веґривілю, в Алберті, та у Реджайні, в Саскачевані. Те саме зробило і консервативне правительство з учительським, українським семінаром у Брендоні, в Манітобі. Хоч в Манітобі було консервативне правительство, а в Саскачевані і Алберті ліберальне, що з собою все воювали підчас виборів за мандати, мимо сего в сій справі оба правительста спільно поступали. І семінарії ті звинено в 1915 році. В ту пору за українськими учителями побивалися дуже сильно податковці у всіх трох західних провінціях, т. є в Манітобі, в Саскачевані і Алберті, але се не помагало, на посадах остали тільки ті українські учителі, котрі мали учительські дипломи, а пермітники зістали вичеркнені з листи учителів на всегда.

За українським учителем найбільше побивалися податковці в шкільнім дистрикті "Буковина", в Алберті, недалеко по чти Шандро. Учителем був тут Василь Чумер. Він попірав підчас виборів Павла Рудика, котрий кандидував проти Шандра. Учителя, Василя Чумера, ліберальне правитель-

ство, що було в силі в провінції усунуло його зі школи, а на його місце прислало Англієця. Люде не хотіли через якийсь час посилати до него своїх дітей і збудували добровільними жертвами осібну школу і тут посилали дітей до Чумера. Хоть Англієць дітей не учив, однак гроші побирав місячно, бо він був признаний правительством. Так було через пять місяців. Одного разу, коли англійський учитель прийшов до кирниці по воду, кілька українських замаскованих жінок, кинулися на него, а він підозріваючи жену Івана Капіцького, заскаржив її до повітового суду у Вегревілю, і суд признав її винною і засудив на шість місяців арешту, і вона відсиділа у Вегревільській в'язниці.

Шандро, однак, не тішився довго своїм послованнем, бо Рудик закинув йому, що він зістав вибраний нелегально, і вичинив проти него судовий процес. Говорили ті, що стояли коло сеї справи блище, що Шандру коштував сей процес 15 тисяч долярів. Таку саму суму сей процес коштував і Рудика. Від того часу оба процесовичі упали матеріяльно, особливо Шандро, котрий програв процес. Через се заряджено нові вибори в тім дистрикті, та Андрій Шандро знова зістав вибраний. Сим разом проти него виступав Роман Кремар, редактор "Новни". Кремарови закидали давні соціялістичні гріхи і се його побилло.

Українські патріоти, котрі до сего часу стояли осторонь церкви і сим разом переконалися, що народні маси не люблять у своїх осередках, ані протестантів, ані атеїстів, памятають навіть давні промахи і платять за них, — стали дивитися краще на католицьку і православну церков. Думалося тоді, що хто з української інтелігенції не належить до греко-католицької або православної церкви, не може числити на жадну народну леміч.

Тим часом між Андрієм Шандром і передовими русофілами в Едмонтоні наступила якась поважна суперечка і Шандро, бачучи, що кооперація з ними не буде для него більше догідною, чи якісь інші до сего були причини, подався до Українців і публичною заявою в "Українським Голосі" зірвав на всегда з москвофілами.

МИТРОПОЛИТ ГЕРМАНОС ШЕГЕДІЯ В АМЕРИЦІ

Весною 1914 року приїхав до Злучених Держав Германос Шегедій, православний митрополит зі Салевкії, в Сирії. Говорив він, що його прислав сюда сирійський патріярх Григорій в Дамаску збирати жертви межи Сирійцями на рільничу школу в Дамаску і він, говорено, зібрав понад сто тисяч доларів. Сі гроші сипали щедро багаті сирійські торговці, які в Злучених Державах стоять матеріально досить добре. Року 1914 захопила його війна і він уже не міг вернутися назад в Сирію і постановив остати в Злучених Державах.

Року 1917, коли архиепископ Евдоким виїхав з Америки до Росії, а російська місія осталась тільки під проводом його заступника єпископа Александра, Германос, що до сего часу сидів тихо, удався до Александра і забажав, щоби той признав його за митрополита російської місії, яка існувала в Злучених Державах і в Канаді. Доси російська місія не уважалася митрополією, т. є не мала сего титулу, тільки за архиепископство, а Германос, користаючи з того, що він є титулярним митрополитом, казав, що російська місія в Злучених Державах в той спосіб стане митрополією, себто одержить більше почесне назвиско. Александр не приста на се. Тоді Германос в супереч церковним правам, які кажуть, що там, де уже є заложена православна місія, інший православний єпископ не сміє закладати своєї місії, — став висвячувати своїх попів, Сирійців і ними розбивати сирійські парохії, котрі мали свого єпископа Евфимія, що резидував в Брукліні, коло Нью Йорку. Єпископ Евфимій належав безпосередно під російських єпископів і був законним єпископом для православних Сирійців, на котрого свяченне дав свою згоду сирійський патріярх Григорій в Дамаску. Його святив в Нью Йорку на єпископа архиепископ Платон, котрий був третій з ряду по єпископі Николаю, що заложив православну місію в Злучених Державах. Свяченнем своїх попів, казав єпископ Александр, Германос мстився на нім і на цілій російській місії, бо ними розбивав російські парохії, за те, що його не поставлено головою російської місії.

Сим шляхом в Злучених Державах повстала боротьба між єпископом Евфимієм і митрополитом Германосом, а згідно, між російською місією і Германосом і набрала широко розголосу в Злучених Державах, а по часті навіть в Канаді, бо Германосові попи заходили і до Канади шукати парохій. Були в Торонті, в Монреалі і в Форт Віліямі, однак не могли знайти для себе місця в Канаді. Сих попів Германос наспрятив 20 чоловіка і ними творив особну свою місію. Богато з них не могли знайти парохій, поверталися назад до фабрик до роботи, де перше робили. Говорено, що коли питано Германоса, на що він святить на попи простих людей, він покликався

Германос Шегедій, митрополит Салевкії, в Сирії

на сирійську та арабську практику, де не звертається уваги на образование кандидата, тільки на його хотіння бути священником. Там кождому мирянинови, як-що уміє читати і писати, легко стати священником, а кождому священникови єпископом, а кождому єпископови митрополитом, а там уже проста дорога у патріярхи. Звідси і приповідка у них повстала, що "що

єпископ, то митрополит, а що митрополит, то патріярх”.

У своїм розмасі Германос святив не лише сирійських священників, але також українських, бо ними тим більше міг валити єдність російської місії.

Свої свячення Сирійців і Українців, Германос оправдував тим, що хоче заложити в Злучених Державах сирійську незалежну єпархію, бо ся сирійська місія, що є під єпископом Евфимієм, підлягає під російських єпископів і входить в очак інтересованих за російську, тому святив на свою руку сирійських попів, хоч се є проти волі єпископа Евфимія, його земляка, а українських святив тому, бо російські єпископи не хотіли їх святити, через се, що вони Українці.

Митрополит Германос числить около 50 літ життя, чорний, сильної будови, мішанець Сиро-Араб, непосидючий, який все щось старався робити. Сирійці у Вінніпегу, в Манітобі, котрі знали Германоса зі Селевкії, говорили, що він до всього моривався в Селевкії, однак нічого не докінчував. Тепер, коли він став творити свою організацію в Злучених Державах в супереч єпископови Евфимієви і російським єпископам, не похваляли його роботи і дивилися на него як на несталого чоловіка, що виходить поза границі ділання і не рахується з церковними порядками і практикою.

ПРАВОСЛАВНІ СЕМИНАРІЇ ТА ПРАВОСЛАВНА ШКОЛА В МОНДЕРІ, В АЛБЕРТІ

Православна місія не мала в цілій Канаді ані одної семінарії, ані навіть звичайної Рідної Школи. Був духовний семінар в Мінеаполісі, в Злучених Державах, який в 1916 році перенесено до Тенефлаю, коло Нью Йорку, але се заведенне виховувало клир тільки для Америки. В Канаду хоч присилано з тої школи священників, то вони були американського виховання, отже не любили Канади і зараз утікали назад до Злучених Держав, часто проти волі свого єпископа.

Щоби заповнити ту прогалину, священник Володимир Саківич, в Монтреалі, в Квебеку, 1915 року заложив духовний семінар у своїм домі, в дільниці “Поченчалу”, а також того са-

ного року протоєрей Йосиф Данкевич в Бофалі, Нью Йорк, не далеко коло канаднїйської граници, заложив також духовний семинар у своїм домі, де мешкав. Данкевич був деканом і мав нагляд на Східну Канаду: на Онтеріо, Нову Шкоцію і Квебек, де було кілька православних церков: у Форд Сіті, в Торонто, в Монтреалі, в Оттаві, в Сідней, в Лашінах і в Форт Віліямі, — се його й спонукало до отворення семинарії для достарчання клиру православної Канаді, а може бути, що позавидував слави Саковичови. Семинаристи склалися зі звичайних дорослих робітників, які знали дещо співати в церкві на крилосі підчас Служби Божої, або вечірні, та читати кирилицею церковні книжки. Вони сходилися вечерами після роботи до семинарії, сиділи під стінами на кріслах, або коло стола, а священник учив їх теології і всего того, що потрібно знати священникови. За се студенти платили лекторови суму, яку хто міг. Сі "хатні семинарії" тревали тільки через одну зиму, а весною семинаристи зіставали рукоположені на священників.

З семинарії в Монтреалі були рукоположені на священників Александер Кизюн, Артемій Дудко і Николай Плесько, а з бофальської семинарії Леонтій Зубач. Було й більше попів з сих семинарій.

Про ті семинарії єпископ Александер Немиловський, який наглядав Канаду з Нью Йорку виразився, що вони були доволі продуктивні. З них о. Николай Плесько в 1919 році душпастирував в Арбаці, в Манітобі, але парохіяни, Буковинці, за якісь причини вигнали його від себе і він лишив душпастирство і занявся фізичною роботою при натяганню електричних дротів на стовпи у Вінніпегу, де забив його електричний ток; навіть священник його не хоронив, бо довіданося про його смерть аж тоді, коли його поховано. Ховало місто своїм коштом, бо Плесько не мав грошей навіть на свій похорон. Року 1920 душпастирував Леонтій Зубач у Востоці, в Алберті. Робив там у своїх парохіян на жнивах та коло молочення збіжа, але чомусь там довго також не був. Парохія була бідна і він оставив ту парохію і перенісся до Бритійської Колумбії і там десь робив фізично у якійсь роботі. Алексан

дер Кизіон душпастирує в Едмонтоні, в Алберті, Артемій Дудко душпастирує десь коло Нью Йорку в Злучених Державах, а інші священники з тих семинарій душпастирують в інших місцях.

Парохіяльна, або Рідна Школа, як декуди називали, існувала тільки при церкві в Едмонтоні, в Алберті, а також у Вінніпегу, в Манітобі, обі числили не більше як по двацять учнів; тай ті школи отворені були не регулярно, тільки тоді, коли знайшовся відповідний учитель, дяк, чи хто інший, а решта часу були закриті. В них вчили катехизму, церковного співу, та дещо читати і писати з російських букварів, а родичі платили за се по 50 центів в місяць від дитини.

Потреба школи була велика. Свідомійші православні одиниці часто висказували бажання, що школи конечно треба. Часи стали кращі для фермерів і давні невдачі основи прагославної бурси російським архимандритом Арсенієм в Едмонтоні забулися.

Священик Пантелеймон Божик, що обслуговував Мондер в Алберті і околицю, піднявся, щоби ту прогалину бодай в маленькій часті заповнити. В 1916 році між своїми парохіянами на фармах зібрав шістьсот долярів, решту позичив і збудував школу в Мондері, вартости три тисячі долярів і осеню того року отворив школу. Будинок був доволі відповідний. Дітей вписалося 25 з подальших околиць, а навіть зі Саскачевану. На заложення школи дала свою згоду православна консисторія з Нью Йорку. На разі о. Божик сам учив дітей, а пізнійше школу мала переняти церковна організація, дати учителя і провадити дальше.

Школа було приспособлена так, що учні училися в ній, спали і мешкали, а кождей батько давав дитині потрібний харч і два доляри в місяць і сим покривалося всі розходи, або 12 долярів в місяць без інших додатків.

В січні 1917 року місія зробила о. Божика деканом і пересла його до Едмонтону, а на його місце назначила російського монаха-священика, Никона Микульського. Сей був рішучо не спосібний провадити школу, забрала і його незабаром, а школу закрито, по п'ятих місяцях існування.

Чому так місія поступила з тою школою, не міг ніхто збагнути, навіть свідомі москвофіли, ті, котрі всегда вірили в те, що російська місія звертає всі сили на те, щоби російшити Українців, та держати їх при православію.

Одні толкували, що школу закрито тому, що о. Божик не умів учити по російськи, другі перечили сему. Вони казали, що в такім разі не треба було дати о. Божикови дозволу організувати школу, та що, місія могла перебрати школу у свої руки, бо початки уже були, і повести так, як вона розміла. Інші толкували, що російська місія не дбає про школу і тому сю школу не то поширила, але просто довела до упадку.

Весною о. Божик ще кілька разів приїхав з Едмонтону до Мондери, щоби ту школу підтримати, та се не удалося. Фармері знеохочені тим, що о. П. Божика забрано серед розпочатого діла, відмовили всяку поміч. До того кожда околиця хотіла, щоби школу будувати коло їх церкви. Пусті суперечки провадилися так довго, аж доки будинку не продано за довги.

Осеню того 1917 року о. П. Божик покинув Алберту. Знеохочений школою поїхав на парохію до Торонто, Онтаріо, дальше від русофілів.

“РУССКІЙ НАРОД” У ВІННІПЕГУ

Віктор Гладик не був довго редактором “Русского Голосу”, в Едмонтоні, бо Василь Черняк випередив його у всім і на кінець заняв він місце редактора, ще й вилаяв добре Гладика за те, що він не такий твердий русский, як повинно бути і Гладик мусів перенестися до Вінніпегу, весною 1915 року. Причина була також і та, що Гладик підхопив Чернякову гадку організувати фармерську кооперативу в Лемонті, в Алберті, при чім Гладик мав дещо на тім заробити комісового тід Англіїців: Вокера і Ріда, в котрих кооператива купила крамницю wraz з будинками. То діялося в осени 1914 року.

Черняк говорив: “Думка організованія русскої кооперативи належала до редакції “Русского Голосу”, а не до Глади

ка, бо тим підносила редакція свою повагу, а також повагу русскої ідеї, коли-ж Гладик взявся до сего, то підкосив тим повагу "Русского Голосу" і русского імени".

Від 1915 року у Вінніпегу існувала православна церква на розі улиць Мекензого і Манітоба, в честь св. Тройці. Її організував священник Ярослав Січинський при помочи Теодора Стефаніка, котрий перед тим був Серафимовим священником, вирікся того священства і був тепер цивільним. Коли на будову церкви треба було грошей, то Стефанік упросив Николая Костинюка, щоби сей позичив на будову церкви 500 доларів. Костинюк грошей не мав, однак для сеї ціли позичив 500 доларів в банку і дав на церкву. Тимчасом церковна громада не могла тих грошей Костинюкови звернути, а що Стефанік ручився перед Костинюком за сі гроші, то Костинюк заскаржив Стефаніка до суду і суд присудив, що Стефанік мусів ті гроші Костинюкови віддати. При сій парохії священником був Митрофан Поплавський, русофіл, з Великої України, чоловік досить хитрий. Парохія складалася переважно з Буковинців, а по части з Галичан і Українців з Великої України, котрі уважали себе твердими рускими. Останних було дуже мало, але їх впливи далеко перевищали Буковинців і Галичан, бо по їх руці працював священник в полученню з російською місією. Гладик мав тут доволі до чого вмочити руки, парохія була досить велика.

До сеї парохії належали від ряду літ і були діяльними її членами, громадяни Іван Негрич і Йосиф Дима, люде досвідчені, українського переконання, були навіть кількома наворотами церковними урядниками.

Гладик, користаючи з того, що священник і місія стоїть вперто на тім ґрунті, що не є й не може бути українського на роду, став дипломатичним способом чистити парохію від Українців. Коли одного разу, літом 1915 року, на парохіяльнім зібранню Гладик ухвалив враз із рускими резолюцію, в якій був натяк на те, що Українці германофіли, т. є що буцімто стоять за Німцями і думав ту резолюцію вислати до властей, і при тім накинувся на єпископа Будку за те, що він не православний, а до того ще й Українець, тоді проти него виступив

Іван Негрич і Йосиф Дима. Вони запротестували проти такої резолюції і проти нападу на єпископа Будку. Негрич сказав, що православіє не треба мішати з політикою, бо віра — справа совісти, а не політики, як також ганьбою є цькувати на Українців, що вони є германофілами, бо такими вони не є; вони бажать не Німеччини, але самостійної України, а таке ькування у воєнну пору може викликати фатальні наслідки на невинних людей. Сі слова Негрича не поділяли багато на людей і Гладик повів зібранне так, що присутні на бажанне Гладика випросили на двір Негрича і Диму. Від того часу Негрич і Дима побачивши, що Буковинці, котрі становлять переважачу більшість на національних справах не розуміються, та що місія взагалі орієнтується на Москву, більше уже не належали до сеї парохії.

Під осінь 1915 року заложив Гладик у Вінніпегу "Рускій Народ" в хаті Кароля Геника, яка знаходиться під числом 107 улиці Юкліда, при участі шістьох людей, на що Геник дав 10 долярів, як першу свою офіру. Своїх грошей Гладик не мав, але був остільки звинний і майстер колектовання грошей, що латав якомсь так, що часопис міг виходити через сім літ регулярно один раз в тиждень. Сей часопис був писаний етимольогічним правописом, в русофільськїм дусі, на вісім сторін, середнього газетярського формату і коштував два долари на рік. Тимчасом в році 1916 місійний центр в Нью Йорку переніс Поплавського до Злучених Держав, а на його місце на парохію прислав Адама Филиповського, галицького русофіла, котрий був висвячений безженним, цілбсом, з тою цілю, щоби бути єпископом. Николай Костинюк, мирянин, любив дуже Поплавського і коли сей вибирався до Злучених Держав, то він радив йому, щоби остався на дальше у Вінніпегу, та Поплавській відповів: "Я русский, отже не підходжу до Буковинців і Галичан, а на наших Росіян надії не маю, щоби їх згуртувати коло церкви, тому приїде сюда священник з Галичини. Він розвалить в Канаді унію, а у Вінніпегу зорганізує величезну парохію, бо тут маса галиціянів".

Филиповський з роду був загорілий москвофіл, ще гірший як Гладик. В Едмонтоні часописом "Русский Голос" Ва-

силь Черняк, Тимофій Фуярчук, браття Іван і Кіндрат Шеремети, Віктор Островський та Андрій Шандро ширили на велику скалю російщину і православіє, а у Вінніпегу "Русській Народ", Віктор Гладик, Адам Филиповський, парох православної церкви і Роман Саміло, гімназіяльний студент, робітник в Гладиковій редакції, ширили завзято ту саму думку. Напір на українство і греко-католицьку церков був з їх боку доволі живий, біда була тільки в тім, що місійний центр в Нью Йор

Русофільська трійця. Сидить архимандрит Адам Филиповський. З лівого боку від читача стоїть Тимофій Фуярчук, а з правого боку стоїть Віктор Гладик

ку відносився до передових русофілів дуже холодно, та що не було впливу ніякого на Українців, та на греко-католицьку церков, бо се був той час, коли різниця межи українством і москвофільством, греко-католицизмом і православієм - була

уже виразна. Укріплялись у русофілізмі і православію тільки ті, котрі й перед тим були такими.

Холод консисторії і єпископа Александра, що наглядав Канаду до русофільських думок сильно бентежив Черняка, Гладика, Фуярчука і Филиповського і вони довірочним людям говорили: "Що за дїхо з єпископом Александром і його консисторією? Ми премо до того, щоби русска ідея була понад все в цілім світі, а православіє, щоби загорнуло всі народи, що живуть на світі і ведемо сю пропаганду в часописах, а в Нью Йорку очікують із дня на день упадку наших часописів"! Радилися видавати безпощадну війну консисторії і єпископови Александрови за їх холоднокривність до русофільської думки, та боялися народа, затискали зуби, мовчали і вели дальше самі русофільську і православну пропаганду.

Того року Гладик з Филиповським заходилися енергічно коло заложення бурси у Вінніпегу, імени Николая Гоголя, російського письменника. Був вибраний до сего комітет і було зібрано на сю ціль кілька сот долярів; був уже в "Русским Народі" розписаний конкурс на прирняття учнів, однак ані оден ученик не зголосився. Українці не зголошувалися, бо то була москвофільська бурса, а москвофіли не зголошувалися, бо не вірили в істнованне такої бурси. Впрочім твердих русских було дуже мало, а решта були тільки позірні. І з великої реклями про бурсу вийшов великий пшик.

АРХИЕПИСКОП ЕВДОКИМ МЕЩЕРСЬКИЙ І ЙОГО ВЕЛИКІ ПЛЯНИ

В 1915 році митрополит Платон, котрого дійсне імя було Порфирій Рождественський, що був головою російської місії на Злучені Держави і Канаду відїхав з Нью Йорку до Росії з пляном сталого там побуту, а Святїйший Синод прислав до Америки на його місце архієпископа Евдокима Мещерського, чоловіка, що був подібний до того птаха, котрий високо літає, а низько сідає і його великі пляни дали початок до упадку російської прарвославної місії, яка від гого часу стала котитися до упадку.

В той час, коли Евдоким прийшов до Америки, російські війська на галицькій фронті з Николаєм Николаевичем на чолі, пересунулися через карпатські просмики аж до Мармарошського Сиготу на угорській Україні, а російський прапор повівав на Карпатах. Дух національної гордості підносив на дусі кожного Росіянина, а Евдоким се був один з тих Росіян, котрі тільки тим жили, щоби Росія під своїм крилом мала не тільки Галичину, Буковину й Угорську Україну, але й ціле Славянство. Він з тими плянами не скривався і часто писав: "Славянство возвишається, Славянство горою становиться, настає славянський світ,, і став він думати про щось велике у своїй епархії. Позичив 50 тисяч доларів на собор св. о. Николая при 97 улици, число 15, в Нью Йорку і дав частку грошей на завдаток на каменницю в Нью Йорку при 23 улици, яка мала коштувати 150 тисяч доларів. Назвав сю каменницю "Народним Домом" і отворив в ній дівочу школу, в якій спеціально вишколював дівчат на те, щоби були женами для священників і сам часто давав їм лекції. По кількох місяцях та школа зістала заперта, бо мало було учениць. Тоді став він думати над тим, якби зеднати з православною церквою Стефана Дзюбая, греко-католицького пароха в Гомстаді, в Пенсильвенії, який був першим членом заповомого братства "Соединеніє", що містилося в тім місті, де жив Дзюбай. Дзюбай походив зза Карпаття і тішився повагою між Угорорусами і мав деякі впливи на свою парохію і на братство "Соединеніє", що числило тисячі членів. Евдоким думав, що Дзюбаєм захопить всіх угорських і галицьких русофілів, греко-католиків до переходу на православіє. Так само він поступив і зі священником Теофаном Обушкевичем, в Олифанті, в Пенсильвенії. До сего заохотив Евдокима не лише похід російських військ за Карпати, але й те, що російський цар Николай II., коли Евдоким виїздив до Америки, обіцяв йому, що дасть один мільон доларів на піддержанне американської місії. За ці гроші мало купитися недвижимі маєтки, доми,, то що, і з процентів покривати місійні потреби.

В сій цілі Евдоким зближився до Дзюбая і Обушкевича

за посередництвом свого священника Петра Коханика, і вони будучи русофілами, згодилися перейти на православіє, під тим услівем, що Евдоким мав проробити їх єпископами.

Коли в останній хвилі Коханик поїхав за Дзюбаєм і мав привести його до Нью Йорку, там стрінувся з малими перепонами, а саме, що Дзюбаєви треба було заплатити чотири тисячі доларів, щоби покрити різні його довги, бо інакше Дзюбай не хотів їхати до Нью Йорку, щоби не думали про него, що він утік до православія через довги.

На телеграму Коханика гроші були сейчас післані. Та пізнійше показалося, що Дзюбай не мав жадних довгів. По якимсь часі Евдоким зробив Дзюбая єпископом на околицю Пітсбург, Пенсильвенія і титуловано його "пітсбурським єпископом", а Обушкевича зробив Евдоким на разі тільки митратом, т. є позволив йому уживати митру при богослуженю, а долерва по якимсь часі мав і він стати єпископом.

Та сим Евдоким страшно в плянах завівся. За Дзюбаєм і Обушкевичом з греко-католиків не перейшла на православіє ані одна душа! Були чутки, що парохія Обушкевича хилилася в сторону православія, та тільки на тім скінчилося. Обушкевич збентежений безладем у православію, а до того Евдоким забажав від него 500 доларів за митру, вернувся назад до греко-католицької церкви, звернувши назад митру Евдокимови, а Дзюбай остався єпископом без вірних, бо за ним греко-католики не пішли, а православних вірних російські єпископи йому не давали. До того він ще й старий, неповоротний, без дару слова, цілком не надавався на єпископа в нових часах. Правда, як єпископ, він деколи відвідував православні, угорські парохії, ті, котрі давнійше перейшли були на православіє, але не була в тім його заслуга. До єпархіяльних нарад російські єпископи Дзюбая мало коли кликали, бо він не був політик і не мав загального поняття про стан російської церкви, ані в Старім Краю, ані в Америці, ані в Канаді, і се Дзюбая страшно мучило.

Стриманне до переходу греко-католиків на православіє з нагоди переходу Дзюбая і Обушкевича, приписували амери

ханським часописам "Свободі" і "Америці". Вони пояснили греко-католикам, що їм як Українцям, мимо сего, що були русофілами не слід лучитися з російською місією, яка не в силі упоратися зі своїм російським народом. Були натяки на те, що Дзюбай за перехід на православ'є мав дістати з Росії мільон доларів, але се не була правда. Скорше се була правда, що Дзюбай сам не знав, чому він перейшов на православ'є. Ся невдача обурила Евдокима та його приклонників, але він доносив до Святійшого Синоду в Петрограді, в Росії, що з Дзюбаєм перейшло на православ'є п'ять сот тисяч уніятів!

Щоби щось робити, єпископ Дзюбай став думати над тим, якби заложити окрему православну церкву, якаби не підлягала російським єпископам, а тільки йому. Такою церквою мала бути українська церкву, бо про таку церкву гомоніли деякі Українці в Злучених Державах, ті Українці, котрі мали якісь непорозуміння з греко-католицькими священниками, або церковними урядниками. Говорено, що Дзюбай плянував відірвати від російської організації тих Угро-Русинів, які належали до російської організації від давна, але вагався се робити, бо Угро-Русини були би не послушали Дзюбая задля свого твердого русофільства, і він боячись невдачі ту думку закинув. Українська церковна організація була для Дзюбая більше догідна і він тихцем висвятив на священника діякона Володимира Каськова, котрого Евдоким не хотів висвятити на священника задля його українського переконання. Крім сего, висвятив Дзюбай Льва Кушніра, Василя Новосада, Дмитрика, Палія, та ще кількох. Всі вони були українського переконання про що знав добре Дзюбай. Робив він се тихцем, так, щоби не знав про се Евдоким та його консисторія, бо вони рішучо противились українським священникам в своїй місії, а тим більше окремій, церковній організації такій, яку думав утворити Дзюбай, котраби мала іти в супереч російській місії. Але для не є те, що Дзюбай висвячуючи священників, не зобов'язував їх навіть остільки, щоби поминали його в Службі Божій, як свого єпископа, на що жаден єпископ не може не звернути уваги своему священникови. Впрочім не лише се, Дзюбай не давав своїм священникам найменших організаційних вказівок, просто

“так собі” і через се дехто з українських передовиків завважав, що Дзюбай зівсім не думав про жадну українську церковну організацію, щоби її творити, але приходили кандидати і просили свячення в него, то він їм не відмовляв. Таке про свяченне Дзюбаєм священників, думав навіть єпископ Александер Неміловський. Се скорше назвали шкандалем, як твореннем нового церковного руху; але самі Дзюбаєві попи говорили, що Дзюбай святячи їх, мав на думці основу української православної церкви.

Своїх свячень перед російськими єпископами і їх консисторією Дзюбай затаїти не міг. Його священники містились де могли межі людьми, з окрема розбивали греко-католицькі та православні парохії, щоби жити і показували громаді свої свідоцтва свячення, одержані від Дзюбая. Де були найменші замішання, чи які небудь негодования в греко-католицьких або православних парохіях, Дзюбаєві священники підбігали туди і використовували се на свою руку. Дзюбаєви від тепер стало ще гірше в місійних російських кругах, але він не зважав на се, бо він мав на цілі, коли не творити окремої церковної організації, то свяченням своїх попів робити прикрости російським єпископам за те, що його не трактували як єпископа.

Хоч Дзюбай був по всім правилам православної церкви легальним єпископом, бо був свячений архієпископом Евдокимом і єпископом Александром, Евдоким і його консисторія не признали Дзюбаєм свячених священників за легальних. Евдоким і всі православні священники, Дзюбаєвих священників збивали тим, що їх свяченне було не відоме Евдокимови, як голові православної церкви в Америці і на доказ сего покликалися на канонічні, церковні права, які в дійсности такі свячення заперечують. На сі заперечення Дзюбаєві священники, розуміється, не звертали ніякої уваги, попували де могли, в Шікаго, Трентоні і в інших містах, і думали про те, як зорганізувати окрему свою церкву, противну російській і противну греко-католицькій церкві.

СЕКТА РОСЕЛІСТІВ

Ся секта появилася в Канаді в році 1916, а вимріяв її міс-тер Черлі Росел, в Алегені, в Злучених Державах, в 1874 ро-ці, торговець сорочками.

Новий Завіт помішаний так сильно зі Старим Завітом, що годі зрозуміти, чи секта проповідує Християнство чи Ю-даїзм, при чім злучені в ній політичні і економічні справи в одну дивачну мішанину. Старозавітні пророцтва по-ставлені на переді і служать головною підставою науки. З ни-ми разом висунена наперед Палестина і Жиди незмірно ви-славлені і захвалені. Загально сю секту звать байбельника-ми, від англійського слова "байбел" біблія, а се тому, що во-ни поза біблію нічого більше знати не хотять, якої правиль-но не розуміють. "Канадійський фармер", що виходить у Ві-нніпегу, в Манітобі, з дня 24. лютого, 1926 року, подав за дру-гими часописами новинку, яка твердить, що секту Роселістів, або байбельників фінансує в якійсь цілі інтернаціональне жидівство. Новинка слідує:

Січня 21. р. 1924 протестанти з Ст. Гален, як пише "Аль-гемайн Евангеліше Лютераніше Кірх-цайтунг" відбули про-тестаційне віче проти сеї пропаганди. Др. Фреман в часі своєї промови заявив, що інтернаціональне жидівство дає великі суми грошей, щоби викликати замішання серед християнства Західної Європи. За це він був приведений перед суд під ос-карженнем за очернення. Скаргу проти него вніс Р. Г. Вінкеле з Ціріху.

Сю судову розправу руселісти програли. Як пише "Нае Мюншенер Тагблат", у суді був прочитаний лист від масонсь-ких кругів, датований 27. грудня 1922 р., якого правдивість не можна заперечити, і в яким є такі слова: — "Ми даємо їм (студентам Біблїї) у звичайний безпосередний спосіб, бога-то грошей чéрез многих братів, які в часі війни зробили ве-ликі гроші. Це не діткне їх кишені. Вони є жиди."

Др. Ферман подав другі факти, які вяснили швайцарсь-ким властям, що студенти Біблїї є небезпечні для держави.

Суд відкинув позов п. Бінкеля, засудив його на заплаченне сто десять франків коштів і чотиреста п'ятсот франків для Дра Фермана як відшкодування.

Секта носить всі большевицькі признаки, бо не щадить жадного пануючого, ані не має пошани до заслужених людей, ані церковної організації.

Зі Злучених Держав приволікся роселізм до Канади і як там, так само і тут гуртує коло себе людей різних поглядів політичних та релігійних, а найбільше Українців. Останнім дуже подобається роселізм, бо на зборах не кажуть їм нічого платити навіть за салю, де відбуваються зібрання. Їм подобається також й те, що тут безпощадно накидаються на їх віру і на їх духовенство. До лайки мають Українці хоробливий наклон, бо вирости все між чужими, які хочуть, щоби український нарід не слухав своїх провідників, та не мав нічого свого.

Секта навіть не натякає на те, що Українцям потрібно мати свою незалежну державу, не говорить також нічого про українські школи, пресу, дипломатію і т. д. Провідники зучать політичні, фінансові та релігійні питання в одну промову, однак не кажуть, хто, чому та в якій цілі фінансує сей рух, та які з него будуть користи для Українців.

Секта Роселістів появилася між Українцями в 1915 році і від того часу перемінила свою назву аж три рази. Перший раз називалася: "Дослідники Біблії", потім: "Студенти Біблії", пізніше: "Роселісти" від імени її заложителя. Загальноно звать її "байбелниками" від англійського слова "байбел" біблія.

Найважнішою точкою, якою секта зацікавлює і надить людей до себе — се: "Міліони тепер живучих, ніколи не пімруть, а будуть такими як тепер вічно, без жадної фізичної переміни, чи є пекло, чи чоловік має душу, що Бог робить, і т. д.

Секта толкує, що початок безсмертності почався в 1914 році, але що марево війни косило людей більше як ніколи перед тим, тоді перенесено ту безсмертність на 1916 рік. Коли і тепер люде гинули, перенесено безсмертність на 1925 рік.

.. відтак на 1926 рік. На превелике диво Українці, що йдуть за сим рухом не доглянули сього безглуздя, а з отвертими устами слухають уважно й потакують, що аж тепер зрозуміли "правду".

Секта Роселістів не має правильної часописи, тільки в ряди-годи виходить "Вартова Башта", написана наче в горячці, бо в ній гадки часто перечать одні другим. Поза тим секта печатає масу ріжних летючок, котрі проповідники кидають під двері Українців, щоби навернути їх на "ліпшу віру". Секта ще досить нова, то й українських молитвених домів ще не має, а зібрання відбуває, де може, у винаймлених салях, за котрі платить секта, а не вірні. Колекти також нема на зібранню, щоби сим не відганяти від себе людей.

В Канаді українська суб-агенція сеї секти міститься під числом 44 улиці Галета, в домі Георгія Козака у Вінніпегу, Українця з Великої України, котрий давнійше був баптиським проповідником, а нині є горячим проповідником роселізму. Він кравець по фаху, самоук, але ентузіяст і горячній промовець. В роселістичній секті, він є найбільше визначний і впливовий з між усіх українських проповідників. Він часто лишає свій варстат і іде навіть поза Вінніпег на місію.

Другий по нім є Качковський і Хоміцький. Останній був греко-католицьким священиком, котрого місія за якісь провини видалила від себе і він скочив до сеї секти.

Секта шириться між Українцями, не в спосіб організаційний, тільки в деморалізаційний. На зібрання до сеї секти ходить переважно темна маса, яка не розуміє ціли сеї секти. Проти секти ставиться остро вся українська преса, котрої ніхто не читає з тих, що ходять до Роселістів. Проти секти написав о. Пантелеймон Божик в році 1926 книжочку, під назвою: "Чи Біблія спасає", яка розійшлася в тисячу примірників дуже скоро між Українців. Книжочка обіймає 75 сторін, 1 X 6 цалів друку. Секта витворює жебраків на першу чергу, бо проповідує рівність, що відтягає людей від ощадности і надає такий напрям, що нічого не треба свого мати, бо Бог всьо дасть без осібної праці. Весною, 1925 року часописи подавали, що кілька українських осіб в Злучених Державах ві-

добрали собі житте, бо уважали, що чим скорше умерти, тим лучше, хоч їм толковано, що “мільони живючих не пімруть”. Правди віри сектанти толкують як хто знає і тим фанатизуються. Вірні сеї секти між Українцями, се безумна маса, яка не здає собі справи, чому, хто і куда веде її. Були заходи осеню 1925 року висилати Українців під видом паломництва до Палестини. Хто хотів, міг там остати на стало. Виглядало на се, що Українці мали там остатися робітниками у Жидів, при будівлі їх вігчини, які без роботи других не годні дати собі ради, але таке паломництво проводирі чомусь не докичували.

РУССКІЙ КОНГРЕС

Від самих початків православної місії приїзджали до Канади на візитацію церков російські єпископи, не часто, а так в ряди-годи деколи. Вони бували тут дуже коротко. В 1904 році приїздив архієпископ Тихон, потім в році 1911 архієпископ Платон, а в 1912 році, приїздив єпископ Александер Неміловський. Останній частіше по сім приїздив. Сей був найбільше популярний і за ним часто попитували православні громади. Був він родом з Волині. Був українського переконання, але судьба загнала його як і не одного Українця до російських кіругів. Він розказував часто, як будучи у школі в Петербурзі нераз справляв з товаришами вечерки в імени Тараса Шевченка, в хаті одної української родини, де виголошували Шевченкові поезії, і все звали Шевченка “нашим поетом”. Робили се крадькома від шкільних та політичних властей, без великої реклями. Живий і палкий проповідник, веселий і жартобливий, худий і чорнявий з кучерявим волосем, без виразної орієнтації і дуже боязливий. Такий був єпископ Александер.

Липня 10, 1917, Віктор Гладик, редактор “Русского Народа” з священником Адамом Филиповським, православним парохом у Вінніпегу, в Манітобі скликали до Вінніпегу рускій конгрес, користаючи з того, що до Канади мав приїхати з Нью Йорку єпископ Александер. Конгрес відбувся в польській сали “Сокола” на розі улиць Манітоби і Пара, був дово

лі інтересний, та мав трохи значіння, тому, що відбувся під воєнний час, тоді, коли Росія під Бережанами в Галичині відносила деяку перемогу, в присутності Александра Керенського, першого російського президента.

На конгресі з поза Вінніпегу народу багато не було і якби не місцева публіка, то шкода було реклями. На конгресі було багато місцевих Українців, на чолі котрих стояв Тарас Ферлей, Орнест Жеребко та Василь Кудрик, редактор "Українського Голосу". Підчас ухвал уживалося терміну, "русский", а не український і в таким тоні виготовлялося до російськи меморіал до держав антант, в котрім натякалося на те, щоб Галичину і Буковину віддати Росії, бо се, казалось в меморіалі "зарубежная, ісконная русская земля". Меморіал готувив Филиповський з Гладиком кілька ночей. Був він дуже мучений, а се тому, що Филиповський з Гладиком намагались писати його чисто по російськи, але не могли, бо вони були російською літературою тільки надихані, і вигладили його українською стилістикою, мішано, уживаючи українських і російських слів.

Українці були на сім конгресі без права голосу, та на такий меморіал вони спротивились, особливо на те, що населення Галичини і Буковини уважалось за російське. Дискусія була палка і оживлена. Єпископ Александер брав сторону Українців і радив по українськи писати меморіал, та Гладик гукнув до него: "Позор тобі владико"! т. є ганьба. Конгрес закінчено тим, що Віктора Гладика, Адама Филиповського, та Тимофія Фуярчука з Едмонтону вибрано делегатами до Парижа. З того всего до Парижа виїхав тільки Гладик, котрий свою газету "Русский Народ" передав Филиповському.

Гладик в Парижу нічого не зробив. Говорили, що він там не міг навіть найти тої улиці, котра вела до того дому, в яким засідали представники держав Антант. По тяжкім труді дістався до того дому, однак свого меморіалу президентови нарад не доручив, лиш кілька разів поглянув крізь дірку у дверях до салі, в якій засідали представники держав Антант і на тім його місія скінчилася. Звідтам вернув Гладик до Канади в 1918 році, однак звіту зі своєї діяльності ні перед

ким не здавав, бо не було перед ким, і не було що здавати. Одно що Гладик у Парижу зробив, т. є се, що поскаржився там перед галицьким москвофілом Марковим на російських єпископів, на Евдокима і Александра, представив йому їх як таких, що холоднокровно відносяться до галицьких москвофілів в Америці і не хотять попірати русофільського руху.

Від того конгресу американські і канадійські русофіли стали підозрівати єпископа Александра, як не русского, а як такого, котрий стоїть тайно з Українцями. Від того часу впливи єпископа Александра на православну церкву стали менша ти, бо русофільські передовики всюди представляли Александра за Українця і з погорди назвали його Мазелою, і сильно ненавиділи його.

На конгресі не обійшлося також без бійки. Іменно, кілька разів повставали суперечки Українців з русофілами, та один раз русофіли чуючися господарями конгресу стали Українців виганяти зі салі. Настало серйозне замішання, шум і галас. Коли в тім менті Теодор Кохан, місцевий гість, русофіл, Лемко, права рука Филиповського і Гладика, вертав від дверей на середину салі, тоді Василь Черняк, редактор "Руского Голосу" з Едмонтону, котрому Кохан був добре відомий, ударив Кохана в лице. Сей крикнув: "Я ваш"! Як ти наш, то чому Мазепів не беш, не видиш, що наші роблять"? — відповів моментально Черняк. Той вечір нарад скінчився гуморестикою русофілів, які тішились тим, що подужали Українців, а Черняк довго в Алберті з приємністю згадував, як він енергічно, без надумування відповів Коханови.

Про вінніпегський конгрес архієпископ Евдоким, голова православної місії в Нью Йорку і його консисторія знав добре. Знав також і про те, що меморіал єпископ Александер радив писати по українськи, та що Гладик крикнув Александрови: "ганьба". Сю зневагу Александра, Евдоким приписував Филиповському, бо знав, що Филиповський крайній москвофіл, котрий дуже не любив Александра.

Щоби надгородити Филиповського за зневагу Александра, Евдоким приказав Александрові постричи Филиповсь

кого в архимандрити, що сей зробив в церкві на Востоці, в Алберті, проти своєї волі в день св. Івана Богослова 1917 р.

Від тепер Филиповський був уже блище один крок до єпископського стану і проявляв ще сильніше російські переконання.

ПЕРШИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР

Зараз по скінченню русского конгресу, єпископ Александер відбув церковний собор у Вінніпегу, в парохіяльній сали при церкві св. Тройці на розі улиць Мекензого і Манітоби. Тоді в місії було сорок священників, але на собор прибуло всіх дев'ятнадцять, включно з протоєреєм Йосифом Данкевичем, з Бофало, Нью Йорк, котрий не належав до канадійського клиру, а також з о. др. Германом Лазаром, Румуном, що принагідно був тоді в Канаді і також не належав до канадійського клиру. Собор тривав два дні, т. є 12 і 13 липня, 1917 р.

На соборі нічого важного не ухвалено, він мав тільки паперове значіння і резолюцій з того собору нігде не оголошувалося, ані в часописи, ані не видано осібною брашурою.

Тоді архієпископом російської місії, що обнімала Злучені Держави і Канаду був Евдоким Мещерський, запеклий Москаль. Сей страшно не навидів єпископа Александра за те, що він "малорос" і в порівнянні до него був наче Золотоустим. Евдоким говорив своїм довіреним: "Як се витолкувати, що я стараюся найкраще говорити проповіді, та вони не впливають на масу, а той "Мазепа" своїми проповідями чарує публику". Накінець ненависть Евдокима до Александра зроста до того степеня, що він видалив Александра зі Злучених Держав в Канаду і визначив йому тільки Манітобу, Саскчеван і Алберту, нарочно тому, щоби сей під час зими не подавався до Східної або Західної Канади т. є в Онтерію або Бритійську Колюмбію, де тепло. Коли бувби туди подався, Евдоким мав поставити його перед церковний суд за непослух. Перед тим ані Евдоким, ані жаден інший його попередник, Тихон і Платон, що стояли на чолі місії не вирізували осібно середної Канади, але тепер так зроблено, бо така була

воля Евдокима, щоби погубити ненависного "Мазепу". Ненависть Евдокима до Александра була так велика, що коли він мав прийти коли до священника до хати, а міркував, що сей має на стіні фотографію Александра, то казав зняти зі стіни фотографію, бо інакше не входив до хати.

Ненависть Евдокима до Александра була ізза того, що Александер почував себе Українцем, про що знав Евдоким ще в Росії. Була ще й та причина, що Александер вимовився перед Евдокимом, що йому все одно, хто буде в Росії царем, Николай Александрович, чи Вільгельм Гогенцолерн, бо вони оба німецької крові і оба ненавидять Малоруський нарід. За се Евдоким мав потягнути Александра до відвічальности перед Святійший Синод і царський суд в Петербурзі, скарга вже була внесена до царя і Синоду, але революція припинила сю боротьбу.

Коли донеслося до Едмонтону, що архієпископ Евдоким переслідує єпископа Александра, то Помаранський, член комітету едмонтонської церкви, Волиняк, сказав: "О так, я знаю се давно, що Москалі нас Малоросів не навидять". І тоді став наводити ті кривди, які він спостеріг, що чинили Москалі Українцям на Великій Україні. Його докази були дійсні, але мимо сего сам Помаранський і його товариші держалися дальше того, що нема, не є, і не може бути осібного українського народу.

Сего разу єпископ Александер звидів православні головніші місцевости в Манітобі, Саскачевані та Алберті, доклад шійше, як се робилося перед тим.

Довіренім людям єпископ Александер говорив, що його Евдоким за українство переслідує. Без ніякої помоги від священників, бо се не було у практиці і звичаю, і без помочи з консисторії, єпископ Александер так жив. Він розказував, що будучи в Нью Йорку, Евдоким так сильно його гриз, а до того ще й клопоти місійні, що він як втерав очи, то завважував кроваві плями на хустині. Не знати, чи то була правда, однак від тоді він і половину так влучно проповідати не говорив, як перед тим і висох як скіпка.

Сей собор в очах архієпископа Евдокима не мав ніякого значіння, а священники від того собору всюди виявляли якусь знеохоту. Того року "Русский Голос" в Едмонтоні перестав виходити і рух русофільський став незаметно ослабати.

Собором єпископ Александер свого становища не скріпив. Небаром Евдоким виїхав з Нью Йорку до Росії, а Александра консисторія літом 1918 року покликала з Канади до Нью Йорку, де він будучи першим вікарим, заняв місце Евдокима, проти волі всіх канадійських і американських русофільських передовиків.

РОЗКЛАД В ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ У ВІННІПЕГУ І ПОБУДОВАННЄ НОВОЇ ЦЕРВКИ

Будучи вибраним на конгресі у Вінніпегу літом 1917 року делегатом до Парижа, Филиповський на своє місце приміщував на пароха у Вінніпегу при церкві св. Тройці, яка знаходиться на розі улиць Манітоба і Мекензого, молодого священника, котрий був доси його помічником, Александра Кісюна. Він ще нім Филиповський зібрався в дорогу, поріжнився в парохіяльних справах з Филиповського сестрою, Іоанною, оперовою співачкою з Галичини, підчас, коли Филиповський товкся по фармах в справі збірки грошей на подорож.

Причина була така: Филиповський получав 80 доларів в місяць від парохії, умовився з Кісюном в той спосіб, щоби він, получаючи 40 доларів в місяць від парохії, ділив половину доходів з Филиповським і віддавав їх Филиповського сестрі Іоанні. Сестра Филиповського мала провірювати доходи і деколи уже тепер втручувалася за далеко в його справи. Се вийшло поза двері парохіяльного дому, і про се пішли між парохіянами розмови, яким правом Филиповський, без їх відома оставляє Кісюна на парохії і бажає від него половини доходів. Громада в сім випадку уважала за потрібне вибрати новий комітет, та спростувати доходові і розходові книжки. Тимчасом Филиповський повернув з поїздки, не признав комітету. Він, як парох руководився тим, що без него громада не мала права вибрати комітету, та провірювати книжки.

Пішли тепер енергічні змагання громади проти Филипов

ського, а Филиповського проти громади; при чім Віктор Гладик, Роман Саміло та около трийцять інших людей стояло по стороні Филиповського. Невдоволена часть громади, числом около триста, удавалася писемно і телеграфічно до єпископа Александра в Нью Йорку, щоби сей приїхав на розслідженне справи, та єпископ навіть не відписував. Се ще більше обурило громаду і вона пробувала силою викинути Филиповського з парохіяльної хати і не допустити до церкви, однак не могла сего виконати, бо він боронився поліцією, опираючись на тім, що церков і дім, де мешкав записані на митрополита Платона, котрий в ту пору находився в Одесі. На кінець бурлива громада удалася до суду. Через задеглі справи, суд зволікав сю справу з тижня на тиждень, з місяця на місяць і на протязі сього часу церковну колекту громада мала вкладати до банку аж до судового вирішення. Справа була дуже замотана, а при тім і не можлива до рішення, бо властитель реальностей находився на Україні, куди не курсувала почта.

Єпископ Александер від самого початку непорозуміння, старався ту справу полагодити в той спосіб, що трома наворотами відкликав Филиповського на другу парохію, але останній не хотів повинуватися, а опирався на се, що його на сю парохію післав архієпископ Евдоким і лише він може звідси його забрати. Евдоким був тоді в Росії.

Піддержаний Гладиком і Самілом, Филиповський з парохії не уступав, бо тратив шанси стати єпископом, — так його переконували його прихильники. Ті непорозуміння почалися десь від мая 1917 року, а процес наступив на другий рік весною.

Филиповський до судового процесу приготувався досить хитро. Зараз перед назначеним днем поїхав він до Мінеаполіса, в Злучених Державах і там згодився за пароха в тамошній церкві на підставі рішення єпископа Александра. На суді показав він єпископське рішення, на підставі котрого єпископ переносить його на другий приход і угоду з тамошньою громадою. Судия, розглянувши справу, сказав: що підсудимий і єпископ поступили досить розумно. Він мав на уязі, щі непорозумінню наступить кінець; а що громада рівно-

часно хотіла повернути церковну реальність на свою власність, судія цілком се відкинув. Той процес коштував громаду понад два тисячі доларів.

По процесі, Филиповський не забрався до Мінеаполісу, але остав далше на старім місци у Вінніпегу. Висказувано погляд, що Филиповський епископським рішенням, і угодою з мінеаполіською громадою, перехитрив епископа Александра, судію і невдоволену громаду, однак сю хитрість приписували Гладикови.

Під час того тертя, Василь Осафатов, російський інвалід, що служив в канадійській армії, прихильник Филиповського, доніс урядови, що Николай Костинюк, з Погорилівки, з Буковини, та Николай Балан, з Міткова, з Буковини, мали буцімто говорити, що до Канади прийдуть німецькі жовніри і вивішають або поубивають всіх канадійських жовнірів.

Зваживши, що се був воєнний час, а Осафатов був канадійським жовніром, то ся справа в очах уряду виглядала доволі серйозна і оба оскаржені, 21 червня, 1918 року зістали засуджені по тисячу доларів гривни. Обох підсудимих боронив адвокат Ернест Ліч.

Филиповський до сеї справи не мішався, однак громада розуміла, що він проводив цілим сим ділом для того, щоби сим шляхом спинити організацію нової парохії. Процес розсердив громаду і запалив до стислійшої і більше активної організації.

Тимчасом архимандрит Филиповський далше проївляв крайну суворість уже проти тих, котрі остали при церкві. Але йому на зборах осеню 1918 року парохіяни сказали: "Отче, як ви не станете інакшим, а будете нас і далше так мучити, то і ми оставимо вас, як тамті". Филиповський не докінчував зборів — вийшов з салі.

На другий день рано, він покликав візника і сей забрав його річи до його сестри, котра недавно перед тим вийшла за муж за доктора Стефенсона і жила в пблудневій часті Вінніпегу.

По сім Филиповський ще кілька разів служив в сій церкві приїзджаючи від сестри, а побачивши, що громада негоду-

гала на него за те, що через його нетактовність ослабла та понесла великі кошта, перестав правити в ній, а його місце заняв священник Артемій Дудко, русофіл, з Великої України, а невдовзі по нім Антоній Терещенко, російський монах, українського роду, котрий не признається до українства; він обслугує ту парохію і до нині:

ПАРОХІЯ ПРИ ДІЗРАЕЛЯ УЛИЦИ У ВІННІПЕГУ

Побачивши, що церковну реальність від митрополита Платона відібрати не можна, ані позбутися архимандрита Филиповського, тоді Василь Гаврилюк, Іван Мокан, Николай Табак, Николай Балан, Николай Костинюк, Іван Бриндзій і інші, котрі вели рух проти Филиповського, купили за 2000 доларів церков при Дізраеля улиці, недалеко рога улиці Юкайда. Була се деревляна, стара англійська церков св. Луки, в котрій давно уже ніхто не правив. Церков могла помістити не більше як 250 людей; її записано на імя висше згаданих і інших десятиох людей і названо "Народна Православна Церков". При добудовано перед, викопано салю під нею і уживано для церковної потреби.

Се було при кінци 1918 року. Епископ Александер, на всякі благання громади не хотів дати до сеї церкви священника, бо його інформував Віктор Гладик, редактор "Русского Народа" і архимандрит Адам Филиповський, що ся громада неспокійна, бурливого характеру, скорше чи пізнійше відпаде від віри, отже остерігали його, що він нею тільки скомпромітується.

Крутився тоді у Вінніпегу якийсь духовник Іван Бутник, котрий приїхав сюди зі Злучених Держав і його громада згодилась у себе за душпастира за 100 доларів в місяць. Про него говорено, що він на підставі якихось підроблених паперів окликав себе священником. Сей духовник служив сій громаді два місяці, натягнув громаду на 400 доларів, тай утік до Злучених Держав. Тоді громада покликкала на пароха Николая Рожку, фермера з Стюартбурну, Манітоба, котрого святив митрополит Серафим. Він правив перед тим через 10 років Буковинцям в Гонорі, недалеко Вінніпегу, довів там громаду до

церковної байдужности, що зі 120 родин остало при церкві тільки вісім родин. Рожко заняв охотно сю посаду в церкві при улиці Дізраеля, але що він був чоловік без найменшого образования і практики, і тому, що уважано його за недегального священника, громада по трох місяцях видалила його від себе.

Тепер громада стала писати до священника Пантелеймона Божика, в Торонто, де він був на парохії, щоби він занявся сею громадою. Архиепископ Александер любив сего священника і на його просьбу позволив йому перенестися з Торонта до Вінніпегу і заняти сю парохію при улиці Дізраеля. Березня 6. 1919 року, Божик обняв сю парохію. При ній було 150 родин, а довгу на церкві понад чотири тисячі. Була се буковинська парохія, до котрої належало не більше як десять Росіян. В салі під церквою існувала Рідна Школа з 25 дітей, а учителем був Петро Підгірний, з російської України, переконаний москвофіл, котрий учив дітей з російських букварів.

О. Божик, в маю 1919 року сам обняв сю школу, і поволив усунув російські букварі, і замінив їх українськими, і через се число учнів побільшилося у троє. Родичі на разі противилися українізації сеї школи, однак з часом перестали противитися, а впертійші забрали своїх дітей зі школи, особливо Росіяни, і з часом школа стала чисто українська. Російські букварі не викинув о. Божик силою зі школи, тільки на разі розміщував діти з українськими букварями межи дітей, що училися з російських букварів. Діти самі закинули російські букварі, а взяли українські, бо сі лекше читати і розуміти.

Коли школа стала чисто українська о. Божик в неділю дня 30 мая, 1920 року виставив діточий концерт в Роял театр при Головніи улиці (Мейн-стріті), що находиться через дорогу на схід від улиці Селкірка. Був се перший діточий концерт, котрий дала православна дітвора в Канаді. Народу було понад 400. Концерт не був цікавий своїми співами і деклямаціями, але тим, що він був перший український між православними Буковинцями за цілий час їх існування в Канаді.

По сім концерті приготовано дітей до другого концерту, який мав відбутися в неділю 28 листопада того року, але що була надія на більше число людей, то о. Божик удався до у-

українського Робітничого Дому на розі улиць Прічарда і Мек-грегора, в яким є доволі велика саля, і там винаймив салю на концерт за 30 долядів і дав 10 долярів задатку. Комітет Робітничого Дому задаток тримав кілька днів і нарешті відмовив салю, а задатов звернув о. Божикові, тому лише, що се були діти тих родичів, що належали до церкви. Сей концерт відбуло в театрі Пелеса при ул. Селкірка, в неділю вечером 28. листопада, того року, але українські большевики на спілку з жидами своїм свистом, тупанням і криком не дали докінчити концерту. Робили се також тому, що діти були тих родичів, що належали до церкви.

Пізнійше сю школу учила Марія Угринівна, Стефан Міхоцький, Іван Пігуляк, Параскевія Онуцька і Теодор Федик. До 1926 року, вони виставили кілька концертів в сали під церквою на улиці Дізраеля. Року 1924 часть сеї громади стала по стороні нової релігійної думки, котру назвали свистунівською. Із-за сего в громаді настали спори і дійшло до судових процесів: один судовий процес був в грудни 1925 року, другий в маю 1926 року, а третій в січни 1917 року. В наслідок сего ослабла парохія, а також Рідна Школа.

Перед нової релігійної думки провадив Георгій Підлубний, з села Васловівців, з садагурського повіту, на Буковині і Іван Бриндзій, з села Онута, в Заставнеччині, на Буковині, які заступали 12 інших людей тої самої думки. Андрій Гайдей, з села Дорошівців, в повіті Заставнецькім і Василь Бурдейний, з села Мосорівки також повіту Заставнецького, на Буковині, і ще кілька інших людей, заступали 30 громадян православної думки, що тримали з російськими православними єпископами.

Громадські спори і судові процеси зайшли з того: Церков носила назву "Народна Православна Церков", але в назві не сказано якого народу, українського, румунського, російського чи якого іншого, і була записана на 20 людей: Івана Бриндзія, Николая Костинюка, Николая Табаку і інших. Авторитету церковного не було і всякі церковні справи рішали члени тайним голосованням; там, де була перевага голосів, там було рішення, то була влада.

При заснуванні громади, осеню 1918 року, церковний статут писав місцевий адвокат, Василь Арсенич, а громада прийняла на зборах більшістю голосів. Він складався з 38 точок, між котрими 28 точка звучала: "Священником цієї церкви має бути лише православний, вдовець, або жонатий, але не має належати до російських або до католицьких єпископів". Точка була неясна і покручена, а се тому, що православний священник не міг належати до католицьких єпископів, ані не міг належати до православних єпископів. Виглядало, що хто небудь міг назвати себе священником і міг бути за священника в сій церкві. Віяло зі статута повним хаосом і непослухом до церковної влади. Дух стислої організації був усунений; на його місце був висунений дух церковної руїни, бо неналежати священникови до єпископа, значило те саме, що неналежати дитині до батька.

Точка ~~28~~ статуті була ще гірше помотена. Вона звучала: "Ся церковна громада може належати до такої організації, яка колись появиться в Канаді". Оба ці уступи були всунені в статут наче нарочно для того, щоби громада перечилася над тим, який і звідки має бути в неї священник. Виходило також і се, що яка небудь партія, яка появиться в Канаді, має до сеї громади якусь претенсію.

На перших зборах, 16 березня, 1919 року, коли о. Божик обняв парохію, переглянув статут і здивований запитав, хто уложив статут? Довідавшись, що його уложив адвокат, — замовчав, однак радив сейчас статут поправити, але громада не хотіла, наче нарочно чекала аж доки не витвориться протівна партія. О. Божик і після сего кілька разів напминав, щоби статут поправити, та члени церкви поправити не хотіли через "бо так",... бо се "пін каже так робити".

Коли о. Божик весною 1924 р. заявив громаді, що не думає в неї дальше душпастирувати, тоді сторонники нової релігійної думки, котру називали свистунівською сказали, щоби брати духовника зі свистунівської секти. Пішли тепер спори про те, чи ся секта є православна, чи ні. Сторонники твердили, що так, а православні перечили. Гра стала на 28 і 36 точці статуту. Православні персперли більшістю голо-

сів, щоби взяти священника з під російських єпископів. А щоби більше не було подібних спорів, більшістю голосів на зборах того року осеню рішили усунути ті точки і замістити їх інакшими, іменно, що священники мають бути в сій церкві лише такі, які належать до таких православних єпископів, які признані авторітетом православної церкви, що вони православні. За се сторонники свистунівського руху, заскаржили до суду православних за порушення статута, але суд так рішив, що статут має остати так як був, однак лише православний священник має правити в тій церкві. Значить виграла православна сторона. Говорено, що кошти судового процесу обох сторін вносили около 2000 доларів.

Щоби часом партія нової думки не брала перевагу в громаді, не приймаю нових членів, бо не знали урядники церкви з Андрієм Гайдеем на чолі, в котрій бік буде тягнути новий член. В наслідок спорів і судових процесів, ослабла парохія і ослабла Рідна Школа при ній так, що весною 1926 року число учнів упало до 25 дітей.

Найбільші спори в парохії були весною 1926 року, які перейшли з родичів на дітей. Казала учителька, Параскева Онуцька, що діти прозивали одні других кацапами і свистунами. Кацапи, се були ті, котрих родичі тримали з російськими єпископами, а свистуни були ті, котрих родичі тримали зі свистунівським рухом.

Від 1924 року, коли повстали в парохії дві партії, учитель не міг догодити обом сторонам і тримався на боці обох партій, але се відчужувало його від громади і він скоренько шукав іншої школи, а сю оставляв. Також священник, Прокіп Марченко, москвофіл, що заняв парохію в 1924 році, зараз по о. Їожикови, находився між молотом і кувалом, але тримався виразно з православними. Негодованне до него з боку противної сторони було о стільки сильне, що декотрі члени, як Іван Бриндзій, Георгій Підлубний і інші, хоч належали формально до парохії, однак хрестили свої діти, тощо, у свистунівського духовного, або ходили до свистунівської "катедри", яка находиться на розі улиць Боровса і Сінклера у Вінніпегу. Православні догадувались чим се "пахне", бо було очевидним, що оiano

ванне церкви, противники відложили з дипломатичних зглядів на пізніше, доки не буде в них більше число членів. Ніби на якийсь час спори затихли, але без сумніву спори про релігійні справи ще не раз будуть, бо де нема добрих підвални, там будівля вся небезпечна.

Через спори із-за церкви, декотрі православні, котрі признавалися Українцями, стали хилитися в русофільський бік, бо добачували, що ніби за ті спори винна українська національна і державна думка.

“БУКОВИНА”

Священик Пантелеймон Божик, не обмежався на українізації школи у своїй парохії при улиці Дізраеля, а піднявся до видавання і редагування “Буковини”. Часопис сей виходив два рази в місяць на чотири сторони друку, великого формату що обіймав 16 X 22 цалів. Часопис був українського напрямку. Ним боронив о. Божик цілість православної церкви перед Филиповського та свистунівським рухом, бо се доводило Буковинців в цілій Канаді до ослаблення та судових процесів за посідання церков. Він також домагався, щоби російська церкв признала Українців за осібний нарід від московського, щоби ся церкв стояла понад народами і расами, на взір католицької церкви. Старався він також пробудити Буковинців, котрі в Канаді майже не проявляли національної діяльності, але се йому було трудно діпняти, бо немав жадного поперття ні від кого: Буковинці не мали своєї інтелігенції, а ті інтелігенти, які сюди приїхали з Буковини, або тут витворилися, Буковинцями не інтересувалися, або стояли осторонь від них у ворожих гуртах. В прочім буковинських інтелігентів було дуже мало в Канаді.

Перше число “Буковини” вийшло 15 серпня 1920 року. Головна російська управа в Нью Йорку та російські священики віднеслися до часопису байдужно, тому, що часопис був український, а “Український Голос” і “Канадійський Фармер” ворожо. Вони казали, що “Буковина” є католицьким часописом, а се тому, що друкується і набирається на машинах “Ка-

надийського Українця” Часопис набирався і друкувався там тому, бо “Український Голос” і “Канадський Фармер” жадали 110 доларів за 100 примірників, за папір, друк і набирання, а “Канадський Українець” за ту саму роботу і скількість примірників бажав тільки 57 доларів. Згадані часописи, тому так багато хотіли, бо боялися, щоби Буковина не забрала їм читачів; тим отже думали не допустити до видавання “Буковини”.

Буковинці по фармах не дуже цікавилися своїм часописом, бо вони привикли були до “Канадського Фармера”, котрого читали від 1903 року, та до “Українського Голосу”, котрого читали від 1909 року. Впрочім Буковинці такий нарід, який мало чим цікавиться. Находячись в такому географічному положенню, де все грасували чужі орди: Татари, Турки, Німці та Румуни, які були панамі сего краю, вплинули на Буковинців так, що вони утратили довіре до всіх тих, хто стояв на переді перед ними, хоч би се був найкращий чоловік. Чужинці, які все панували над Буковинцями, витворили в них окремий характер, якоїсь неінтересовности, хоч Буковинці зі свого боку дуже гарні, господарні та ввічливі.

З боку парохіяни при улиці Дізраеля, котрих о. Божик обслуговував посинались на часопис та видавця докори. Лише кілька людей відносилися прихильно. Лаврентій Манько, парохіянин сеї церкви, Білорос по народности, третє число “Буковини” подер підчас парохіяльних зборів в салі під церквою на очах численної громади і о. Божика, куски кинув на землю і доплав ногами. В обороні відозвався тільки Дьордій Підлубний, інші мовчали безрадно.

“Буковина” вийшла 33 рази в тисячу примірників і кинула дещо проміння української свідомости в буковинські маси, які перед тим не признавали українства. Тому, що “Канадський Фармер” та “Український Голос” відносилися до православія байдужно а навіть ворожо, через те не на всіх Буковинців вони мали просвітний вплив. “Буковина” вишукувала то, що приємне для Буковинців, щоби збудити в них українського духа, тому часопис повинен був бути піддержаний всіми українськими чинниками.

Буковинці не мали своєї інтелігенції в Канаді, яка би піддержувала часопис і заохочувала загал Буковинців до поширення сего часопису, а простий нарід відносився до часопису, як звичайно простий нарід, часопис не міг економічно удержатися. Весною 1921 року часопис перестав виходити. Осеню 1921 року приходили листи з фармів до редакції, щоби часопис видавати далше, однак було вже за пізно, тай сі листи були такогo змісту, що на них не можна було покладати великої надії на матеріяльне поперття, без якого часопис не міг існувати.

Парохія, а також Рідна Школа в сали під церквою на улиці Дізраеля стояла найліпше тоді, коли в тій громаді душ пастирував о. Божик. — Освітних прояв Буковинців на еміграції до 1926 року більше не подибуємо. Се був той час, коли Буковинці стояли в Канаді під тим зглядом найвище. Перед тим і після того не подибуємо ні в Канаді, ані в Злучених Державах, щоби Буковинці проявляли якусь діяльність і вони як територіяльна українська нація Західних Українських Земель зникають з овиду українського життя на цілім американськім метерику.

ПРОХОДИМЦІ

Не лише великі і багаті протестантські місії розтягали греко-католиків і православних Українців до своїх організацій і тим сильно ослаблювали їх, їх таксамо ослаблювали також українські проходимці, які не належали до протестантських сект, ані до української греко-католицької, ані до російської православної церкви.

Канада, се така країна, в якій люде часто вандрують з місця на місце, шукають за працею, торговлею або за фармами, сходяться з іншими народами, переговорують з ними про всякі справи і витворюють свій особистий світогляд. Приходять і відходять, нігде довго не закріплюються. Через се можна поділити канадійських Українців на дві групи: на таких, що живуть стало гуртами у містах, місточках і на фармах, і на таких, що одинцем блукають по Канаді. Ся гру-

па проходимців, се малий відломок української суспільности, але такий, що всюди його стрінуги можна, бо всюди пахється.

Перша група бажає власного церковного і культурного розвою на підвалинах перенесених зі Старого Карю. Вона розуміє, що в Канаді має творити свій дім, і все своє, щоби вирівнатися зі своїми співгорожанами — і бути гарним народом. Друга група бажає також ніби сего самого, але додає свої не передумані поправки, позбирані по дорозі думки від чужих, навіяні протестантизмом, радикалізмом і зарозуміlostiю, з тим переконанням про себе, що вони вміють давати незвичайно розумні ради. Декуда сих людей називано "хапанцями" від слова "хапати" тому, що вони понахапували у вандрівці всего по троха. Вони подібні до батярів у Старім Краю по містах, з тою різницею, що тамті мало працюють, підчас, коли сі все працюють, але нічого не мають, крім скромної одежі, а се тому, що Канада такий край, що кождий мусить працювати.

Проходимець являється де попало до української громади і тут на товариських сходинах або забавах, залюбки пописується своїм розумом. Виступає з промовами, порадами та своїми поглядами про Канаду, Україну, Німеччину, про Росію, про церков, політику і про цілий світ.

Ось один з многих случаїв: В театрі "Роял", що знаходиться при Головніи улиці "Мейн стріті" у Вінніпегу, Буковинці мали церковні збори в жовтні 1918 року і на них рішали справу, чи процесуватися з митрополитом Платоном, щоби забрати від него церков св. Тройці і парохіяльний дім, що є при ній, які знаходяться на розі улиці Манітобської і улиці Мекензого у Вінніпегу, і переписати на громаду, а тим самим, щоби з парохії нелюбого архимандрита Адама Филиповського усунути, чи не приступати до процесу. Позов вже був внесений до суду ще весною того-ж 1918 року, але що судовий процес ще не відбувся, можна було позов ще відтягнути. Коли присутним здавалося, що треба процесуватися, священник Пантелеймон Божик, який принагідно гостив тоді у Вінніпегу і був на сих зборах, переконав громаду, щоби вона відтягнула по-

зов. Він сказав, що хотяй громада будувала церков і парохіяльний дім, однак се ще не дає їй права забирати від Платона ту реальність, бо ті будинки будовано при співучасті священника, присланого Платоном, тай не має вона посвідом на гроші, що давала на ті будинки, — і як давала, чи як добровільну жертву без звороту, чи так, щоби ті будинки належали до неї? До тогож в 1906 році церков була виставлена на продаж за довги, які на ній лежали і російська місія викупила церков з довгів за тисячу доларів і переписала на митрополита Платона, який був тоді в Америці, а під сю пору перебував в Одесі. Поза сим вратувала також парохіяльний дім, що належить до церкви. Разом всіх грошей російська місія вложила на сю реальність чотири тисячі доларів. Коли митрополит згодиться переписати сю реальність на парохію, то він забажає звороту тих грошей. Коли не згодиться, то чи присилує його до сего суд? Коли присилує, то певно скаже громаді віддати Платонові ті гроші, які місія вложила в ту реальність. Почислити судові кошта і звернення довгу, та всякі інші клопоти звязані з тим процесом, — лучше булоби, щоби громада побудувала осібну церков. Люди зрозуміли причини і згодилися відтягнути процес. Тоді Семен Лазарук з Вікна, з Заставнеччини, з Буковини зголосився до слова і сказав, що може так добре, як отець Божик каже, а може ні, лучше най таки громада процесується, бо може виграє процес. Був се молодий чоловік, низький, товстий, білявий, без практики, знав троха говорити по англійськи, що навчив при різних роботах між всякими робітничими клясами, різних народів, в різних місцях. Лакімство поділо на громаду, і вона рішила процесуватися. У процесі втратила дві тисячі доларів, а реальности не відобрала від Платона. Лазарук збаламутив цілу громаду, а сам нічого на тім не потерпів. По зборах на другий день виїхав на роботу до Монтреалу. А Буковинці, що були втягнені в той процес і нині згадують: “Нема нашого Лазарука і наших двох тисяч доларів”.

Такі приміри стрічаються всюди, що посторонні люди, які вандрують з місця на місце, втручуються в громадські справи, роздвоюють думки громади а самі забираються в ін-

ше місце. Громади псуються від проходимців, розкладаються на часті, процесуються, байдужніють, відпадають від церкви, або від товариства, закладають окремі дрібні церковні громади, або стають безцерковними. Проходимці не заохочують до народної єдності на тім ґрунті, на яким нарід український жив і розвивався у Старім Краю, тільки вишукують нові думки і способи такі, які ділять і роздвоюють Українців. А чужого, що неслодівано виступає на зборах, люде радше слухають. Громади, що живуть гуртами і творять цілість не навчені досвідом, що проходимець на тім нічого не терпить, що розеднює Українців. Вони мало застановляються над тим, хто є той проходимець, чим він нав'язаний, від кого ті погляди він зачерпнув, є вони його власні, чи підхоплені від таких як він сам, які його гадки: будівничі, чи розедняючі. Вони не застановляються також над тим, що вони в чужині, серед високо-культурних народів, що тут, щоби бути добрим громадянином нової вітчизни, треба творити українську цілість під всякими зглядами, інакше кидає погане світло перед очі Англіїців, Французів, і інших туземців, які виробляють думку про Українців, що вони незгідливий нарід, що все чогось буриться і ділиться.

Проходимці ділилися на дві групи: Перша група проходимців, се ті, що вдавали інтелігентних людей і покликалися на старокраєве образование, якого часто не мали, а виступали публично як вчені люде.

Друга група проходимців, се звичайні робітники. Сі приходили на зимівлю з різних робіт, з англійських фармів, або з залізничних доріг до українських фармерів, або міщан у містах. Вони публично не проголошували своїх поглядів, які виробляли в роботах між простою англійською, німецькою, шведською, фінляндською, голяндською, данською та іншими народностями, але звичайними розмовами впливали на своїх господарів. Се були особні характери. Вони не лише мішалися в справи громадські і вносили дивачні погляди, чим підкопували вартість суспільної праці, але також псували господарів як нещасливою і картами, то поведенням і цілим своїм світоглядом. Звичайно говорили англійсько-україн

ським жаргоном і хвалялися, що Бога оставили ще в Старім Краю. Без потреби закладали собі золоті зуби, або заложували малі часитни золота в щілини межі зубами, бо так вони виділи на роботі у інших людей, або в поїзді, як їздили. Золото блищалося в устах як вогонь під стріхою і се давало їм переконання, що вони не прості люде, а джентельмени, т. є старанно виховані люде, з широкою практикою. Сподні носили все широкі і закочені зі споду та черевники з широкими і грубими носами. Червона краватка і шпильна в ній велика, чорний капелюх зі задертою крисою зі заду, насили на однім боці, і жилавники на раменах, т. є такі гумові опояски, які піддержували висше ліктя рукави від сорочки. Ся джентельменська" ноша відокромлює їх від інших Українців.

Їх називано з англійська "джеками" від англійського слова "Джек", Яків, тому, що вони не кликалися власними українськими іменами і не знати чого встидалися ними, але кликалися: "Гелов Джек", що означало, як маєшся Якове, "гелов Бил", як маєшся Василю, "гелов Джов", як маєшся Осипе. По сім уже наступала яка небудь бесіда, переплітана без потреби англійськими перекрученими словами, як приміром, замість: Я кликав, "я колував", від англійського слова "кол", кликати; замість: я ішов, "я вокував", від англійського слова "вок", ішов, ходить, ходити; замість: впрягати коні, "я гар несував коні", від англійського слова "гернес", упряж і т. п. Сей сорт людей вчив українських фермерів та міщан, чи потрібно церкви, яка повинна бути інтелігенція, чи потрібно в державі адвокатів, війська та грошей, як повинно розумітися державні, політичні та економічні справи, чи потрібно су пругам шлюбів і т. д. Бралися обговорювати і поправляти або критикувати такі справи, до яких не береться високо досвідчений чоловік.

Сей сорт проходимців дуже зле впливав на молодіж, особливо на фермерських синів. В наслідок сеї "науки" фермерські сини покидали без причини своїх родичів і вандрували по Канаді за роботою, під час, коли дома треба було робітника. Пробувши літо, вертали до дому на зиму без цента, або не вертали домів цілими літами, або ніколи, ставали про-

ходимцями, не даючи про себе чутки родичам. Лише дуже малий процент находили для себе відповідне становище по за очима родичів. На се часто скаржилися фермери, розуміючи, що зіпсутте їх снів в першій мірі полягало в "науці" проходимців в дома.

Не лише на таких річах кінчилася "наука" проходимця. Були часті случаї, що проходимець роздвоював супруже життя, або забирав зі собою без вістки доньку фермера проти волі родичів; у безвістях з нею жив, або жив якийсь час, а потім оставляв нещасну жертву. Були також і такі случаї, що проходимець удавав парібка, хоч мав в Старім Краю жінку і діти.

Канада край великий, яка обіймає 13 разів тільки простору, як Німеччина, Італія або Франція і через се годі знайти людей, якої вони вдачі, хто вони і звідки прийшли, а проте, щоби знати якого вони поведення, тощо, не носять зі собою жадних посвідок, бо в Канаді такі річи взагалі не практикуються. До того Канада широко конституційний край і проходимця ніхто в нічому не стримує так далеко, як він не творить кримінальних річей. Висказувано також погляди, що й кіна по містах і місточках творили проходимців, або загалом впливали зле на молодіж і псували обичаї, бо виставлювано часто утечу з дому дівчини з парібком, романтику, рабунки, убійство, або крадіжи. Проходимці, що хотіли те й робили, і що хотіли те на других говорили, не мали в таких річах стриму і не були відвічальні ні за що, ані перед правительством, ані перед людьми. А в часі слабости або смерти, були тягаром для податковців в тих околицях, де їх захопила слабість або смерть.

Проходимці стрічаються також і в пресі. Вони пишуть лайливі дописи, а редактори через недоцінюванне становища часописи поміщують їх охотно і тим обезцінюють часопис і викликають заколот між читачами. Найбільше такі дописи поміщував "Український Голос" та "Канадійський Ранок", а коли звернути на се увагу редакторови, то він відповідає, що коли така допис неправдива, хай той, до кого стаття зверне-

на, оправдається. Се скорше була та приповідка: “Скачіть, куме, до мене, а я буду до вас”, як розумна відповідь. Дописувач пришло до редакції допис, або доручить особисто, викличе нею бурю і дивись а він вже у Ванкувері, в Монреалі, в Дітройті або Шіказі. Викличе бурю і забереться Бог знає куди. Його се не обходить, що він зробив, а ще й радий, що сваряться із-за него.

УКРАЇНСЬКЕ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНЕ БРАЦТВО В САСКАТУНІ

Літом 1918 року, а іменно 18 і 19 червня засновано “греко-православне браттво” в Саскатуні, в Саскачевані. Ініціатором браттва був Василь Свистун, чоловік рухливий і звинний, з іспитом гімназіяльної зрілості з Галичини і університетським образованием в Канаді, в місті Саскатуні. Низького росту, чорнявий, доволі отвертий і симпатичний, літ около 30, з зачесаним волосем до гори та піднесеним чолом. Практичного досвіду він не мав, до жадної церкви не належав, на церковних правдах мало розумівся, амбітний, все старався зробити шось таке, щоби на него дивилися люде, як на великого чоловіка, до організації спосібний.

Перед чотирма роками Свистун прибув до Канади і тут став зноситися з людьми, котрі були переняті думками Др. Кирила Трильовського, котрий робив всіх анархістами і безбожниками, не зважаючи на те, що з того вийде. В Канаді, сі люде грали ролю високих інтелігентів і прозідників і мали на Свистуна поважні впливи. Вони не становили всеї української інтелігенції в Канаді, тільки малу часть її, але були впертими і залыми, що виходили поза границі практичного думання. Сім людьм стояла на заваді в Канаді передовсім греко-католицька і православна, російська церков і вони все робили старання знищити сі церкви цілком, або принаймі обезцінити їх, або сотворити між Українцями якусь іншу, свою церков, котрою вони орудувалиби, а не єпископи та священники. До того-ж підкопання до сих двох церков було вже з

часів митрополита Серафила так, що витворення нової церкви, Василеві Свистунові, виглядало можливим, без великих труднощів, тільки треба було пляново взятися до діла.

Коли пляни були готові, тоді Василь Свистун, літом 1918 року, 18 і 19 червня, скликав до Саскатуну зїзд українських інтелігентів, робітників і фермерів, яких було около 150, назвав сей зїзд зїздом "мужів довіря" і тут заснував "Греко-Православне Брацтво", котре мало зайнятися церковними справами. Зроблено се під сим кличем, що неначе греко-католицька та православна, російська церков не відповідають народним потребам, отже з огляду на се таке брацтво потрібне. Для переведення зїзду вибрано заряд, що складався з Федіра Гаврилюка, учителя, Петра Швидкого, фермера і Александра Жилича, робітника, а до виділу, що мав провадити греко-православним брацтвом вибрано: Василя Гавриша, робітника, Тимка Гошка, фермера і Александра Жилича, також робітника, а Михайла Стечишина, адвоката вибрано головним секретаром. Свистун до виділу не вибрано, він уступив місце другим, сам був тільки дорадником, бо так виглядала краще дипломатія.

В ту пору гостив в Саскатуні греко-католицькій єпископ — Будка і провідники зїзду були переконані, що єпископ настрашиться зїзду і його нарад і буде просити їх, щоби були спокійними, уступить з засад греко-католицької церкви, та покличе їх до співлади в церковнім діланню. Сего він не зробив; провідники зїзду стали на него дуже обурені. Висказувано погляди, що провідники зїзду сподівалися дістати гроші від єпископа Будки за те, щоби були спокійними і не шкочили йому, але се мабуть лише такі слухи були.

Головним промовцем на зїзді був Василь Свистун. До сего часу він все вдавав прихильника єпископові Будці, який перед тим з Глена Елмо, в Манітобі, де він був учителем писемно заявив єпископові, що він може всегда числити на його поміч. Тепер в своїй промові остро скритикував особу єпископа, кажучи, що конче є заснувати народню церков, яка силою має побороти греко-католицьку церков, з чого виходило: — або — або, єпископ Будка, або Свистун має

стояти на чолі церковної управи між Українцями в Канаді. Свистун відвічальности за боротьбу проти єпископа Будки і греко-католицької церкви не брав на себе, бо се, казав він робота греко-православного брацтва.

“Українське греко православне брацтво” не було виразом потреби широких українських мас в Канаді, бо люде, які там були не могли заступати ані церкви, ані товариств в церковнім значінню, бо їх тут заскочено несподівано церковними справами, вони говорили там на власну руку, після своїх забаганок. Се брацтво прийняв український загаль так, як всі інші церковні секти, що творилися перед його очима, що: “Є нова секта, то добре, а нема її, то також добре. Ніхто щиро до серця не брав, хиба дехто, що любить лайку, говорив: “послухаємо файту”, т. є спорів, драки.

Люде, що стояли на переді того руху, як Василь Свистун, Василь Кудрик, Михайло Стечишин, Осип Боянівський, Тарас Ферлей і інші були греко-католиками, бодай о стільки, що знали про се, що хрестились в сій церкві. З їх поступу дивувалися безсторонні Українці, як вони могли закладати православну церков, будучи байдужними до церкви? Се кидало на них світло маняків і хвилевих переворотників, та вони сям не зражувалися, але переводили свою думку поспішно в життє.

Висказувано погляд, що притокою основи “греко-православного брацтва” було се, що вони 1916 року заклали елевейторну збіжеву спілку. За попертем удавалися до греко-католицьких священників, та сі категорично відмовилися. Священники казали їм, що не можуть попірати сеї справи тому, що особи, які засновують спілку відносяться байдужно до церкви, а друга причина та, що церков не може попірати такої справи, бо, приміром, колиби спілка не повелася, то церков потерпілаби через агітацію священників. До православних священників не удавалися, бо ті в таких справах мало могли помочи.

Тоді сі люде загоріли пимстою до греко-католицького духовенства. Вони переконалися, що мати свою власну церков,

котрою вони управлялиби, булоби їм дуже на руку; вони контролювалиби українську публіку не тільки „Українським Голосом“, котрого видавали, але й церквою. З церкви малиби також ту користь, що підчас виборів малиби доступ до котроїнебудь політичної партії і тим моглиби дістати виборчі охлапи. Добачували також, що при будові нової церковної організації люде при існуючих греко-католицьких та православних церквах поділяться між собою, будуть виточувати судові процеси, а їх будуть кликати за переводчиків в суді або цілком передавати побіжні судові справи в їх руки, як своїм адвокатам, або таким, що будуть посередничити між ними а адвокатами. Отже буде за се якась плата.

Заложене „греко-православного брацтва“ відбулося в бурсі Петра Могили, в Саскатуні, що находиться на розі улиць Ай і 19-ої. Сю бурсу заложив Василь Свистун, дня 4 і 5 серпня, 1916 року, в присутности єпископа Будки, де при заложенню єпископ виголосив патріотичну промову, в якій кликав присутних до попирання бурси. Бурса мала стояти на тій основі, що не буде мішатися до жадних релігійних справ, буде нейтральною. Нейтральність бурси була застережена статутом, тому отже греко-католики багато жертвували на сю бурсу. Тепер ту нейтральність поломано і саля „нейтральної“ бурси Петра Могили примістила в свої стіни „греко-православне брацтво“, котрого завданнем було бити безпощадно греко-католицьку церков, а оснóвувати нову, свою церков.

Оснóвавши брацтво, котрому не подано назви ніякого святого, котре провадив гурт політиків, для яких віра і церков була байдужні, Василь Свистун в імени того брацтва став тепер глядіти за священниками, бо без них не можна було сотворити церкви.

Минув майже цілий рік, а брацтво не зробило ніякого поступу. Декотрі члени брацтва в Едмонтоні, інші в Йорктоні, інші у Вінніпегу, а ще інші в Брендоні та других місцях. Вони були розкинуті по цілій Канаді, і цілість їх була тільки паперова.

В. Свистунови не треба було ніякої помочи ані поради від членів брацтва, ані його виділу, тільки форми його оснування і апробати від него на творення нової церкви.

Російський архієпископ Евдоким, який правив православною церквою в Америці і в Канаді, не доставши того мільона доларів на американську місію від російського царя Миколи II, котрий ті гроші йому обіцяв, в той час як Евдоким їхав до Америки, бо царя скинула з влади революція в 1917 році, — зденервований і виведений з рівноваги, виїхав з Нью Йорку до Росії таки зараз по абдикації царя, і там в Москві оснував живу церков, а митрополит Платон в червні 1919 року приїхав з Одеси в Америку і обняв з архієпископом Александром провід місії. Платон бачучи, що до Росії він не має чого вертати, та що там православна церков зістала розбита-большевицким правительством і живою церквою, задумав американську і канадійську церков зробити більшою. Свистун удався до него до Нью Йорку 16. липня 1919 року і забажав, щоби він апробував "греко-православне брацтво", а також ту церков, котру воно має оснувати, котру він, як що буде така церков, підчинить Платонові. Свистун казав Платонові, що "брацтво" зорганізує православну церков з греко-католиків. Платон полакомився на се, охотно апробував "греко-православне брацтво", але застеріг собі право, щоби Свистун сю апробату задержав в тайні, аж до церковного собору, котрий тої осені мав скликати Свистун до Вінніпегу, на котрий мав приїхати Платон самий, або оба з Александром. Платон вірив Свистунови, що "брацтво" зможе зорганізувати українську православну церков тому, що негодованне Українців до церкви з російським напрямком було йому відоме, однак сам такої церкви оснувати не міг, думав, що "брацтво" зорганізує таку церков поза його плечима і признасть його своїм головою.

На певно Свистун не думав підчинити свою церков Платонові, бо тоді він мусівби втратити свої впливи на неї й дивитися з боку. Він хотів лише мати від Платона апробату, що таке брацтво є духовне тіло і може серед Українців в Канаді займатися організованнем української, православної церкви.

Діставши апробату від Платона, літом 1919 року, Свистун в "Українськiм Голосi" заявив, що апробату від Платона на організованне української, православної церкви, "греко-православне братство" отримало, та що сам Платон, а ні то Александер, або навіть оба разом приїдуть на церковний український собор до Вінніпегу, котрий Свистун в імені братства не задовго скличе.

Ся подія була досить цікавою для українських і русофільських кругів. Свистунові прихильники тішились тим, а русофільські противились. З сеї причини русофільська преса в Злучених Державах, зложена зі "Світа", "Правди", "Нової Руси", "Голосу Народу" і "Любови" підняла крик. Вона казала, що Платон апробатою "греко-православного братства" в Саскатуні, признає Українців за особний нарід, що не є в інтересах російської церкви, ані російського народу, та що тим самим розбиває російську, православну церкву в Злучених Державах та в Канаді. А до того, доходили листи до Платона з Канади, що "греко-православне братство" організує ля себе не лише греко-католиків, але і ті громади, які держать з Платоном. Крик американських газет підхопив також "Русский Народ" у Вінніпегу, котрого редагував тепер архіандрит Адам Филиповський, крайний русофіл. Яосипалися на митрополита Платона та єпископа Александра замітки в часописах ще перед церковним собором, а Платон довідавшись, що Свистун тайни не додержав, та що забирає його церкви до себе, сказав до Александра: "Маю добрий нюх і чую, що з Свистуном нема що заходити в жадні комбінації. Він мальчик. Перед часом оголосив мою апробату української церкви, а се пахне тим, що паству, яку маємо настрюємо проти себе і можемо утратити, а в Канаді хто знає, чи що зискаємо; впрочім видно, що з Свистуном все треба буде мати до долі, бо він горячий і непрактичний чоловік" — і відкликав свою ролю в саскатунськiм братствi.

Тимчасом крики русофільської преси довели до того, що єпископ Александер написав посланіє до вірних, що українська церкву, а також український нарід не був, не є і не може бути, і пояснив в посланію, що одиноким цементом не-

ділимій Росії, являється тільки православіє. Александер не був автором сего посланія, але члени консисторії, він тільки підписав його. Він говорив довіреним людям, що його рука сильно дрожала, коли підписував посланіє, бо се було проти його волі, що нема, не є і не може бути українського народу, бо сам він був від дитинства переконаний, що був, є і мусить бути український нарід. Нераз говорив, що наколи не реїхати з Московщини на Україну, відразу упадає в очи окрема від московської культура українського народу: будова лемів, загороди, садки, завітчана стріха цвітами хат і т. д., Підчас жнив всюди по полю українські дівчата з цвітами в косах жнуть збіже і співають, чого не подибаєш в Московщині.

Ходили також слухи, що митрополит Платон не сумнівав ся об тім, що українську церков можна було зорганізувати в Канаді, однак боявся, що Свистун не додержить слова в тім значінню, що українська церков буде з Платоном. Він мав сказати: "Що доброго зроблю, як поможу Свистунови розбити уніятську церков? Свистун поведе її тими дорогами, що він збає, ще й висміє мене. Лучше нехай уніяти будуть з Римом і Папою як зі Свистуном, бо католицька церков має всі дані, що вона апостольська, тоді совість моя чиста". Та се вже було після того, коли угода з Свистуном була заключена і видана апробата на основанне української, православної церкви — "греко-православному брацтву".

ПРАВОСЛАВНИЙ КОНГРЕС В КЛИВЕЛЯНДІ ПРИЗНАЄ УКРАЇНЦІВ

Від 12-го до 15-го лютого, 1919 року, в Кливленді, в Огайо, в Злучених Державах бідбувся собор російської церкви. Предсідником собору був єпископ Александер, а його заступником, що проводив собором був протоєрей Александер Кукельський. Архиепископ Евдоким голова сеї церкви, що пробував в Нью Йорку, вернув 1918 року на стало до Росії, а що в Росії наступили політичні перевороти, наступили тим самим також зміни в Святійшій Синоді, т. є найвисшим уряді російської церкви і вже від него не можна було очікувати

основного упорядкування церкви в Америці. Правда, в 1918 році основано в Москві патріархат замість Святійшого Синоду, а патріархом вибрано Тихона, бувшого американського архієпископа і сям шляхом російська церков вернула назад

Архієпископ Александер Немиловський, що стояв на чолі російської місії в Нью-Йорку, в роках 1917—1919, який наглядав також Канаду.

до патріархальної традиції перед Петром Великим, котрий зніс патріархат, а запровадив Святійший Синод.

Російський патріархат повстав в той спосіб, що коли в 1453 році Турки заняли Константинополь від Греків і обернули в мечет церков св. Софії і церков св. Апостолів, церков

ь російській державі втратила сполуку з константинопільським патріархом. Константинопільський патріарх Єремій II, удався до Росії, щоби зібрати гроші на будову нової церкви для себе в Константинополі, але російський цар, Теодор Іванович, дозволив йому на се під тою умовиною, щоби він згодився на основанне московського патріархату. Було се вже 535 років по тім, як церков Сходу відірвалася від церкви Заходу. Єремій згодився на се.

Першим московським патріархом був Йов, а послідним був Адріян, 10 патріархів за 111 років, т. є. від 1589 до 1700 року. Тепер по 218 літах перерви через знесенне патріархату Петром Великим, вибрано в р. 1918 патріархом Тихона. Патріарха Тихона обезсилили внутрішні, державні події. Він не міг управляти американською церквою. Большевики арештували його за те, що не признавав їх влади. На чолі російської церкви в Америці стояв тепер єпископ Александер, бувший вікарій Евдокима, але йому дорікали русофільські круги неправосильність урядовання, т. є. що він лише як єпископ, не може заступати урядово церкви і бути її головою, так що чи його, чи когось іншого треба було піднести до висшого степеня і узаконити на церковнім уряді. В тій цілі скликано церковний собор до Клівленду в днях від 12-го до 15-го лютого, 1919 року, на яким було 248 делегатів, священників і мирян на половину, що заступали триста церков. Канада була заступлена тільки о. Пантелеймоном Божиком, автором сеї книжки, тоді парохом в Торонті, в Онтарії, а також його парохіянином, Николаєм Біликом. Через далеку по дорож Канада не могла прислати більше представників.

На соборі проголошено єпископа Александра архієпископом і признано його головою російської церкви на цілій північно-американській континент з Канадою включно. На сей уряд ставлено також Антонія, єпископа з Волині, та сей достав тільки сім голосів.

Між іншими рішеннями виринуло українське питання. Притокою до сего була телеграма з Сент Джулієну, в Саскачевані, де греко-католицька громада казала, що, наколи російська церков признасть вираз "український", то вона перей

де на православіє. Телеграма була прислана Василем Свистуном. Пізніше доказалося, що та громада була православною уже кілька років перед тим, і її обслуговував священник Стефан Дєрбовий, з російської місії, а Свистун тільки політикував в її імені. На сей предмет пішли промови, і бесідники рішучо перечили признання виразу "український". Говорили священники: Іван Крохмальний і Єронім Яуцик, а з мирян: Іван Кунашевський та Іван Борух. Вони висказувалися проти такого признання. На кінець на зазив архієпископа Александра, котрий був за признанням того виразу, покликано до слова священника Божика і сей доказав, що для добра церкви вираз "український" конче треба признати, в противнім разі церквоу втратить повагу, бо українська свідомість уже досить поширилася і дальше поширюється. Він перечеислив українські інституції в Канаді, подав число українських учителів, Рідних Шкіл, преси і т. д. Підкріслив також, що церковний собор не може бути церковним собором, наколи його кличем буде не добро церкви, але російської держави і через се сей собор повинен признати слово "український" і занехати боротьбу з Українцями, яка не принесе ніякої користі православної церкві. Після промови о. Божика дано справу під голосовання собору і вислід був той, що проти виразу "український" було тільки шість голосів, а за виразом цілий собор.

На слідуєчий день, 14-го лютого крайні галицькі москвофіли порадившись через ніч, підносили ще раз питання українського виразу, докликуючись на те, що вчєра їх заскочено несподівано, але протоєрей Александер Кокулєвський, котрий проводив собором, відкинув їх спротив.

Від сєго часу на Александра стали явно накидатися, що він з Божиком на соборі викрутили так, що російська церквоу признала український вираз. Тим, що найбільше кричав, був Василь Черняк, редактор "Голосу Народу" в Нью Йорку, та Пєтро Гаталяк, редактор "Нової Руси", також здається в Нью Йорку.

Тим часом признання російською церквою українського виразу в дійсности нічого не допомгло Українцям. Православні священники з виїмкою Пантелеймона Божика і Івана Хрус-

тавки в Канаді, в Америці з виїмком Стефана Осиповича та Александра Кокулевського, стояли даліше вперто проти української ідеї, не дивлячись навіть на те, що їх церков через російський напрям клониться до упадку. В Канаді піддержував москвофілів в їх напрямку часопис "Русській Народ" у Вінніпегу з архимандритом Филиповським на чолі та Романом Самілом. Вони кричали, що через українство упадає православіє, а рускість дається сим шляхом на знищення Українцям. Був се сильний спротив і доходило до зірвання з церковним центром в Нью Йорку.

ТЕОЛОГІЧНІ КУРСИ В САСКАТУНІ

Архиепископ Евдоким не вдоволився приєднанням до православія греко-католицьких священників Стефана Дзюбая і Теофана Обушкевича, але в 1916 році спровадив з Чернівців ще й Др. Лазара Германа. Евдоким писав йому, що якщо він приїде в Америку, то примістить його в консисторії, однак коли Герман приїздив, Евдоким своєї обіцянки не сповнив. Через приміщення Германа у консисторії Евдоким мав суперечку з членами консисторії, які рішучо сему противилися через те, що Герман Румун. Евдоким зі свого боку був би не уступив, але що йому не прислано з Росії приобіцяного мільона доларів, змушений був не прийняти Германа до консисторії, бо не було чим платити і дав йому якусь румунську гарохію в Злучених Державах. Евдоким спровадив Германа, бо думав мати в консисторії представника з кожної народности, яка належала в Америці і в Канаді до православія, щоби тим шляхом скріпити місійну централю і на тім тлі заснувати американський патріархат, а самому бути патріархом.

Тим, що Германа не приміщено в консисторії, Герман чувся сильно уражений та се нічого не помагало і він мусів погодитися з обставинами місії. Тим часом в Злучених Державах і в Канаді було кільканайцять румунських монахів і церков, котрі не належали під російську місію, а так самі собі поодинокі промишляли. Така незалежна румунська церков була в Реджайні, в Саскачевані, та в Летбріджу, в Алберті, і

ше в кількох місцях. В них служили румунські незалежні монахи, Іван Деля і інші. Знова румунські церкви, що належали до російської місії були в Гамілтоні, в Оутеріо, в Боянах, в Алберті, та три церкви в околиці Інглеса і Кейвена, в Саскачевані, їх обслуговували румунські священники, що належали до російської місії: Стефан Іванов і інші духовні.

Румунські монахи на власну руку чиромишляли і через те декуда, як іменно в Монреалі та Реджайні не можна було усталити порядок в православних русофільських громадах, бо вони все робили клопіт. Вони заходили до буковинських українських родин і сповняли їм духовну службу за яку не-будь оплати. Сі приймали їх охотно, бо були тої думки, що "Українці походять з Румунів, і на доказ сего покликалися на те, що "в Буковині панотці з бородами". Румунські монахи говорили Буковинцям, що "не лише з Румунів походять Українці, але також і всі інші народи на світі". В Монреалі на "Поченчалі" була русофільська церков, яка обслуговувала православних, русофільських Українців та Румунів, яких там до невелика горстка, але коли тудавандрували в 1915 році румунські незалежні монахи, повстала там цілком без потреби румунська каплиця, в котрій часто хтось вибивав вікна.

Др. Герман хотів зорганізувати румунські церкви в одно тіло і підчинити під румунський патріархат в Букарешті, в Румунії, і на сю місію одержати звідтам фінансову поміч і видавати для Румунів в Канаді часопис. Він старався відірвати від російської місії також ті румунські громади, які до неї належали, але побачивши, що не має з ким сеї роботи робити, бо румунські духовні мало образовані люде, закинув сю думку і жив в згоді з російською місією. В 1916 році, Герман брав живу участь на русофільськїм контресі у Вінніпегу, щиро захищав цілість російської місії і грав ролю Росіянина перед російськими священниками, а перед Українцями за плечима російських, грав Українця.

Будучи тоді в Канаді, Герман був добре обзнакомлений з українським рухом і коли Свистун отворив при бурсі Петра Могили в Саскатуні 1919 року теологічний курс, Герман став в нім професором теології і правою рукою Свистуна.

Говорено, що він за свою службу одержував 400 доларів в місяць, але коли небаром платню обрізано на половину, тоді Герман оставив теологічний курс в Саскатуні і подався в Алберту на кольонію Бояни, між Румунів. Зносини його з "греко-православним брацтвом" і Свистуном були дальше добрі. Через кілька місяців, Герман обслуговував тут церковну громаду і відірвав її від російської місії і підчинив під "греко-православне брацтво" в Саскатуні, але наколи Герман з ідтам забрався, громада вернула назад до російської місії, котру обслуговував тепер російський священник з Шандра, Александер Піза. Говорено, що Герман много гроша мав напозичати в людей на Боянах і через се він там довго не був. Те саме він зробив з церковною громадою в Андрю, в Алберті, не далеко на полудневий захід від Боян. І тут відірвав громаду церкви св. Михаїла від російської місії і привернув її під "греко-православне брацтво" в Саскатуні. Герман був лише короткий час за пароха в сих обох громадах і забрався до Ре джайни, в Саскачевані. Потім на Андрю обняв парохію Іван Кусий. Ся громада вернулася також назад під російську місію в 1923 році.

У Вінніпегу було 30 румунських родин і коли Герман в 1916 році був тут на русофільськiм конгресі він познакомився з ними. Вони тішилися дуже Германом, бо думали, що він зорганізує їх в якусь організацію, бо ніхто доси з інтелігентних Румунів до Канади не приїздив і ніхто не організував їх. Колиж Герман подався до "греко-православного брацтва" Румуни побачили в нім несталого чоловіка, такого, що понав під впливи Свистуна і людей з його табору. З туги за Германом. Ілія Гатиш, що добре говорив по українськи і знав Германа з Буковини, зложив в обиду Германови пісню, яка була на його велику просьбу поміщена в 2 числі "Буковини" 1920 року. Пісня звучала:

"Зелений лист на Карпатах
Вітер телепає,
То що було колись в славі
Тепер пропадає.

Давно були в нас пророки,
Котрі нам казали,
Змішається правда й кривда
Ніхто не пізнає.

Ми Румуни все боялись,
Щоб чужий нас не водив
А в Канаді доктор Герман
На таке ся сам пустив”.

З Андрюю подзвезя Герман до Реджайни, в Саскачевані і обслуговував там румунську незалежну громаду. Тут його Румуни дуже шанували, але і тут ізза позичок зайшли непорозуміння і він невдовзі оставив громаду і вернув до Америки, а звідтам до Румунії.

По рекомендації Германа в 1920 році Свистун спровадив Буковини Д-ра Миколу Копачука на становиско теологічного професора при бурсі Петра Могили. Сей також був професором лише через 3 чи 4 місяці. Говорено, що Копачук мав ніби острі перепалки, чи бійку зі Свистуном, директором бурси, бо сей за богато йому диктував. Опісля Копачук зрік ся професури, а Свистун директорства при бурсі. Теологічний курс при бурсі Петра Могили в Саскатуні закрито, а Копачук через 6 місяців обслуговував буковинську громаду в Калдері, в Саскачевані, яка належала до російської місії і відірвав її від сеї місії; та підчинив під опіку “греко-православного братства” в Саскатуні. Пробував він зайняти “Народну Православну церков у Вінніпегу при улиці Дізраеля і писав про се до предсідника Івана Бридзія, але сю церков обслуговував тоді священник Пантелеймон Божик, який тішився повагою між громадянами і через се Копачук успіхів не мав. Критячись кругом Вінніпегу, забрив Копачук до сифтону, в Манітобі і там мав богослуженне в русофільській церкві, котра належала до російської місії. Та церков була записана на громаду. По службі узяв готові Чистиці з кивота і пішов причащати хорого. За се тамошний священник Йосиф Гунчак, русофіл, що обслуговував сю церков арештував його за нарушен-

не чужої власности. По сім подався Копачук до Злучених Держав і сповняв священнічі обовязки при організації "Української Православної Церкви", того самого напрямку, як ся організація, при котрій находився в Канаді. Був він навіть адміністратором сеї організації, обслуговуючи українську церковну громаду в Шікагу. За те, що одного робітника приготовав на священника і за рекомендацію до митрополита Германоса, котрий сего робітника висвятив на священника, взяв за велику винагороду, усунено Копачука з адміністраторства. Копачук робив опісля в однім ньюйорськім банку в Нью Йорку, а його жена прихавши з хором Кошниця до Злучених Держав в 1923 році, остала в тім хорі до 1924 року, доки хор продовжував свої поїздки по Америці. Року 1926, чи скорше, Копачук покинув роботу в банку, попував десь там в Злучених Державах "на власну руку" і не хотів більше належати до ніякої церковної організації.

Теологічний курс при бурсі Петра Могили в Саскатуні, в Саскачевані, більше не існував. Але в 1925 і 1926 році через зиму, з п'ятох хлопців отворив теологічний курс духовник Корнило Кірстюк, в Реджайні, в Саскачевані, у своїм домі, під числом 498 при улиці Вікторії. Через се, що школа находилася у приватнім домі Кірстюка, Українці в Реджайні назвали ту школу "хатна семинарія".

Кірстюк походив з Буковини. До Канади спровадив його в 1921 році, його швагер, Василь Панчук, довголітній писар при Робітничім Домі у Вінніпегу, на розі улиць Прічарда і Мекгрегора і тут примістив він Кірстюка за учителя при Рідній Школі. Школу сю уважали безсторонні Українці за большевицьку, бо невчено в ній дітей про віру в Бога, і через се говорено собі, що Кірстюк ніби з Буквара вимазував слово Бог, фелон і хрест. Побувши тут через якийсь час, Кірстюк подався за священника до церковної організації "греко-православного брацтва", і одержав місце в Реджайні як духовник невеликої громади. Говорено, що Кірстюк ніяк не міг погодитися з сим, що большевики кликали його "товаришом" і через се він їх оставив.

Від осені 1910 до весни 1926 року свистунівська органі-

зація під назвою “греко-православного брацтва” мала 3 теологічні курси, в різні періоди. I. Курс при др-у Лазарі Германі, тревав від осені 1919 до весни 1920 року; II. курс при др-у Миколі Копачуку, тревав від осені 1920 до весни 1921 року. Сі курси були в бурсі Петра Могили в Саскатуні. III. Курс при Корнилі Кірстюку, тревав від осені 1925 до весни 1926 року. Сей курс відбувся в Реджайні, в Саскачевані, в домі Кірстюка.

Всі три сі курси тревали лише зимовою порою по кілька місяців. Учні учили зі служебника, як правити Службу Божу, та з требника, як хрестити дітей, правити парастаси, нивід давати жінкам і т. д. Були се учні, з малими виїмками, заблукані в Канаду, хлопці різного звання і хову в Галичині, котрі шукали, як кажуть в Канаді, якогось “джабу”. До сего часу мало хто з них належав до церкви, а ставши духовними, виявляли страшну нетерпимість до української греко-католицької та російської православної церкви.

Як один з многих примірів, може послужити проповідь проповідника Івана Майби в Народнім Домі ім. Івана Франка, 5-го серпня 1926 року, в Пайн Рівері, в Манітобі. Свистунівці мали тут малий гурток людей, який не мав спромоги збудувати церкви, отже послуговувалися Народним Домом. На проповіді між іншим Майба сказав: “Греко-католицька церков, се байстря, підкинене Римом, а виплекане Поляками”. Люде слухали мовчки, а на дворі по богослуженню робили такі уваги: “Чи се так, як Майба говорить? Хиба лише ми злучені з Римом? Майба не знає, що інші народи держать також з Римом. Коли є оден Бог, то повинен бути на землі оден провідник церкви, а не десятьох”.

Володимир Великий прийняв віру з Царгороду, а Царгород тоді держався Риму і тоді був оден провідник християнської церкви. З того видно, що Володимир Великий забрав собі сам того “байстюка” з Риму через Царгород, але не через Поляків.

Володимир Великий повинен був нас Українців лишити при нашій власній, поганській вірі. Тоді моглиби ми мати до нині свою власну українську віру з 20 богами, яку ми са-

мі собі обдумали. А тепер маємо чужу віру від Жидів, Греків і Римлян і то лише в одного Бога. Шкода, що Майба і саскатунські теологи не порадили Володимирови Великому, що він має робити.

Таких власне, як Майба, висвячувано на проповідників, бо провідники організації вірили в поступ, тоді коли духовні будуть зайлими крикунами і сліпими клеветниками тої церкви, в якій хрестились і вирости. Майба походив з Галичини. Чоловік молодий, який думав, що накидатися в чужині на церков, в якій він хрестився, се величезне християнське діло.

МИТРОПОЛИТ ГЕРМАНОС ШЕГЕДІЙ НА I-ШІМ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНІМ СОБОРІ У ВІННІПЕГУ, В РОЦІ 1919

Осенью 16, 17, і 18 листопада 1919 року в другий рік після засновання українського "греко-православного братства" в Саскатуні, в Саскачевані, скликав Свистун до Вінніпегу в імени того братства церковний собор, від якого мала зачатися формально церковна організаційна робота.

В ліктевих статтях, в "Українським Голосі" і "Канадійським Фармери" велася за сим собором широка агітація. говорилося, що на собор має прибути російський митрополит Платон з Архиепископом Александром з Нью Йорку, а в крайнім случаю, що найменше сей останній і в його присутности визначиться важніші точки, на яких мала би опиратися народна, українська, православна церков під захистом саскатунського братства.

Розголос був великий і програма добірна, однак делегатів було тільки 27, бо саскатунське братство не мало ще парохій, тай ті делегати, котрі прибули, були переважно від російсько-православних парохій, бо розголошувано, що тут має приїхати архиепископ Александер, до котрого вони належали. Були також відпоручники тих п'яток українських парохій, котрі обслуговував духовник Іван Кусий, котрого не кропив був біскуп Маркевич. Вони грали тепер ролю самостійницку і шукали якогось виходу. Всіх гостей разом з цікавими з Вінніпегу було около 300 осіб.

Вечером перед самим собором йшли приготування, щоби на другий день відбути архиєрейське богослуження за справи собору. В сій цілі Свистун телефонічно повідомив о. Божика, котрий належав до російської, православної організації й обслуговував церков при улиці Дізраеля, щоби рано отворив церков і приготував що треба для архиєрейської служби. О. Божик рішучо відмовив на тій підставі, що не має ніякої відомости про приїзд архієпископа Александра, до якого він належав.

В самий день собору, дня 16-го листопада делегати і цікаві походилися до Театру Королевої ("Квінс театру") при улиці Селкірка, де мав відбутися собор, а там сказано їм, щоби прийшли перше на архиєрейське богослуження до англійської церкви св. Петра на розі улиць Селкірка і Айкінса, недалеко від "квінс театру", де заповіджений був собор.

Що за диво! — Замість архієпископа Александра побачили люде митрополита Германоса Шегедія, Сирійця! Чорний, кремезний Сиріян, в колпаку на голові, в довгій монашій одіно, вступив несміливо між Українців до англійської церкви при кінці утрени. Українців, що були в церкві було може 40—50 осіб. Він не знав їх, ані вони його, однак Германос був свідомий того, що прийшов помочи неіснуючому "греко православному брацтву" розбивати організацію, російської, православної і української греко-католицької церкви, які розвивалися і мали організаційний порядок. Германоса Шегедія підміняно за російського архієпископа Александра Немиловського. Пізніше показалося, що се була штучка Василя Свистуна, Мирослава Стечишина, Василя Кудрика і ще кількох однодумців. Вони вишукали Германоса десь в Злучених Державах і спровадили до Вінніпегу.

Германос провів богослуження по сирійськи в асисті сирійського священника, котрого з собою привів і д-ра Лазара Германа, Румуна, та Дмитра Кірстюка, що передше був українським пресвітеріальним проповідником, а потім в 1916 році архієпископ Александер на його горячу просьбу рукоположив його в російсько-православні священники. Була се духовна збиранина при англійським престолі: Сирієць, Ру-

мун і Українець. В богослуженню були блуди, бо всі три духовні себе не розуміли. Теодор Федик, дяк з передмістя Вінніпегу, з Елмвуду, співав на богослуженню і старався так кричати, щоби всім у вухах дзвеніло. Робив се з чести і щирости, що тільки йому припала доля бути дяком на сирійській Службі Божій, бо інші дяки не хотіли прийняти сеї одноденної посади.

Собор почався о 3-тій годині по полудни відспіванням "Царю Небесний" і на нім дали пізнатися всі ті священники, котрих послідними літами висвячував єпископ Стефан Дзюбай. Василь Свистун постягав їх всіх зі всіх усюдів зі Злучених Держав, де вони до сего часу промишляли на свою руку, щоби злучити їх в якусь нову організацію.

З православних священників з під російської місії був Пантелеймон Божик, Володимир Козорізів, Кирило Білич і Артемій Дудко, але вони в соборі участі не брали. Греко-католицьких священників цілком не було.

Після дводневих ріжних рефератів і ріжних ухвал в справі канадійських Українців прийшла черга також на церковну справу. Собор не робив ніякого вражіння. Публика сиділа і мовчки дивилася, сама не знала на кого. Церковна дискусія велася без перерви ціле попоюдне до пізної ночі. Місцевий адвокат Василь Арсенич, директор саскатунської бурси Петра Могилы Василь Свистун, управитель елевейторської спілки Тарас Ферлей, редактор "Українського Голосу" Василь Кудрик, та народний учитель Николай Бачинський доказували, що така церков, як вони засновують конче потрібна, а священник Божик збивав се. Він на підставі церковного права доказував, що отся церков не може бути православною, бо основана на хитрощах і пімсті до російської та греко-католицької церкви. Він казав також, що люде, які піднялися її засновувати і провадити, не є і не можуть бути церковним авторитетом і через се віруючий нарід не може до сеї церкви належати, бо з часом утратить віру вповні і відвернеться також і від сеї церкви до якої тепер належить.

Інші священники з під російської місії нічого не говори-

ли, бо їх уважано за москвофілів і вони як такі до української справи не мали охоти мішатися.

Публика, що складалася головно з українських робітників, розуміла дискусію різно і плескала в долоні то Божикови, то Свистунови, то Ферлеєви.

Свистун говорив, що російська місія не признає Українців за окремий нарід і бореться з українськими змаганнями, зганив греко-католицьку церкву за те, що належить до Риму, і для того, — казав він — українська церкву, якої речником є "греко-православне брацтво", яке існувало хиба на папери, є конечною.

Свистун показав соборови то посланіє, котре архиепископ Александер підписав під натиском москвофілів, "що нема, не є, і не може бути українського народу" та що за цемент російщині служить православна церкву. Сим посланієм Свистун оправдав появу Германоса і стягнув для себе симпатію присутних. Він вияснив, що інакшого виходу не було, як тільки покликати Германоса.

При кінци собору явився Германос. Він не розумів цілком народного настрою, і сказав по сирійськи через свого священника, котрий передав сі слова Свистунови по англійськи, а сей публиці по українськи, що він радо послужить українській церкві, як що така повстане. Як епископ він не састеріг собі найменшого права в церкві; він рад був, що його покликали до себе Українці, та що має нагоду відплатитися тепер російській місії за те, що не хотіла признати його головою своєї церкви. Не дав також жадних вказівок про веденне організації, та вадержанне церковного обряду і православної віри. Все що він мав робити — то висвячувати духовних на порученне Василя Свистуна, котрий заступав "греко-православне брацтво" в Саскатуні, яке уносилося в воздух.

Із священників, котрих висвятив епископ Стефан Дзюбай, були на соборі: Лев Кушнір, Володимир Каськів, Палій і Дмитрик, зі Злучених Держав; з духовних митрополита Репти був др. Лазар Герман, а зі священників архиепископа Александра був Дмитро Кірстюк, бувший український през-

вигеріянський проповідник, котрого в році 1916 архієпископ Александер висвятив на православного священника, а також Іван Кусий, котрого викропив біскуп Павло Маркевич, який тепер грав ролю незалежного православного священника, яким він не був. Всі вони, як гості на весілю, мовчки сиділи на сцені і дивилися на людей, а люде на них. Була се збиранина ріжних свячень і поглядів без найменшої церковної практики і засад. Вони мовчали і на все були згідні, бо для них кожда дорога була добра.

Для успішности собору, розпустив хтось з провідників собору слухи, що російська місія в Нью Йорку більше не існує, що її центр зістав розв'язаний, а єпископи Платон і Александер і члени консисторії поарештовані. Се була брехня.

В місяци грудни того 1919 року, зараз по соборі прибув до Канади з Нью Йорку архієпископ Александер і відбув зі своїми священниками з провінції Манітоби: Пантелеймоном Божиком, Артемієм Дудком, Кирилом Біличом і іншими нараду у Вінніпегу, почім відвідав своїх вірних в Сифтоні, Стюартбурні, в Манітобі, і в інших місцевостях. Тоді дня 19-го грудня він видав у Вінніпегу пастирський лист до вірних, закликаючи їх держатися православної церкви під російськими єпископами і назвав сей новий рух свистунівським, а прихильників свистунівцями, від заложителя сеї секти — Свистуна і закінчив посланіє так: "Чи не встидно вам належати до такої церкви, котра знаходиться під кермою таких людей, які в Бога не вірять?" Посланіє було писане російсько-українською мішаниною, на однім боці кусника паперу, а друковано на машинах "Піллес Прес", — "Народна Преса", що містилася в каменниці св. Івана, "Ст. Джон Блок" на розі Головної улици (Мейн стріту) і улици Прічарда у Вінніпегу.

Вираз "свистунівці" підхопив "Канадійський Фармер" горячий сторонник того руху і вжив його в одному числі з серпня 1920 року. Він не хотів розповсюдити сей гумористичний вираз, але сей вираз слодобався і секта перебула в сей спосіб свої прилюдні хрестини. Загалом стали називати від тоді сю нову секту свистунівською, хотяй творці її від

1920 року назвали її "греко-православною", а від 1925 року "автокефальною".

Послання архієпископа Александра не допомогло російській православної організації. Не маючи преси ані відповідних священників, з малими дуже виїмками, Александер не вплинув на ті громади, що уже відірвалися від російської місії, ані на ті котрі стреміли до відірвання. Найбільшою хибкою було те, що місійний центр був російського напрямку і зперто не признавав Українців за Українців ані їх змагань.

II. ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНИЙ СОБОР У ВІННІПЕГУ В Р. 1920

Духовники, яких висвятив був єпископ Стефан Дзюбай, а котрі приїхали зі Злучених Держав на свистунівський церковний собор до Вінніпегу в 1919 році, не вертали зараз до Злучених Держав, але остали на якийсь час в Канаді. Свистун повинаходив для них громади, які заявили за сею, як говорено весело саскатунською, елевейторною церквою. Се були ті парохії, що рідко були обслуговані греко-католицьким або православним духовенством, або мали якусь зарву зі священником і які рівночасно мало дбали про віру. Інші знова в переході до "саскатунської церкви" бачили пімсту на церкві до якої належали в Старім Краю, а переходили до саскатунської церкви, ведені двома-трома крикунами в громаді.

Для Льва Кушніра і Палія, Свистун найшов місце у Вайті і околиці, в Манітобі, Дмитро Кірстюк, що був українським перзвитеріянським проповідником, котрого в році 1916 єпископ Александер пересвятив на православного священника і мав тепер парохії в околиці Інсінгеру, в Саскачевані і собі прилучився до саскатунської секти, відірвавшись від російської організації. Дмитрик, осадився в Сент Джулієні і Мічамі, в околиці Саскатуну, а Лазар Герман подався в Алберту межі Вегревил і Едмонтон і там відірвав від російської місії громаду на Андрю і Боянах. Інші нашли місце в інших околицях.

Свистунівська церковна організація стала нападати на греко-католицьку та російську православну організацію. Її проповідники, яких було тоді вісім осіб, вели широку агітацію проти греко-католицької і православної, російської організації, а "Канадський Фармер" та "Український Голос" були переповнені статтями за свистунівською організацією, а проти греко-католицької і російської православної церкви. Сі два часописи так хитро викручували справу нової секти, що творилися прихильники і фанатики, які з цілої сили попирали новий церковний рух. На піддержання сеї нової секти дарували декотрі з них навіть по тисячу доларів. Таким був фармер, Александер, Боханецький на Андрю, в Алберті. По сто і двіста доларів дарували много непочитальні загорільці.

Весною 1920 року зайшли якісь непорозуміння між проводирами свистунівської церкви а Германосом, бо чомусь по тайки з Нью Йорку спроваджено до Канади єпископа Стефана Дзюбая і тут він на поручення Лазара Германа висвятив на священників кількох Румунів, між ними Михаїла Балику. Були се звичайно фармери, котрі зеледви уміли підписатися. Кажуть, що проводирі свистунівської церкви туманили Стефана Дзюбая, що зроблять його своїм головою, і він дався їм звести. Навіть не застеріг собі права, щоби священники згадували його імя на богослуженню. З сих священників Михаїл Балика в Інглесі, в Саскачевані, злучився з російською місією, а один чи двох із сих священників, як фармерували перед висвяченням, так і дальше фармерують десь там коло Боян, в Алберті, бо люде не хотіли їх нігде, задля їх невідповідности. До чого се була така робота свячення попів, ніхто не знає, от так собі. Можна тільки здогадуватися, що сих попів натягнуто порядно, бо ані єпископ Стефан Дзюбай дурно не приїхав до Канади, ані Лазар Герман дурно не посередничив. За роботу була плата котромусь із них.

На дни 9-го, 10-го, 11-го листопада 1920го року, проводирі свистунівської секти скликали другий церковний собор, котрий відбувся також у Вінніпеегу в "Квінс театрі" при улиці Селкірка. Делегатів від церков було тільки сім. На нім проводив др. Лазар Герман. На собор приїхав зі Злучених Дер-

жав знова митрополит Германос. Про Германоса говорив предсідник, що він говорить тою мовою, котрою говорив Христос, очевидно сим він хотів Германосови додати великої поваги. Крім сімох делегатів від церков, було присутних інших 20 людей, місцевих, котрі явились з цікавості. Сей собор був незамітний. Нічого не ухвалив, тільки хвалився, та се приймили присутні з усмішною.

“Український Голос” і “Канадійський Фармер” встидали ся про него писати, так зле випав.

Підчас собору проводирі свистунівського руху знова, пробували енергічно, щоби Германоса впустити до православної церкви при улиці Дізраеля, та успіхів не було. Тепер давали 50 долярів на церков. Члени церкви відповіли, що й за 500 долярів не отворять церкви, бо ся нова церков не є православна, а се тому, що Германос своїми виступами нарушує тисячолітні церковні закони і звичаї. Сю остру відповідь при писували о. Божикови, настоятелеви сеї церкви. Германос правив службу і сим разом в англіканській церкві св. Петра, при улиці Айкінса і Селкірка, як на першім соборі. По соборі, його проводирі повезли Германоса до Іст Селкірку, недалеко Вінніпегу, до церкви, яку обслуговував Іван Кусий. Тут він відправив богослуження, забрався назад до Злучених Держав і більше вже не заглядав до Канади.

Зараз після сего собору архієпископ Александер знова прибув з Нью Йорку до Канади і 25 грудня 1920 р. на латинське Різдво висвятив в церкві св. Михаїла, що знаходиться при улиці Дізраеля, у Вінніпегу в православні священники Івана Кусого, викропленого передше через біскупа Павла Маркевича і відіхав назад до Нью Йорку. Сей в кілька недінь по свяченню перейшов до свистунівської організації, перемовивши за собою церковну громаду в Сент Норберті, Іст Селкірку, Поплар Парку, Портедж ля Прері і Вікні, у Манітобі, радий з того, що перехитрив архієпископа Александра. Говорено, що Кусого мав святити Германос, але казав собі за се заплатити. Кусий грошей не мав і тому Германос його не святив. Архієпископ Александер зробив се за дармо, за що Кусий йому навіть не подякував.

“РОБІТНИЧИЙ ДІМ”, А ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІ ІНСТИТУЦІЇ У ВІННІПЕГУ

По російській революції, яка зачалася 1917 року, коли большевики в Росії прийшли до влади, зачалися в большевицьких часописах напади на церков. Большевизм в Росії виповів війну церкві і Богу, а се досягнуло одноступців і в Канаді.

Читачі “Українських Робітничих Вістей” в Канаді, що виходять у Вінніпегу від 1918 року стали дивитися на церков ворожо; здавалося, що готові кинутися фізичною силою на неї, щоби її знищити, а за священниками на улиці деколи навіть свистали.

Большевизм насунув на церков як вихор, особливо по містах і місточках, де робітники гомоніли більшими гуртами про війну з буржуазією. З Росії приходили вісти про різню єпископів, священників, учителів, купців, торговців, політиків і маєтних господарів. Настрій большевиків проти церкви у Канаді був так сильний, що здавалося, що коли такий запал піде дальше, то церков не видержить їх напору. Так виглядало між роками 1919 і 1921.

Від 1918 року по містах робітники, що перенялися большевизмом, стали будувати доми для своїх чисто класових робітничих товариств.

“Українські Робітничі Вісти” писали про диктатуру пролетаріату в такому тоні, що інші верстви суспільности не мають права забирати голос в державних справах, лише безземельні, рільні та фабричні робітники.

Доктор філософії Олександр Сушко, галицький Українець, по фаху гімназіяльний професор-історик і знаменитий промовець приступив до цього руху, коли опинився без заняття і без зарібку, тому, що покинув редакцію “Канадійського Українця” в році 1916, а потім редакцію презвитеріянського “Канадійського Ранка” в році 1917.

Був він знаменитий полеміст, що умів противника ударити болючо, так що він в судорогах вився від болю. Противники мали перед ним стихійний ляк. При тій полемічній вда-

чи, мав незвичайно світові форми поведіння, які в товаристві робили його незвичайно милим чоловіком. Елегантно одітий, з гарним чертом лиця і з гарними рухами. Все, що мав не жабував дати другому до послідного цента, але бажав того самого від других, і через се ніколи не міг дати собі ради з економічними обставинами, а се впроваджувало його в постійні грошеві клопоти, з яких не міг вийти. Всіх Українців в Канаді брав разом як цілу українську еміграцію, а не як поодинокі самостійні політичні цілості і знав всі її слабкі сторони.

Щоби заробити на життє і удержати родину др. Сушко опинився між большевиками, давав відповідні прилюдні вклади, причім в 1918 році з групою большевиків приступив до збудовання Робітничого Дому, у Вінніпегу, на розі улиць Прічарда і Мекгрегора, коштом 75 тисяч долярів.

Товпа, цікава на нові крикливі гадки, горнулася сюди, щоби слухати промов і глядіти на театральні представлення, звернені проти церкви і проти української ідеї в українськїм народі. Гукали на сцені, що “нема Бога ані чорта”, а українська нація, се вигадка буржуїв!... Будова большевицького дому у Вінніпегу побудила також по інших містах і місточках до діяльности робітників, перенятих большевизмом.

Щоби ратуватися перед большевизмом, приступили робітники Українці, вірні ідеї самостійности українського народу і вірні церкві літом в 1920 році до будови Читальні Просвіти на розі улиць Флори і Мекензого, а також до будови Інститута Просвіти на розі улиць Прічарда і Арлінгтону у Вінніпегу. Гурти, що будували сі дома належали до українських греко-католицьких церков св. Володимира й Ольги і св. о. Николая, що находяться напроти себе на розі улиць Стелі і Мекгрегора. На початку 1921 року оба будинки були готові до вжитку.

Інститут Просвіти є найбільшою українською салею у Вінніпегу, коштує 60 тисяч долярів і обіймає 1200 сидячих місць. Плян будови і будову переводили священники Михайло Оленьчук і Петро Олексів при участі Івана Жаровського, Івана Давибіди, Івана Сафіяна, Василя Чорненського, та всіх

діяльних громадян, які належали до цього гурту. Єпископ Никита Будка стежив пильно за переведенням цього діла і давав потрібні ради.

Від сего часу закипіла в цих інституціях народна праця в виді публичних відчитів, концертів та театральних вистав, і сим до певної міри ослабилося в Канаді большевицьку дурійку. Концерти та відчити на поучаючі теми давалися майже кожної неділі ввечером за добровільними жертвами.

Театральна зала Інституту "Просвіти" у Вінніпегу. Ріг Арлінгтона і Прічарда

Ті дві будівлі сповнили велику задачу, бо збирали старших і молодших, що почувалися Українцями, а не інтернаціоналістами. Колиби большевизм був більше вплинув на український загаль, то православні булиби його напір менше видержали, як українські католики, бо є їх менше, тай не було їх кому боронити перед большевизмом. А так вони поглядаючи на українських католиків, що сі неподдаються за большевизмом, а бороняться проти него у своїх товариствах, собі сторонили від большевизму.

„Українські Робітничі Вісти“ виходять два рази на тиждень на чотирьох сторони формату 16 X 22; все були переповнені статтями проти церкви. Часопис розходить ся всюди па Канаді. Українці затроювались з нього атеїзмом, марксизмом і ленінізмом. Затроєння се відбивали „Канадійський Українець“ зі становища церкви і народу, а „Український Голос“ і „Канадійський Фармер“ тільки зі становища народного.

Оборона проти большевизму, яка йшла з українських греко-католицьких товариств і преси, мала свій вплив на всі колонії в Канаді. О скільки з Вінніпегу йшла большевицька струя з московською і безнародною домішкою, остільки ішли з Вінніпегу також ліки і охорона проти неї.

Большевицький уряд у Москві побачивши, що українські селяни на Україні не даються зломати, а вперто всюди протестують проти помосковщення українського письма і слова, а також протестують проти сего Українці на еміграції, — змінив напрям й оголосив, що Українцям вільно говорити і писати по українськи. Агітація проти української свідомості перестала також і серед канадійських большевиків. "Українські Робітничі Вісти" перестали писати, що українська нація се видумка буржуїв, що се фікція, як писали передше, набрали розуму і признали себе за Українців. "Українська свідомість "Канадійського Українця", "Канадійського Фармера" й "Українського Голосу" вилічила комуністів з інтернаціоналізму. Навернулись до Шевченка! Та все ще осталися вони ворогами віри і Бога. Однак много робітників, що йшли шляхами большевизму стали ходити знова до церкви, бо переконалися, що большевицькі обіцянки безмежної свободи і посідання всіх склепів з черевиками, одіннем і біллем, та з їдою лишаються обіцянками, а рай на землі не хоче приходити.

"КАНАДИЙСЬКА ЖИЗНЬ"

Часопис "Буковину" ніхто з місійних кругів не піддержував матеріально, тому що вона була українського напрямку. Архиепископ Александер та священник Іван Хруставка були прихильні тій часописі, однак не могли нічого помочи, тому, що були бідні, та й тому, що боялися решти духовенства, що би їх не посуджувано за українство. "Русській Народ", який боронив православія також не виходив від 1921 року, бо Филиповський, його послідний господар тогож 1921 року забрався до Злучених Держав, звідки зі своїми однодумцями в Канаді зносився лише листово. Агітація свистунівців і фили-

ловців, а також проповідники інших протестантських сект нападали на православну церкву з великою силою, а боронити не було кому, бо преси не було, а православні священники не мали ніякої сили ані впливів через русофільство та мале образование.

На місце Филиповського, православний центр в Нью Йорку назначив архимандрита Венямина Басалигу і він прибув до Вінніпегу під осінь 1920 року. Він мав заступати правно православний центр в Нью Йорку і носив титул "адміністратора". Венямин був чоловік наскрізь інтелігентний, син родив з Лемківщини, вихований в Злучених Державах, русофільського напрямку. До організації був цілком не спосібний, навіть на стільки, щоби потрафити впливово поговорити зі звичайним чоловіком. Ті, що розумілися на організації, дивувалися, як консисторія в Нью Йорку, яка в Америці яко тако славилася між русофілами, могла назначувати такого незручного чоловіка на місійного провідника й адміністратора в Канаді. Назначено його в сю пору, коли Филиповський не був еще єпископом, тільки ішла за ним енергічна агітація між русофілами.

Рух Филиповського можна було в легкий спосіб погасити, та басалига своєю незручністю ще більше скріпив його. О. Божик радив Басализі, щоби він, їдучи на місію в Алберту, де найбільше побивалися за Филиповським русофіли, забрав зі собою протести проти Филиповського від тих церков, котрі не хотіли і чути про те, щоби Филиповський був єпископом; і такі протести він міг мати від багатьох церков.

В Алберті побивалися найбільше за Филиповським громади в Едмонтоні, Ребіт-Гілі, в Пені, в Старі і інші. Басалига міг показати тим громадам протести і запитати їх, чи вони бажають бачити православну місію в Канаді розбиту через єпископство Филиповського? Громади, котрі стояли за Филиповським, були о стільки свідомими, щоби через особу Филиповського не розбивати єдність організації, се певне, та Басалига сего не зробив, бо був обмежений в думках, монотонний, невічливий і невирозумілий. Але, щоби щось робити,

Басалига 2 грудня 1921 року приступив до видавання "Канадської Житні".

Часопис сей мав виходити два рази на тиждень. Так проголошено видавничим кружком, котрого не було, та мимо сего він виходив як п'яний з корчми, коли небудь, дуже зрідка, журнального формату, на чотири сторони, печатався етимольогічним правописом, писаний в чисто російським напрямку. Статті відносилися виключно до російських справ, не цікаві для пересічного православного читача в Канаді, а взяті були живцем з російських часописів. Статті, котрі були писані редактором Басалигою, писані російсько-галицько-лемківським жаргоном, дуже тяжкі, бо Басалига не мав легкого вислову, ані його помічник священник Антоній Терещенко. Посторонні православні священники дуже мало дописували, бо не вміли на стільки ні по російськи, ні по українськи. Тим часописом виявилася лише слаба сторона православної місії, про котру люде думали, що вона ще має яку-таку духову силу. Посторонні люде дивувалися, що на такий нетактовний і бідний часопис дозволив місійний центр в Нью Йорку і говорили, що інша церковна організація на таке рішуче не дозволилаби.

Часопис не осягнув жадної популярности між православними, бо саме слово "Житнь" їх разило. Декотрі вірні і священники не хотіли на него навіть подивитися, декотрі кидали під ноги і доптали. "Канадська Житнь" мала боронити інтересів православної місії, але вона принесла місії лише не славу.

На редактора "Канадської Житні" кликали кілька разів священника Божика, та сей не хотів прийнятися сього, бо вона була русофільського напрямку і накінець подаровано її Іванови Білецькому, місцевому робітникови з села Чунькова, з Буковини, котрий міг дещо троха писати і був на половину переконання москвофільського, а на половину українського. Говорили люде, що Білецький в редакції нераз вмлівав з голоду при набиранню і писанню, бо місія не платила йому нічого за роботу, ані читачі не присилали передплати. Не любив сего часопису і даром розсилано його в тисячу примір

никах. Може дехто що прислав, і тим платилося почту і папір. Білецький не бачив успіху зі своєї праці, його вдоволяло тільки те, що підписувався "редактором". Білецький числить около 50 літ, білявий і ввічливий.

Мащини, на яких друковано і набирано "Канадійську Жизнь" купив від архипатріярха Макарія Теодор Самборський за 80 доларів, і як член православної церкви подарував їх для вжитку місії. Була се маленька ручна друкарня формату 12 X 16 цалів, кілька футів черенок та пака з шуфлями. Архипатріярх Макарій купив був ті річи у підприємців, що торгують старими річами. Самбарський, що купив сю друкарню, походив з Чорного Потока, з Буковини, був ревний православний, нічим більше не інтересувався, тільки православною церквою, ледви умів читати по українськи. Був се загорілий русофіл і все думав, що російський нарід се такий велит, що в своїм кулаці може держати цілий світ, а православна віра, се та віра, до котрої скорше чи пізнійше мають належати всі люде на світі. Як будували православну церкву у Вінніпегу на розі Манітоби і Мекензого в 1905 році, він був тоді хлопцем, що робив у місті де попало, а подарував на сю церков 375 доларів разом.

В дальшому видані "Канадійської Жизни", Білецький переконався, що в него за мало черенок і інших друкарських приборів і він перенісся в 1924 році з парохіяльного дому, що стоїть коло православної церкви на розі улиць Манітоби і Мекензого, де містилася його редакція, до редакції гумористичного журналу "Вуйка" під число 590 улиці Прічарда, яку посідав Яків Майданик, давнійший народний учитель, а тепер властитель торгівлі церковними річами "Провидінне". Під впливами Майданика прийшов Білецький в кілька місяців до переконання, що "Канадійську Жизнь" треба писати на половину фонетичним правописом, по українськи, щоби служила і Українцям. Від того часу появилися статті священника Божика і інших дописувачів. Майданик, бачучи, що ніхто не платить за пресу і інші розходи, відмовив приміщення часописови і під осінь 1924 року "Канадійська Жизнь" перестала виходити.

ЗАГАДОЧНА СМЕРТЬ І НАПАД НА ХАТУ

Нетерпимість межи православними і свистунівцями або ново-православними як їх декуди називали зростала всюди, де тільки стрінулися, при чім перші боронилися, а другі на-наступали.

На Шепинцях, в Алберті, антагонізм дійшов так далеко, що закінчився загадковою смертю священника Йосифа Ярошука дня 15 жовтня 1920 року. Тіло покійного найшли біля маленького озера, недалеко тамошньої церкви. Про Ярошука розказували, що він сильно боровся зі свистунівцями і сим стягнув на себе багато противників. Через се повставало підозрінне, що він міг впасти жертвою тої боротьби. Найшли його з простріленою головою, однак подробиць убійства не можна було вяснити.

Покійний походив з київщини, числив около 40 років життя а був москвофільського переконання. Перед тим він був на колонії Вастев, недалеко звідси, де сильно нападали на него тамошні українські баптисти, методисти і презвитеріани. Се його так збентежило, що він бажав скинути рясу і цілком оставити місію і зайнятися простою роботою, як колись перед свяченням в священники. При церкві на Вастев мав недокінчену хату з двох кімнат та керницю коло неї, яку сам копав і за кожним цебром глини вилазив на гору, висипав глину з цебра і опять влазив в керницю копати дальше, мастив глиною сам хату і т. д. Розказував він, що сидячи одної ночі при тусклім світлі каганця, в задумі над тим, що має зі собою почати, — запертими дверима ввійшов Христос в білій одежі і попри него вікном вийшов на двір, пішов просто до церкви і зник в церковних дверях.

Від того часу він став цілком інший: — став відважнійший і далеко сильнійший інтелектуально і незрівняно лучший проповідник. З часом парохія троха поправилаь, сектанти ослабли і вже не так нападали на него, але що парохія була бідна, його перенесено на колонію Шепинці, до церкви Успенія пресвятої Богородиці.

На Шепинцях від давна був вже роздор, бо парохіяни У-

країнці з Буковини були поділені на москвофілів і українофілів, ненавиділи себе і в наслідок сего, два рази згоріла тамошня церков, — послідний раз в році 1916, яка стояла тільки три дни через Зелені свята. Дперва по сім, в році 1917 українофільська парохія, яка складалася з 30 родин побудувала 3 милі дальше окрему церков з каміня, а в році 1918 збудувала русофільська громада, що складалася з 50 родин на старім місци і собі церков.

Спокою все таки не було, бо ані одна ані друга громада не могла удержати священника, а обі спільно не могли погодитися на одного, бо одна другій приписувала причину розкладу. Посварені громади старався погодити священник Стахій Боричевський з Едмонтону і кілька разів правив в церкві нової громади, але дальші успіхи були неможливі. Ярошук прийшов в Шепинці до старої громади літом 1920 року, а нову громаду вже обслуговував Іван Кусий, духовник свистунівського руху. Від сего часу зростали заострення громадські, бо тепер вже змагалися не два незорганізовані гурти, але дві церковні організації і напади йшли передовсім на Ярошука і Кусого. Серед розгару тої боротьби згинув о. Ярошук. Крісова куля розторощила йому голову. Чия куля? Не знати до нині.

Після Ярошука до старої громади надано священника Петра Довгейка, також москвофіла, котрий походив з Великої України, який рівночасно обслуговував церковну громаду св. Дмитрія в Сода Лейку, 20 миль звідси. В тій громаді вирирнула новоправославна партія за старанем Івана Кусого. Новоправославні бажали впустити до церкви Кусого на богослуження, а староправославні не допускали до сего.

На цвітну неділю 1921 року свистунівці по відправі надерли на Довгейка, щоби він більше не приходив до церкви, бо вони хотять, щоби Кусий правив і грозили побиттем. Дискусія була в церкві, а противники були в шапках. Громада складалася з 65 родин, самі Буковинці, причім противників було не більше як 20 осіб, що заступали 20 родин. Довгейко не уступав і глузував собі з їх погроз.

На Великдень того року Довгейко святив у тій церкві па

ски, а вечером поїхав на кольонію Топорівці, також до Буковинців, щоби там правити в понеділок. Хату, де він мешкав, на Шепицях замкнув, бо був самотний, а вернувшись в понеділок вечером, застав побиті двері, в хаті поломані столи, крісла, побиту кухню, знищене ліжко, порізаний матрац і т. д. Хто се зробив, можна було лише здогадуватися. Се здається було продовженням дискусії в церкві.

Туди російських священників: Стоїть Петро Довгейко
сидить Артемій Дудко.

Довгейко був кремезний, з замашистою бородою, рубашний і неповоротний. Закї приїхав до Канади, був в Київі детективом і тоді, коли адвокат Багров, жид, забив в київськїм театрі Столипїна в присутности царя, він був в тїм контїгентї детективів, що арештували Багрова.

На слїдуючий раз, коли Довгейко опять правив в церкві в Сода Лейку, свистунівці дискутували з ним перед церквою,

та сим разом, коли Довгейко не міг їх переконати, що їх віра неправославна, але сектанська, бо не посідає апостольського наслідства, добрав доказу найвідповіднішого для сих слухачів: Витягнув з плота кіл і гонив за ними в рясі по церковній загороді, аж доки не повтікали всі.

Був се побідний кінець дискусії і від того часу свистунівці не зачіпали його більше. Свої богослуження відбували в Кусим в народній державній школі. В 1924 році заскаржили свистунівці стару громаду у Вегревілю до суду, щоби відобрати церков для себе, але справу програли. Опісля збудували собі невеликий Народний Дім, який служив їм на богослуження і концерти та театральні представлення. Довгейко вернувся в 1925 році на Україну.

АДАМ ФИЛИПОВСЬКИЙ ЕПИСКОПОМ І ПРАВОСЛАВНИЙ ЗАКОЛОТ

Після того як архимандрита Адама Филиповського в марті 1918 року випрошено зі зборів у його церкві при улиці Манітоби і Мекензого у Вінніпегу, він дармо не сидів. Маючи в руках Гладиків "Русській Народ", кинувся на провінцію між православних москвофілів і там агітував за тим, щоби його вибрали на єпископа. Часопис попірав сей рух щиро, переконуючи русофілів, що коли Филиповський стане єпископом, то рускість засіяє блеском величі і слави, бо лише Филиповський є в силі спасти в Канаді рускість і православіє. Прихильників мав Филиповський досить багато, особливо між православними Галичанами, які спасенне православія бачили в твердім москвофільстві.

Притокою до агітації послужило Филиповському се, що на церковнім соборі в Клівленді, який відбувся в лютім 1919 року признано вираз "український", та що "Український Голос" подав до відома, що Василеви Свистунови митрополит Платон і архієпископ Александер обіцяли приїхати на церковний собор до Вінніпегу. Филиповський переконав фермерів, що російські єпископи віддають їх і їхню церков в опіку українським націоналістам і тим шляхом плянують зукраїнізувати москвофілів.

Щоби доказати, що так воно в дійсності уже робиться, покликався на часопис "Буковину", котру в українськiм дусi видавав о. Пантелеймон Божик у Вiннiпегу. Ту саму думку пiддержували русофiльськi часописи "Правда", "Свiт", "Прикарпатська Русь" та "Голос Народa", в Злучених Державах, котрi заходили до Канади.

В Злучених Державах iстнувала тодi так звана "Карпаторусска органiзацiя", зложена виключно з передових галицьких москвофiлiв, а органом її був часопис "Прикарпатська Русь". Органiзацiя ся мала за завдання агiтувати серед Американцiв за тим, щоби Галичину прилучено до Росiї, а враз iз тим вона доказувала, що не було, нема, неє i не може бути українського народу, а сей, що є українськiй нарiд, не є вiдрубним вiд московського народу, тiльки полiтичною партiєю, вiтвореною Нiмцями. Вона доказувала також, що мова українська, се тiльки дiялект російської мови i т. д. Сю органiзацiю розрухав Марков, вiдомий галицькiй москвофiл, що в той час приїхав до Злучених Держав в сiй самiй справi. По за сiм "Карпаторусска органiзацiя" тайно вела агiтацiю проти російських єпископiв, бо її члени уважали, що позаяк вони з є Галичанами, що пристали в Америцi до православної церкви, повиннi також бути галицькi єпископи.

Ся органiзацiя пiддержувала в Канадi Филіповського не тiльки морально але й матерiально. Органiзацiя була на стiльки загорiло москвофiльською, що робила заходи збудувати в Америцi военний лiтак, назвати його "Карпато-Росiя" i вислати Колчакови, що бився з большевиками за єдину, недiлимую Росiю. Военне мiнiстерство в Вашингтонi дiстало тисячу долярiв завдатку, а малося доплатити ще 10.000 долярiв. Суми сеї не зiбрано i через се лiтака не збудовано. Потiм роблено заходи купити для Колчака машиновий крiс i назвати його "Карпаторосом", та i сего не доконано. Нарештi стало на тiм, щоби Колчакови вислати російськiй "карпаторусскiй" прапор. Його мав доручити Заверниголова i Василь Черняк, редактор "Голосу Народa" в Нью Йорку. Прапор куплено, але що не зiбрано 5.000, долярiв на подорож Заверниго-

лові чи Заворотюкови і Чернякови, котрі мали прапор до-ручити Колчакови — прапор лишився десь в Нью Йорку.

Серед такої загорілості до невідомої Росії зєднав собі Филиповський русофільські, галицькі колонії в Канаді в про-вінціях: Саскачевані і в Алберті, майже добру половину гро-мад цілої російської місії. В Манітобі успіху не мав тому, що тут про него не дуже добре думали через той судовий про-цес, що мав з громадою у Вінніпегу. Забравши від громад ті підписи, що бажають його мати єпископом, подався до Злу-чених Держав і там притягав до себе русофілів, які ненавиді-ли російських єпископів через се, що вони російські. Ті гро-мади перли до того, щоби мати свого рідного "карпаторус-ского єпископа". Була се халепа доволі замотана і смішна, бо галицькі москвофіли уважали себе за свідоміших і роз-важніших, як Росіяни, однак російських єпископів не люби-ли і за всяку ціну перли до того, щоби мати єпископа з Га-личини. В Злучених Державах мав Филиповський ще лучший успіх як в Канаді, бо там краще поорганізовані громади, тай більше було кому за ним агітувати.

Часописи "Лемківщина", орган Віктора Гладика, — того самого, що у Вінніпегу видавав "Русській Народ", — який був тепер в Нью Йорку, та орган "Голос Народ", орган Черняків в Нью Йорку, противились рухови Филиповського, але через те, що не були популярними, не мали успіху, а "Прикарпат-ська Русь", "Правда" та "Світ" подужали їх. Ходили чутки, що Гладик, давний друг Филиповського в Нью Йорку на я-кімсь зібранню мав пробувати стріляти з револьвера до Фи-липовського за те, що він своїм єпископством вніс роздор між русофілів, але про се ближше не можна було довідатися.

Вибори Филиповського на єпископа не мали розумної о-снови, бо не було іншого кандидата на єпископа крім него. Виглядало, що його вибір закінчиться аклямацією, т. є що він без голосовання буде вибраний, та через се, що в російсь-кій церкві в єпископи ніколи ніхто нікого не вибирав, а наз-начував Синод, або єпископопи, крик Филиповського вигля-дав дивно. Коли се робилося, з початком 1921 року "Русській Народ" у Вінніпегу перестав виходити, а машини находилися

під доглядом сестри Филипівського, Іоанни, замужної за др. Стефансоном, а Роман Саміло, бувша права рука Филипівського і складач "Русского Народу" виконував на машинах деякі друкарські роботи. Якись причини до Филипівського злобили Саміла до того степеня, що він дня 15 цвітня 1921 року, видав два числа "Воля Народу" проти Филипівського. Сі числа часопису були писані фонетикою без букв: "ъ", "ы" та "ѣ", в дуже москвофільським дусі. Саміло зіхав Филипівського в безпощадний спосіб, радий з того, що Филипівський находився тоді в Злучених Державах. Перше число було вислане до людей, особливо в ті околиці, котрі були за Филипівським, а друге число пропало на почті, бо Саміло не мав чим оплатити почти. Пані Стефансон довідавшись об тім, прогнала Саміла з редакції, а машини продала за що могла, бо на них її муж позичив гроші, котрі не звернено. Однак "Воля Народу" не підорвала впливів Филипівського в Канаді ні троха.

Тим часом склалася в російській місії інакша подія: Карпаторусські критики довели до того, що архієпископ^о Александер був приневолений оставити Злучені Держави. Він виїхав до Європи і по довгім блуканю по Балкані опинився в Константинополі коло тих вигнанців, котрі утекли з Криму перед большевиками. Місія не мала урядового єпископа і обходилася лише з єпископом Стефаном Дзюбаєм, який був викарним архієпископа Александра; митрополит Платон давний голова російської місії в Америці був доперва в дорозі до Злучених Держав з Одеси. Русофільська преса, що стояла за Филипівським, признала Дзюбая правним єпископом до проведу місії, а коли приїхав Платон до Злучених Держав і занявся справами місії, окликала його узурпатором, себто таким, що не мав на се поручення від російського патріярха Тихона, який тоді був арештований большевиками за спротив грабовання церков з дорогоцінностей. Платон мав від Тихона тільки курієрські поручення через протоєрея Теофіля Пашковського, але "карпаторусска" партія того поручення не признавала. Преса критикувала Платона остро і підбурювала проти него народ.

В сім часі прибув до Злучених Держав чехословацький єпископ Горозд Павлик, який був свячений на православного єпископа в Сербії для православних Чехів, які як казали москвофіли, після війни переходять на православ'я. До Злучених Держав він прибув, щоби неначе оглянути православних Чехів, яких тут не було, а в дійсності закликала його сюда Карпаторусска організація, яка через Маркова, коли сей вернув з Америки до Європи, навязала з ним зносини, за що говорила Гороздові за дорогу 5.000 доларів і він враз з Дзюбаєм в Асторії, в провінції Анзанія, в церкві дня 21 жовтня 1922 року висвятив Филиповського на "карпарусского єпископа".

Свяченне Филиповського було проти волі митрополита Платона і його консисторії, але русофільська преса дорікала Платонові, що він, будучи узурпатором, не має права апробувати сего акту, бо сам підлягає церковному судові. Платон, опрокидуючи свяченне Филиповського, покликався на права церкви, які кажуть, що вікарний єпископ не має права висвячувати єпископа. Єпископ Дзюбай знова зі свого боку оправдувався тим, що він висвятив Филиповського в єпископи на підставі позволення церковного центра російських єпископів в Карлівцях, в Сербії, що заступали право патріярха Тихона на час, коли той був засуджений большевиками, і сидів в арешті. Сей дозвіл, Дзюбай мав в руках, підписаний Антонієм Хропивницьким, єпископом волинським, що був головою російських єпископів в Сербії, однак в кілька днів пізніше, як сей дозвіл Дзюбай одержав, Платонова консисторія одержала опрокинення того дозволу, про що знав Дзюбай, а може і він мав таке опрокинення, тільки не признавався перед ніким, що його має.

Платон оголосив публично в "Православнім Вістнику" своїм личнім органі, відклик єпископа Антонія, та на се Филиповський не звертав уваги. Він був вже висвячений і з 17-тої вулиці в Нью Йорку, де мешкав з великою помпою єпископував між своїми однодумцями в Злучених Державах та в Канаді. Узлив по церквах, розсилав зорпорядки до тих церковних громад, що його признавали єпископом, святив священників і т. п.

Закипіла серед православних страшна боротьба. З одного боку секта витворена саскатунським "брацтвом", звана серед загалу свистунівською, яка подавала про себе вісти в часописах "Українським Голосі" і "Канадйським Фармері" з кількома духовниками, що відкололися від Платона з громадами в провінціях Саскачевані та в Алберті, стали зі собою ьоювати.

Пішла сварка, лайка, проклони та виклинання одних через других. Одні другим доказували незаконність, узурпацію, порушення церковного права і т. п.

Священики Платона орієнтувалися на патріярха Тихона і на Москву, бо уважали себе рускими. Филиповці також на патріярха Тихона і на Москву, а свистунівці позирали на Саскатун і Київ, бо вони Українці. Всі три фракції майже однаково виконували церковну обрядовість, так, що звичайний чоловік не міг в богослуженню і молитвах добачити ніякої різниці, тільки бачив скажену ненависть і лють та негодовання одних на других. Найлучший ґрунт мали ті, що стояли з Платоном. Догматичні і канонічні основи були в них сильніші в порівнанню до тамтих двох гуртів, причім також не падало на них підозрінне, що вони хаотики, т. є такі, що буряться і шукають чогось, про що самі не мають ясного поняття, та постійно собі противорічать.

З часом сі рухи захопили цілу Канаду і не було майже ні одної такої кольонії, де вірні православної церкви не ділили сяб на окремі табори. В міру сего сіпання і борикання упада на повага церкви, слабла віра, валилася солідарність, а з сего користали большевики та різні посторонні секти.

З сих трох фракцій найбільше агітувала за собою секта свистунівська, бо отвором для неї стояли дві часописи. Дописи від неї поміщував "Український Голос" і "Канадйський Фармер". Весною 1924 року почала ся секта видавати ще свій власний орган, один раз в місяць, "Православний Вістник". Паперовий галас зростав і після паперу здавалося, що свистунівці забрали цілу Канаду.

Платонівці і Филиповці не мали ніякої преси, щоби галасувати. Вся їх агітація проти себе і свистунівців опиралася

на проповідях в церкві. Боронячись перед свистунівцями, вони опирались на російську державність, хоч в Канаді до православних церков належало дуже мало правдивих Росіян. Було в Канаді около десять тисяч правдивих Росіян коло Канори, в Саскачевані, та в Бритійській Колюмбії, званих Духоборами, але вони творили свою осібну духоборську секту, до дійсної православної церкви не належали, і не обставали за російською державою. Через українську закрутку свистунівський рух спрямований був головню на українських греко-католиків — Галичан і розбивав готову, ясно виведену, українську, греко-католицьку церкву, яка мала свого правного єпископа. Між проводирами свистунівського руху видно самих Українців-Галичан, греко-католиків після метрики, надиханих духом Трильовського з Коломиї.

Рух Филиповського був слабший, як рух свистунівський, однак більше популярний, як рух Платонівський, а се тому, що Филиповський Галичанин, більше спритний і мав також таких священників.

Число прихильників між сими трома групами годі подати. Можна говорити лише про число організаторів-священників. Осеню 1926 року, Филиповський мав 13, Платон 27, а свистунівці 19 духовних.

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАХІДНО УКРАЇНСЬКОЇ РЕПУБЛИКИ В КАНАДІ

В червні 1920 року прибув до Нью Йорку професор Іван Боберський і по кількомісячнім побуті в Злучених Державах приїхав до Вінніпегу. Є се чоловік обережний в поведінню, скромно, але елегантно, одитий і вічливий, а дуже розважний в розговорі, темнявого волосся, з острокінчастою бородою і з голеним вусом, около 50-літний. Много з Українців в Канаді знали Боберського як діяльного чоловіка в Галичині, де він перед тим був гімназіяльним професором у Львові, причім займався організуванням товариства "Сокіл-Батько", яке розвинув до 988 філій по цілій Галичині з понад 60 тисяч членів. Працював як член Центральної Управи Українських

Січових Стрільців, потім був членом українського військового міністерства і редактором військового "Вістника". До Канади прибув як відпоручник галицького уряду, на котрого чолі стояв др. Евген Петрушевич. Про справи Галичини, праф. Іван Боберський дав по цілій Західній Канаді около 90 відчитів про розклад Австрії, про права Українців до своєї землі, про бої галицької армії від Перемишля по Київ і Одесу, про заходи галицького уряду перед державами антанти, щоби вони звільнили українські землі від ворожої займанщини так, як звільнили Естонців, Литовців, Поляків, Фінів, Сербів, Чехів і інших від чужої кормиги. Відчити були получені зі світляни ми образками вояків, старшин, політичних провідників і боїв з Поляками і Москалями. Професор Іван Боберський робив заходи зорганізувати центральну управу українських партій з Канаді, виготовив до того устав, але не осягнув ціли, бо Українці в Канаді за мало мають лучности і такі річи, як спільна праця всіх партій, для них пока що виключені, се станеться може тоді, як сварливість вичерпається. У своїх відчитях проф. Боберський пояснив много питань, якими цікавилися канадійські Українці. Виминав рішучо всякі суперечки і не порозуміння, звертав однак дуже обережно увагу на се, що Українці не сміють серед чужини розбивати свою силу релігійними суперечками. В "Канадійськім Фармери", в числі 49 року 1924. Василь Брилинський помістив був звіт з його промов у Вест Форт Віліямі. Дня 24 серпня, року 1924 в салі української, греко-католицької церкви говорив він про Рідну Школу. На сей відчит запросило проф. Боберського товариство "Бандурист" за почином автора сеї книжки, який тоді був там парохом. Він сказав: "Українська мова — се душа Українця і коли він стратить сю душу, стане мертвий. Хто встидається своєї мови, той встидається самого себе, того ніякий нарід не пошанує і шанувати не може. Правдивий і чесний Англієць бридиться таким дезертиром, що втікає від свого народу і від своєї мови. Як світ світом, дезертирство все приносить ганьбу дезертирови і буде приносити так довго, як довго світ цінить честь". Про українську дітвору сказав: "Все те, що Українці доси здобули в Канаді, як українські церкви, Народ

ні Доми, Читальні, часописи, чи інші які небудь інституції, все се є нічим, наколи Українці будуть стягати до своїх товариств лише старших людей, як се в Канаді діється, а не подбають про свою дітвору. Всі ті інституції не вратують Українців, — шезнуть як дим від подуву вітру, наколи українська дітвора не буде вихована у своїх рідних школах. Вона повинна знати докладно англійську мову, але поза сим повинна знати також свою рідну мову і літературу, свою минувшину, красу своєї пісні, свого танцю, свого одягу, бо се власне робить Українців окремим народом, й не лише окремим, але й богатим своїми власними думками; має знати і любити також свою церков, яка в далекій чужині дає підвалину до злуки!

Коли кінчилася національна позичка галицького уряду в Злучених Державах, приїхав до Канади з Відня один з міністрів галицького уряду др. Осип Назарук в справі національної позички, яка була розписана галицьким урядом 16 серпня 1922 року на суму 50 тисяч доларів. Др. Назарук приїхав у вересні 1922 року і остановився у Вінніпегу під числом 273 улиці Манітобської. Він був знаний канадійським Українцям як письменник, що написав історичний роман "Ярослав Осмомисл", велику книжку "Слідами Українських Стрільців", дуже цікаві спомини "Рік на Великій Україні" і інші твори. Є се чоловік з проникливими очима, з острими чертами лица, все похилий дещо вперед, з бистрими увагами в розмові, літ около 40, смаглявого лица, все зі склами на очах.

Др. Осип Назарук і проф. Іван Боберський дали між канадійськими Українцями 116 віч, з котрих др. Назарук відбув 69, а проф. Боберський 45 віч по різних оселях Канади там, де живуть Українці. Перше віче відбулося у Вінніпегу в сали "Борд аф Трейд" в присутности около пять тисяч Українців, де зложено близько тисячу доларів готівки.

Оба урядники галицького уряду відзначилися всюди в поведенню повагою і ввічливістю, а печатаний звіт про збірку грошей, який видано книжкою на 32 сторони друку в році 1924, був доказом совісности в переведенню збірки. Всі українські товариства в Канаді ішли спільно з представниками галицького уряду, крім партії українських большевиків.

Позичка на національну оборону закінчилася в Канаді 16 серпня 1923 року. Мимо того, що збірка грошей була дальше потрібна для голодуючої української політичної еміграції, з головно для останків У.Г.А. і інвалідів.

Представники Західно-Української Народної Республіки на Канаду, проф. Іван Боберський і др. Осип Назарук. В. лотім 1923 року.

Зібрано було 33 тисячі доларів, а рахунок зі сеї збірки переглянуло 14 осіб, що заступали пять українських товариств, три редакції і один фаховий урядник державної манітобської щадниці. Рахунки з тої збірки видано осібною книжкою з підписами тих осіб, що переглядали рахунки і квіти з сеї збірки. Вони признали, що збірка для галицького уряду переведена совісно і чесно і всі папери збірки найшли в як найлучшім порядку.

Пляни роботи галицького уряду, щоби визволити Галичину, Буковину і Прикарпатську Русь з під чужого ярма і злучити в одну республіку були добрі, бо се був той час, коли не можна було лучити сих земель з Великою Україною в одну державу через російський большевизм, але Франції залежало на тім, щоби Польщу зробити великою державою, яка ма лаби бути клином межи Німеччиною а нею, а також, щоби ді стати вплив на галицьку нафту, сіль і ліси. Вона викрутила справу так, що Польща дістала Галичину. Англія, яка була проти того, згодилася на се, бо Франція дозволила їй взяти величезні нафтові жерела в Мосулі, в Азії.

Під осінь року 1923 др. Назарук переселився до Шікага і зайняв там місце редактора часописи "Січ", що був офіційним органом січової організації в Злучених Державах і в Канаді. Опісля став редактором "Америки", що виходить у Філадельфії, в Пенсильвенії і є органом українських греко-католиків. Др. Назарук знаменитий редактор, який знає, що часопис має виховувати нарід, чого не знають канадійські і американські редактори. В промовах і в часописах наводить він часто гадки зі св. Письма, чого інші письменники чомусь не роблять. Др. Назарук є також знаменитим промовцем, якого зібрані слухають з великою цікавістю, бо він не тільки говорить річево, але й наводить свої власні притчі, які вбиваються в пам'ять, неначе прекрасні образи. Одна його промова, яку він виголосив на зїзді українських греко-католиків в Канаді, у Вінніпегу, що відбувся від 28 лютого до 2. марта 1923 рр., була поміщена в дев'яток числах "Канадійського Українця", в числах від 9—18 року 1923. Виголосив також гарну промову на зїзді прихильників бурси Петра Могили в Саскатуні, в Саскачевані в справі грошевої збірки на сю бурсу, бо він як представник галицького уряду відносився безсторонно до всіх українських партій, тому був на зїзді сеї групи.

Для церковного життя в Канаді виступ обох представників був важний тим, що вони всюди, де появилися, відносилися до церкви поважно. Цінили дуже українського, греко-католицького єпископа Будку, поважали його, а також поважали священників. Вони були тої думки, що український на-

рід в Канаді може розвиватися тільки на основі тої церкви і обряду, які приніс зі собою зі Старого Краю. Всі українські релігійні партії, які підкопують сей лад, розеднюють духово Українців серед високо-культурних Англіїців, а українська молодіж бачить сварливість старших людей, заражається упередженням до всего що українське. Тому не повиннося творити нові релігійні гурти, але треба звернути енергічну увагу на науку у Рідних Школах, на просвіту у Народних Домах та Читальнях, а також розвивати господарські спілки і торговельні організації. Хто сего не творить, а творить релігійні секти серед Українців, той свідомо або несвідомо розбиває Українців.

МИТРОПОЛІТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ 2-гий РАЗ В КАНАДІ, 1921 РОКУ

Літом року 1921 прибув до Канади другий раз митрополит Андрей Шептицький. Се був той час, коли на міжнародній політиці в Парижу, у Франції та в Женеві, в Шфайцарії шли торги про Галичину та Буковину. Торги ці бентежили галицьких і буковинських поселенців в Канаді і вони слідили нильно за тим, що станеться з Галичиною і Буковиною і тому звертали також свою увагу на особу митрополита Шептицького.

Для людей, які уміють оцінити митрополита, було цікаве, що до Канади приїжджає чоловік, який має великий досвід в організації і великий політичний та економічний змісл, незвичайно образований, з дипломатичним хистом і великою товариською огладою. Цікаво було, як він погляне на відносини Українців в Канаді, та їх організаційні змагання і успіхи в економічній і горожанській роботі, від часу коли був в Канаді перший раз, тому 11 років. Як він буде дивитися, не говорячи ані одного злого слова тим, кому воно належить, як він нічого не зганить, лише запитає, а се питає є вже само собою похвалою, або наганою.

Митрополит відвідав Монреаль, Вінніпег, Йорктон, Мондер, Едмонтон і інші важніші місійні осередки, всюда пово-

дився з незвичайним тактом, ні в чім невибагливий, а в розмові звертав увагу на питомі цілі українського народу. Оглянув, що було треба, з ким було треба, поговорив, заохотив, порозумівся в церковних і народних справах і поїхав на зад у Рідний Край.

Критики в комнаті "Українського Голосу", які все маячать, що греко-католицька церква є "українським ворогом" приглядалися виступам митрополита. Вони слідили за кожним його рухом, о скільки було для них можливе і кричали, що Шептицький не старається освободити Галичину від Польщі, а се вони доглянули в тім, що він на проповідях не ганьбив Польщі. З осібна знавець і духовий апостол свистунівщини Василь Кудрик, розмазувався про се в "Українським Голосі" довжезними статтями. Були такі, які говорили, що розумні політики не кричать, але думають і працюють, а ще інші говорили, що лаянне Польщі з проповідниці перед канадйським фармерством і робітництвом не принеслоби українській справі ніякого хісна. Українці греко-католики розуміли і знали добре, що митрополит Шептицький всюди де треба захищає права Українців до свободи і самостійности, розглядається осторожно й орієнтується знаменито в своїй тактиці

Негодували на Шептицького свистунівські і протестантські українські гурти та говорили і розписувалися про него дуже неприхильно. Вони робили се нарочно, щоби підкопувати повагу греко-католицької церкви, щоби витягнути з то го зиски для своєї секти і спонукати греко-католиків приступити до їх організації. Большевицький табор не лишався з криками по заді тих двох гуртів.

З митрополитом звязані були спомини світової війни, на паду московської армії на Карпати, його полон, його поворот з неволі через Відень, його поїздка до Канади в справі українських сиріт, яка могла дати йому нагоду до розмов з представниками держав. Але се великих політиків з Дюфринської улици нічого не обходило. Вони були щасливі, що мали ко го лаяти, щоби страшити дальше українську-греко католицьку групу і стягнути для себе як найбільше дезертирів.

Митрополит, де міг, там збирав жертви для повоєнних сиріт і звідси вислав ті гроші до комітетів сирітських захистів в Галичині, які там удержували, як могли сиротинці.

В Едмонтоні вплинув митрополит на тамошних Українців, що вони постаралися в міському уряді о дозвіл на "Український День". Міський уряд зарядив на один день загальну збірку по улицах на українські сироти. Та збірка принесла 2000 доларів. З нагоди сеї збірки митрополит написав з Вінніпегу 20. жовтня 1921 року сего листа:

До майора і великодушних мешканців міста
Едмонтону, Алта.: —

Довідаюся, що збірка з "Українського Дня" в Едмонтоні для сиріт Східної Галичини, для добра котрих я приїхав до Канади, принесла 2.000 доларів. Се було для мене несподіванкою і я почуваюся до обов'язку подякувати всім добросердним жертводавцям від себе і в імені сиріт.

На першій місці з вдоволенням заявляю, що місто Едмонтон було першим в Канаді, котре уладило у себе подібну збірку.

Я не маю слів, щоби як слід подякувати Вашому містови за так велике і людяне діло. Нехай Всевишній благословить його на віки.

Сироти, для котрих жертва з Едмонтону дає життя, ціле своє життя будуть молитися за своїх добродіїв, котрі, хоч тисячі миль віддалені від них, а такі близькі і дорогі для їх життя.

Я особливо вдячний майорови міста Едмонтону за позволення на "Український День".

Так само щиро дякую Мільтинови Мартинови, Президентови Комітету і Товариствам, котрі разом з ним працювали і досягнули такий несподіваний успіх. Також дякую пані Ондерки і всім мешканцям Едмонтону, що не пожалували своїх лент для найбільшніх.

Най Бог благословить всіх мешканців Едмонтону і їх діти та сироти через ціле життя".

Ваш Андрей Шептицький, митрополит львівський.

Збірка на повоєнні сироти, се була з боку митрополита Шептицького патріотична і батьківська робота. Скріпиши людей на душі по важніших місцевостях, митрополит вернув у Старий Край, до Галичини. Галичина тоді находилася на торзі між державами антанти і Польщею, — і Польща чамусь не хотіла впустити його до Львова, хоч він вертав за папським пашпортом, т. є з такими правами, з якими навіть підчас війни мусять впускати чоловіка воюючі зі собою сторони.

ПОДОРОЖ ЕПИСКОПА БУДКИ ДО РИМУ

В листопаді, року 1922 відіхав до Риму Никита Будка, єпископ канадійських Українців, щоби там зложити звіт з десятилітньої своєї діяльності.

Се є вікова система католицької церкви, та виїзд єпископа на канадійські Українці пояснювали ріжно: Одні казали, що Рим відклякнав з Канади українського єпископа на всегда і тим запечатав канадійський український єпископат, а греко-католицьку церкву віддав цілковито в залежність французьких та англійських католицьких єпископів, щоби тим шляхом знищити Українців національно.

Другі знова держались того погляду, що уряд католицької церкви у Ватикані стоїть понад народи і раси, т. є, що кождому народови дає єпископів і священників його народности і бажає кождому народови широкого національного розвитку, отже не може звивати український єпископат в Канаді, бо се не є в його інтересі, ані в практиці, ані в його традиції; він не був би в таким разі католицький. Поза сим, англійські і французькі католики, які бороняться проти протестантитзму, є того погляду, щоби піддержувати український єпископат у Канаді, бо іначе українські греко-католики згубляться серед протестантських сект і тим шляхом скріплять собою протестантизм. Ті круги розуміють дуже добре, що Українці не можуть бути без свого єпископа. Загальна опінія була та, що єпископ не вернеться. Найшли навіть йому місце у Бразилії.

Такі сплетні пущено людьми на те, щоби доказати, що Рим старається знищити Українців, і що Українці повинні

приставати до біблійників, свистунівців, або до інших протестантських організацій. Сам зрівнували агітатори католицьку церкву з кожною протестантською сектою і підривали довіре до неї.

Владика Українців, греко-католиків Канади, Никита Будка

Є день посвячення угольного каменя під церкву св. Покрова Пречистої Діви Марії на розі Артилерійської вулиці і вулиці Бойда у Вінніпегу. По лівій руці від Єпископа прем'єр провінції Манітоби Іван Брескен. По правій руці жона прем'єра. По середині за Єпископом з прем'єром член церковного комітету Іван Тимкович. За єпископом о. П. Крижонівський, ЧСВВ.

Знімка взята підчас посвячення дня 5-го вересня 1926 року.

Однак єпископ Будка вернув в червні 1923 року до Канади, пробувши в Римі три місяці, а в Галичині п'ять. Скріпнася

в Римі на дусі, а будучи у Папи на переслуханю, не занедбав просити, щоби Папа приспішив іменованне окремих двох єпископів для Злучених Держав, одного для галицьких, а другого для прикарпатських Українців: Константина Богачевського і Василя Такача. В Галичині відвідав свою родину і стареньку матір. У Львові бачився з визначними Українцями, відвідав школи Сестер Василіянок і інші заведення та із всіма сердечно розмовляв.

Поверненне єпископа Будки до Канади і назначенне двох греко-католицьких єпископів до Злучених Держав піднесло на дусі Українців, греко-католиків в Канаді. Се було для них доказом, що Рим дійсно стоїть понад народи і раси і дальше збає про канадійських Українців, щоби мали сильну свою організацію серед інших канадійських народностей. Від сего часу українська греко-католицька організація значно віджила і стала дивитися вперед, з вірою в те, що під покровом Риму, Українці можуть національно розвиватися не гірше як інші католицькі народи: Англійці, Німці, Чехи, Бельгійці, Іспанці, Ірландці, Португальці, Словінці, Французи, Італійці і інші.

Розмови в Європі з визначними людьми скріпили в єпископі думку, що на Українцях в Канаді лежить виконанне великої роботи. Велика Україна найшлася під гнетом московських большевиків, Галичина під Польщею, Буковина під Румунією, а Закарпатська Україна під Чехословаками. Українська думка в Європі терпіла від чужого гнету, над чим заставлявся єпископ дуже щиро. Він старався виховувати щирих працівників-Українців в бурсі Шевченка в Ендонтоні та в Колегії св. Йосифа в Йорктоні; в розмовах зі студентами тих шкіл та з іншими інтелігентними людьми заохочував їх до родної праці та до витревалости в боротьбі з народними шкідниками. Його думка була така, що як колись Галичина була українським Піємонт, так тепер українським Піємонт може бути Канада зі своїм примірним і гарним правительством.

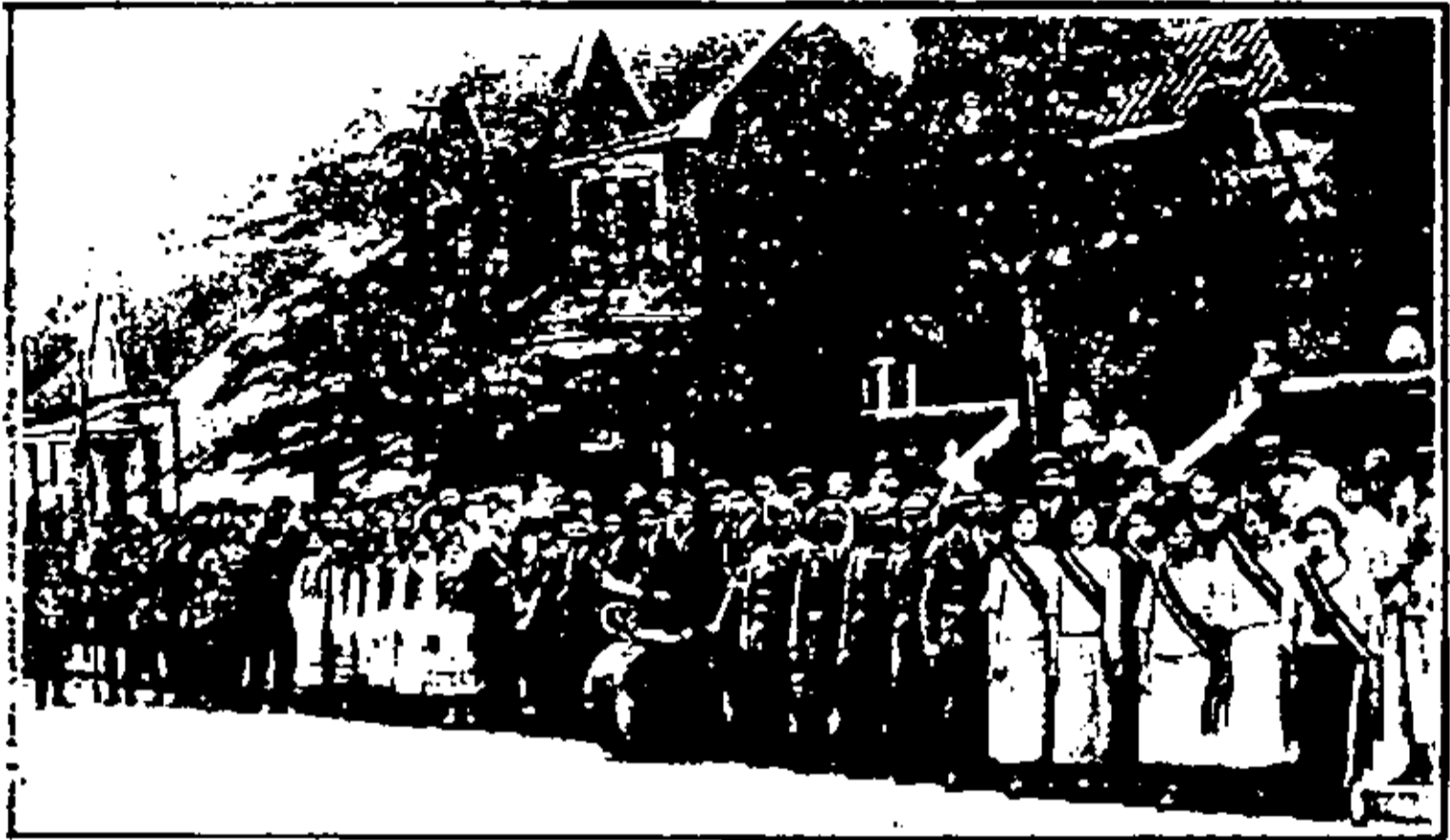
Єпископ піддав гадку, щоби оснувати в Канаді товариство опіки над українськими імігрантами. Власти видали 13 лип

ня 1925 р. чартер для "товариства опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді" на цілу Домінію Канаду:

Се товариство має стати авторитетом в іміграційних справах. Воно розвинуло свою діяльність зручно і енергічно в тім напрямі, щоби Українці могли дістати всякі поради і пояснення про Канаду, про закупна фарм, про методу господарення, про подорож до Канади і з Канади. До сего товариства, якого захитником є сам єпископ можуть українські переселенці зголошувати жалоби на заподіяні їм кривди в до-розі і при роботі. Сего права не має в чартері ніяке таке то-вариство. Заходами того товариства вийшла ціла низька дру-ків, а також канадійський альманах "Нове Поле" 1927 року на 128 сторонах з поясненнями про Канаду. Много труду в пра-цю товариства вложили Стефан Савула, український адвокат у Вінніпегу, Константин Продан та Дмитро Ільчишин. Адрес товариства: Бок 1616, Вінніпег, Манітоба.

В місяці грудню 1924 року, поміг єпископ Товариству "Січ" в Торонті вибрати з Отави домініяльну інкорпорацію ("Чартер") на поширенне січових відділів по цілій Канаді. За протяг трох літ Січова організація поширилася у всіх провін-ціях Канади, в місцевостях, де живуть наші люде. Під тепе-рішну хвилю Централя "Січей" Канади приміщається в льо-калях "Канадійського Українця" у Вінніпегу. (Адреса: Бок 3116, Вінніпег, Манітоба). На початку 1927 року ся організа-ція має вже зорганізованих 500 членів, які творять 21 фі-лій (сотень) сеї організації. Січова організація має устрій централістичний і всі члени тої організації платять місячні акладки до централі. Окрім сего всі філії підчинені посередно через свою Централю в Канаді Головні "Централі Січей" в Шікагу. Начальником "Січей" Канади є п. Володимир Босий (теперішний редактор "Канадійського Українця") і він зані-має в організації становище Головного Обозного. Людина се дуже енергічна і засаднича. Львину часть своєї енергії віддає л. В. Босий на поширенне "Січей" в Канаді. Січова Организа-ція Америки і Канади визнає ідею Гетьмансько-державницьку і поступає тільки після великої книги-інструкції Вячеслава Липинського "Листи до Братів Хліборобів". На тій підставі

“Січи” виховують своїх членів і учать своїм прикладом не-членів — дисципліни, послуху і пошани, як церковного так державного правного авторитету і в тім згляді — се одинока у нас організація, яка ізза своєї великої конструктивности заслугує тут на цінне признание і згадку.

Перша канадійська Січова Сотня в Торонті, Онтаріо

УКРАЇНСЬКІ ЗАПОМОГОВІ ТОВАРИСТВА В КАНАДІ

Першим запомоговим українським товариством в Канаді є Запомогове Брацтво св. о. Николая у Вінніпегу. Воно зорганізоване 1905 року, а головоними організаторами були: о. Матей Гура, Николай Гладкий, Василь Сліпець і ще кількох людей. В році 1926 товариство числило понад дві тисячі членів, а готівки мало в касі около 40.000 долярів. Член платить 50 центів в місяць і з сего фонду дістає тижнево 5 долярів запомоги в часі слабости, а коли помре, то родина помершого дістає 300 долярів посмертного. Товариство є чисто українське, греко-католицьке, яке крім справи запомогової помагає також українській, греко-католицькій церкві, а його опирає безпосередно у справі організаційній часопис “Канадійський Українець”. Товариство має філію у Брендоні, в

Манітобі, а також у передмістях Вінніпегу, у Форд Руджу і Елмвуді. Провадиться взірцево, тому заслугує на поперте Українців в цілій Канаді. Під сю хвилю, коли про се пишеться, дня 28 цвітня 1927 року, товариство подалося о чартер до правительства в Отаві, щоби дало дозвіл на основанне філій в цілій Домінії Канаді і є надія, що дозвіл дістане.

Року 1921 зорганізовано "Взаїмну Поміч" при Народнім Домі у Вінніпегу. Організував його Тарас Ферлей, Зигмонт Бичинський і Мирослав Стечишин. Під кінець 1926 року товариство числило около 600 членів і мало в касі около 2000 долярів готівки. Членська вкладка виносить місячно 50 центів. В часі слабости член дістає 5 долярів тижнево за помози, а також посмертного 300 долярів дістає родина помершого. Товариство попирає "Український Голос". Воно не звязане виразно з жадною церквою, однак члени його переважно належать до ново-православного або свистунівського церковного руху. Товариство має також кілька малих філій поза Вінніпегом.

Року 1922 зорганізоване Робітниче Зап. Тов. при Робітничім Домі у Вінніпегу, а організував се товариство комітет при Робітничім Домі. Член платить місячної вкладки одного доляра і за се дістає 10 долярів тижневої за помози в часі слабости, а в часі смерти родина помершого дістає 500 долярів посмертного. Товариство попирають "Українські Робітничі Вісти". Члени переважно большевики, які є проти церкви, однак приймають до товариства і таких людей, які належать до церкви і безпосередно при всяких товариських сходинах впливають на них, щоби і вони не належали до церкви.

На початку 1927 року товариство мало около 4000 членів і 2.500 долярів готівки в касі.

Весною року 1923 зорганізовано Запомогове Товариство св. Михаїла при буковинській церкві св. Михаїла при улиці Дізраеля у Вінніпегу. Організував його священик Пантелеймон Божик, парох тої громади при помочи Івана Бриндзія і кількох інших людей. Членська вкладка виносить 50 центів в місяць, з чого член получає 5 долярів тижнево в часі слабости, а 300 долярів члени родини дістають посмертного по чле

нови. Товариство зв'язане з церквою безпосередно. На початку року 1927 мало 80 членів і 1600 доларів готівки в касі.

Крім згаданих товариств у Вінніпегу, є багато інших за-помогових товариств в різних містах Канади. Одні товариства є тісно злучені з церквою, інші безпосередно, а ще інші навіть ворожо настроєні проти церкви. Але найлучше роблять ті товариства, які є злучені з церквою. Такі товариства попирають загально всі Українці в данім місті, ті що належать до товариства і ті що не належать. Практика показала, що такі товариства найлучше розвиваються і багатіють. Навіть Українська Збіжсєва Спілка у Вінніпегу, котру зорганізував Тарас Ферлей в 1916 році, а котра знаходиться в безпосереднім отриманні "Українського Голосу", який все атакує українську, греко-католицьку та російську православну церкву стоялаби лучше, колиби її члени були в лучших відносинах до згаданих церков. Хто хоче розвинути фінансову силу народа, той не може ображати релігійного почування громадян. Були слухи, що між організаторами елевейторської спілки, говорено, що їх елевейтори будуть церквами. Таке саме також зі склепами. Коли клерки глузують собі з релігійних почувань своїх покупців, такий склеп не може числити на успіх.

Запомогові товариства мають велику вартість в життю канадійських Українців, бо вони фінансово скріпляють їх. Є се великий поступ між Українцями в Канаді, який треба витати отвертими раменами, хочби котрої се партії організація не була, бо нарід, коли стоїть фінансово низько, не може бути сильним народом. Біда тільки та, що Українці і під фінансовими справами не лучаться в одно тіло. Хороблива натура поодинокости переважає їх лучність.

Запомогові товариства, сі, які уже є то тут то там поорганізовані, все наражені на упадок. Доки нема стихійної слабости, доти вони животіють, однак колиби така слабість була, як приміром в 1918 році інфлюенца, тоді по товариствах. Кілька або кільканайцять смертей між членами вичерпають гроші, а оставшим членам не лишиться нічого і їх родина остане без посмертного по членові, а що член цілі літа пла-

тять членську вкладку — пропало безповоротно. Тому конечно треба лучити товариства в одно тіло в цілій Домінії Канаді, бо загальні слабости або смерти не можуть бути нараз в цілій Канаді і се забезпечить кожного члена, бо все в касі будуть гроші. Всі товариства повинен лучити оден головний заряд і одна головна каса, як се практикують досвідчені англійські заповомові товариства. А головна каса і головний заряд повинен бути у Вінніпегу тому, що тут зосередоточена духовна сила всіх канадійських Українців.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕС

Дня 17, 18 і 19 грудня 1923 року у Вінніпегу в “Квінс театрі” на Селкірковій улиці відбувся Український Конгрес. Був він скликаний урядниками “Українського Голосу” ніби в цілі просвітній, економічній і фармерській, однак, в дійсности, як показалося пізнійше скликаний він був для того, щоби заімпланувати перед англійським політичним світом, що за урядниками “Українського Голосу” і за сим часописом стоїть цілий український наряд в Канаді — в супереч українським греко-католикам.

Між іншими рефератами та резолюціями поставлено ухвалу, домагатися у правительства, щоби воно в Західній Канаді: в Йорктоні, в Вегревілю та Едмонтоні отворило еміграційні бюра для Українців, котрі би їх розміщували по державних землях, або приміщували в інших заняттях. Сим хотілося вишукати державну посаду для кількох урядників “Українського Голосу”, або для тих, що стояли близько сего часопису.

Тимчасом англійські політики знали вже від давна психологію представників сего часопису, що вони позують на великих людей, ідучи проти єпископа Будки і мимо всяких заходів, тих еміграційних бюр не отворено і посади з передовиків ніхто не дістав. Може був би дехто з них дістав посаду, на колиби конгрес був скликаний іншим разом, а не тепер, коли до Вінніпегу прибув славний Український Національний Хор Александра Кошиця. Ізза хору українська публіка прибула з

поза Вінніпегу, а провідники конгресу дипломатично хотіли тільки використати ту хвилю. Се розуміли англійські політики і через се не прихилилися до резолюції конгресу.

На конгресі відчитано ряд рефератів з українського фермерського, просвітнього та організаційного життя. Висказано також погляд за солідарністю, соціальною думкою і моральним духовним вихованням канадійських Українців і зроблено натиск, що се можна получить тільки за помочю церкви! За сими справами найбільше побивалися фермери, а найвиразнійше про се говорив фермер, Ілія Вільчинський з Канори, з Саскачевану і фермер Гринько Бугера, з Дуфросту, в Манітобі. Виховання мало полягати в побожності, ощадності, невибагливості і послуші до старших та до порядку. Але з котрої церкви сі річи мали виходити, про се ніхто не говорив, як також ніхто не давав реального ґрунту, на котрім можнаби розвивати українську солідарність.

Коли о. Божик запитав президії, чому конгрес не вкаже виразний шлях, котра є та церква, що має моральні засади, щоби її наряд довіряв, а котру поборував, як свого шкідника, то Тарас Ферлей вискочив з поза куліс сцени і сказав:

“Не вільно присупати до церковного питання, бо український наряд в Канаді належить до різних вір”.

Справді на конгресі були сторонники вісьмох церков: Греко-католицької, православної, свистунівської, української пресвітеріанської, української методистської, української суботничої і української байбельницької і в дійсности серед такого “помішання язиків” годі було підіймати питання якоїсь одної церкви. Присутні стали шептати між собою, чому інтелігенція дала почин до творення сих сект — і тепер толерує їх і сим вбиває міцного клина в український наряд? Під інтелігенцією розумілося редакторів і дописувачів “Українського Голосу” і “Канадійського Фермера”, бо се учителі народні, що кидають гасла народного світогляду, його думки і його потреб. На них спадала вина за те, що тоді, коли творилися сі секти ті часописи мовчали або явно попірали сектанські рухи. Винили за се розумілось, також тих інтелігентів, котрі носили марку провідників, пхалися до проводу, але проводу

народови не давали ніякого і не боронили нарід перед його розбиттем на секти, а ще більше своїм нетактом збочували нарід ще й раділи з того, коли сектанство розчленювало Українців.

На конгресі виринуло питання мимоходом, хто є народний авторитет? Тарас Ферлей, Василь Свистун, Зигмонт Бичинський, Василь Кудрик, чи хто інший, чи всі разом? Де є народний центр? Хто його провідник? Кого слухати? Показалося, що так, як не може бути родина без голови, так само не може бути і нарід без провідника, і як що так далше буде, що не буде в Українців одного господаря-провідника, авторитету, а всі інтелігенти і півінтелігенти будуть “господарами” “провідниками” і “авторитетами”, то ще й за тисячу років Українці не будуть мати своєї держави, ані поваги, ані сили серед інших держав і нарідв. Без одного голови чи господаря, всі українські бажання, всі пляни — се пустий рев і пустий шум! Послідовно таке розумілося не лише на полі політично-державнім, але і церковнім тут в Канаді і там у Старім Краю, бо були вісти, що і там Українці розбиваються на різні політичні партії і релігійні секти, та не признають над собою жадного одного авторитету і проводу; таке розумілося також до тично науки і промислу. Для кожного, що здорово думав показався брак одновластя, одного провідника, одного господаря.

Делегати, як приїхали голіруч на конгрес, так голіруч і вернули до дому. Богато говорилося, а нічого не сказалося. Їм тільки сказано: “образуйтеся, не сваріться,єднайтеся, та стійте за своїм і при своїм”; але як єднатися, як образуватися, при кїм і за котрим своїм стояти, до сего далеко не доходило.

Цілий час Тарас Ферлей чогось сумовитий ходив, Василь Свистун урадуваний як завше, хоч не було чим радуватися, а Зигмонт Бичинський і Гаврило Тимчук, українські презвітеріанські провідники вдоволені з висліду своєї роботи, що сектанти проломили двері до української хати, де господарі не знають, що з собою почати.

Українські католики, знаючи свою перевагу, віднеслися до конгресу цілком байдужно. Вони були певні, що сектанти

можуть кричати, але їх не подужають, та що не створять одного напрямку ніколи.

На конгресі вияснилося також, що український греко-католицький єпископ Никита Будка добре робить, що не подається за радикалами та не спускає з католицьких засад в користь тих інтелігентів, які хочуть церквою управляти, бо сим їх видалює з церкви і церков стає чистою. Інаше вони находилися б в нутрі організації, шкодили би; тепер менше шкодять, бо стоять на боці від церкви.

РЕЛІГІЙНА ДЕБАТА

Голосна самохваляба свистунівців довела до того, що Зигмунт Бачинський, редактор українського пресвітеріанського часопису "Канадійського Ранка" дав притоку до уладження прилюдної дебати. На разі він думав викликати на дебату провідників свистунівського руху з проводирами пресвітеріанської секти, вицофав однак свій замір і спрямував в той бік, що свистунівці покликали до дебати греко-католиків.

Дебата відбулася у Вінніпегу в "Квінс театрі" при улиці Селкірка, в неділю 23 марта 1924 року. Народу було около чотирьох сотки. Афірмативну сторону, т. є сторону свистунівської секти заступав Василь Свистун, ініціатор сеї секти, яка носить сю назву по його імені та прихильник сего руху Николай Бачинський, під сю хвилю посол до провінціального парламенту з фармерської партії, а негативну сторону, т. є греко-католицьку, заступав Др. Емануїль Мігайчук, місцевий дентист і студент права Семен Озеро.

Свистун доказував, що церков, яку він заступав покликана до життя самим українським народом в Канаді, причім подав за примір Велику Україну, де український народ зірвав формально всяку єдність з російською церквою, яка робила російську службу на користь московським централістам. Але при тім Свистун виразився, що отсю церков витворено в Канаді для того, щоби підтяти крила греко-католицькій церкві і єпископи Будці і сим самим збив попередню підставу, а слухачі зрозуміли з того, що секта покликана до життя, не для гуманних цілей, тільки для кирині і колотнечі.

Бачинський зі свого боку твердив, що секта свистунівців є чисто українська інституція, як жадна інша, та що українському народови такої церкви конче потрібно, бо лише така церква витворить в українському народі національний патріотизм, який зможе здобути українську незалежну державу, і при сім торкено також російську церкву, що ставиться ворожо до українського змагання.

Др. Мігайчук представив весь той роздор, який ся секта внесла по цілій Канаді між Українців, кажучи: "Свистунівська церква не потрібна для Українців, бо вона не моральна. Ся церква примушує людей змінювати свою віру не ради душевного переконання, а задля політики і сім деморалізує людей. Коли чоловік змінює свою віру задля спасення, тоді він поступає морально, однак коли хто прийде до мене і скаже мені: ти змінюй свою віру задля політики, то я називаю се деморалізацією. Ніхто не має права відібрати від мене ту релігію, що я її маю, бо то моя особиста власність, моє душевне переконання.

Робота при сій церкві не змагає до доброго бо коли хто засновує церкву без внутрішнього переконання, то люде, що перейшли на ню будуть розчаровані.

Християнська релігія має за ціль спасення душі, а ся має за ціль політики, а закривається Христом. Коли сам ініціатор сеї секти заявив, що сю секту покликано до життя для того, що би підтяти крила греко-католицькій церкві та єпископови Будці, то я — сказав він, — не маю багато до бесіди".

Озеро доказав, що отся секта не може хвалитися як одинока і чисто українська, бо всі її обряди взяті з грецької церкви, як також і богослуження; воно хоч переведене на українську мову, все таки не є чисте. Ся секта уживає дальше грецькі слова, як: "іконостас", "тетрапод", "Алилуя", "Кириелейсон" і т. д. А богослуження, як молітвен, водосвятіє, вінчання, хрещення, акафисти та інші є ті самі, що в російській або греко-католицькій церкві. Коли Служба Божа в останніх двох церквах практикується старословянська, то вона є також наша українська, бо прийнята св. Володимиром і Ольгою. Коли зважити, що в різних католицьких народів, в Англійців, Німців,

Іспанців, Португальців, Чехів і ніших Служба Божа відбувається на чисто латинській мові, якої вони не розуміють і се для них не є шкідливим, то старославянське богослуження в останніх двох церквах: греко-католицькій і православної, котре є зрозумілим для Українців в порівнянні до тамтих народів, нема підстави її відкидати. Довгі віки освятили старославянське богослуження, тож гріхом є доплати сю неоцінену срятість, старину, традицію. А дотично українського патріотизму, чи свистунівська секта малаби дійсно бути найбільше патріотичною? Тепер Озеро перечислив всі ті українські подвиги в Галичині, які тамошнє населення, світська інтелігенція та духовенство доконали підчас світової війни і по ній, з того ясно видно, що Галичина, хоча є чисто католицька країна, була і є Піємонт українським. Яких ще подвигів? В Злучених Державах і в Канаді є всюди греко-католицькі Рідні Школи, які ведуться в чисто українським дусі, та вищі заведення. Покликався на національну позичку, яку збирав Др. Осип Назарук між українцями греко-католиками, на пресу, що вона патріотично українська, та на ті протести вислані до різних конференцій в справі визнання самостійної України.

По сім ще раз виступали дебатанти зі своїми додатковими бесідами, та вони не дали вже нічого важного.

Предсідником дебати був Василь Арсенич, місцевий адвокат, а писарями: Володимир Купченко і Осип Боянівський, всі три прихильники свистунівського руху.

Догматичний і канонічний бік свистунівської секти дебатанти не обговорювали, бо не були до сего компетентні.

Після сего в українській місцевій пресі, в "Українським Голосі" та "Канадйським Українці" велась полеміка, хто виграв дебату, але погляд слухачів підчас дебати признав виразно побіду аргументам Др. Мігайчука і Озера. Арсенич не назначував комісії, щоби винесла вирок дебати, як звичайно буває, а се тому, що бачив в тім не користь для свистунівського руху.

Від того часу свідомійші українські громадяни розуміли, що автокефальна церква на Великій Україні мала за собою бодай ту добру сторону, що змагала до державної самостій-

ности, а отся в Канаді, свистунівська, що на тамту покликається, витворилася для примх амбітних осібняків, що хотіли бавитися церквою як дівчак ножицями, що крає ними все, що йому попаде під руки.

ПРОМОВА ДОКТОРА ГОНТЕРА

Англійські сектанти мали в перетягуванні Українців на протестантизм, головню політичну ціль на оці. Вони розуміли, що греко-католицька і православна церков гуртують людей в окрему націю і плекають при тім осібну не англійську культуру. Дятого працювали вони над перетягуванням Українців на протестантизм з великою енергією. Видно се з бесіди Др. Александра Гонтера, яку він виголосив в Монреалі перед Жіночим Місіонерським товариством презвитеріанської церкви в Канаді. Бесіда виголошена дня 20 травня 1924 року. За "Українським Голосім", з дня 4. червня, 1924 року, вона звучить:

"Ворожі всім ідеалам канадійської єдності і обіцяючі стати в будучности грізною небезпекою є сильні національні тенденції, які удержуються і з розмислом розвиваються між сотками тисяч Українців, поселених тепер в Західній Канаді. Українців опутала думка, що Англо-Саксонці бажають їх "пілкнути".

В теперішню пору провадиться огірчена боротьба між греко-католицькою і українсько-православною (свистунівською) церквою, які обі згідно показують пальцем на українських презвитеріан. Таким вони кажуть: "Як ідеш за Англійцями, то ти не є вірний своєму народсви".

Суботники і Роселісти (байбелники) використовують існуючу між Українцями замішанину і роблять величезні успіхи. Вони є сильно узброєні в обильну літературу в українській мові, те чого дуже бракує "православним" протестантським церквам.

В Канаді є що найменше 300 тисяч Українців і вони дальше скоро прибувають. Се не є легка річ опанувати ситуацію, бо їх великий страх є, що Англо-Саксонці хочуть знищити їх як нарід.

Одинокий спосіб досягнути Українців без викликання їх недовіря та ворожнечі, є через шпиталі. В Тюлоні, в Манітобі, де я є суперінтендентом шпиталю я передержував звиш 3.000 пацієнтів, а число людей, дійшло до десятки тисяч”.

“Український Голос” перебрав сю статтю з англійського дневника “Фрі Прес”, який одержав Гантерів зміст промови через агенцію “Кенедієн Прес” 29 травня, 1924 року.

Др. Александер Гонтер є пастором презвитеріанської місії, яка працює в намірі перетягування Українців до презвитеріанської віри. Як доктор хірург, завідує шпиталем в околиці Тюлону, в Манітобі, котрий побудувало презвитеріанське жіноче товариство. Околиця Тюлон заселена Українцями, які тут живуть на фармах звиш 20 років. Др. Гонтер чоловік енергійний і меткий, він постійно приглядається Українцям, знає їх спосіб життя і психологію. Він добре говорить і пише по українськи. В 1922 році Гонтер переложив часть Шевченкового Кобзаря на англійську мову і тим заявив себе прихильником до Українців.

Таких промов мало бути більше. Тими промовами запалювалося безсторонних Англіїців до складання жертв на місійні цілі між Українцями, щоби їх переводити на протестантську віру, які тримаючись своєї віри: греко-католицької і православної, в їх очах все були нельояльними. Англіїці складали на ці цілі жертви, а з них жили протестантські проповідники і переводили в життя свої пляни.

З англійської преси промову Гонтера опрокинув лише “Да Норт-вест Ревю”, орган англійських католиків, що виходить у Вінніпегу, з дня 7. травня 1924 року, під заголовком “Безвстидні польовники”. Назва “гонтер”, значить в англійській мові “мисливий” — “польовник”. Опрокинення звучить:

“Безперечно, що більша часть канадійських Українців, приїзджаючи до Канади думали, що їх тут приймуть дуже радо. Вони в Старім Краю були греко-католиками і про протестантську церков мало чули, тому булоби лучше, як би їх в сій новій вітчизні лишилося в спокою і не ігнорувалося їх зіру, до якої вони належали сотки літ. Але їх не лишають в спокою. Від хвилі, коли вони станули на канадійській землі,

їм смертельно докучають здемаскованими і непривітними обслугами протестантські сектанти, які кажуть, що перша поміч імігрантові, се сильна доза протестантизму. Їм не в голові, що ці бідні люде не знають, що то їм дається пілкнути, і через не знання англійської мови, вони не є в силі про се довідатися. Але се не робить різниці євангельським проповідникам, які далекі від того, щоби пожалувати когось. Вони не мають співчуття навіть в шпитальних операціях. Цілий інтерес є проваджений цілковито в грубий спосіб, бо при помочи шпиталів робиться відступників від батьківської віри сих ну ждарів імігрантів.

Др. Гонтер суперінтендент шпиталю в Тюліні перед Жіночим Товариством Презвитеріянських Місіонарок в Монреалі, на підставі англійських газет твердить, що Українці перепяті думкою, що Англьо-Саксонці хотять їх пілкнути. Яке в сім диво? Як же вони інакше можуть думати, коли їх мучать такі Англьо-Саксонці як др. Гонтер і його прибічники кочують до якого шпиталю? Навіть найкрасше любов мусить бути пограна в шпитали, за помочю котрого вони моглиби доходити до своєї ціли. Приходячим до їх порога в часі слабости предкладається їм оферту протестантизму. Ми будемо тебе лічити зі слабости, але від нині ти і твоя родина мають бути наші. Др. Гонтер наївно признався, що одинокий спосіб перетягування Українців до протестантизму є: не роздражнювання їх отверто протестантизмом, тільки мирний спосіб шпитального лікування.

Українці мають свого єпископа, що мешкає у Вінніпегу, а також своїх священників, котрі говорять їх мовою і розуміють їх потреби. Вони мають свою давну релігію, котра була гже перед тим, нім був Лютер, котрого наслідником є нині др. Гонтер. Забрати від Українців їх батьківську віру і замінити її протестантизмом, який є поділений на безчисленні секти, значить зробити їх дуже бідними і розбитими, які не зможуть удержатися як окремих нарід. Др. Гонтер тим способом розоружує Українців і годує їх фальшивими науками, що веде їх до комунізму.

Українці не просять жадної помочи у протестантського

товариства. Такі прислуги для Українців є так шкідливі, як і для кожного іншого народу. Справді тепер найвисша пора для іміграційного уряду вглянути в сю злобну пропаганду. Було би краще для Канади, якби ці місіонарі посвятили свій час для домашніх клопотів замість пропагувати і впахати свою неупорядковану віру нашим новим Канадійцям. Пильнуйте себе і лишіть греко-католиків в спокою і не чіпайте їх до кожучого шпитального воза, при помочі котрого хочете приподобатися Українцям, тільки в тій цілі, щоби їх зробити протестантами і розбити сей нарід на дрібні части. Повинен се бути "последний сезон", щоби оборонити в нім безборонних Українців перед атаками безстыдних Німродів, що полюють на Українців як похоронне бюро. Ми не кажемо, що кожда протестантська секта є відвічальна за сей погін на Українців. Ми се відносимо радше до тих одиниць, котрі шукають нову добич для шпиталів, а залишають основний ідеал любви і безкористної обслуги для бідного".

Стаття ся не зупинила відомої протестантської пропаганди між Українцями. Вона наглядно показує, що англійські католики не конче добре дивляться на англійську протестантську роботу серед Українців і як можуть так боронять їх перед розбиттем на протестантські секти, при котрих Українці упалиби як нарід.

ЧИТАЛЬНІ, НАРОДНІ ДОМИ, РІДНІ ШКОЛИ

На фармах, де українські фармері розкинені широко, а часто навіть помішані з Англійцями або іншими народами, а так само по містах і місточках, Читальня або Народний Дім є місцем сходін для Українців. Потреба сих домів була кождому зрозуміла і священник не раз належав до гурту сих людей, що будували ці Доми і піддержував роботу при них.

Греко-католицька церков годилася на будову сих Домів, але бажала співпраці з церквою, щоби тим робом на еміграції, серед чужих людей надати одноцільний просвітний напрям товариствам у тих Домах. "Канадійський Фармер" "У-

країнський Голос" та "Канадійський Ранок" розголошували думку, щоби ті Доми стояли осторонь від церкви.

Першу Читальню заложено у Вінніпегу в році 1903 при улиці Юкліда, число 109 ім. Тараса Шевченка, а організував її Кароль Генік, москвофіл, старокурсник, але вона скоро упала. Потім 1913 року куплено дім при улиці Манітоби і Поверса для сходни під назвою "Народний Дім". Організував се товариство Тарас Ферлей, Василь Гловацький і Сліпченко. Се товариство було радикальних-поглядів, в нім дозрівав соціалізм без пана і хлопа, що не признавав Бога, ані церкви, але ошоломлював себе соціялістичними помислами. Та за якийсь час сей Народний Дім продано за довги жидам на синагогу. Року 1916 той сам гурт людей купив за 20.000 долярів дім при улиці Боровса і Мекгрегора в купця Василя Хлопана і названо його "Народним Домом". Отворенне відбулося того самого року, 24 вересня. Сей Дім існує й до нині у Вінніпегу і гуртує коло себе тих членів, які клоняться до новоправославної церкви. Вітди пішла постанова будови ново-православно го селеру у Вінніпегу, якого розголошують, що се православна "катедра".

Де є добрий провід, там Читальня або Народний Дім сповняє свою роботу. Українці стрінуть тут свою мову, свою часопис, свою книжку, свою музику, свій танець, свій концерт і театр без лайки і образи. Коли товариство не має доброго проводу Народний Дім, Читальня чи Дім Просвіти стають місцем для різних бакцилів.

"Канадійський Фармер", "Український Голос" і "Канадійський Ранок", які були проти співпраці Народних Домів, Читалень та Інститутів з церквою, побачили, що многі товариства стали нездоровим місцем, почали писати нагани в роках 1918 до 1922, потім перестали, щоби не утратити передплатників.

Деякі читальні та Народні Доми, які не були у звязи з церквою з часом заняли вороже становище проти церкви і, як не явно, то тайно підготовляли ґрунт під якусь секту, або ви творювали байдужність до церкви і віри. Декуди найшов там відгук галас "Українського Голосу" проти української

греко-католицької церкви, а донеде опинилися в салі товариства байбелники, суботники та баптисти, а провідники тих сект приманювали своїми промовама нових вірних. Члени сих Домів не дивилися, що сектантські промови витворюють' неспокій, але звертали увагу на те, що секта заплатить дещо за вживанне будинку і буде "дохід", без різниці, чи будинок будовано без участі церкви, чи при помочи церкви. Як один з многих примірів може^о послужити товариство просвіта у Форт Біліямі, в Онтаріо, яка знаходиться під числом 735 при улиці Мекінтоша, в дільниці Колдок. На се Товариство, коли будовано його дім в 1916 році, взято 700 долярів з фонду української, греко-католицької церкви, та опісля вихіснувано будинок проти сеї церкви.

Дня 20 січня 1924 року, Василь Мазуркевич мав відчит в Просвіті про Галичину. Він виступав як прихильник ново-православної церкви і приїздив сюди з Вінніпегу в справі збірки грошей на бурсу Петра Могили в Саскатуні. Чоловік молодий, що по війні приїхав з Європи до Канади, чомусь сподобалося йому те, щоби розбивати Українців новою вірою і в промові накинувся на українську, греко-католицьку церкву. Деякі просвітяни, що такими думками вже були навіяні, кричали: "Ганьба греко-католицькій церкві, ганьба Римови, ганьба єпископови, ганьба духовенству греко-католицькому", гримали ногами і свистали! Такі вигуки відбувалися і по других Народних Домах та Читальнях.

Устав сих товариств звичайно такий, що до них може належати кождий Українець або Українка, без огляду на їх релігійне переконанне. Се гарна основа, але тут в чужині серед бурливих филь різної підпольної агітації, Народний Дім чи Читальня стає амвоном усяких сектантів. Таким робом Народний Дім чи Читальня не є місцем української єдності, але місцем розєднування й розбивання українського життя в чужині, бо не стримує партійність українську, але підсичує на клін до партійности, де партачі находять для своєї партії місце її пошанівок. Члени думають, що якась чужа секта надається більше до піднесєння української культури, як церкву, котра виховала український нарід в Галичині.

Коли в Росії в 1917 році появився большевизм, перейнявся ним також часть членів декуда при Народних Домах і Читальнях, які не тільки що старалися вговорити в решту членів большевизм, але й підтягнути будинок під большевицьку централю у Вінніпегу, щоби він ніколи не виходив з большевицьких рук. Таке сталося з товариством Просвіти у Форт Віліямі, в Онтаріо, року 1923 і в Бінфейті, в Саскачевані, року 1924 і в інших місцях. Повстали судові процеси за майно Просвіти у Форт Віліямі і Бінфейті в тих самих роках 1923 і 1924. Большевики в обох місцях справу програли, але члени понесли тисячі доларів судових коштів.

Народних Домів і Читалень буде в Канаді більше як дві сотки, але щоби описати їх розвій та їх роботу для українського народу на еміграції, треба написати окрему книжку.

Кожний Народний Дім чи Читальня мають свій напямок від часописів: "Канадійського Українця", "Українського Голосу" й "Українських Робітничих Вістей". В однім місті є часом два три Народні Доми, що ділять Українців на окремі групи. Так воно є в Монреалі, Торонті, Форт Віліямі, Вест Форт Віліямі, Порт Артурі, Вінніпегу, Саскатуні Ріджайні, Едмонтоні й так воно є декуди також і на фармах. Будинки знаходяться недалеко коло себе і члени товриств переносяться то сюди, то туди, бо їх перетягають від товариства до товариства всякими хитрощами, або переходять самі для якоїсь примхи. В товаристві не можна завести порядку і дисципліни бо члени за леда дурницю утікають до гурту другої партії.

Як поділені на партії Читальні й Народні Домі, так само поділені на партії й Рідні Школи, що творяться при них. Вони також воюють зі собою, бо стоять під впливами часописів з Вінніпегу. Дітвора переймає сварливість від родичів і партійну ненависть та виростає в ненависти до своїх власних людей. Українську незгідливість серед переселенців в Канаді розогнюють часописи. На зїзді Українців, греко-католиків у Вінніпегу в марті 1923 виголосив фармер з Вішарду, в Саскачевані, Дмитроп Гуменюк промову про роботу українських часописів в Канаді. Подаємо тут часть сеї промови поміщеної в ч. 17. р. 1923 "Канадійського Українця".

...Найбільшим нашим нещастем є неграмотність, але не найбільшим. Бо часом і неграмотні можуть бути приміром і для вчених. Наші люде добрі та релігійні, хоч часто неграмотні. Та причина і вина незгоди у нас паперова. У нас почта привозить що тижня два міхи паперу. Якого паперу? Сі папері і тящі і страшніщі для нашого народа від каміння і зєліза, бо в них отруя, а не наука для народу, замість до організації та до єдності взивають до роздору, замість до жертвенности своєї справи державної і народної — взивають до того, аби ні цента не дати на державні і культурні ціли українського народу. А світ не стоїть! І кожда така почта це шуфля землі на могилу українського народу. Сі папери, дарунки наших лукавих ворогів, повні всякого плюгавства...

СВИСТУНІВСЬКИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР В ЙОРКТОНІ І ЗВОРОТ ДО ПРОТЕСТАНТИЗМУ

Дня 16 липня 1924 року проводирі свистунівської церкви скликали до Йорктону, в Саскачевані, свій собор, щоби на ньому вирішити справу єпископа, бо доси обслуговував їх митрополит Германос Шегедій, Сирієць. З них насмівалися, що мають Сирійця і сирійську церков, але загальна опінія була така, що Германос їх обслуговував добре. До церковної управи цілком не мішався і через се міг бути у них постійно єпископом, а в разі потреби годився також висвятити їм єпископа української народности, котрий номінально мавби йому бути, як митрополитови підчинений.

Дня 13 лютого 1924 року, приїхав з Поділя до Злучених Держав Іван Хведорович в роли українського архієпископа на заклик тамошних українських проводирів такої самої церкви, як отся в Канаді, і осів в Трентоні в ньюйорськїм стейті. Є се чоловік кремезної будови, русявий, середного віку і досить меткий. Розказували ті, котрі знали його блище, що він все був хаотичних поглядів, т. є таких поглядів, що не любив нікому підчинятися і все думав про те, щоби бути великим чоловіком. Він походить з села Матинець, на Волині і перед тим, нім виступив як єпископ був священником. Влада православної церкви за якісь причини видалила його з церкви і ві

добрала йому право сповняти священні треби. Так виразив ся про него собор російських єпископів, в Карлівцях, в Сербії, в жовтню 1924 року, котрий становив уряд російської православної церкви, котрого члени скрилися тут перед большевицьким урядом.

Історія така: — Зараз по упадку царського правління в Росії знесено Святійший Синод, який доси заряджував російською церквою, а осеню 5 жовтня 1917 року основа но патріархат на місце Синоду, а патріархом вибрано Тихона, який до 1907 року був архієпископом в Злучених Державках, що доглядав також Канаду, з осідком в Москві. Українська світська і духовна інтелігенція дня 22 грудня 1917 року відбула церковний собор в Києві, який через домашню війну перервано і докінчено аж 7 січня 1918 року і на тім соборі проголошено автономну, українську церкву під московським патріархом Тихоном. Автономна церкву мала заряджуватися сама собою без вмішування церкви московської, патріарх мав тільки титулярне значіння для приличності. Собор перепроваджував митрополит Платон, котрий був на нім предсідником. Проводирі, автокефальної церкви склалися переважно з російських духовних та поросійщених Українців, не робили нічого українського, а свою "автономність" основували тільки на назві. Се не було по-нутру українським політикам і вони в 1921 році скликали до Києва другий церковний собор і на нім проголосили українську автокефальну церкву, яка не мала мати ніякої звязи з московським патріархом Тихоном. Вона мала бути чисто незалежна від яких небудь розказів і впливів російської церкви і мала провадитися на зразок давньої церковної незалежності, що існувала на Україні до гетьмана Івана Самойловича (1674—1692/).

На сім соборі був митрополит Михаїл, відпоручник патріарха Тихона з Москви і йому було предложено собором висвятити на українського митрополита Василя Липківського, суспендованого протоєрея. Але сей не хотів вволити волю собора, а радив, щоби собор вибрав когось іншого з українських священників, тоді він того висвятить. Собор стояв уперто при своїм бажанню і коли за третім разом Михаїл відмо-

рився святити Липківського, тоді священники на спілку з мирянами самі висвятили Липківського і проголосили його митрополитом всеї України.

Після сего Липківський до 1924 року висвятив 28 єпископів на Великій Україні і багато священників, бувших підфіцирів та народних учителів. Іван Хфедорович був одним з тих 28 єпископів. Його покликано з Трентону на йорктонський собор і проголошено єпископом свистунівської організації в Канаді.

Служба Божа за справи собору відбулася в тамошній англіканській церкві, а соборні засідання, що тревали через два дні відбувалися в сали українського товариства.

Делегатів було 10, а з цікавими було около 300 осіб. Референти виголосили різні реферати, відповідні до духа собору. Духовники сеї секти були різних свячень.

Дмитро Кірстюк і Іван Кусий свячені були російським архієпископом Александром, котрі втікли від нього. Перед тим були свячені, Кірстюк, Іваном Бодругом, прєзвитеріянським проповідником, а Кусий польським духовним Павлом Маркевичом. Корнило Кірстюк свячений був митрополитом Володимиром Рептою в Чернівцях. Петро Самець і Василь Новосад свячені були єпископом Стефаном Дзюбаєм, а Семен Савчук і Василь Кудрик свячені митрополитом Германосом, які перед свяченням на священників не належали до жадної церкви. Було ще кілька духовних різних свячень. Разом було 10 духовних. Собор не вибрав Івана Хфедоровича своїх єпископом, бо другого єпископа не було до вибору, його на соборі тільки проголошено єпископом. Він уже перед собором був признаний єпископом в сій секті, видно з того, що духовник Василь Новосад поминав його імя під час богослужєння в церкві на Арбаці, на Вайті та на Толстой, в Манітобі, поминали його імя на богослужєнню також інші духовні сеї секти. На соборі його проголошено тільки для форми, щоби присутні думали, що то вони його вибрали своїм єпископом, бо мовляв се церква демократична і народ рішає про всяку справу. Делегати і гості на церковних справах мало розумілися, бо се були звичайні фармері і міські робітники, отже

ніхто з них не здавав собі справи, який се єпископ, легальний, чи ні, і яка се має бути церква: ново-православна, чи ново-протестантська. Сказали їм провідники собору, що се єпископ, делегати і гості потакнули головами і церемонія скінчилася.

Хфедорович був рад, дуже що його не лише в Злучених Державах але і в Канаді прийнято з отвертими раменами, тим більше, що він знав, що ані православна церква, ані католицька не признає його за легального єпископа. І проводирі собора так само були вдоволені Хфедоровичом, бо прийнявши систему свячення єпископа духівниками і мирянами їм широко отворилися двері. Можуть робити єпископами кого тільки захотять і тим самим стануть раз не все церковною владою. Такої церкви вони давно хотіли, таку зробили, тільки треба, щоби нарід був за ними і тримався сеї церкви.

В Злучених Державах, а також на йорктонському соборі Хфедорович не застеріг собі ніякого авторитету в церкві. Як лише приїхав до Злучених Держав, він заявив кореспондентові "Свободи", як се оголошено в "Свободі" з дня 19 лютого, 1924 року, що церква управляється з долини т. є народом через колективи рад, та що церква не кладе натиску на догматичну сторону релігії. Подібне він виголосив також і на йорктонському соборі.

Про Хфедоровича говорили, що буцім то він будучи священником на Україні, був повдовів, опять оженився, що не дозволено в православній церкві, а потім став єпископом через свячення митрополита Липківського, котрий в дійсности після православного церковного права і практики не був ніяким митрополитом, а через се православним єпископом не міг бути і Хфедорович.

Свячення митрополита Липківського священниками і мирянами, поставило автокефальну церква на Великій Україні на той степень протестантизму, на яким знаходиться кальвінська церква у Шварцарії, чи кожда інша протестантська церква, бо ним утрачено апостольське наслідство. Також і через Хфедоровича українська автокефальна церква в Злучених

Державах і отся в Канаді, про котру іде мова сталася протестантською сектою в грецькій обряді.

Через брак апостольського наслідства зблямовано і уневажнено сім Тайн Нового Завіта, які є наче сім стовпів премудрости Божої. Коли єпископ не має апостольського наслідства, то не має того наслідства також і його священник, тоді всі його духовні функції, як хрещення дітей, сповідь, причастіє, правління Служби Божої і т. д. є неважні. Так учить православна церков, т. є та церков на яку автокефалісти чи свистунівці покликалися, і так учить католицька церков, з якої духовні сеї секти переважно вийшли.

Через цілу осінь 1924 року, після собору їздив Хфедорович на візитацію церков і всюди проповідував в дусі національнім. Від сего часу ся "греко-православна" церков, як вона себе називала, котру люди загально називали свистунівською від назви її заложителя, стала виразно на протестантським ґрунті. Такою її уважала греко-католицька та православна церков, але "Український Голос" та "Православний Вістник", а по частині й "Канадійський Фармер" агітували за нею і казали, що вона православна церков, хоч вони не були православним авторитетом, щоби надавати православному правосильність сій секті. Сим вони вговорували в своїх читачів, щоби уважати сю секту за православною. По візитації Хфедорович вернув до Трентону, звідки року 1924 переніс свій офіс до Шікаґа, де мав невелику церковну громаду на розі улиць Ірого і Робого.

Після сего як Хфедоровича признали свистунівці своїм єпископом на йорктонським соборі в липня 1924 року, він кожного року приїжджав зі Злучених Держав до Канади на візитацію церков. В 1926 році прибув також до Канади і тут висвятив п'яток духовних: Дмитра Лищишиного, Мирослава Подольського, Івана Майбу, Олексу Горбая і Петра Запарнюка, на протязі місяця липня і листопада.

ЧИ СВИСТУНІВСЬКА СЕКТА САМОСТІЙНА?

Ходили вісти, що свистунівська секта злучена з якоюсь протестантською сектою, мабуть з анґліканською. Сі виснов

ки впливали з того, що вона будучи слабою організацією, мимо сего робила видатки.

Коли наступила в 1925 році поважна полеміка між свистунівською а українською презвитеріянською сектою, то "Канаднийський Ранок" в числі 266, з 1-го грудня, 1925 року, натякнув був на то, що свистунівські передовики удавалися за долярами в Америці до протестантських місій, та за фондами в Англії, також до протестантських місій.

Були і інші до сего здогади, а саме, що 7 мартя, 1926 року, відбувся похорон Михаїла Добрянського на кольонії Тіодор, в Саскачевані. З хати віднесено тіло небіщика до протестантської церкви, де проповідник Дмитро Кірстюк, разом з англіканським пастором Пірсом Кінгдоном мали враз погребову відправу.

Теологічний бік свистунівської секти був також дещо висвітлений. Іменно "Український Голос" речник і горячий агітатор сеї секти, в числі з 14 квітня, 1926 року в редакційній переписці на запит свого передплатника В. Г. з Бармінггему, в Саскачевані, чи то правда, що українську православну церков в Канаді, себто свистунівську не признає ніякий православний патріярх за православну, відповів так: "Українській православній церкві признання яких небудь патріярхів є так само потрібне, як до доброго воза пята колесо. Українська православна церков є автокефальна, тоб то самостійна; найстаршим в ній є київський митрополит Василь Липківський, а митрополит автокефальної церкви має те саме значінне, що в інших автокефальних церквах патріярх, а в римській церкві Папа. Ніякому патріярхови не треба признання від других патріярхів і так само не потрібно його київському митрополитови. Київському митрополитови досить того, що його признають за митрополита мільони Українців". Але се вже було аж тоді, коли проводирі сеї секти питали за признаннем легальности своєї секти всюди де могли. Впрочім, се не була правда, що котрий небудь патріярх, або Папа не признані іншими патріярхами. То так здавалося тільки редакторови "Українського Голосу".

Дотично роблення заходів за признаннем свистунівці в 1920 році п'ятали константинопольського патріярха Василя, та він відкинув їх просьбу. В 1922 році виделегований був до Польщі Семен Савчук, адміністратор свистунівської секти, щоби там просити признання в митрополита Діонізія, та сей також відмовив. Тільки професор Іван Огієнко, бувший міністер віроісповідання в кабінеті Петлюри, признав секту за православноу церков, та се признанне не мало ніякої вартости, бо Огієнко світський чоловік, без жадного духовного авторітету. Признавати легальність церкви можуть лише ті, що їх правосильність духовна тягнеться від Ісуса і Апостолів.

Про Огієнка говорено, що він сильно займався свистунівською сектою в Канаді. Говорено, що він переводить церковні книги зі старославянської мови на мову народну-українську. Се уважали многі за недобрий крок старого професора. Вони пояснювали, що не лише Українці вживають в церкві не дуже зрозумілої мови, вживають також Англіїці та Жиди у своїх церквах. А католицькі народи: Англіїці, Німці, Бельгійці, Іспанці, Чехи і інші вживають латинської мови у своїх церквах, які не то що лише дещо не розуміють сеї мови, а таки цілком не знають її, але задля поваги до старини не переводять своє богослуженне на народну мову. В нас до сего піднявся старий Огієнко. Се доказує, що Огієнко не терпить старини і старої культури і робить за великий скок в таких важних справах як церковна мова, чим спонукує Українців не шанувати старину і все чогось нового шукати. Пояснювали також, що народною мовою в церкві свистунівці зірвали з Українцями греко-католиками і православними, які в церквах вживають старославянської мови. Вони дивувалися з Огієнка, як він поважився на старість вбити клина в українські маси народною мовою в церкві, які і без того жили не дружно.

Щоби обезцінити повагу єпископа греко-католицького, а також православного і порівнати їх до Івана Хфедоровича, "Український Голос", що цілий час з цілої сили попірав свистунівство, з дня 16 червня, 1926 року помістив статтю, під заголовком: "Правні і неправні єпископи". В ній порівна

но єпископа до парламентарного посла, якого вибирають люде, що вибрано його, він є послом, а не вибрано—неє послом. То значило, що коли вибрано єпископа він є єпископом, а не вибрано, — не є єпископом. Зроблено в статті натиск також на те, що коли в сімох Тайнах Нового Завіта не сказано нічого про єпископство, тільки про священство, то єпископ без вартости; а коли він є, то його така вартість в церкві, як вартість срібного чи золотого шлюбу у старих по другів, що як беруть сей шлюб — то добре, а не беруть, то також добре. Редактор “Українського Голосу” удавав, що не знає, що під священством в св. Тайнах розуміється три священничі степені, від діякона до єпископа. Тим поучувано читачів, що навіть Іван Хфедорович, свистунівський єпископ непотрібний в секті і тим шляхом зближувано читачів до претестантизму без єпископа.

АПОСТОЛЬСЬКЕ НАСЛІДСТВО

Апостольським наслідством називається власть Ісуса Христа, дана апостолам при послідній вечери. Апостоли передали ту власть єпископам через форму положення рук на них і відповідну молитву. Такою також формою передавали єпископи ту власть священникам і тим уділяли їм апостольської власти і вязали з властю Ісуса Христа, яку вони мали від апостолів. Єпископи і священники маючи ту власть, хрещенням дитини, сповідню і причастієм вяжуть безпосередно кожного чоловіка з Ісусом Христом, який приймає від них сі тайни. Єпископ чи священник не маючи сеї власти хоч і виповняє сі тайни, та вони є без вартости і не вяжуть того, хто їх приймає, з Ісусом. Тому апостольське наслідство найбільше пильновано в католицькій церкві, а щоби се обезцінити “Український Голос” порівнав апостольське наслідство з вибором посла до парламенту.

Апостольське наслідство затрималося також в православної церкві з тою різницею, що вона не признає апостольського першенства в св. апостолі Петрі, яке він отримав від Ісуса бути провідником апостолів; не признає також проводу

і першенства Петрових наслідників. І доки православна церков була в злуці з католицькою церквою, доти вона признавала апостола Петра провідником апостолів, а також признавала над собою провід Петрових наслідників; коли-ж в 1054 році відпала від католицької церкви, від тоді стала учити противно. Се значить, що православна церков має апостольське наслідство, але не має Христового примату, т. є першої власти і сталого і вічного видимого провідництва. Звідси і тій церкві окремий поділ ріжних патріархів і їх урядів.

Жадна протестантська секта апостольського наслідства не має. Воно зістало утрачене в них в середних віках тоді, коли Іван Вікліф, Мартин Лютер, Іван Кальвін, Іван Гус і ніші реформатори зірвали з власттю католицької церкви. Не мають сеї власти також свистунівці. Вона в них перервалася з тою хвилею, коли священники і миряни "висвячували" Василя Липківського на митрополита, а він Івана Хфедоровича.

Хфедорович виконував свячення священників в такуй спосіб, як виконують католицькі або православні єпископи, але се була тільки форма, а не переданне апостольського наслідства духовному, тому, що Хфедорович його не мав; а хто чо го не має, того і другому дати не може.

Безсторонні люде дивилися на сю церков і питали, що се за диво така церков? Липківського, що є головою "автокефальної церкви" святити священники і миряни, а духовних, що мають меншу власть мусить святити Хфедорович! Та відповідь була: Для того так, щоби показати, що і в свистунівцях святиться так духовних як в католиків і православних.

Від того часу, люде, що не належали до свистунівської секти, греко-католики та православні, назвали Хфедоровичевих духовних "самосвятами" т. є такими, що самі себе святять і самі себе за православних духовних признають. Коли навіть ковалі та шевці потребують признання від своїх майстрів, в яких термінують, то духовні свистунівської секти обходяться без признання православних церковних властей, т. є від властей сеї церкви на яку покликаються. Вони явилися символом пониження всяких авторитетів і дипломів, які до

си істнувалн! Хфедоровичом, свистунівська секта, що мала початки від легальних православних єпископів, Стефана Дзюбая і Германоса Шегедія виплила на чистий протестантський ылях у грецьких формах. — І є люде, що уважають Хфедоровича за православного єпископа, хоч він таким не є, а ним свячених духовних за православних священників, хоч вони та кож православними не є і до них удаються з духовною обслугою. Се доказує, що люде не рбзуміють апостольського наслідства в церкві, низько його цінять і ніякої святости в нім не видять і в знанню церковнім дорівнують тим людам, котрі сторонили за архіпатріярхом Макарієм.

ДРУГИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ СОБОР У ВІННІПЕГУ

В день пізнійше як почався свистунівський собор в Ёортоні, почався також православний собор російської церкви у Вінніпегу під проводом митрополита Платона, дня 17. липня, 1924 року.

Сего собору допоминалися священники і миряни, від того часу, коли явився свистунівський і Филиповського рухи, які потягнули за собою значне число церковних громад з російської місії. Російські єпископи збиралися до того собору цілком по "русски", наче нарочно поволи, щоби утратити вірних і все відкладали з місяця на місяць та з року на рік. Тепер, коли вже дійсно собор мав відбутися половина священників і вірних не вірили, що буде собор, бо обіцянка собору все не сповнювалася.

Свистунівський собор і сей відбувалися рівночасно, тільки не в однім місци. Також й єпископ Филиповський на ті дни прибув до Канади зі Злучених держав в тій ціли, щоби здержати своїх вірних при собі, котрим він не дуже довіряв. Він відвідав важнійші свої місцевости, Канору і Шіго, в Саскачевані та Едмонтон і Мондер, в Алберті, але собору ніякого не робив.

Всім було зрозуміле, чого він тепер прибув до Канади, однак давали йому рацію, що раз поклався бути єпископом, тож робить так, як уважає за найліпше і ратується як може. З

сеї нагоди люде, жартуючи, говорили: "і єпископи одні дру-гим стають на пяти, однак не знати, котрий з них куляти по-тім буде".

Протоєрей П. Божик, як старший місіонар в Канаді і та-кий, що на сих справах добре розумівся, старався не допустити Платона до сего собору, бо собор оголошений був за піз-но. Радив тільки уладити відповідні місії в zagrożених місце-востях та видати добрий часопис в українськїм дусі, відповід-но до народних змагань і взагалі вести таку політику, щоби церков виглядала і була не російською, а українською, себто дати Українцям то, що їм належить і чого хотять. Се скріпилоби церков і свистунівська партія не моглаби розви-затися, бо отся неслаби український дух, і вона булаби і пра-вославною і українською, підчас, коли свистунівська є тіль-ки українською, а не православною. Се не потребував робити Платон, бо тоді він нагнавби українських москвофілів до табору Филиповського, се мали робити священники без него, в тайнім порозумінню з ним. Божик давав такі ради Платоно-ви давнійше, та Платон не уступчивий чоловік, а до того ро-сійські священники доносили йому, що лише Божикови якась Україна мерещить в голові, а нікому більше; "бо люде рус-кїї і їх не нужно перекабачевать на Українцов".

Перед рухами Филиповського і Свистуновими місія чи-слила 130 парохій зі 42 священниками, тепер признавалося до неї 65 кольоній і 22 священники. На собор явилося 14 свяще-ників і 12 делегатів, мрян, з вініпегськими включно, що тво-рило разом 26 людей. З Платоном, його архидіаконом Всево-лодом та іншими слухачами число дійшло до 32 учасників.

З провінції Алберти не приїхав ані один представник. Крім кількох добрих священників, решта були духово слабі і убогі, а між ними два румунські священники, Михайло Балека і Стефан Іванов, фермері з фаху, старої дати з Саскачевану.

Собор провадив сам Платон, котрий незнати з якої при-чини цілий час говорив тільки по російськи, хоч знав добре українську мову. Протоколи писались по російськи. По укра-їнськи говорили тільки священники, Пантелеймон Божик і Ки-рило Білич, а ті решта крім Платона і Вячеславова говорили

дивною мовою. Будучи Українцями, до чого не почувалися, мішали українську мову з російською та церковною старославянською.

Платон, як вчена людина се бачив, бо не раз йому приходилося чути українсько-російську мішанину та нічого собі з

Російський православний митрополит Платон, що стояв на чолі російської місії від 1908 до 1915 р., а також від р. 1919 стоїть на чолі місії до нині

сего не робив. Кремезний, старий чоловік з великими очима та сивим волоссям наводив своєю особою страх на декотрих священиків і вони не то, що не могли давати вказівки або які

ради, як поліпшити організацію, але просто боялися його о собі, як діти жандарма.

Дотично психології самого Платона, то він палата ума, але така, в якій нема ані одної комнати до мешкання. Через се він не міг найти способу як спасти організацію, ані не міг розуміти тої ради, яку давав йому о. Божик. Спасти організацію, Платон міг тільки в той спосіб, колиби був змодифікував політику церковну і застосував її до змагань Галичан і Буковинців, не оглядаючись на те, що про Українців думають в Москві, тим більше тепер, коли і в Москві наступили великі зміни; а то вийшло таке, що російської думки між Українцями не зацепив, а церков ослабив, а хоч дещо і зацепив, однак то за велика жертва утратити половину організації задля малої горстки русофілів, які все одно скорше чи пізніше перестануть бути русофілами, бо життє наших поселенців в Канаді всюди українське.

Свідоміші люде дивувалися, як то могло бути, щоби Платон та його консисторія, котра складалася постійно з доволі образованих духовних, могли допустити до того, щоби не мати в Канаді відповідних духовних, ані одної школи, ані власного часопису. "Канадійську Жизнь" ніхто не уважав за часопис, таї того часопису дни були почислені.

Свистунівці агітували при помочи української ідеї, Фили повський, хотяй грав так як і Платон родю москвофільську і старався держати при ній наряд, стояв о стільки висше, що його духовні були Галичани, і могли більше впливати на людей. А до того Платон і його консисторія дивилися на Канаду як на край забутий Богом і людьми, в яким місія сама від себе буде розвиватися і цвисти.

Священники писали в консисторію і Платонові звіти, що в парохіях все "благополучно" не вмiли доглянути змін, які принесла світова війна; Колиж добачували зміни, то боялися про се писати, щоби не стати в очах Платона і консисторії "неблагонадьожними"

Довірочно, як вечерали, сказав Платон: "Се, що нині бачу, мене розчарувало. Про се писав мені о. Божик нераз, але я не думав, що так зле."

Собор засідав два дні і половину. Учасники собору прийшли однодушно до заключення, що рухи свистунівців і Филиповського, се рухи чисто протестантські, незгідні з церковними догмами і правилами православної церкви. Оречено, що Василь Липківський, "митрополит всеї України", не є жаден митрополит, бо рукоположений не єпископами після традицій і права церкви, а священиками і мирянами, а через се також Іван Хфедорович, котрого висунено на чоло свистунівського руху не є православний єпископ, але сектант.

Так само висказався собор і про Филиповського, на тій підставі, що його висвячував єпископ Дзюбай, Платонів помічник, без його відома, з Гораздом Павликом, чехословацьким єпископом, котрий в Злучених державах не мав жадного права наставляти єпископа. Порішено також, щоби ті церкви, котрі були записані на Платона переписати негайно на громади, а Платона ставити як одного з тростісів в дотичній церкві. Се вносив Платон. Видно було, що він боявся великої зміни в церковній організації. Також прийнято одноголосно, щоби утворити постійний єпископат в Канаді з осідком у Вінніпегу. Єпископ мавби удержуватися з 5 процент священичих доходів та добровільних жертв від вірних і священиків.

Однодушно голосував собор за архієпископом Александром, щоби його закликати з Константинополя до Канади, де він перебував з російськими вигнанцями, котрі втікли з Криму перед большевиками, де страшно бідував. З відтам він писав до знайомих: "Не думав Олег, коли прибывав щити на брамах Константинополя, що його потомки, обдерті і голодні будуть милостині в тім городі у Турків просити".

Говорили у Вінніпегу російські вояки, які були в Константинополи, що архієпископ Александер там на цвинтарі прочитав українські імена на плитах кількох гробів. Мали в тих гробах лежати українські козаки, яких давно забирали Турки в полон з України і там гинули. Він збудував пам'ятник на тім цвинтарі, який мав лучити тоді померших Українців і теперішних, що гинули на тиф в турецькій землі. Пам'ятник відслонено при участі 20 тисяч бувших російських жовнірів,

які зносили руками на той пам'ятник по каменеві з усіх усюдів, де могли дістати камінне.

Рішення собору остали тільки на папері. Виконувати не було кому, бо священники були німічні і цілий стан церкви був поражений подіями в Європі. Знеохочений собором, Платон не відвідав навіть одної церкви поза Вінніпегом, хоч перед приїздом до Канади обіцяв відвідати не лише церкви в Манітобі, але й в Саскачевані та Алберті, — скоренько вернув назад до Нью Йорку. В Нью Йорку він також не був довго, але зараз виїхав до Парижа бачитися з Кирилом, кандидатом на царя російської імперії і з ним перемовував як воскресити Росію в давних границях і давних порядках. Звідси він удався до Карлівців в Сербії, на єпископський собор російських єпископів, які тут скрилися від большевиків і інтересувалися справами церкви в Росії і в Америці. Собор відбувся в жовтні 1924 року і Платон пропонував на нім виключення з православної церкви Василя Липківського в Києві, Івана Хфедоровича в Америці, та Адама Филиповського в Канаді. Але, бо сектанти шукають все лише свого хісна, для того Филиповський і Хфедорович провадили далі свою агітацію серед емігрантів і кпили собі з оречень православного єпископського собору.

ПРАВОСЛАВНЕ БЕЗДІДІДІА

Російська православна організація, хоч несла між Українців враз з православієм русофільський дух, однак для Українців в загальнім значінню, вона мала також добру сторону. Іменно, на початках еміграції, коли нарід був дуже бідний, російські священники обслуговували православних Українців за дуже малою винагородою, так само як і греко-католицькі священники, українських греко-католиків і се мало на той час велике значінне. Були случаї, що священники цілком нічого не брали за свої обслуги, бо їм помагала місія по 20, 30 і 40 доларів в місяць, потім сю поміч взяла, уже тоді, коли бачила, що фермері є в силі самі піддержувати своїх духовних. Протестантські місіонарі різних відтінків увивалися поміж

православними в тій цілі, щоби їх привернути до протестантизму. Вони мали розбити православних на різні секти і тим ослабити цілість православних Українців. Православні духовні ставили опір сему і тим способом задержали духовну цілість буковинських Українців.

В той час, коли були матеріяльні засоби з Росії місіїний центр в Нью Йорку не робив жадних заходів, щоби в Канаді створити свою пресу, школи, діточі захоронки і все те, чого потрібно організації. На канадійську патству дивилися в Нью Йорку ніяко, начеби тут православним не потрібно нічого більше понад те, що священник відправить їм Службу Божу, похрестить дітей та похоронить умершого. А до того місіїний центр в Нью Йорку тримався тої засади, щоби російщити канадійських Українців. Роблено се наче нарочно тому, щоби нищити собі церков, але практика показала, що місіїному центрови треба було приноровитися мудро до народних змагань і провадити не російську державну політику, але церковну справу. До того в консисторії в Нью Йорку сиділи такі люде, які не мали найменшого поняття про Канаду.

Друга причина занепаду місії полягала в тім, що Святійший Синод надавав в Америку єпископів тільки на сім років, почім забирав їх назад до Росії. На сих правах находилися також священники, хиба, що останні бажали остатися в Америці чи Канаді самі по своїй волі. Синод рахував, що сим американську і канадійську організацію буде тримати в зависимости від себе, але під сим зглядом практика показала, що така тактика була шкідливою для організації. Єпископи і священники рахували дні й ночі, коли виходить речинець їх літ, щоби їхати до Росії, де єпископів чекали почести та грубо платна епархія, а священника добра парохія і пенсія. Через се цілком не дбалося о здоровий стан американської і канадійської епархії, ані про те, що було конче потрібне для твердого усталення організації, а коли щось робилося, то не широ і дуже мало і то не в Канаді, тільки в Злучених Державях.

Вислідом сего була загальна лінь і байдужність. Хоть і були щирі священники, та вони немогли нічого вдіяти, наколи

їх більшість не дбала про се. Були случаї, що енергічного й щирого священика тамті переконували, що не треба нічого робити в тім напрямі, бо в Росії є все готове. Часом священики людям у вічі говорили: "Ми про стан канаднійської місії не дбаємо, бо заберемося до Росії, а ви робіть собі, що хочете". Говорено, що так мав виразитися Павло Розказов в Гардентоні та Митрофан Поплавський у Вінніпегу. Через недбалість російська місія за 25 літ в Канаді не видала навіть одного календара, щоби православний чоловік знав, коли його свята приходять, ані одного молитвеника, щоби православний чоловік міг з него навчити своїх дітей молитви. А як би Іван Борух, угорський дяк в Пасаїку в Злучених Державах, не видав був російського Букваря, то російські священики не малиби з чого учити своїх дітей. А до того єпископи святили часто в попи малообразованих людей, які не мали впливу.

Щоби принодобатися в Святійшій Синоді, Евдоким розбивав приходи на части і там, де колись обслуговував один священик кілька кольоній, з часом явилось два, а навіть три священики. В Синод писав, що єпархія сильно росте і на доказ того показував число священиків, але які ті священики і які ті парохії, Синод над сим не застановлявся, бо се було далеко від його очей. Священиків було все більше як парохій, а в один час, mezi роками 1917 і 1923, було їх около двацять і пять, що не мали цілком ніякого місця. До сих священиків допливали ще й свіжі з Росії, котрі утікали перед большевиками.

Найбільше лихо було в тім, що в православній церкві не ма одного голови так, як се є в католицькій церкві, котрийби стояв своєю повагою і своїм духом над всею церквою. Тому митрополит Серафим, митрополит Германос, та єпископ Горазд Павлик, з Чехо-словакїї, наробили в Злучених Державах і в Канаді багато заколоту в церкві. Кожда православна церков в Европі: церков російська, грецька, сербська, румунська, буковинська, сирійська, єрусалимська, константинопольська та болгарська має свою осібну власть від нікого незалежну. Може ухвалювати собі закони, або змінити їх після вподоби і се допровадило до того, що в православній цер-

гві нема усталеного порядку і дисципліни. Назви і форма авторитету також не однакові, бо є, що поодиноко правлять церквою патріярхи, синоди, митрополита або священники.

Православний чоловік не має остаточного виображення, потрібний, чи непотрібний в церкві патріярх; мусить він бути, чи вистарчить тільки митрополит, або єпископ. Він бачить, що в єрусалимській, антиохійській, александрійській і константинопольській церкві є патріярх, і рівночасно бачить, що в буковинській, дальматинській і болгарській церкві нема патріярха, є тільки митрополита, і ці церкви є так за добрі православні, як ті, в котрих є патріярх. Бачить також, що в російській церкві був Святійший Синод, його знесено підчас революції в 1917 році і поставлено патріярхом Тихона, коли той помер весною 1925 року, церков обходиться без патріярха. Через неоднакову форму урядів, православний чоловік не може зрівноважитися, який повинен бути авторитет в церкві: патріярший, синодальний, чи єпископський. Православна церков основується на догматичній і канонічній цілості. Колиж догми і канони існують тільки на папери, які не боронять себе, а нема видимого голови, вони самі по собо остають без вартости і через се церков не має ні сильних підвалин ні сильного верху. Кождий єпископ сам собі авторитет і сам собі пан, що хоче, те й робить, бо він православний. Звідси і клопоти церковні повстали в Канаді та Злучених Державах.

Самовільно прийшов до Канади і до Злучених Держав митрополит Серафим, самовільно прийшов також єпископ Гораз Павлик, самовільно прийшов також митрополит Германос і робили кождий на свою руку між православними свою місію. З сего настав заколот, а з заколоту витворюються сторонництва і повстають секти. Вони називають себе законними, православними, щоби лише стягнути до себе православних людей і творити нові церкви, неначе компанії на нових уділах. Такими явились свистунівці і филиповці, і хто їм скаже, щоби покинули розбите православної церкви? Видимого голови нема, догмати і канони мовчать, бо вони лише на папери, а патріярхи також мовчать, бо не знають до котрого з них Канада має належати. Також з Румунії час від часу

появлялися монахи, Іван Деля на Боянах, в Алберті, та інші в Монтреалі, Онтаріо, та в Реджайні, в Саскачевані, закладали собі свою місію, примаювали до себе Буковинців, Сербів та Болгар, не маючи над собою ніякого нагляду.

Про се нема кому поскаржитися і ніхто не є в силі сей за колот привести до порядку, а се тому, що нема одного верховного голови, який дбавби про повагу і законність організаційного розвою. Через се, Румуни дивляться чи не прийде який приказ з Румунії від їх церковного уряду, Болгари чи не прийде з Болгарії, Серби з Сербії, а Буковинці з Буковини.

Перед світовою війною Росія впливала на церков і розмірно до сего був кращий лад, але з вибухом революції, православному церков огорнув цілковитий нелад. Часи заколоту в Росії дають найкращий доказ чим є видимий голова в католицькій церкві, а що значить, як нема видимої голови в православної церкві. Є много православних церков і много патріархів і єпископів. Вони ворогують зі собою, як в давні часи у Візантії і разносять пошесть незгоди всюди, де тільки існує православна церков. Приміром патріарх константинопольський Василій III. признав живу церков в Росії за легальну на перекір патріархови Тихонові в Москві, який сю церков не признав за легальну. Він признав також автокефалію православної церкви в Польщі, під час коли російський і інші патріархи не признали. Сей патріарх навпаки не признав Адама Филиповського легальним єпископом, під час коли митрополит Діонізій признав його легальним, правив враз з ним богослуження у Львові і віддав йому єпископську честь. Так само Филиповського признає за легального єпископа чехословацький єпископ Горазд Павлик, та сего самого єпископа Филиповського не признає за легального митрополи Платон в Нью Йорку і інші російські єпископи.

Безладде серед православних в Канаді і в Злучених Державах се лише наслідок безголовя цілої православної церкви на цілім світі. Звідси походить, що й сам нарід в Канаді цінить так низько працю свого духовенства — і він приказує священникови, що має робити, а не священник народови.

Дійшло до того, що вірні забороняють всуп своєму священикові на церковні збори, чого навіть протестанти не роблять своїм пасторам. Так поступала громада постійно зі своїм священиком у Форт Віліямі, в Онтаріо, на улиці Дізраеля у Вінніпегу, в Гардентоні, в Манітобі і в інших місцях, і не числяться з його голосом навіть остільки, як з голосом посторонного чоловіка.

Коли виступали протестанти в Канаді, треба було, щоби приїхав негайно єпископ, то він приїхав з Нью Йорку завжди уже по всьому. Збирався до сего дуже довго і зараз вертав назад до Нью Йорку. Не диво, що декуди громади цілком упали, як в Гонорі коло Вінніпегу, у Форт Віліямі та в Торонті, в Онтаріо. Вони держалися доти, доки мали духові засоби зі Старого Краю, а коли се вивітрило і забулося, віра в них упала.

Над таким станом церкви застановлялося не раз свідоміше духовенство та вірні, але виходу не було ніякого. Лишала ся злука з греко-католицькою церквою, коло котрої єпископ Бюдка і духовенство пильно працював і до порядку привів. І хочай ті самі свята, обряд і богослуження в греко-католицькій церкві, що в православної, її засадничо висший догмат і без порівняння кращий організаційний порядок, єпископ і духовенство українського народу не впадали в очи православним Буковинцям, щоби лучитися з сею церквою. Були випадки злуки, але мало, в Летбріджі, в Алберті, де майже ціла буковинська парохія зєдналася з тамошною греко-католицькою громадою, та часть членів буковинської церкви в Форт Віліямі, в Онтаріо. Ні римо-католицька церковь, ані греко-католицька в сім напрямі нічого не робила, хоч бачила, як православних перетягають на свій бік всякі протестантські секти, котрі від православних стоять цілою вірою, обрядом і організаційним способом дуже далеко. Сі обі церкви не робили сего з шляхотного боку, бо уважали, що православна церковь має своїх єпископів і духовенство і се є їх річю спасати своїх вірних; навіть греко-католицьке духовенство картало не раз в приватних бесідах Буковинців за те, що вони байдужніли. З многих примірів так поступив священик Нивкратій

Крижановський у Вегревілю, в Алберті, при великодній сповіді, коли повежне число Буковинців 1916 року приступило до него сповідатися. Однак до своєї церкви приймали Буковинців там, де бачили, що Буковинців мало і вони не в силі провадити своєї організації, або далеко знаходяться від своїх священників.

Коли наступило таке ослаблення в православній церкві, русофільські передовики в Злучених Державах доносили се графови Бобринському в Петербурзі, бо він такими справами займався, і сей предложив се Святійшому Синодови. Щоб ратувати церков, Синод вислав до Америки на ревізію єпископа Антонія в 1915 році, що носив титул Аляскипський. Він приїхав до Нью Йорку і представився Евдокимови, а потім заняв місце в однім ньюйорським готелі і мешкам в нім через пару місяців. До него масово спішили передові русофіли і скаржилися на злий порядок в місії. По сім перенісся до Бостону і там цілий час сидів цілком бездільно. Його ревізія рішучо нічого не помогла, а навпаки скріпила безладдя, бо показалося, що ревізія не має ніякої вартости. Єпископ Антоній не написав жадної відозви, ані не старався усунути не порозуміння між єпископом Филиповським а митрополитом Платоном. Ходили слухи, що він дуже радів з тих суперечок, які йшли межі Платоном а Филиповським, як також тішився тим, що 1920 року ньюйорське правительство держало при міській центрі в Нью Йорку свого ліквідатора, котрий глядіз, чи господарка місії провадиться в порядку, про якого постаралися сторонники Филиповського.

СКРІПЛЕННЄ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Коли російська православна церков в Канаді ослабла наполовину, через се, що парохії відпали від неї до свистунівської і филиповської організації, то греко-католицька церков в той самий час кріпшала. її не грозив єпископ Филиповський своїм рухом, а свистунівська секта заняла від неї лише декотрі кольонії, та се не зменшало її сили. До свистунівської організації відпадали такі люде, які не розуміли значіння греко-католицької церкви, правд віри і її поваги. Во-

ли не розуміли, що Українці, греко-католики не є ніякий виїмок в католицькій церкві, ані політичний маневр Польщі, як се старався мильно вговорити в людей "Український Голос", "Православний Вістник", а по часті й "Канадійський Фармер" Греко-католики не є лише Українці, але й бантські та семигородські Румуни, Болгари, Вірмени, Сирійці Мароніти в ливанських горах, навіть Греки, на яких Польща не мала ніколи ніяких впливів, щоби їх робити уніятами, та, що впрочім, нема народу, якийби не належав до Риму, то чому би Українці не мали належати до Риму, хиба вони луччі чи гірші від інших народів? Чи вони не мають стояти за тим, щоби був один пастир і одно стадо, як каже св. письмо? То чому??? Чи хаос лучший від спокою і порядку?

Боротьба mezi платоновцями, филиповцями та свистунівцями показала українським греко-католикам, що їх церков далеко лучша від православної церкви, бо вона має взірцевий порядок, який впливає з Ватикану через єпископа Никиту Будку, та його духовенство, чого нема у православних. Вони побачили наглядно, яка велика хиба, коли нема видимої голови в православної церкві і через се стали більше віинити видиму голову у своїй церкві. Пізнали тепер, яку велику хибу зробили Греки і Українці року 1054 тим, що відкололися від видимої голови, а знов як розумно зробили Українці року 1596 тим, що вернулися назад до видимої голови. Зрозуміли також, що боротьба в церкві ослаблює нарід на всіх царинах життя, бо тоді він не в силі удержати ані школи, ані часописи, ані жадної іншої інституції, стає бідним та не має поваги перед іншими народами і державами.

Дня 12 мая, 1924 року, єпископ Стефан Дзюбай, в Злучених Державах, бувший греко-католицький священник в Гомстаді, в Пенсильвенії, котрого російський архієпископ Евдоким в 1916 році перемовив на православіє і зробив єпископом, який з Гораздом Павликом, чехо-словецьким єпископом святив Адама Филиповського, вернувся назад до греко-католицької церкви, а також вернулися до греко-католицької церкви протоєрей Іван Крохмальний, також бувший греко-католицький священник до 1907 року. Перейшли до греко-като

лицької церкви і інші православні священики з Великої України: Іван Сорока, Володимир Козорізов, Буковинець Дмитро Крішко, Белі корос Макарій Афендик і ще кількох в Злучених Державах, про що знали з "Канадійського Українця" канадійські греко-католики, бо часопис про се їм доносив, а в Канаді перейшов до греко-католицької церкви 3 серпня, 1924 року протоєрей Пантелеймон Божик, автор сеї книжки.

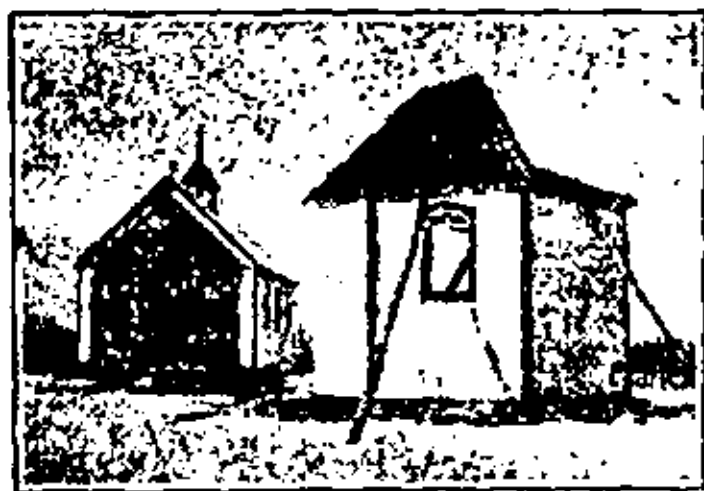
Не мало се на разі великого впливу на православних в тім значінню, щоби цілі кольонії переходили до греко-католицизму, однак фактом є, що се показало греко-католикам, що їх церков стоїть сильнійше від православної, бо не від неї відпадає духовенство, але до неї приступає від православної церкви.

Безладде в православної церкві поділо на ті православні громади, які давно відпали від греко-католицької церкви. Вони розчарувалися тепер православієм і вертали назад до греко-католицької церкви. Такими були церковні громади у Венлаві і коло Турків, в Манітобі і інші. Покидали також і свистунівці свою організацію, яку звали з ошибки православною. Так поступила громада в Сент Норберті, недалеко Вінніпегу. В році 1912 ся громада перейшла була до

Тисячна толпа при посвяченню угольного каміня греко-католицької церкви св. Покрова у Вінніпегу 5-го вересня 1926 року. Річ улиць Арлінгтону і Бонда.

польського біскупа Парла Маркевича, відтак в році 1915 відколосся від него і була до року 1920 незалежною, а обслуговував її Іван Кусий, якого святив Маркевич, і який відпав від него. В році 1920 перейшла до свистунівської організації, а обслуговував її Семен Савчук, адміністратор свистунівської організації, а в році 1924 вернулася назад до греко-католицизму. В перетягуванні до Маркевичевої організації відіграли головну роль Антін Васько, Григорій Бігурський і Онуфрій Панас. А в поверненню назад до греко-католицької церкви грали головну роль Іван Панас, Григорій Конолуп, Дмитро Батенчук і Матвій Стецій. Вернувшись назад до греко-католицької церкви, громада прийняла спокійно греко-католицький чартер і є тепер дуже примірною громадою. Говорити з членами сеї церкви, вони кажуть: "річ людська падати і річ людська вставати". Сим виражають, що чоловік може ошибатися, але повинен поправитися.

Свистуни перетягають греко-католицьку церкву на свою площу у Вайті в Манітобі. 1921 року.

Те саме поділяло на громаду у Вайті, в Манітобі. Тут в 1918 році греко-католицька громада числом 60 родин перейшла до свистунівської організації. Єпископ Будка приїхав, щоби розглянути справу на місці і на зборах, які він провадив показалося в його присутности, що греко-католиків осталося тільки двоє люда, а ними були: Семен Колісник і Матвій Подольський, а решта перейшла до свистунівської секти. Однак вони помалу вертались назад до греко-католицької церкви, завдяки священникови Михайлови Пелехови

і з часом їх було 33 члени. В 1921 році побудували собі окрему церков, бо стару забрали свистунівці для себе, перетягнувши її з греко-католицького цвинтаря на нове місце, bliще місточка. Церков була деревляна. Підчас перетягування церкви лобито до крови Марію, жену Матвія Подольського за те, що боронила церкви.

Року 1923 відорвалося у Паплар Фільді, в Манітобі 30 родин від греко-католицької церкви, яка числила 70 родин. Миуаїл Вербенюк, місцевий купець подарував для нової "греко-православної" громади кавалок своєї фарми під церков і на цвинтар. Зложено 175 долярів грішми і навезено на будову церкви купу осик і нарізано 4000 фітів дошок до будови церкви. Духовний Семен Савчук, адміністратор ново-православної секти організував громаду, але в році 1926 дерево на будову церкви продано, а гроші зложено на церков розібрано. Комітет церковний розвязався, а члени вернули назад до греко-католицької громади.

Подібне було також в Паплар Парку, в Манітобі. Року 1922 около 50 греко-католицьких родин перейшло з церковним маетком до нового православія, яких обслуговував Семен Савчук з Вінніпегу. На початку 1927 року, 25 родин вернули назад до греко-католицької церкви. Не хотіли процесуватися з свистунівцями за церков, але приступили до будови осібної церкви під проводом епископа Будки.

ЕПИСКОП АПОЛІНАРІЙ В КАНАДІ

Осенню 1924 року, після того як відбувся православний церковний собор у Вінніпегу, прибув до Канади на сталий лобут православний епископ Аполінарій, родом з Волині, Українець, який не признавався до українського роду.

Епископ Аполінарій, кремезний, низького росту, по українськи говорив не эле, досить симпатичний. Держався патріархального звичаю і носив довгий волос, а се від разу не сподобалося громадам, які привикли до архиепископа Александра, який носив коротке волоссе, був лучший проповідник і більше симпатичний в поведенню. Про Аполінарія гово

рили, що він як дівка з довгим волоссям, хоч коси заплітай, і через те він не наш єпископ.

В церкві при улиці Дізраеля у Вінніпегу, пішла суперечка, щоби не пустити його до церкви. Члени церкви, що переняли ся свистунівством, стояли за тим, щоби не пускати до церкви Аполінарія, а платонівці за тим, щоби пускати і останні перемогли перших, хоч сі грозили їм адвокатом. Про се знав Аполінарій і на него се зле поділо від разу.

В дальшій візитації єпископ Аполінарій стрінувся з не приятними громадами, а найбільше в Мусджаві і Канорі, в Саскачевані, бо там обкидано його яйцями.

Про ті зарядження, які рішено на соборі, щоби священники складали 5 процент від своїх доходів на удержання єпископа, не було й мови, бо всі вони бідні, ледво що самі живуть. За Службу Божу в неділю і в свято получали лише від 5 до 10 долярів. Коли зважити, що таких служб не буде більше в місяці як шість, зі святами включно, то сума не буде більша як 30—60 долярів; а разом з іншими доходами, яких нема багато, бо парохії малі, то виносило 50—70 долярів в місяць. Зважити, що священник жонатий, має діти, то цілком не можна завидувати його роскошам. Буковинці все привикли дивитися на священника, як на пана, бо в Буковині срященники жили собі добре, часто не здавали собі справи з його бідноти, а лише декуди милосердилися над ним.

Один з монгих примірів може послужити в Стюартбурні, в Манітобі. Священникови Павлови Росказавому мало хто платив від фарми попівщини, бо все думалося, що він “пан”, волучее з каси готові гроші. Принагідно прийшов до него підчас обду його парохіянин, Онуфрій Тирон, а побачивши дуже скромний обід сказав до него: “Я отче простий фармер, але в мене стіл проти вашого без порівнання лучший” і вже від того часу платив два доляри річно своєї попівщини на панотця. Попівщина, се оподаткованне фармера, на піддержання священника. Буває ріжне: 2—3—5 долярів в рік, залежить від милосердя людей. Фармері рішають між собою на річних зборах висоту попівщини, але звичайно мало хто платить. Гроші ті збирає для себе священник, або вибраний до

того комітет, який доручує збірку священови. Є се чисто мольна колекта. Парохіянин платить як хоче, а ні, то не платить. Не заговорить священник до парохіянина лагідно, так, щоби було до вподоби, — вже по платі. А коли поважиться священник сколектувати свою залежність при хрещенню, або сповіди, тоді підноситься в громаді крик: Довжник зі своїми кумами і сватами пояснює решті громаді, що священник лродає хрещенне або сповідь, що так не повинно бути і т. д. З сего повстає заколот в громаді і пересуди, цькування, що відбиваються зле на повазі церкви і на вірі. Пересуди ті, час то піддержувані безбожниками, байдужними та протестантами, які всюди крутяться між Буковинцями та Галичанами і бачать в тім свою користь. Бувають такі кольтонії, що, коли священник побуде 3—4 роки і йому позивинюють фармері по півщину, тоді кілька людей збурить громаду проти священника і він забирається звідси, а гроші, мається розуміти, пропадають. Прийде другий священник, і з ним таке станеться. Робилися заходи зібрати ті гроші в таких громадах адвокатам, та даремно. Треба дуже порядної громади, щоби бодай 50 процент заплатило попівщину. І всюди таке каларство.

Розглянувши справу на місци, Аполінарій був розчарований і по кількох місяцях побуту в Канаді забрався до Америки. Висказався довірочно, що від многих священників не можна сподіватися матеріяльної помочи, бо вони самі її потребують. Також довірочно мав сказати таке: “Коли місійний центр в Нью Йорку не умів лучше господарити ізза добрих часів, нехай тепер робить що хоче”.

В Злучених Державах примістився єпископ Аполінарій десь на парохії, як рядовий священник і не виявляє єпископської діяльності, і до канадійської єпархії більше не вертав.

АНГЛІКАНСЬКА СЕКТА МІЖ УКРАЇНЦЯМИ

Коли англіканські презвитеріани: методисти, баптисти, туботники та байбелники мали декуда малі гурти поперетягуваних до своєї релігії Українців, англіканська секта, або єпископальна, що по англійськи називається “Чорч аф Інгланд”

і собі стала перетягати до себе Українців, замість іти між Хітців та Жидів.

Ся секта почалася в Англії в часи англійського короля Генрика VIII., в 1532 році. Причина появи сеї секти була та, що англійський король Генрик хотів, щоби папа дав йому розвід з Катериною Арагонською, його жінкою, з якою жив сімнадцять років і позволив йому оженитися з двірською наймичкою, Анною Белейон. Папа не хотів дати розводу, бо католицька церковь, ані тоді, ані тепер розводів не дає, за те він зірвав з католицькою церквою і завів англіканську секту. Ся секта придержується більше церковних обрядів як секта претеріанська, баптистська, суботнича чи байбелнича. Її духовні підчас богослуження убираються в реверенди, та короткі білі сорочки поверха, подібно уборів латинських священників, і правлять Службу Божу подібно до латинської. Причащають людей, але не всюди словідають. Хрестять малих дітей на вірець католицький, хрестяться рукою, признають образи святих та святкують деякі свята. Секта числить 26 міліонів вірних, які переважно знаходяться в Англії, в Злучених Державах та в Канаді; в самій Канаді число вірних доходить до півтора міліона, а загальна вартість їх маєтку в Канаді в 1926 році доходила до 18 міліонів доларів. В Англії ся секта уважається за пануючу, подібно, як православна в Греції, Сербії, або Руминії, а католицька в Австрії, Італії, Бельгії, Ірландії та в інших краях.

До 1924 року ся секта не мішалася до Українців і не робила ніяких заходів, щоби перетягати їх до себе. Вона стояла осторінь Українців під сим зглядом, тільки мала те зближенне з Українцями, що давала у Вінніпегу Свистунівцям церкви на богослуженне, на розі уладь Селкірка і Ейкінса, а також давала їм церкви в Йорктоу підчас їхнього собору 16 липня 1924 року. Через се були здогади, що свистунівцям помагає в їх русі. З часом зачала вона отверто приєднювати Українців до себе.

В грудню 1924 року, в Торолді, в Онтеріо, висвятили англіканці Максима Хаврука на англіканського пастора для Українців і сим започатковано свою місію між Українцями. Ха

врук походить з Великої України і через довгий час був православним дяком, та співредактором "Народного Слова" в Пітсбургу, в Пенсильвенії, в Злучених Державах. По висвяченю працював він переважно в Гамілтоні, в Онтарію, де знаходиться поважне число Українців, що працюють в різних фабриках.

Яких способів уживали англіканці в перетягуваню Українців до своєї секти не можна було розглянути. Хаврук роздавав тільки візитові картки знакомим і на них було написано, що він може допомогти тим Українцям, які до него будуть в потребах удаватися. Осеню 1926 року, свистунівська організація вислала до Гамілтону свого духовника Петра Білона, котрий пасторував через два роки в Форт Віліямі, щоби тут отворив парохію. Говорено, що ніби Хаврук підготовив йому тут поле, однак з того нічого не вийшло. Білонь був тут через кілька місяців, зорганізувати громади не міг і забрався до Торонта, там пробувати щастя.

ФОРТ ВІЛЛІЯМ

На східно-полудневій часті міста Форт Віліяму в провінції Онтеріс, за залізничним шляхом, стоїть дільниця, що називається "Колдок", вугляний док. Вона заселена Українцями, італійцями і Словаками і числить 3000 домів. До Великого озера із заходу впадає доволі велика ріка, що називається Каміністквa. Є се індіанська назва, яка означає "три роти" Америкaнські і канадійські кораблі підпливають озером до ріки Каміністікви і тут вигражують на берг товари. Українці, робітничий нарід, що працюють при кораблях, поселилися в сій часті міста длятого, щоби ближше було йти до роботи.

Форт Вілліям разом з Колдоком і Вест Форт Вілліямом числить 21 тисяч жителів різних народностей: Англіїців, Українців, Італійців, Словаків, Фінів, Поляків, Жидів, Ірляндців й інших, при чім самих Українців буде понад 3.000. Вони своїм числом стоять на другім місци по Англіїцях. Поділені на пять окремих груп: на греко-католиків, які стоять на першім місци, православних, що симпатизують з російськими єпископами, народовців, що держаться з далека від церкви, а сю назву при

брали, щоби себе вирізняти, та свистунівців, що хотять належати до ново-православної секти Свистуна і Кудрика і большевиків, що симпатизують з думками Леніна. Жидів в Колдоку майже нема, бо крамниці та інші підприємства знаходяться майже виключно в руках Українців, між котрими українська кооператива, що належить до греко-католиків, стоїть на першій місци. В році 1923 зорганізував сю кооперативу на паях український, греко-католицький священник Михаїл Ірха, а управителем її є Григорій Процишин. Кооперативу оцінюють на 15.000 доларів, а належить до неї 40 членів. Вона торгує мукою, мясом, овочами і іншими харчами, а знаходиться при улиці Мекферсона під числом 600.

На середині Колдоку, на розі улиць Колоного і Мекінтоша, із західно-північного боку стоїть гарна мурована українська, греко-католицька церков, а через дорогу від неї на полуднево-східнім боці стоїть словацька католицька церков. Троха далі до залізничного шляху, звідси на північ по улиці Колоного стоїть італійська католицька церков. Всі три церкві стоять наче разом на трох рогах. Звідси недалеко по улиці Колоного на полудневий схід до озера, на розі улиць Колоного і Мекферсона стоїть деревляна церков і дзвінниця, притулена до неї з вежою, що тварить один будинок Є се православна церков в честь св. Покрова. Її будовано 1912 року, а найбільше грошей вложив в будівлю Танасій Костинюк, з села Вікна на Буковині, в заставнецькій повіті, бо аж 600 доларів. Був се старий, худявий, низький, чорнявий чоловік, який цілий час заки приїхав до Канади в 1908. році, служив за польового у дідича Івана Ласковецького у згаданім селі. У Форт Вілліямі він займався тим, що запрягав літом два пси, Баба і Роба до візка, а зимаю до санок і звозив помії з реставрацій і готелів до свого двокімнатного дому і годував ними свині, продавав їх на торзі і з сего жив. Другий Іван Осипенко, з Великої України зложив 400 доларів, робітник при кораблях. Інші зложили на будівлю менше.

Коли будовано церков у Форт Віліямі і на Колдоку, було і 50 буковинських родин і 25 родин з російської України. Церков оцінювано на 5000 доларів і всі сі родини належали до сеї

церкви. Першим священиком був російський єромонах Петро Марченко. Церков належала під провід російських єпископів, які резидували в Нью Йорку і до Канади приїздили деколи на візитацію церков, та відвідували принагідно і Форт Вілліам.

В році 1913 настав в громаді роздор. Повстав -він ізза-того, що в понеділок великодний, коли молодіж бавилася на швинтари гагілок, Буковинці, як в Старім Краю, дзвонили у дзвони. Се не подобалося російським Українцям, які до українства не признавалися, бо в них нема у звичаю дзвонити на Великдень у днину. Із супереччок прийшло до бійки. Покликали поліцію і вона забрала зі собою до вязниці кількох охотників. На другий день був процес, на яким Буковинцям признано право дзвонити на Великдень не тільки підчас богослуження, але й по богослуженню. Ізза сего настала в громаді ненависть і скінчилася тим, що Марченко з російськими Українцями через дорогу від сеї церкви побудував осібну, малу церков, яка мала форму звичайної хати і тут відбував свої богослуження. Російські єпископи в Нью Йорку протривалися будові нової церкви, і Марченко у відповідь на се, зірвав з єпископами і грав ролю незалежного священика. Його вірні, бачучи, що він уже лише від них залежить і не має за собою єпископів, якіби обставали за ним, або дали іншу парохію, стали над ним надуживати своєї власти, і він перепросив єпископів і знова злучився з ними, по двох роках своєї незалежности. Одні його члени збайдужніли, інші виїхали десь з Форт Вілліаму, а інші вернулися до старої церкви, яка в часі Марченкової независимости була обслуговувана іншим російським священиком. Марченкова церков стала пустою і так стояла до року 1917. В сім році компанія, яка мала довг на сій церкві за матеріял, продала її римо-католикам, які поширили її і вживали на школу для малих дітей, "діточий садок". Марченкове зірванне зі своїми єпископами мало ту добру сторону, що більше такого не повторялося між російськими священиками, бо вони переконалися, що спуститися на ласку людей, священик являється тоді в громаді забавкою, наче пилка в руках дітей.

Марченкове незалежність ослабило колекту при старій церкві, бо стало менше членів, а довг в сумі 1300 доларів, що тяжів на церкві за матеріал, не був сплачений і церков в' році 1915 виставлено на продаж. Російський архієписком Евдоким з Нью Йорку заплатив той довг і переписав церков на свою власність. Священники, що обслуговували сю церков, все були москвофіли, не уміли зеднати собі народу, і не мали впливу на нарід, а до того часто мінялися так, що від 1912 до 1924 року було їх вісім. Читальні і Рідної Школи вони не провадили, ані не держали катихизації з дітьми, а окруженнє, серед якого працювали, Буковинці, було українське.

Українці з Галичини, що держалися з далека від церкви, як Кирила Чеховий, Семен Паланиця, Іван Венгер і інші мали більше впливу на Буковинців, як російські священники. До того під боком сеї церкви, під числом 735 при Мекінтошовій улиці, находився дім Просвіти, де часто заходили Буковинці на концерти і інші українські вистави або відчити. Буковинці ставали свідомішими Українцями, а російська місія зі своїми священниками стояла вперто на російській основі. Не робила в громаді нічого українського і через се повага російської місії постійно падала.

В році 1922 священник Іван Боднарчук, що обслуговував в той час сю громаду, писав до адміністратора Веніямина Басалиги у Вінніпегу: "Приїдьте до Форт Віліяму, заберіть церковні річи, а церков продайте, бо людей дуже мало ходить до церкви". Адміністратор висміяв се письмо, бо продаж церкви кинулаби зле світло на цілу церковну організацію. Однак в напрямі поліпшення парохії нічого не робилося. Весною року 1924 Боднарчук забрався з відси до Торонта, а на його місце прислано з Нью Йорку якогось іншого молодого священника. Сей перебув тут три дні і відїхав. Ним уже ніхто не цікавився. Йому сказав старший брат Петро Паскар: "Священника з російської місії не хочемо. ідїть собі". — Сюди залітала агітація ново-православна. За церков не платило ся за кілька років податку, і в грудни 1924 року ново-православні купили сю церков за податок. Заплатили за неї 187 доларів і записали на Йосифа й Івана Крука, Петра Паскара і

інших десять людей. Гроші російського єпископа пропали. Було тут ще кілька родин, що стояли при православної місії, як Іван Осипенко і Танасій Костинюк, але не було їх кому організувати і через се не могли церкви врятувати.

В грудні 1924 року, зараз по тім, як купили церков ново-православні, спровадили Петра Білоня, проповідника з рамени свистунівської секти. На першій його богослуженню було около 100 людей, а на Йордан в році 1925 було 23 людей. По Великодні того року приходило до церкви ще менше людей, бо знеохотились тим, що Білонь на страстях у Великий четвер і Велику п'ятницю читав зі зошита євангеліє, переложені на українську мову, а старо-словянське Євангеліє обносив кругом церкви у Велику п'ятницю. Люде сказали таке: "Коли славянське Євангеліє не можна читати, бо не зрозуміле, то пощо його держати в церкві на престолі й обносити кругом церкви; коли воно щось варта, то пощо читати зі зошита?". Від тоді приходило до церкви на відправу пересічно не більше як 20 осіб.

Буковинці не ходили до церкви, бо уважали, що свистунівство не є правдива православна церква, але протестантська секта, яку видумали політиканти. Василь Свистун, Тарас Ферляй, Василь Кудрик, Михайло Стечишин і інші. Дехто з Буковинців приходив до української, греко-католицької церкви і обслуговувався греко-католицьким священником, інші збайдужніли і обходилися без церкви, причім забували свої звичаї і обичаї і всякі інші національні почування. Для них последний ратунок міг бути при греко-католиках, які стоять на першій місци, числять около 500 членів, провадять Рідну Школу, кооперативу, Запомогове Брацтво св. о. Николая і товариство Бандурист. Через те, що члени Просвіти, яка є недалеко від церкви, в своїм власнім будинку не належали до жадної церкви, викликували настрій проти греко-католицької, української церкви, не всі Буковинці хотіли користати з цієї церкви.

Весною року 1926 духовник Петро Білонь купив недалеко від сеї церкви шанду, — деревляний будинок з кришою з оден бік, — викинув зі середини стіни і отворив в ній Рід-

ну Школу з 15 дітей, та се церковної справи не поправило. В осени того року сю школу закрито, а будинок обернеено на танці і забави. Так скінчилася православна організація в Форт Вілліямі. Люде трималися православія доти, доки воно не ви-вітріло з них ще зі Старого Краю, потім упали у вірі так, як падає все, коли коло него не працюється розумно.

АРБАКА

Свистунівський рух підняв клич, щоби мати свою неза-лежну державу у Старім Краю, то треба мати в Канаді сво-ю власну церков, чисто українську і цілком незалежну від лікого. Се була основа сеї секти, отже чисто політична гадка, а не якісь засади віри в Бога, чеснота в думках і в по-ступованню. Найшлися люди, що повірили буквально. Інші бачили в кличах тільки зарозуміість та киринню. Грецька церков не вратувала грецької, візантійської держави й Тур-ки в XIV. віці здобули Царгород, а церков св. Софії і Апосто-лів, найкрасші будівлі в Константинополи, обернули в мече-ти. Сербська церков не освободила Босні і Герциговини, але світова війна. Фінів і Естонців освободила російська револю-ція, а не церков. Чехів і Угрів освободив упадок Австрії, а не церков і т. д.

Українська держава від 1054 року, коли зірвала з като-лицькою церквою і стала православною, не вратувалася не-ю, але розлетілася на кількадесять князівств, а по нападі Та-тарів в 1240 році стала попадати під чужі держави: під Лит-ву, Польщу і Росію, а по світовій війні в 1917 році ще й під Румунію та Чехословакію. Много людей сього не розуміло, а захопилося криком агітаторів, що церков, яку вони форму-вали в Саскатуні, спасе Українців від всього злого.

В Арбаці, в 1905 році, 80 буковинських родин побудува-ло деревляну церков в честь св. о. Николая. Її обслуговував від початку священник російської місії, Никита Кобзаров, з роду Москаль. Української справи він не любив і не піддержував, але церков записано в головній судовій книзі в Емерсоні, як українську. Відпоручники з Вінніпегу, Йосиф Боянівський і

інші, час від часу заглядали на ту колонію, щоби збирати гроші на українські цілі: як на делегатів до Парижа Осипа Мегаса і Івана Петрушевича в 1917 році, на Український Народний Дім у Вінніпегу, та на інші цілі і находили там загальний послух. Було тут кілька зрумунованих і змосквофілених Українців, однак громада мала український характер. Коли занесено сюди рух свистунівської секти, громада розділилася на двоє. Часть, яка хотіла йти за новою агітацією числила 30 родин, а при православній церкві остало 50 родин. Кобзаров забрався з відси в 1917 році, по нім прийшов священник Насиль Бурдейко, по Бурдейкови в 1919 році Димян Кригель, по нім в 1921 році Кирило Білич.

Провід в агітації за новою сектою обняв Николай Ілюк. Він походить з села Брідок на Буковині. Статочний господар, батько шести дітей, чорнявий, високого росту, плечистий, в поведенню симпатичний, але горячковатий, як на сю околицю, досить заможний, бо має кілька фарм, крамницю та пробадить почту.

В році 1919 Николай Ілюк забажав від Крегеля, щоби поминав на Великім Вході "І всіх вас православних Українців да помянет Господь Бог в царстві своїм". Щоби угодити Ілюкови, Кригель зробив се кілька разів, але під напором противної партії перестав. Ся партія сказала, що церков за поважна справа, щоби Ілюк надавав її тон і покликалася на церков на Буковині, що там також Українці, однак в Службі Божій таких зворотів не уживають. Не уживають сих зворотів також в Галичині, хоч там є українська церков і український нарід. Священник уступив з апрохії через заколот. — Се була тільки зачіпка, щоби спровадити сюди духовного від свистунівців.

Першим духовним зі свистунівської церкви був др. Лазар Герман, буковинський Румун, по нім Лев Кушнір, після него Петро Самець та Василь Новосад. Перші три були дуже коротко.

Більшість громади противилась сьм духовним, та Ілюк зі своїми сторонниками перемагав, бо сі були впертійші. Щоби угодити своїм прихильникам, духовні на Великім Вході поминали не лише "всіх вас православних Українців", але також

Ілюка і ще кількох з тої групи.

Тим часом духовні з російської місії боронилися зі свого боку, бо обслуговували сю громаду поперх 20 літ і хотіли задержати церков при собі і при більшості громадян. Йшла завзята боротьба. Оба гурти стали себе ненавидіти і прозивати одні других ріжними прізвищами. Партія Ілюкова називала своїх противників "кацапами", а ся тих "свистунами". Се перейшло й до женщин, бо вони помагали своїм мужам, отже були "кацапки" і "свистунки".

Коли Ілюк першої неділі спровадив до церкви свого попа, др. Лазара Германа, то він впустив його до церкви рано, як не було ще людей. Коли Ілюк мав спровадити свого духовного, громада зі старої партії з буками в руках ночувала коло церкви при розложенім вогни і так ждала ранку, щоби не впустити до церкви Ілюкового попа. Всю ніч йшли балачки межі людьми і вони приходили до заключення, що сей клопіт в громаді спровадила українська справа. Рано, коли приходив Ілюк зі своїм духовним, підносився крик, галас і сварка.

Одної неділі перемагає Ілюк зі своєю партією, і його піп править в церкві, іншої неділі знова перемагають сторонники православної церкви. Котрих більше, ті мають право, бо церков записана на громаду. Більшість народу рішає про владу. Одної неділі стрілив Ілюк в церкві з револьвера на пострах, щоби людей утихомирити.

Біля церкви була парохіяльна хата в котрій давніше мешкав священник Никита Кобзаров. Вона була записана не на громаду, але на Михайла Костинюка, бо сей дав три акри землі під хату і на город для священника, а не вилучив ту землю зі своєї фарми. Костинюк, бачучи колот в громаді, записав ту землю старій партії, бо ся більше. Розпочався клопіт і за се. Сторонники російської партії впустили до хати свого священника, Кирила Білчя, але Ілюк і його партія прийшла викидати його з хати, бо хату будувала ціла громада, отже запис землі ще не рішає, до кого хата належить. Однак й хат на обстанова спільна. Жена Николая Бойчука і інші прийшли нагонити Ілюкову партію, і стали битися в дверях хати. Спра

на опинилася в суді в Емерсоні. Ілюкову партію покарав суд за порушення публичного спокою. Про церков, до кого вона має належати, судія не рішив, порадив покривдженим віднестися до висшого суду у Вінніпегу. Але що се мало коштувати багато грошей, то справа до висшого суду не пішла, і скінчилося на тім, що Ілюкова партія опанувала церков, а ті, що держалися російської місії, три милі дальше, навезли дерева — за ліс тут не тяжко — і побудували каплицю. Православний священник з російської місії приїжджає сюди зі Сірко, не далеко з відси і править їм Службу Божу. Ізза нової віри, у спокійній колись громаді настала ненависть на чужині. Сторонники російської місії стали москвофілами, хоч давніше уважали себе Українцями і піддержували українську справу. Таких примірів можна знайти в Канаді більше.

Що робить дальше Ілюкова партія? Чуючися побідною, сходилася часто до Народного Дому, який знаходиться близько церкви і тут на нарадах висказувала своє задоволення з побіди. Балачки про церков, про правди віри, про церковну управу, про побожні звичаї, довели людей до церковної байдужности так, що із 30 родин в 1926 році попірало свистунівський напрям тільки 10 родин. Ілюк, коли відтягав людей від російської місії, не застановлявся над тим, чи люде будуть його слухати і чи будуть належати до церкви, чи не збайдужніють, та чи не утратять віру. Йому ходило тільки о се, щоби лише поставити на своїм. Богослуження відбувалося рідко, бо мале число людей не було в стані платити духовному. На гле хрещення, сповідь, або причастіє хорого були виключені.

Не лише свистунівці не мали відповідної обслуги від свого духовного, який перебував у Толстой, 30 миль з відси, не мали відповідної духовної обслуги також сторонники російської місії, православні, бо їх духовний перебував у Сірко, 12 миль звідси.

Ілюк звалював вину за невдачу організації на сторонників російської місії, що вони не хотіли йти за ним і його слухати. А вони відповідали: "Коли ти не хотів слухати православної церкви і бутнувався проти неї, то як ми можемо слу

дати тебе, чи ти кращий від нас? То, що тобі вільно було робити, то вільно робити і нам, бо як бунт, то бунт”.

Арбака, оселя бідна. Віддалена від Вінніпегу 120 миль на полудневий схід. Землі пісковаті, покриті дрібним осиковим лісом. Ріка Рос, що пливе попри сю кольонію, виступає з берегів і заливає околицю. Також падає ржа на збіже і нищить його на пни. Ржа падає на збіже, а сварка впала на людей.

ТОЛСТОЙ

Около 100 миль від Вінніпегу на полудневий схід, а около 20 миль на схід від Емерсону в провінції Манітобі при залізничім шляху, що провадить через Стюартбурн і Вайтв в смерекові ліси, є кольонія, яка називається Толстой. Вона заселена 80 українськими родинами з Галичини, що поселилися тут в 1901 році. Живе між ними також кілька польських родин. Назва сеї місцевости пішла звідси, що урядники, які надавали назву сій околиці, уважали Українців за Москалів і для їх приємности назвали околицю іменем великого письменника графа Льва Толстого. Українці не мали поняття, хто то був Толстой, і нічого не сказали. В 1902 році зорганізувався громада і збудувала невелику, деревляну церков в честь Ісуса. В ґрунтовій книзі, в уряді в Емерсоні, записали її, що вона греко-католицька, але не згадано виразно чи вона злучена з Римом, чи ні. Властителями записані всі імена громади. Записано так тому, бо се був той час, коли греко-католицька організація не мала свого єпископа, отже не було ніякого іншого способу перепровадити запис майна. Се були початки імїґрації, а український нарід страшно бідив та плакав за старим краєм. Зорганізованне в церковну громаду означало великий поступ. Нарід любився і нікому не приходило на думку, що за церков пізнійше буде багато клопоту. Всі були греко-католиками, бо такими вони з Галичини приїхали до Канади, а греко-католицький священник Іван Заклинський правив в сій церкві кілька разів. Церков вартувала около два тисячі долярів.

В році 1903, на другий день Великодня, громада покликала до церкви митрополита Серафима, який чотири милі.

свідси правив в буковинській церкві св. Михайла. Серафим приїхав до церкви і висвятив в ній того дня на священника Гаврила Тимчука, місцевого фермера, який при церкві сповняв службу дяка. Його висвячено при одній Службі Божій на діякона і священника, хоч такі свячення виконуються при двох Службах Божих. Серафима покликано до церкви тому, що о. Заклинський був обтяжений працею, мав багато кольоній до обслуги і не міг часто приїздити до сеї церкви. Громада уважала Серафима за православного єпископа, а Тимчука за православного священника, але що вона знала, що є греко-католицькою, то за се зачався в громаді спір про священника. Одні казали, щоби держати в себе Тимчука, хоч він православний, інші знова, що треба мати свого т. є греко-католицького священника. Греко-католики перемогли. Тоді Гаврило Тимчук, одну милю звідси на схід побудував з 15 людьми окрему малу церкву. Ся церкву назвалася "православна греко-незалежна церкву". В сій церкві правив Гаврило Тимчук. В році 1905 перейшов він за намовою Іана Бодруга до української пресвітеріанської організації, якою управляв Бодруг, а ті 15 людей, що з ним були довідавшись про се, спротивилися його крокови і вернулися назад до своєї давньої церкви. Тимчукова церкву стоїть порожня й доси, як свідок сумної памяти українського пресвітеріанізму. Тимчука післано десь в Саскачеван, а греко-католицьку церкву обслуговували оо. Василіяни, Навкратій Крижановський, Созонт Дидик і світські духовні як Михайло Ірха, Еміліян Андрохович і інші.

В році 1912 приїхав з Галичини до Канади український греко-католицький єпископ Никита Будка. Церковні відноси ни поправилися і громада в Толстой прихилилася до єпископа Будки. В році 1913 на зборах приняла устав греко-католицької церкви і підчинилася виразно під греко-католицьку організацію, злучену з Римом, але контракт церкви остав дальше на громаді. Зборами провадив священник Іван Бала, що був предсідником і громадянин Олекса Яремій, що був секретаром зборів.

В громаді настав взірцевий порядок. Священники стали обслуговувати громаду правильно, а в 1914 році єпископ Будка по

святитв церков. В громаді був спокій до 1918 року. В сім році засновалося в Саскатуні, в Саскачевані, українське православне брацтво, про яке писали часописи "Український Голос" і "Канадійський Фармер", що воно має право заступати українську православну організацію, яка то тут, то там мала малі гурти, що склалися з людей, які не належали до ніякої церкви. Сі часописи заходили на сю кольонію, а до того Василь Кудрик, редактор "Українського Голосу" мав тут свою родину і 80 акрів землі. З Вінніпегу приїздив він сюди де коли до своєї рідні і заохочував людей, щоби вони покинули греко-католицьку віру, яку занесли зі Старого Краю і прилучилися до нового православія, яке проголошував "Український Голос".

В році 1922 громада розпалася на двоє: Около 40 родин послушали Василя Кудрика і перейшли до свистунівщини і заняли церков для себе. Обслуговував їх духовник Василь Новосад, а 30 родин остало при греко-католицизмі і відбували свої богослуження в хаті Костя Мандзія. Тих обслуговував священник Михайло Пелех.

В році 1925 греко-католики предложили свистунівцям, щоби сплатили церков одні другим після вартости і після числа членів. Та свистунівці і чути про се не хотіли. Вони сказали: "Церков наша, а ви, коли вам треба церкви, то переходіть на нову віру, а ні то будуйте собі другу церков".

Весною 1926 року греко-католики заскаржили свистунівців до суду за те, що вони забрали від них церков. Судія Джан Корен перепроваджував процес у Вінніпегу від 2-го до 21-го мая, а опісля відложив докінченне процесу на осінь.

На процесі греко-католики свідчили, що вони закладали церков і знали, що закладають церков такої віри, яку мали в Старім Краю, т. є греко-католицьку, злучену з Римом, а свистунівці свідчили, що ні, що закладали греко-католицьку церков не злучену з Римом. Казали, що і тепер вони є греко-католики, але незалежні. Дня 12-го листопада судія Джан Корен став докінчувати переслуханне свідків, що тягнулося до 18-го листопада і проголосив вирок, що церков належить до греко-католиків, злучених з Римом. Греко-католиків зас-

тупали адвокати Грінберг і Абраамсон, а свистунівців, як звичайно адвокати Гіп і Арсенич. Процес коштував обі сторони около 3000 доларів.

По процесі спокою в громаді тим більше не було. Свистунівцям їх адвокати, чи хтось інший, чи може вони самі, виробили собі таке поняття, що остають даліше правними членами церковних реальностей. Вони приходили до церкви на богослуження, коли тут уже правив греко-католицький священник, назначений єпископом Будкою, Николай Бартман, і породилися після своєї вподоби, на перекир греко-католикам. Дня 22-го грудня, 1926 року на церковних зборах, коли священник Николай Бартман, Українець з походження, переводив збори, на яких мав вибрати церковний заряд, свистунівці чинили всякі пакости, тупали ногами, кричали і старалися розбити збори. За порушення спокою заскаржено їх до повітового суду в містечку Емерсоні, в Манітобі, 20 миль звідси. Судова розправа продовжалася через два дні, т. є від 27. до 29. січня 1927 р. Судія Ешбі, що переводив дотичну справу, uznав свистунівців винними і покарав їх від 25 до 50 дол. Аривни. Зістали покарані: Василь Костюк, Василь Фостій, Петро Антонійчук, Михайло Яремій і Василь Бняк. Греко-католиків заступали адвокати з Вінніпегу Грінберг і Абраамсон, а свистунівців броронили місцевий адвокат Фостер і адвокат Гіп з Вінніпегу.

Люде розярилися. Зачіпка йшла постійно від свистунівців, бо се молодші, без розваги, що йшли сліпо за підшентами темних духів, далеко з поза кольонії.

В ночі з 6-го на 7-го лютого 1927 року, над раном, около 3-ої години, забagriло небо над кольонією Толстой. Іскри летіли з вітром в морозну прерію. Червона луна була над рівними полями. Се горіла церков імени Ісуса. Згоріла до тла, а разом з нею Євєнгеліє на престолі, яке голосить "на землі мир а між людьми благоволеніє".

В місяцю марті через перші три тижні в числах з 2-го, 4-го і 16-го марта 1927, читали люде статтю протоєрея Василя Кудрика, довгу на 694 стрічок, під заголовком: "Кругом толстовської церковної справи". Він пише в числі 11, сторона

4, що "...православні були провоковані на цілій лінії католиками". Кожний здорово думаючий чоловік, що знав непорозуміння між Українцями в Толстой, та судовий процес за церков, винував напасників нового церковного руху, що перли на греко-католиків.

НОВО-ПРАВОСЛАВІЄ СЕРЕД ДОРОГИ

Проводирі ново-православного або свистунівського руху притягали людей до себе в той спосіб, що лишали управу церкви в руках тих людей, котрі становили сю церков. Така церков подобалася многим як забавка, і вони відбивалися від греко-католицької або православної церкви і творили свою церков. Вони самі годили духовного і самі його відправляли. Так само й єпископа. В громаді був лише комітет, зложений з таких одиниць, котрі найбільше кричали на Рим і на Москву, бо се були найбільше "досвідчені люди" в справах віри. Рух сей витворився переважно в тих греко-католицьких і православних громадах, в котрих церков була записана на громаду.

Із 256 греко-католицьких церков було на спільнім чартері тільки 150 церков, а решта церков була не під чартером, а записана, як звичайні приватні дома на кількох членів, або на тім, котрий побудував, або продав землю під церков і на цвинтар, а не вилучив зі своєї фарми і не передав громаді. Сі церкви тому не були підтягнені під чартер греко-католицької церкви, бо "Український Голос", "Канадійський Фармер" та "Канадійський Ранок" постійно агітували за тим, щоби церков стояла на громаді, бо то, мовляв, "народна праця". Громади, що далися піврати тій агітації, не хотіли підтягати церков під греко-католицький чартер. В таких громадах виринав часто нахил одиниць до якоїсь секти. В таких громадах одиниці диктували священникови, а навіть єпископови, як повинно провадити церков.

Один з многих таких случаїв лучився на Толстой в Манітобі. Тут на зборах у квітні 1922 року предложено українському греко-католицькому священникови, Михайлови Пелехови,

який обслуговував сю громаду, щоби зірвав зі своїм єпископом Будкою, та перестав згадувати на богослуженню папу римського і т. д. Була се така загонистість, яку не подибувано навіть у протестантів.

Одиниця, яка думала мати в тім якусь особисту користь, старалася відірвати церков від греко-католицької або православної організації. Користь звичайно була: Задоволення амбіції, провідництво в громаді або розголос в "Українським Голосі". "Український Голос" хвалив амбітника, і сим запалював його до сварки зі своєю церковною владою, а також з тими членами, які не хіляться до зірвання з владою своєї церкви.

Зєднавши коло себе кілька людей, такий маляк-крикун старався переконати решту громадян, щоби зірвали з греко-католицькою або православною організацією. Коли ті на се годилися, тоді ціла громада з церковним будинком порозумівалася з "греко-православним" адміністратором Семеном Савчуком у Вінніпегу і він надавав до неї духовного, або сам доїздив і правив їм богослуження.

Таких громад, що всі члени переходили до нової віри було мало, більше було таких, що лише якась часть членів переходила. У громаді наступали острі суперечки за посідання церкви, пересуди а навіть бійка, а се тому, що обі сторони мали право до церкви, бо спільними силами будували її. Справа опинялася в суді, а тут залежало від того, котра сторона має більше членів, на яких основах будовано церков, приміром, чи малося виразно на цілі, що церков мала бути католицька, чи є се записано в рекордах і т. д. Шукалося формальности і рішення судії западало різно. Богато залежало також на тім, котра сторона впертійше і хитрійша, а такою була завсігди сторона нової віри, бо до неї належали переважно молоді люде, більше вперті і поривисті, які наче мала дитина, що її під руки попаде тягне до рота і хоче їсти. Вони думали, що нема нічо лекшого як організувати церков в якій вони будуть мати перший голос.

З православними церквами свистунівцям йшло лекше як з греко-католицькими, а се тому, що православна організація не мала свого чартуру. Тут кожду церков можна було взяти.

На 130 православних церков були записані на митрополита Платона тільки 17. Були се ті церкви, на котрі він в виді позички давав місійні гроші, котрі одержував з Синоду на піддержанне організації. Коли задовжену церков мало продати за довги, тоді Платон викупляв церков з довгів цілком, або платив лише якусь часть довгу, і церков переписував на себе. Сим ратував церков від продажі і інших клопотів, які вивинали в громаді з боку підшептів противників або протестантських сект: пресвітеріян, баптистів, суботників, методистів чи інших сектантів. Так зістала записана на Платона церков у Вінніпегу, Едмонтоні і у Востоці, в Алберті. Таких церков, що без позички записано на Платона було мало, тільки в Шандро і Мондері, в Алберті, галицька церков св. о. Николая в Гонорі, коло Вінніпегу, в Сірко, в Манітобі і ще кілька церков в інших місцях.

Віра, се річ совісти і коли її підкосити, чоловік робиться дразливим. Свистунівці підкошували віру в тих, котрі далися їм пірвати в той спосіб, що немилосерно накидалися на греко-католицьку церков, і через се, багато людей, що належали до новоправославія, стали байдужніти, не виконували своїх християнських обовязків, тратили віру цілком, або вертали назад до старих церков, до катрих перед тим належали.

Крім церковних греко-католицьких громад, що пішли до свистунівської віри, а відтак вернулися назад до греко-католицизму, відверталися від ново-православія також Буковинці.

Так сталося в Канорі, в Саскачевані. Року 1921 свистунівці заняли тут буковинську церков св. Івана Хрестителя. Церков находиться в місточку, виглядає досить гарно і має около 40 членів. Духовник Петро Самець, що в ній правив свої богослуження не міг задержати громаду при собі і в рік мусів оставити громаду, хоч робив всі можливі зусилля, щоби задержати її при організації.

Відвернулися Буковинці від свистунівства також недалеко Канори, що мали церков на фармі Онаки, в Ростерні, що мали церков на фармі Трофаненка і в інших місцях. Сі громади зедналися з духовними єпископа Филиповського, хоч перед тим належали до митрополита Платона.

Нове православіє не тільки, падає в Канаді, воно падає також і на Великій Україні. Іван Онищенко, довголітний робітник в Імпіріял Лумбер Компани, в Канорі, в Саскачевані, який вернув на Україну осеню 1927 року, з дня 5. квітня 1927 р. пише до Теодора Тацюка у Вінніпегу про церковні справи на Україні між іншими таке: "Можете сказати Свистунови, що нехай не докінчує своєї катедри у Вінніпегу, бо коли автокефальна церков падає у Києві, в осередку української культури, то вона напевно не встає і в Канаді". В Канаді був Онищенко горячим прихильником української автокефалії, який брав чинну участь в перетягненню до ново-православія буковинської церкви в Канорі, в Саскачевані, року 1921.

Декуда гурги ново-православія знаходяться в таких тарапатах, що не можуть дати собі ніякої ради. За примір може послужити колонія Сент Мартин, в Манітобі, 170 миль від Вінніпегу на північ. Тут живе около 40 українських родин з Галичини на державних землях, серед прерій та лісів. Їх сусідами є Англійці, Французи та Гербріди, т. є мішані Індіане з Французами. Українці чуються тут самотно і до 1924 року жили згідно, сходилися до Народного Дому, виставляли деколи концерти та представлення, або інші забави. На замовленне приїздив до них з Вінніпегу український, греко-католицький священник і правив їм богослуженне в Народнім Домі, бо церкви не мають. Аполінарій Новак, що був 1909 року редактором "Канадійського Фармера", а від 1924 року є співробітником "Українського Голосу" господарив тут на фармі. З кількома іншими людьми 1922 року спровадив він на сю околицю новоправославного духовного, Василя Новосада з Толстой, Манітоба. Від того часу повстав тут ново-православний гурток, який складається з 8 родин. Робота у Народнім Домі уже не йде, бо настала сварка за віру. Є спільний цвинтар, але греко-католики сказали ново-православним, щоби постаралися о о-сібний цвинтар, "бо як не добра вам наша віра, то не добрий вам також і наш цвинтар, як окремо, то окремо". Року 1926 греко-католики мали на будову церкви 500 долярів, троха матеріялу і робили заходи збудувати собі коло стації церков,

лідчиняючись під греко-католицького єпископа Б'удку і греко-католицький чартер.

Що-ж сих 8 свистунівських родин можуть тут робити? Свого духовного з Вінніпегу спровадити їм тяжко, бо треба йому заплатити, отже кожного їх члена має коштувати чотири рази тільки, як греко-католицького члена, а до того вони бідні, бо земля тут не дописує, а зарібків нема. Щоби вони могли будувати для себе церков нема про се й мови, бо їх мало, а до Вінніпегу їхати на богослуження далеко, отже сидять так без богослуження, неначе безпритомні, або заблукані сироти, а кругом чужі люди і буйна прерія.

СПОСОБИ ЗАБИРАННЯ ЦЕРКОВ

Року 1926 до свистунівства признавалося в цілій Канаді около 80 малих церковних громад. Будинки, які вони посідали були загарбані переважно від російської, православної організації, а по части також від української греко-католицької організації.

Своїми силами ново-православні побудували не більше як 10 церков, а також кілька Народних Домів, саль, яких уживають для богослуження і інших вистав. Збудували вони 1923 року малу церкву в Шіго і Вонді, в Саскачевані, 1924 року якийсь будинок в Сода Лейку, в Алберті та 1925 року церкву у Бредоні, в Манітобі. Року 1926 задаткували стару протестантську церкву в Едмонтоні. Збудували ще кілька будинків в інших оселях. Коли дають які вистави в Народних Домах, то вони є все мізерними, бо слабкі в них сили і мало людей. Такими мізерними є також їх богослуження. Але вони великими бувають на сторінках "Українського Голосу" і "Православного Вістника".

Щоби описати докладно, як загарбано від російської та греко-католицької організації церкви, котрого дня, місяця і року відбувалися судові процеси за церкви та інші клоцоти в громадах, які були звязані з новим правослаієм, треба писати окрему про се книжку. Знаємо, що поважний процес був між Буковинцями у Вінніпегу при улиці Дізраеля, між Гали

чанами в Толстой, між Буковинцями в Шіго і Фоам Лейку, в Саскачевані. Менші процеси були між Буковинцями в Арбаці, між Галичанами у Вайті, між Буковинцями в Сода Лейку і Андру, в Алберті і в інших місцях.

.. З меншими клопотами обійшлося при переході з російського православія до свистунівського православія лише в Мічаї, Сент Джулієні, Саскатуні, в Саскачевані, та коло Чередарика, коло Канори, в Саскачевані.

В Інсінгері і в Тідорі, в Саскачевані також відбувся спокійно перехід Буковинців до нового православія завдяки духовника, Дмитра Кірстюка, що обслугував ці громади. Він казав їм, що свистунівське православіє, — се твердша і докладнійша православна віра, як в Буковині та Росії, а се тому, що в Канаді люде більше вчені, як в Старім Краю і вони винайшли в книгах те, чого не могли винайти тамті, в Старім Краю. А ти ми вченими був він і всі ті, що кінчили теологію в Саскатуні.

Так легкодушно перейшло до свистунівського православія також 15 буковинських родин з церковним будинком в Гардентоні, в Манітобі, коло Андрія Гловацького. Тут громада числила около 50 родин. Коли кілька свистунівців не могли переконати всю громаду, щоби перейшла до нового православія, тоді розбили церковну колодку і впустили до церкви Василя Новосада правити богослуженне. Останних було більше. Вони з корчів грозили свистунівцям кулаками, назвали їх "гунцвотами і галганами" і забралися до лувівської церкви, в якій править священник з російської місії, котра знаходиться шість миль звідси, а свою церкву оставили. На тім скінчився цілий протест і ціла погроза.

"НОВО-ПРАВОСЛАВНА КАТЕДРА"

Громади, котрі відпадали від греко-католицької або російської, православної організації до нового православія, були мало чисельні, слабо зорганізовано і мали якусь уразу до своєї дотеперішної організації. Вони числили на те, що при нових організаторах скріпляться, але сего нігде не було, а навпаки, вони при них тратили на повазі, маліли і слабли.

Найбільше ново-православна громада є при катедрі у Ві

вінніпегу, яка знаходиться на розі улиць Бойда і Сінклера. Вона числить около 150 родин, однак на 18.000 Українців у Вінніпегу, є се дуже слабенька громада, в якій також дуже слабо стоїть релігійний дух. Катедра збудована 1925 року з каменя, містить 800 крісел, а коштує 24.000 доларів. Сі гроші збирано в цілій Канаді, а поважну часть грошей позичено у приватних людей у Вінніпегу.

Не є се будинок в такім розумінню слова, як звичайно бувають церковні будинки. Се є камінні підвалини, вкопані в землю, котрих стіни зносяться над землею так високо, що уставлено в них двері і вікна. По англійськи називають таку будову "селер", що означає по українськи пивниця. Думають пізніше на сих підвалинах будувати катедру. Підчас богослуження уставляють на сцені штучний іконостас, артиста Гната Сича, який коштував 250 доларів і престіл, а по богослуженню все те ховають по бсках. В початках називано сей будинок "катедрою", тепер називають його "собором". В тій самій сали відбуваються різні сходини, базарі, концерти, аматорські представлення, політичні засідання, дебати і т. д. "Собор" чи "катедра" є тоді звичайною салею, однак, коли на тижни треба "катедри" на погріб або вінчанне, тоді висувають з кутів іконостас і престіл і знов є "катедра". "Український Голос" і "Православний Вістник" розголошують, що се "катедра", а люди з поза Вінніпегу думають, що се така катедра, як вони нераз бачили в Старім Краю.

"Український Голос" і "Православний Вістник", коли ходить о се, щоби розголошувати богослуженне, пишуть, що воно має відбутися, чи відбудося в соборі, а коли реклямують концерт, або аматорське представлення, чи базар, то пишуть, що се відбувалося, чи має відбутися в сали "православного собору", з чого виходить, що при "катедрі" є осібна сая, в якій відбуваються чи відбувалися представлення й концерти. Се однак є та сама сая в салері.

ПРЕЗВИТЕРІАНСЬКА ЗАРАЗА В ГАЛИЧИНІ

Англійські презвитеріанські круги, вдоволені місійними успіхами між Українцями в Канаді та Злучених Державах, за думали перекинути свій рух до Галичини. За порадою українських проповідників, скликали церковний собор 14. марта 1922 року до Рочестеру, в Злучених Державах і там начеркнули свої пляни. Рішено, щоби канадійські англійські презвитеріани на спілку з американськими вислали українських проповідників до Галичини для заложення презвитеріанської місії між Українцями. Число 288 "Канадійського Ранка" 1926 року доносило, що українські презвитеріани в Канаді та Злучених Державах зложили на сю ціль 1600 долярів. Була се мала квота, якої могло вистарчити на корабельні карти кільком проповідникам до Галичини, але не на їх удержанне. Сими грішми започатковано фонди на організацію, а решту доходів на організацію мали покривати багаті англійські організації в Канаді й Злучених Державах, як платили платню проповідникам в Галичині, по 75 долярів в місяць, попірати протестантську пресу в Галичині і т. п. На соборі покликуються на сю обставину, що українські презвитеріани вернули ся з Канади й Америки до Галичини і звіттам писали до українських проповідників в Канаді й Америці, щоби прийшли заложити свою місію в Галичині, де на їх думку був до сеєго пригожий ґрунт.

Дня 31. січня, 1925 року український презвитеріанський проповідник з Торонта, Онтарію, Павло Крат, знаний в Канаді перед тим, заки став презвитеріанським проповідником як загорілий безбожник, виїхав до Галичини, щоби на місци розслідити можливість основання презвитеріанізму. Весною того року вернув назад до Канади і предложив презвитеріанським головачам свій погляд, в яким заохотив їх до отворення в Галичині, а навіть на Волині презвитеріанської місії. Не довго потім, того року, Павло Крат, Василь Кузів та Олександр Нижайковський, фахові проповідники презвитеріанізму, вибралися до Галичини і кинули презвитеріанський кукіль у Львові, Перемишли і Коломиї. Павло Крат писав в "Канадій-

ським Ранку”, що польське правительство не ставило на разі презвитеріянським проповідникам в сійбі ніяких перешкод, але опісля, противилося в той спосіб, що коли проповідники удавалися до старостів за дозволом отворення своїх кружків в інших місцях, стрінулися з відмовою. На відправи сих проповідників збиралося дещо слухачів, а вони кидали між публику зерна протестантизму, при чім у Львові, Перемишлі і Коломиї отворили приватні курси англійської мови й літератури.

Зараз опісля Др. Семен Демидчук з Америки помістив в галицькій “Ділі” в числі 121, 1925 року про се, що презвитеріянський рух вимірений на шкоду українського народу і там в Галичині і тут за морем, бо розєднує непотрібно і так вже несолідарних Українців.

Для українських презвитеріян в Канаді і Злучених Державах, презвитеріянський рух в Галичині має ті наслідки, що вони морально почувіся висше, бо місцеві проповідники пояснювали їм, що презвитеріянство пускає корінне між Українцями не тільки тут в Канаді, але і в Галичині. Се був на той час той фактор, котрий в дійсности мав деякий вплив на протестантські українські гурти в Канаді. Се впрочім розуміли також і презвитеріянські англійські проповідники. Вони бачили в галицькій місії скріпленне українського презвитеріянства в Канаді, а воно не було тут міцне, завдяки опорови, який ішов від “Канадійського Українця” й “Українського Голосу”. Вони мали тепер поважну причину відозватися до Англіїців за грішми, щоби складали на наверненне “чужинців” в Канаді і на місію в “Галіші”.

Зєднанне трох протестантських церков: презвитеріянської, методистської і конгрегаціональної в Торонті 10. червня 1925 року давало нові надії, моральні і фінансові на поширенне презвитеріянства між Українцями в Канаді, в Злучених Державах та в Галичині. Сим, що правда, тішилися презвитеріянські кермуючі круги, українські проповідники та їх вірні, але вони рівночасно дали доказ безсторонним Українцям, що презвитеріянські круги є ворожі греко-католицькій й православної церкві в Канаді і в Галичині. Собі хотіли злуки і сили,

а для Українців розлуки і розвалу. Вони показалися руїниками під покришкою біблії. Се дало також наглядний доказ, що українські презвитеріяни в Канаді стоять низько щодо політичної, народної свідомости, а також ті Галичани з др. Морозовичом і проф. Чепигою на чолі, котрі числом до 30 людей на презвитеріянській конференції дня 3. травня 1925 року в Станиславові, ухвалили рішення основи такої церкви в Галичині, та її преси, яка має стояти в безпосередній злуці з місцевою кальвінською сектою, признаною в межах Польщі. В разі потреби буде Польща сим рухом хитро послуговуватися проти католицьких Українців. Презвитеріянські проповідники, щоби здобути в очах польської держави симпатію, виконають радо свою задачу на рахунок польського правительства. Се ще одна язва до тих клопотів, які упали на українські голови в Галичині... Щоби не датися убити як нарід, галицькі Українці мусять спільними силами фінансувати свої інституції, а розчленювання народа на релігійні секти утруднить спільну роботу. Про се маємо досвід в Канаді.

Тоді, коли протестантизм в Європі по війні упав не до уратовання ("Курент Ністори, нов. 1925, стаття американського пастора д-ра Стюарта) він зачинає цікавити в Галичині Українців. Змучені війною і прибиті неудачею революції, в нужді, голоді й холоді, українські інтелігенти хотять чогось нового і сподіються долярів з Америки й Канади. Се поясняє їх прихильність до протестантизму; але вони не застановляються над тим, що зайдуть в сліпу улицю так, як зайшли в Канаді многі апостоли протестантизму серед Українців, яких відтак англійські протестантські голови дипломатичним способом викинули на смітник. Тепер встидаються подивитись в очи українському народови за те, що без потреби витворили протестантську партію, чим ослабили духово, солідарно і політично і без сего слабий український нарід в Канаді.

В червня 1926 року Павло Крат, презвитеріянський проповідник, повернув з Галичини до Злучених Держав і там в Ньюарку в українській презвитеріянській церкві Петра і Павла 1 серпня 1926 року показував знимки, яких мав около сотки з тих гуртів в Галичині, які приходили слухати його цер-

ковних промов. Зі Злучених Держав він вернув до Канади і 8. серпня показував ті знімки малому гуртові українських презвитеріян в Ошаві, Онтаріо, а 15. серпня того року показував ті самі образці малому гуртові українських презвитеріян в Торонті, де зібрав 9 доларів між вірними на галицьку презвитеріянську місію. Опісля їздив далше по Канаді і показував ті знімки там, де тлів український презвитеріанізм. Проповідував в такому тоні, що в Галичині є уже презвитеріянські громади між Українцями, що там уже видають українську презвитеріянську часопис в Коломиї, під назвою "Віра й Наука". Ту часопись оглядали Українці у Вінніпегу і дивувалися підпольній роботі українських презвитеріянських проповідників в Галичині, які на передній стороні часописи ставили хрест, щоби ним приподобатися читачам, а в Канаді в "Канадійським Ранку" та сама партія проповідників не признає хреста, як знаку християнської віри, і глузує собі, що се є нічо інше, як шибениця.

Не один Українець в Галичині, який цілком не думав стати презвитеріанином, прийшов з цікавості послухати промову і подивитися на головного бундючного, Павла Крата, що колись різав ножом портрети польських ректорів львівського університету а теперішній лагідний Павло Крат бере з него знімку, щоби вихіснувати цікавість до своєї особи на розбивання Українців презвитеріанством в Канаді. Знімки ті не дуже порозбивали Українців в Канаді, але всеж таки був се новий спосіб нападу. Про ті світляні образці писав широко "Канадійський Ранок" в ч. 304, 1926 року.

НАПАД ЕПИСКОПА ФИЛИПОВСЬКОГО НА МИТРОПОЛИТА ПЛАТОНА

Епископ Адам Филиповський був дуже бойкий і меткий. Забравшись з Канади до Злучених Держав, мав там широке поле до ділання, а за його рухом стояли русофільські організації і їх часописи, "Світ", "Правда", "Любов" та "Прикарпатська Русь", які заступали кілька заповогових товариств, і з давна ненавиділи Платона за те, що він не відносився справе-

дливо до Галичан і мав висловитися, що вони “галицька злолоч”. До того Филиповський мав також свій орган “Народний Вістник”.

Заохочений передовими русофілами, Филиповський видав судовий процес Платонові за те, що він на його думку неправдоно заняв місце в православної організації в Злучених Державах і в Канаді, як голова, яке ніби правдоно мало належати йому. Розправа відбулася в Нью Йорку, де вони оба резидували, при кінці червня 1925 року і судія Лайлен видав вирок в користь Филиповського. Платон вніс до висшого суду апель, але Филиповський не хотів чекати довше і зажадав уступлення Платона і його уряду з резиденції, де Платон мешкав під числом 15 на 97 улици, в Нью Йорку. Платон не уступав. Тоді Филиповський, не гово́рячи нічого про Платонів апель, з вирокком удався на поліцію і зажадав від неї помочи проти Платона. Дня 1. липня 1925 року, шеф Геген, з відділом поліції вигнали Платона і його уряд з мешкання, а Филиповський зі своїм урядом заняв місце в резиденції, а тим самим заняв також катедру св. о. Николая, що находится за стіною резиденції.

Дня 5. липня 1925 року Филиповський правив в катедрі Службу Божу і коли на проповіді його секретар, Михайло Чернявський, ужив назви “Карпатороси”, прихильники Платона зробили авантуру, яку спинила поліція, що була для сего приготована, викидаючи платонівців з катедрі на двір.

Тимчасом Платонів апель признав право за Платоном, а Филиповського за надужиття суду засуджено на 30 днів арешту. Прихильники Филиповського хотіли заміняти арешт на гроші, та Филиповський не згодився на се, а хотів відсидіти, щоби буквально бути мучеником за карпаторуську справу. Разом з Филиповським сидів також його адвокат Глук, в тій самій келії, що Филиповський.

. Коли поліція прийшла усунути Филиповського з резиденції, то він з людьми, які там були числом до 60, з женщинами і дітьми включно, забарикадувалися так, що поліція мусіла ломати двері і прятати все, що було на дорозі. На вид поліції вся та публіка закричала страшним голосом. Писали тамош

ні часописи, був се тужливий рев і крик повний пригноблюючого почуття перемоги Платона над Филиповським, причім филиповці називали платоновців большевиками, а сі филиповців галицькою зволочію. Поліція зробила своє і Филиповський як передше Платон зістав викинений на брук, з тою ріжницею, що автом в супроводі поліції поїхав до арешту.

Першої неділі по сім, Платон увійшов торжественно на богослуження до своєї катедри. З піснею на устах "Христос Воскресе" освятив цілу церкву та убрав престіл в нові ризи. Тої неділі замість "Святий Боже" співав хор "Христос Воскресе".

Як перед сим, так само і тепер "Народний Вістник", "Світ" та "Правда" страшно накинулися на Платона, котрого сильно боронила "Лемківщина", приватний орган Віктора Гладика, та "Правое Діло", Платонів орган. Полеміка була погана. Лили помні на себе так, що бридко було читати, причім Платон закидав Филиповському духовну недогматичність і неканонічність, а сей йому узурпацію тай то, що він зірвав з московським церковним центром, проголошуючи свою організацію автокефальною. Пішли тепер взаїмні виклинання. Був ще й такий закид Платонові, що він зєднався з англіканською церквою. Зірванне з російським церковним центром в Москві і проголошення автокефалії відбулися на соборі в Детройті, 5. березня 1924 року, але чи Платон зєднався з англіканською церквою, не знати було на певно; на се були тільки здогади на підставі циркуляру англіканського уряду до вірних, щоби складати жертви на поміч Платонові, з натяком: "Маємо тепер нагоду приєднати до нашої церкви 3 мільони православних". Дійсно від англіканської церкви Платон дістав децю грошей, бо ними виплатив розходи подорожи делегатам на собор в Детройті, але чи Платон мав з урядом англіканської церкви які близші умови про зєднання своєї церкви з ними, не було жадних доказів.

Основання американської церковної автокефалії, Платонові не конче удалося. Декотрі його громади сей крок одобряли, інші противилися, але з поваги до Платона мовчали. В практиці, однак американська православна церкву не була

провірювана російським церковним урядом і виходило налучше зірвати з ним. Тертя в Платонових громадах було досить остре, але не виразне.

Коли Платон повідомив про свою автокефалію "Собор Русских Епископів" у Сербії, де вони перед більшевиками скрилися і грали ролю найвисшого уряду російської церкви, та які заступали арештованого більшевиками патріярха Тихона, сей собор автокефалію не затвердив і 28. липня 1925 р. віднісся до прочих православних патріярхів: єрусалімського, константинопольського, александрійського, антиохійського, сербського і прочих, щоби і вони не затвердили. Се було єпископови Филиповському досить на руку і він в очах російських єпископів у Сербії мав більше вартости, як митрополит Платон, бо вони зі зрозумілих причин не хотіли американської автокефалії, мимо сего, що кожда православна церков основа на таких самих правах, т. є стоїть окремо від інших церков, і провадиться після окремих, незалежних від когонебудь норм.

"Укаїнський Голос", "Канадійський Фармер" і "Православний Вістник" у Вінніпегу, боротьбу сю побільшили та ставили великим черенками на передовиці. Вони розносили се по Канаді числячи на зріст членів греко-православної секти, підкріплені сего року єпископом Хфедоровичом, що приїхав зі Злучених Держав до Канади на перегляд церков.

Платона і Филиповського в судових процесах фінансував наряд добровільними датками зі цілих Злучених Держав і Канади. Ходили також чутки, що Платона фінансує російський амбасадор Бехметев, російськими фондами, зложеними в американських банках ще за царських часів, а Филиповського асекураційні товариства "Карпаторосів", "Взаїмна поміч", "Любов" та "Общество Русских Брацтв".

Коли митрополит Платон відніс над Филиповським остаточну побіду, вигнавши його зі свого помешкання і катедри, Филиповський в місяцю жовтню 1925 року просив у Платона прощення за нанесені йому і його церкві ним кривди й шкоди. В довгім письмі Филиповський перепрошав Платона і просив, щоби Платон признав його законним єпископом, а він зі

свого боку буде щиро працювати для скріплення православної церкви. Платон ту просьбу рішучо відкинув, відфотографував то письмо і копію розіслав до всіх церков, чим до решти здискредитував Филиповського.

На просьбі Филиповський не поставив дати, а обіжник до вірних вислав Платон при кінці жовтня 1925 року.

ЕПИСКОП АДАМ ФИЛИПОВСЬКИЙ В ПОЛЬЩІ

Єпископ Филиповський бачучи, що всі пляни, які він лише міг придумати і вся енергія, яку тільки міг в собі добути, не принесли бажаних успіхів, на початку 1926 року виїхав з Нью Йорку зі скаргою на Платона до російських єпископів в Сербії, в Карлівцях. Перед виїздом, осеню 1925 року висвятив на священників двох звичайних фермерів Теодосія Тащука, з Вастеву в Алберті і Івана Бойка з Калдеру в Саскачевані. Доки Филиповський не став єпископом, дуже критикував російських єпископів за те, що вони звичайних людей святити в поли — і казав, що в культурній Америці і в Канаді святити в поли простих людей, — се убійство місії і пониження віри.

Російські єпископи в Сербії відгравали провізоричну роль церковного уряду російської церкви і були в тіснім порозумінню з митрополитом Петром Крутицьким в Москві, який зістав по смерті патріярха Тихона тимчасовим намісником патріяршого престолоа. Як Крутицький, таксамо і російські єпископи в Сербії, знали добре історію боротьби між Платоном і Филиповським, причини боротьби і наслідки їх сварки між православними вірними в Злучених Державах та в Канаді; знали сю боротьбу з газет американських, та з приватних листів вірних, які писали з Америки до них і скаржилися на церковне безладде.

Щоби положити кінець церковним роздорам в Америці і в Канаді, російські єпископи в Сербії, відослали Филиповського до Польщі, до митрополита Діонізія, а сей як доносили американські часописи приняв Филиповського в свою єпархію і сим шляхом усунено Филиповського з Америки і положено остаточний кінець сварці між Платоном і Филиповським.

В донесенню російських єпископів в Карлізях з дня 1-го жовтня 1926 року до російського єпископа Арсенія У Вінніпегу, за урядовим числом 1103, сказано, що 10-го серпня 1926 року Филиповський зівстав звільнений ними зі Злучених Держав і Канади на всегда і не має права до сих країв вертати і грати ролю єпископа, або священника. Зміст донесення звучав: "...Архиерейський Синод вислухав пояснення Филиповського, зняв з него запрящення в священослуженню, роблячи його вільним від служби в Північній Америці. В случаю, як би він прибув в Америку чи в Канаду, він не має права виконувати там богослуження без позволення місцевих православних єпископів".

Неприсутність єпископа Адама Филиповського в Америці і в Канаді поділила на священника Александра Кизюна в Едмонтоні і Івана Кокольського в Мондері, вони покинули організацію Филиповського і вернули назад до організації Платона. Також вернулася до Платона едмонтонська громада, а в громадах, які обслуговував Кокольський, мондерська, чіпменська, фарусівська, середяківська і варвицька йшли спори, чи вертати, чи не вертати до Платона так, що годі було зрозуміти, в котрий бік вони ріщать. Решта громад Филиповського, в Ребет Гилі, Пено, Скоро, Старі і інші, в Алберті, та громади в Шіго, Канорі, Куркулею і інші, в Саскачевані трималися дальше осторонь Платона; а було їх разом около трийцять п'ять в Алберті і в Саскачевані. За послідні літа вони були на боці від російських єпископів, думали, що творять "карпаторуску єпархію" і що така а не інша повинна бути в Канаді, розчарувалися тим, коли довідалися, що Филиповський остав на всегда в Польщі і не має права бути єпископом в Канаді. Вони пояснювали, що Филиповському нарочно дали місце в Польщі, щоби уступився зі Злучених Держав і з Канади, та щоби тим способом повернути їх проти їх волі назад під Платона, чи іншого російського єпископа. Змагання мати свого карпаторусского єпископа стали безнадійні. Їм стало ясно, що Филиповський дипломатичним способом добився єпископської ранги по їх плечах, чого в інший спосіб був би не міг добитися, а вони зі сего скористали хіба се, що розсварилися з ти-

ми, які держали з Платоном. Вони тепер побачили, куда запровадила їх жажда чести Филиповського, однак даліше трималися на боці від російських єпископів, і не знали як собі порадити, бо про “карпаторусского єпископа” не було вже й мови. Говорили між собою, на що Филиповському було лишати, Канаду та шукати якогось легального признання на своє єпископство, коли йому й без признання було добре. Вони не знали, що зі собою почати, але дивилися на “Карпаторосів” в Злучених Державах, які там мали свої організації та пресу, що ті робити будуть в сім случаю. Вірили, що ті дадуть їм провід і скорше чи пізнійше дібуться таки “карпаторусского” єпископа, а російському єпископови Арсенієви в Канаді, піддатися не хотіли.

ПРОЦЕС ЄПИСКОПА КЕДРОВСЬКОГО З МИТРОПОЛИТОМ ПЛАТОНОМ

Тільки що закінчив митрополит Платон судовий процес з єпископом Адамом Филиповським, не встиг, як то кажуть, ще віддихнути, а вже видав йому такий самий судовий процес єпископ Іван Кедровський. Був се єпископ живої церкви, яка повстала в Росії і на Великій Україні після появи большевицького правління. Ріжниця межі церквою, яку заступав Платон, а церквою, яку заступав Кедровський була та, що жива церков повстала проти православної церкви і проти волі патріярха Тихона, не мала отже канонічної легальности, т. є такої легальности, на яку дозволяють права православної церкви. Крім сего, жива церков дозволила женитися єпископам, а також священикам вдівцям, чого взагалі не практикувалося в православної церкві, при чім усунула віру в святі моці та знесла декотрі православні свята. Політичний її бік був большевицький, а народний російський такий, як Тихонів, або Платонів.

Іван Кедровський був давнійше Платоновим священиком, чоловік бойкий і меткий, радикальних поглядів, всегда стояв близько архієпископа Евдокима, коли сей був в Америці. Як лише сформувалася жива церков в Росії 1923 року, Евдоким став відразу її правою рукою, а покликавши з Америки Івана

Кедровського до Росії, зробив його там митрополитом для Злучених Держав. На початку 1924 року, в Нью Йорку виграв Платон перший судовий процес з Кедровським та сей апелював до висшого суду і тут Платон програв справу. Поліцейський шеф Далес, адвокат Френк і Кедровський в суботу 3. квітня 1926 року увійшли до резиденції, де Платон мешкав при улиці 97, зараз при катедрі, щоби його вигнати звідси. Платона уже не застали в резиденції, бо він перед тим вибрався з цілим своїм урядом і деякими ціннішими речами, забраними з катедри, під число 683 — 204 улиці в Нью Йорку.

Від тої хвилі Кедровський став правним єпископом катедри св. Николая і резиденції, що при ній. Зараз опісля, Кедровський став процесуватися з Платоном за Народний чи еміграційний російський дім в Нью Йорку при 14 улиці і за церков у Бронсвілі. Грунт, на яким опирався Кедровський в суді був той, що церковний собор живої церкви в Москві 1923 року призначив його єпископом на Злучені Держави. Хоч собор той був признав законним тільки константинопольський патріярх, а інші патріярхи ні, та се в очах цивільного суду Америки було вистарчаючим, щоби утвердити Кедровського у правах до згаданої катедри і резиденції. Говорено, що константинопольський патріярх бувби не признав правним собор живої церкви в Москві, але до сего допровадило турецьке правительство в Ангорі, на просьбу большевицького правительства в Москві. Друга точку на яку опирався Кедровський в суді була та, що катедра і резиденція були будовані за гроші російської держави і записані на Евдокима, який на своє місце прислав Кедровського в Америку.

Ся подія діткнула доволі болючо православних платонівців в Канаді, але вони не робили собі нічого з тої події. Від сего часу в цілій Канаді филиповці і свистунівці дорікали платонівцям за те, що Платон програв судовий процес. Вони казали, що в Платоновій організації нема порядку, та що сам Платон винен за сей процес, бо неправильно заняв місце єпархії. Сим вони показували висшість своєї організації, хоч тої висшости в них не було, крім пустої самохвальби.

Що тепер робив митрополит Платон? Програвши судовий процес з Кедровським, він стояв при тих церквах, які були записані на громади; надію однак не тратив і до тих церков, але в марті 1927 року доносили американські часописи, що Кедровський мав уже в своїм посіданню 90 церков в різних містах Америки, що означало одну третю цілої єпархії.

Коли митрополит Платон утратив свою катедру і резиденцію в Нью Йорку, єпископальна церковна організація, що називається з англійська "Чорч аф Інгланд" дала Платонові до розпорядимости свою церкву св. Августина на розі улиць Гавстона і 3-ої авеню в Нью Йорку і він тут відбував свої богослуження з тими людьми, які не годилися на большевицьку церкву і доглядав звідси крім сеї церкви й ті церкви, які Кедровський ще не заняв. Громади, які тримали з Платном в Канаді, дістали в році 1926 осібногo єпископа в особі Чеховцева, який підлягав Платонові. Він мешкає у Вінніпегу, доглядає їх в ряди-годи і дає відповідні ради, щоби могли істнувати. Вони не були заклопотані Кедровським, бо власть його на Канаду не сягала, журились тільки рухом Филиповського і рухом свистунівським. Надії на те, що їх організація скріпиться, буде сильною, побудує школи, сиротинці, буде мати відповідну пресу тощо, в них не було. Вони бачили, що той час, коли можна се було робити, безповоротно минув. Тепер лише ходило о се, щоби не розлетітися цілком і не наїстися встиду від ворожих їм організацій.

РУСОФІЛЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ПРЕСА В 1926 РОЦІ

Після звинення "Канадійської Житни" у Вінніпегу 1924 року православні москвофіли в Канаді не мали ніякої преси до 1926 року. Був се час, коли росла ворожнеча межі трома православними гуртами: платоновцями, т. є тими, котрі тримали з митрополитом Платоном, филиповцями, т. є тими, котрі тримали з єпископом Адамом Филиповським і свистунівцями або кудриківцями, т. є тими, котрі тримали з Василем Свистуном, Василем Кудриком і "Українським Голосом" Останні були українофілами. Вони мали провізоричного єпископа Івана Хфедорвича, який перебував в Шіказі, в Злучених

Державав і літсм звіттам приїздив до Канади на перегляд їх церков. Духовні сего руху уживали православних фелонів і обрядів при богослуженню і через се ті люде, які стояли за сею новою вірою уважали себе за православних. Вони не розумілися на правилах віри, та на церковних правах, тільки троха на фелоні і обрядах і се їм вистарчало, щоби уважали себе за православних, бо так представляв їм сей рух “Український Голос”, “Православний Вістник” а по части також часопис “Канадійський Фармер”.

Русофіли були поділені на церковні гурти, на платоновців і филиповців, воювали зі собою, а також воювали проти греко-католицької церкви і свистунівської секти. З українським протестантизмом, т. є з українськими презвитеріянами, методистами, баптистами, суботниками і байбелниками воювали менше, бо сі не уживали ніяких обрядів при богослуженню, отже їм мало шкодили, особливо під сю пору.

У русофілів стояв тепер на вазі митрополит Платон і єпископ Филиповський. Платон старий чоловік, авторитетний, не здобув свого єпископства хитрощами як Филиповський. Филиповський став єпископом дипломатичним способом і був з догматичного боку, т. є з боку церковної науки таким єпископом, як той адвокат, котрому відберуть право боронити людей в суді та виробляти урядові папери. Филиповський Галичанин, меткий і бойкий, знав лучше Галичан і Буковинців як Платон і мав спритнійших священників — ходило русофілам з ким держати: з Платоном, чи Филиповським?

Сі думки викликали між православними священниками завзяту боротьбу. Вони стали видавати проти себе два малі часописи, щоби утриматися на становищі, але тоді, коли була православна організація в цілости, не видавали жадної часописи, дрімали, а тепер оживилися.

Перший часопис був “Друг Народа”, завбільшки 16 X 16 цалів, на пять колономн на чотири сторони, появилвся в січні року 1926 і виходив один раз в місяць. Редагував його Роман Саміло, духовник Филиповського, довголітній складач “Руського Народа у Вінніпегу, а також редактор двох чисел “На-

родної Волі", котрі видав у Вінніпегу 1921 р. проти Филиповського без букв "ъ", "ы" та "ѣ". Тепер "Друга Народа" редагував з тими буквами в сильнім русофільським дусі. Технічний бік "Друга Народа" був доволі слабкий і убогий. В нім пробивалася сильна нетерпимість проти Платона та його сто роїнників, а також проти греко-католицької церкви та Українців. Популярности часопис не мав, бо зрідка виходив, тай тому, що був крайно русофільського напрямку. Його сторонники, хоч були русофілами, однак лайки на платоновців та Українців не любили, а також не любили знаків "ъ", "ы" і "ѣ", бо бачили, що ці букви вже не існують навіть в Росії, куди їх очи все були звернені. Вони розуміли остільки, що коли їх навіть москвофіли уживають в Злучених Державах та в Галичині, то се не має державного і національного значіння, бо ці гурти, що їх уживають, не є російська державна нація, а дивачні гурти, що Росіянами з походження не є, однак хотять ними бути.

Редактор Саміло мешкав на фармах в околиці Стару, в Алберті, около 60 миль на північ від Едмонтону, а часопис на бирався і друкувався в Едмонтоні на машинах "Нашого Поступу", який заступає албертійських Українців і є власністю Томи Томашівського. Томашівський заложив "Наш Поступ" 1922 р. і до 1926 р. часопис тримався осторонь кожного віроісповідання, а опісля став хилитися до свистунівської секти, оголошував свистунівські богослуження і т. д., а опісля знов зачав критично дивитися на кудриківщину.

Другий часопис, се був "Канадійський Православний Місіонер". Є се журнал Платонової групи. Він виходить один раз в місяць в Едмонтоні, а появився в марті 1926 р. Його покликав до життя "Друг Народа". Редактором був священник Александер Кизюн, парох місцевої православної церкви, що находиться при кінці улиці Кіністіно над рікою Саскачеван. Се той сам Кизюн, що ізза него повстала боротьба в православної церкві у Вінніпегу на розі улиць Манітоби і Мекензога в р. 1917 межі Филиповським і громадою тоді, як він тут був помічником Филиповського. Тоді Кизюн був проти Филиповського. Перенісшися 1918 р. з Вінніпегу до Едмонто

ну тримав з митрополитом Платоном до 1922 р. В сім році, коли Адам Филиповський став єпископом, тоді Кизюн став з Филиповським і був з ним до року 1925, а в сім році знов злучився з Платоном. З переходом до Филиповського і назад до Платона, переходила з Кизюном також його парохія. Ставши редактором "Канадійського Православного Місіонера", Кизюн громив в нім Филиповського. Журнал був редагований без "ѣ", "ы" і "ъ", фонетичним правописом, в сильнім москвофільськїм дусі, обіймав 16 сторін друку, величини 6 X 7 цалів, з бѣгачами правописними блудами.

Оба сі часописи поборували себе, та викидали собі в очі всякі бруди. Православні, що стояли за митрополитом Платоном і єпископом Филиповським читали ті часописи й бачили, що так не повинно бути, але були безраді. Вони бачили, що між єпископами нема порядку і тому нема його й межі священниками, та ними, що становили православну церкву. Бачили, що нема порядку й межі патріярхами, бо коли патріярх Тихон не хотів признати большевицьку церкву в Росії за легальну, то за легальну признав її константинопольський патріярх Василій, на перекір Тихонові. Оба часописи писали, що православіє найліпша віра, та що ту віру запровадив на Русі св. Володимир Великий, але не казали того, що та віра була тоді католицька, якою правив папа римський через константинопольського патріярха, який йому був підчинений.

Хвалення, що православіє є добра і сильна віра з боку сих двох часописів, було подібне до слів того артиста, котрий, дивлячись на будинок, що валиться і загрожує життю людей, хваливби, що будинок добрий і сильний і всі мають в нім дальше мешкати.

В Росії та на Великій Україні також не ліпше. Там патріярх Тихон має свою церковну партію, самосвят Василь Липківський має також своїх сторонників, архієпископ Евдоким має свою партію, живу церкву і Пимон, архієпископ харківський має також свою церковну партію. І всі сі партії воюють зі собою безпощадно. Такий непорядок так довго буде в православній церкві, як довго вона не вернеться назад до като-

лицької церкви, де є один голова церковний, що править всею церквою в цілім світі, рішає одноцільно всі спори і пильнує роботи після одноцільного пляну, який всіх обов'язує. То не є жаден факт думати, що православіє "наше", і ми маємо його триматися, а фактом є се, що ся назва була в уживанню ще тоді, коли не було православія, а одна церков в цілім світі, котрою правив Папа Римський, а також фактом є се, що православіє колеться сильно на части і нема способу, щоби його стримати в росколі, бо спосіб його ділання і принцип його вірування, себто, що св. апостоли були рівні в провадженню церквою, з чого виходить, що всі єпископи і патріярхи в дотичних справах є собі також рівними, є тим клином, що колеть православну церков на дрібні части!

Друге, що робить католицьку церков сильною є се, що Ватикан, де жие папа і де міститься найвисший уряд церкви є в цілій ширині независимий від всіх держав світа, чого не мають жадні православні патріярхи, і через се ніхто з пануючих не може росказувати папі. Через те, що православні патріярхи є зависимі від пануючих, цар Петро Великий міг скасувати російський патріярхат, а також те саме зробили большевики.

Независимість Ватикану загарантована італійським правительством, законом з 13 мая 1871 р.

Вигляди для православних такі: Або порозуміються з католицькою церквою, або розпадуться на малі гурти, які постійно будуть себе взаїмно кусати і нищити. Однак душа чоловіка бажає, щоби був порядок і удосконаленне на цілім світі, то длятого кождий чоловік повинен стреміти тудя, де бачить удосконаленне і заспокоювати свою совість.

Про "Друга Народа" і "Канадійського Православного Місіонера" не знали всі Канадійські Українці, бо українська преса не подала навіть з газетярського обов'язку вістки про їх істнованн, а самі вони себе розголосити не могли, бо були надто слабими.

"Друг Народа" і "Канадійський Православний Місіонер" писали дуже остро проти Українців і української греко-католицької церкви. Проти Українців писали тому, що перекона-

ні були о великій силі Росії, а проти української греко-католицької церкви тому, що вона розвивається, має ясну організацію і постійно пригадує православним їх відступство в р. 1054 від соборної церкви під проводом одного голови, і правного наслідника Ісуса Христа.

ЕПИСКОП АРСЕНІЙ ЧЕХОВЦЕВ

Бувший російський архимандрит Арсеній Чеховцев, який оставив Канаду 1909 року, працював як єпископ Службу Божу в російській православній церкві на розі улиць Манітоби і Мекензого у Вінніпегу в неділю 18-го липня 1926 р. Він був висвячений в єпископи в Білгороді, в Сербії, 6-го червня 1926 р. і висланий до Канади на сталий побут. Старий віком, бо числить 62 роки, кремезної будови, фізично доволі ще сильний,

За той час, як він виїхав до Росії, багато змінилося в Канаді. Богато давних його парохіян, які давно уважали себе за Росіян, змінили свої політичні погляди, стали свідомими Українцями. Замість одної православної церкви, він застав ще других дві, котрі уважали себе також за православних, а ними були: церков Филиповського і церков Свистуна. Зі 130 православних громад, що давніше належали до російської церковної організації, осталося тепер при ній не більше як 65 церков, яких обслуговувало 17 православних священників.

Греко-католицька єпархія, яку Арсеній перед 17 літами оставив бідною, скріпилася за той час до не пізнання. Дістала свого єпископа, має тижневий часопис "Канадійський Українець" і "Голос Ізбавителя", має чотири діточі-сирітські захисти, 35 Рідних Шкіл, бурсу Тараса Шевченка в Едмонтоні, в Алберті і Колегію св. Йосифа в Йорктоні, в Саскачевані. Збільшилося число священників з 12 на 45 осіб, а також прибуло 80 сестер-Законниць. Тепер Арсеній уже не думав про перетягування греко-католиків на православіє, як колись передше, бо перевага духова і народна свідомість лежала по стороні греко-католиків, а навіть дві церковні громади, які він колись перетягнув до православія, коло Турків, поч-

та Алонса і у Веланді, в Манітобі, вернули назад до греко-католицької організації. Йому ходило тепер о се, щоби до решти не розлетілася його епархія.

Крім сеї зміни, Арсеній побачив кілька соток українських учителів, роскинутих по цілій Канаді, які мали посади в канадійських державних школах. Тут і там по містах і місточках були вже українські лікарі, адвокати, і багато інших українських інтелігентів, що займалися крамницями, робили в банках, були муніципальними секретарями, почтарями і пр.

Епископ Арсеній, постарілий та придавлений війною і тим, що його вітчизна, Росія стала большевицькою, не має уже й половини тої енергії, що давно, не так палко і не так влучно говорить проповіді як давнійше і не має того розгону, що колись мав.

В неділю, 25-го липня 1926 р. правив в церкві при улиці Дізраеля і виїхав скоренько на місію до Сифтону в Манітобі, до давних своїх парохіян, котрих він перед 17 роками перетягнув від греко-католицької церкви, яку вони принесли зі Старого Краю на православіє, а звідси виїхав в Алберту на місію до Едмонтону, до Шандра, Мондеру, Смок, Лейку і інших місцевостей. В церкві при улиці Дізраеля говорив між іншим на проповіді, що в його руці ключі царства небесного і що він завде Буковинців до дверей неба. А дотично національної думки сказав: "Росія ваша мама, ви ссали її груди, отже не можете не любити її", і т. д. Говорив більше російською мовою як тому 17 років назад, коли був в Канаді. Люде, слухаючи його проповіді, коло порога стали шептати один до другого: "Не вже-ж Росія була нам коли мамою? Знаємо, що Росія від Українців переняла віру, знаємо, що звідси вона переняла промисл і літературу та військову організацію, знаємо, що Володимир Великий і його син Ярослав Мудрий роздавав землі своїм синам на півночі в Московщині, себто Московщина ссала українські груди, а він говорить навпаки. Але добре, що не є облудником, що говорить отверто, показуючи нам виразно, куди він думає провадити Українців. Треба йому признати чесність, що він отвертий.

Про приїзд єпископа Арсенія до Канади українська преса не сказала ані слова. "Український Голос" сказав тільки, що до Канади приїхав якийсь російський єпископ, не знати звідки, чого і хто його прислав, не згадуючи навіть його власного імені.

Положення Арсенія було доволі трудне. Часопис "Канадський Православний Місіонер" з Едмонтону Арсеній перебрав до Вінніпегу, де сам мешкає, видає його далше, але додав букви "ъ", "ы" і "ѣ" і обходиться з тими друкарськими приборами, на котрих набиралася і печаталася "Канадська Жизнь", що куплені були від архипатріярха Макарія. Іван Білецький, бувший редактор "Жизни" набирає сей Арсеніїв часопис. Часопис має тепер троха лучшій напрям і матеріял, як мав тоді, коли редагував Кизюн, бо єпископ Арсеній його заповідливо доглядає. Але мову, якою пишеться часопис трудно зрозуміти, — бо вона ані російська ані українська — жаргон.

Років 17 тому назад, коли Арсеній був в Канаді як архимандрит, посідав найбільшу повагу в Алберті, — тепер їдучи в Алберту уже як єпископ, думав там заїмпонувати, збити єпископа Адама Филиповського, рух, а сторонників його приєднати до себе і осягнути цілість російської церкви. План був добрий, але він не удався. В неділю 29-го серпня 1926 р. в Чіпмені, Арсенія не впустили до церкви сторонники Филиповського і він правив Службу Божу на міській площі.

Зле повелося і в містечку Мондері. Тут в парохіяльній хаті мешкав священник Іван Хруставка, Платонів сторонник, а також у винаймленій хаті Тадей Івахнюк, священник Филиповський. Оба священники змагались за парохію і один і другий мав за собою прихильників у сих громадах, що становили мондерську парохію, яка складається з малих п'ять громад: 2 громади коло Петра Олехи, три милі на захід від Мондеру, 3 громади коло Григірчуків, що лежить 8 миль звідси на південне, з громади коло Середяків, що знаходиться 6 миль звідси на північ, з громади коло Фарусів, що є 12 миль звідси і з громади коло Семена Кіца, на Варвику, що звідси 30 миль на схід. Всі разом числять 130 родин, Буковинців і Галичан.

Перевагу в сій громаді мав Хруставка, а Івахнюк чекав хвилі, коли Хруставка спроневіриться у громаді, щоби його взяли за пароха, при чім він обслугував уже громаду коло Григірчуків і в Чіпмені.

Місточко Мондер є чисто українське, греко-католицьке. Тут є гарний василіянський монастир, дім для Сестер, Новіціят, в якім студенти приготовляються на священників-Василіян, та греко-католицький Народний Дім. Православних тут нема більше як 5—8 родин. Монастир обходить величаво, кожного року празник Петра і Павла при співучасті 4—5 тисяч вірних, що зїзджаються з цілої Алберти.

Щоби православні Буковинці і Галичани не заходили на греко-католицьке богослуженне до монастира, які приїздили на те свято до Мондери з околиці і не прислухувалися до місіонерських проповідий та не переймалися католицькою вірою, особливо Галичани, року 1918 о. Іван Зазуляк побудував в Мондері малу каплицю і кожного року на Петра і Павла в ній править богослуженне. Каплицю будували дооколичні православні вірні. Через те, що були розділені на Платоновців і Филиповців, Филиповці не впустили єпископа Арсенія до сеї каплиці правити богослуженне, ані до церкви св. ап. Якова, що є три милі звідси, ще й пакости йому чинили. Арсеній заскаржив їх до суду в Едмонтоні і дня 9-го марта 1927 р. виграв справу і дістав право доступу до церкви і каплиці.

Єпископ Арсеній думав скликати всіх албертійських "карпаторосів" на масове віче до Едмонтону і на нім усунути церковні суперечки, але поражений невдачами в Чіпмені і в Мондері закинув сю думку.

При кінци листопада 1926 р. Арсеній вернув з місії до Вінніпегу, де має свою канцелярію і мешканне при улиці Манітоби ч. 643. Боліє над тим, що православна організація так сильно ослабла і над тим, чому його не зроблено єпископом тоді, коли організація була сильніша, 17 років тому назад, але тепер, коли вона на половину упала, а він уже постарівся. Як розумний і розважний чоловік висказує думки, що час богато рішає, а нагода до роботи не вертає ніколи.

Одинока опора єпископа Арсенія, то тільки самі лише Буковинці. Інші є неначе піре, що прилітає і відлітає, гнане вітрами прерії. — Але, щоби й Буковинців задержити при православію, треба найти звено, яке лучилоби Буковинців одним з патріархів, з царгородським або ще лучше з єрусалимським, а сим звеном може бути лише єпископ або архиепископ, який бувби з роду Буковинець, бо лише такий може розуміти їх душу і спосіб поведення і може зеднати їх довіре. Тоді, можеби Буковинці поперли свої школи, свою пресу і інші свої інституції, без яких серед протестантського моря і високої англійської культури в Канаді ніхто обійтися не може, если хоче істнувати як окрема одиниця серед інших канадійських народів.

УКРАЇНЦІ З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ

Коли галицькі і буковинські Українці організувалися в громади, будували церкви, Народні Доми, Читальні й Прогреси, та цікавилися народними справами, то Українці з Великої України сими справами без порівняння менше інтересувалися. Крім 30 родин в Мейпел Кріку, в Саскачевані, які походили з Херсонщини, що побудували собі тут невелику церкву, не стрічаємо їх в Західній Канаді, т. є в Манітобі, в Саскачевані, та Алберті нігде більше, щоби мали свою церкву; не находимо їх також у Східній часті Канади, в Онтагіо, Квебеку та новій Шкоції, де їх там по містах є доволі велике число. В Торонті, в Онтаріо мали вони свою церкву, улажену в англійській салі на розі улиць Едвіна і Ройса, яку купили в 1915 р. за 6000 долярів, що мали виплачувати ратами в протязі 10 років. Зорганізував їх в церковну громаду священник Михайло Каймакан, але після російської революції, року 1918 члени перенялися большевизмом, відпали від віри і церкву зліквідовано за довг. Сю церкву закупила англійська пресвітеріанська організація для тих Українців, які переходили з греко-католицизму і православія на пресвітеріанізм, яких було невелике число, та повкидала з церкви образи, хрести й церковні окраси. Таке саме сталося з їх церквою також в Сид

ней, в Новій Шкоції, яка находилася на горбку північної частини міста. Через большевизм понехано і сю церков, а іконостас і церковні прибори купили Українці, греко-католики до своєї церкви, яка находиться на улиці Вест ч 32. Дотично збудовання церкви у Мейпел Кріку, то Українці з Великої України побудували її уже аж по світовій війні в р. 1924, бо все чогось відкладали будову з року на рік, мимо того, що живуть тут звиж 20 років і мають добрі фарми і маєтні господарства. Зорганізував їх в церковну громаду і довів до будови церкви Александер Вячеславов, адміністратор канадійської православної місії по доволі тяжких трудах. “Канадійський Православний Місіонер” орган російської православної організації доносив, що Вячеславов жив тут дуже бідно і працював у фермерів як звичайний робітник при сінокосі. Число І з 31 січня 1927 р. доносило про Вячеславова так: “Хата отця протоєрея і адміністратора представляє запусцену хату фермера, в котрій половину вікон повибиваних, а двері ані одні не зачиняються. Кругом хати на кілька миль нема ані одної живої душі; один старий сліпий пес, то одинокий сторож хати і ціле богацтво отця адміністратора, а в ночі приходять близько хати каюти (канадійські вовки) і заводять свої ту жливі пісні... Коли сусід фермер не може найти робітника, а робота доспіває, отець протоєрей сідає на машину, що косить сіно, если се в сінокоси, або підчас жнив на машину, що жне збіже і робить враз з фермером по цілх днях як простий робітник”. Єпископ Арсеній, що помістив се в журналі, думав, очевидно, скріпити свою організацію тим, що його священник такий робучий, але читачі розуміли з того, що біднота у священника, се видимий знак упадку довіря вірних до него, а також поваги до цілої організації, коли дійшло аж до того, що протоєрей мусить заробляти на свій харч і одяг, замість посвятити свій час роботі над вихованнем вірних.

Другий невеликий гурток Українців з Великої України стрічаємо на фармах коло почти Дана, в Саскачевані. Сей гурток, числом около 30—40 родин побудував тільки Народний Дім і захопився також большевизмом від року 1918. Церкви не побудував до нині.

У Ванкувері, в Бритійській Колюмбії живе невелике число російських Українців. Року 1923 зорганізував їх у громаду архимандрит Антоній Покровський, що втік сюда з Росії перед большевиками. Року 1926 побудували церкву, до котрої будови причинилися в більшій мірі російські князі, котрі також втекли перед большевиками.

Поза сими Українці з Великої України в дуже малій кількості, одинцями належать до буковинських, православних або галицьких, греко-католицьких організацій, куда вони зайшли принагідно, через свої жінки з Галичини, або з Буковини, з якими вони поженилися вже тут в Канаді.

На яких 25 тисяч Українців з Великої України показується мале число віруючих людей. Вони люблять ходити самопас більше, як Українці з Галичини або Буковини. Вічно чогось невдоволені. Організувати їх в яким небудь напрямі дуже тяжко, бо зараз виринає межи ними нетерпимість до свого заряду і дуже мало коли споминають добрим словом своїх священників в Старім Краю. На згадку про священників замічається у них байдужність. Не чути було, щоби розказували, що священники в Старім Краю організували їх в читальню, або кооперативу, або щоби коли процесувалися враз з громадою проти дідича, тощо, як се розказують Галичани.

Що до національної свідомости, Українці з Великої України стоять низше від Галичан і Буковинців. Про Шевченка, Куліша, Драгоманова, Франка, Федьковича та інших українських письменників і поетів дуже мало знають, за то знають про Толстого, Пушкіна та Крилова. В мові уживають багато російських слів і всегда стараються говорити по російськи, уважають себе за Росіян, при чім слово "Москаль" уважають за обиду для себе і на саму згадку про сю назву ображуються. Українських книжок та газет взагалі не читають, читають трохи російські часописи або байки Крилова. Також нігде не подибано в них молитвеників, навіть в тих, котрі любили церкву, ба навіть не знали, що такі книжки є.

Коли ще перед світовою війною "Русській Голос", що виходив в Нью Йорку, друкувався без твердого знака "ъ", підчас коли інші російські часописи друкувалися з тою буквою, російські Українці не висказували ніяких думок, за сим, або проти сего. Ніяких думок не висказували також тоді, коли по революції 1918 р. в Росії та на Україні стали друкувати газети і книжки без "ы", "ѣ" та "ъ", що замість писати "лѣсъ" писали "лес", замість "ѣхаль", писали "ехал", а замість "ѣль" "ел". Не висказували про се ніякої гадки, хто, чому і нащо до сего допустився, мовчки приймали сю перемену не висказуючи ніякого обурення, ані здивування ані цікавості.

Там, де Українці з Великої України належали до буковинської церкви, старалися всегда вплинути на Буковинців своїм духом і зайняти керму церкви у свої руки. Таке приміром було в церкві св. Тройці у Вінніпегу, на розі улиць Манітоби і Менкензого, а також в церкві св. Михаїла на улиці Дізрасля у Вінніпегу між роками 1919 і 1922.

На саму згадку про Україну, вони непокояться та обстоюють свій політичний погляд, що вона належить до Росії. Дотично католицької віри, Українці з Великої України мали дивачні погляди. Богато з них вірять, що католицька церква має іншу Матір Божу як вони. Про римського патріярха думають, що він якась страшна особа, а належати до него — се страшна небезпека, хоч признаються, що мали свого патріярха в Москві. Також не здають собі справи з того, чому большевики заняли Україну, та чому не допускають до вибору другого патріярха по смерті Тихона, коли сей помер 1925 р., і взагалі, чому в православної церкві, до якої признаються, то є патріярх, то нема його. Потяг до рідної землі в них менше замітний, як у Галичан і Буковинців; навіть рідше пишуть до родини на Україну. Мало з них таких, щоби провадили крамниці, робили в банках, на почті, чи в іншим уряді, менше дбають про висшу освіту своїх дітей, як Галичани і Буковинці, а в своїм світогляді більше песимістичні як Галичани і Буковинці

ДВА СПЕЦІАЛЬНІ ТИПИ

Межи інтелігентами в Канаді звертають на себе окрему увагу два спеціальні типи: Зигмонт Бичинський і Василь Кудрик. Різняться від себе поглядами, але оба войовники, що розбивають Українців в Канаді. Оба духовні.

Перший служить англійським презвитеріанам між Українцями, свідомий того, що протестантською вірою винародовлюються Українці; а винародовлюються в той спосіб, що презвитеріани Українці творять малі гурти і не є в силі будувати ані піддержувати свої власні інституції, в яких би вони кріпилися національно, при чім знаходяться розкинуті дуже далеко одні від других, а до того також їх правлячі круги Англії, мають на меті те, щоби вони як найскорше винародовлювалися: не піддержують їх культурно в національнім значінню, тільки в презвитеріанськім. Заки Бичинський прибув зі Зл. Держав до Канади в році 1907, презвитеріанський рух між Українцями мав обличчя грецької церкви, хоч догматичний бік, т. є душа сего руху була чисто протестантська. За Бичинського сталося се, що грецькі форми усунено з "греко-православної незалежної церкви", і церкву прибрала повне презвитеріанське обличчя. Висказувано погляди, що сталося се за поміччю і порадою Бичинського, який радив так поступати англійським презвитеріанським кругам, котрі піддержували сю секту грішми. Сим нехотячи прискорено упадок впливу сеї секти між Українцями так, що нині в Канаді ся секта не є так чисельна, як би вона мала бути, колиби не усунено грецький обряд.

Обнявши редакцію "Канадійського Ранка", орган українських презвитеріан в році 1920 чи скорше, щиро працював в тім напрямі, щоби протестанчити Українців, хоч сам він був хрещений і вихований в греко-католицькій церкві, і хоч знає, що Бог протестантський не лучший, як католицький. Він все старається представити католицьку віру в очах читачів "Канадійського Ранка" — чорною.

Про него говорили знавці, що трудно знайти такого вірного і ревного слугу, як він. В українських кругах виступав як великий патріот, а між англійськими презвитеріями, тими, що впроваджували презвитеріанізм між Українців, був щирим і вірним виконавцем їх волі, що подавав їм інформації як приступати до Українців.

В Українськiм Народнiм Домi у Вiннiпегу давав часто вiдчити. Говорив у флегматичнiм тонi. В роцi 1916 написав книжку про Iвана Гуса, чеського реформатора, щоби заохотити Українцiв до протестантства.

Перед його прибуттем до Канади, в роцi 1907, англiйські презвитеріани держали при Манiтобській Колегії у Вiннiпегу український курс для українських хлопцiв, таксамо в мiсiйній школі в Тулоні і в Сифтоні, в Манiтобі, а також у парохiяльній школі у Вiннiпегу. За Бичинського все те змiнено.

Коли англiйські шовiністи промовляли на зiбраннях і кидалися на Українцiв, Бичинський як редактор "Канадiйського Ранка" не зганив сего; дозволяв, щоби його часопис висмивав колядки, щедрівки, писанки, паски і називав се католицьким та православним забобоном, хоч мусiв знати, що писанки належать до української штуки, а колядки і щедрівки до української пісні. Писав багато проти образiв і проти хреста, хоч хрест стоїть на презвитеріанській українській церкві в котрій Бичинський не раз проповiдує.

Редактор з Бичинського не дуже дбайливий о змiст часописи, але коли йому треба, зiдливий і зачiпливий. Любить втручатися у всякі справи, навіть в такі, які не входять в програму українського презвитеріанiзму, котрий він щиро заступає. Середнього росту, около 50 рокiв зi запалими щоками, хоровитого погляду на лицi. Так виглядає Бичинський. Говорено, що він має гiмназiяльне образование з Галичини. Походить зi збаражського повіту, служив при австрiйській вiйську і дослужився до ранги поручника. В Пенсильвенії, в Злучених державах, ним прибув до Канади, студіював протестантське богословіє. Є полемістом, в розмові зухвалий і думає; що чомусь презвитеріанство є найбільше поступова секта.

Василь Кудрик, був довголітним редактором "Українсь-

кого Голосу", від року 1909 до 1923, з малими перервами. Ча- сописом вигрів він при деяких Народних Домах, деяких 'ін- тальнях та деяких "Просвітах" окрему породу людей. Не мож- на назвати сеї породи людей большевиками, бо не держать з большевиками, не можна назвати їх релігійними, бо не нале- жать навіть до церкви, яку витворило саскатунське братство, котрого Василь Кудрик є вдохновителем. Їх душі просякла від Кудрикових статей ненавистю і їдню. А було в'я чого про- сякнути, бо статті все були довгі і кінчилися словами: "Д: ма- ще буде". Оця порода людей сильно не терпить жадних при- казів і є цілком не спосібна підчинятися жадному українсько- му осередкови завдяки Кудрикових статей, які ніколи не були писані в такім тоні, щоби підчинятися якому небудь осередко- ви. Кождий чоловік зі сеї породи живе сам в собі і є замкне- ний в якусь окрему огорожу з власних примх. Кождий з них кричить за тим, що треба згоди всіх Українців, але цілком, ніхто з них до жадної згоди не спосібний і не думає з інши- ми групами годитися. Говорять як великі патріоти і сердять- ся, що Україна загарбана ворогами, бажають її освободити, але якось так, щоби ніхто в ній не був головою без їх згоди; і взагалі без їх згоди не сміє нічого діятися. Ті люде стара- ються політичними протестами визволити Українців там десь в Бесарабії, а новоутвореною церквою в Канаді, до якої не на- лежать, або належать лише позірно, розбивають Українців таки в Канаді і судовими процесами за церкви загонять їх без потреби в довги. Роблять се в переконанню, що се патріо- тична робота, і що лише вони потрафлять спасати Українців.

Василь Кудрик до жадної церкви не належав, бо жадна не була така, як він думав. Він дав душу секті свистунівців, ко- трої тіло утворив Василь Свистун і став її пророком. Говоре- но, що Кудрик між роками 1913 і 1916 часто снів себе еписко- пом, а в році 1918 бачимо основанне саскатунсько- го братства, яке сталося предтечою свистунівської секти в Ка- наді, що ослабила українську цілість в Канаді і в Злучених державах. Кудрик дав себе висвятити в безженнім стані в ро- ці 1923, хотяй є проти безженства духовних і цілий час лаяв безженних священиків 'Українським Голосі". Висвячення при

няв від митрополита Германоса Шегедія, Сирійця, чужинця, хоч пише в "Українськiй Голосі", що Українці не повинні в'язатися з чужинцями в ніякій справі; а дав себе постричи в протореї нелегальному "православному" єпископови, Іванови Хфедоровичови.

Кудрик пише балакливо уміє злучити зі собою читача і приподобатися йому. Часом виходять з під пера веселі недотепні затинки. Про него говорили свідомі Українці, що коли би він був своєю енергією і говіркістю обернув для української єдності і згоди, то був би зробив о стільки більше добра, о скільки Українці через него розсварились і ослабли.

Кудрик походить з села Цеброва, з тернопільського повіту, з Галичини. Говорено, що він має недокінчений учительський семінар в Галичині, був десь там на селі учителем, був прийнятий до війська, з якого втік до Канади перед 20 літами. Середного росту, блідий, слабого здоровля, в поведенню і бесіді симпатичний. В році 1911 написав гумористичну поему під заголовком "Пригоди Порфира Довгочхуна", що обіймає 60 сторін друку. Коли став духовним 1923 року змінився троха, бо переконався, що народній масі треба виховання до карности і до послуху, та до авторитету церковного і державного. Від тепер в "Українськiй Голосі" та "Православнім Вістнику" котрого став редактором від 1924 року поміщує статті виховавчого характеру, все однак з нападами проти української, греко-католицької і російської, православної церкви. Часто поміщував в згаданих часописах статті під наголовком: "Спостереження Гарасима Твердохліба", де обговорював зі здоровим гумором хиби Українців. Промовець з него без енергії в думці і в голосі, однак добрий полеміст і дебатер. Ті, що знають його ближше кажуть, що він ладиться бути єпископом і тому висвятився в стані безженнім. Любить Жидів і все ставить їх Українцям за примір, за те, що в них є солідарність і національне почуття. Року 1926 сповняв службу духовника в Саскатуні і околиці, в Саскачевані, звідки деколи приїздив до Вінніпегу на важні наради зі своїми "однодумцями, які тут переводили свої думки в "Українськiй Голосі" і давали напрямок свистунівській секті.

КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКОВ В КАНАДІ

Статистика з року 1926 виказує, що в Канаді є 9,364.200 населення. З того числа на самих римо-католиків припадає 3,591.708 душ, крім українських греко-католиків, яких є понад 200.000. Із греко-католиками разом буде 3,791.708 католиків. Коли розложити 9,364.200 населення на 257 вір, які є в Домінії, то католицька церков являється найбільшою організацією в Канаді. Число римо-католиків складається з Французів, Англійців, Німців, Ірляндців, Поляків, Чехів, Угрів, Італійців, Словаків, Індіян і інших народів, а греко-католики з Українців. Останні мають свого українського єпископа Никиту Будку, що резидує у Вінніпегу під числом 511 Домініон-улиці і є цілком виділені з поміж римо-католиків, стають особну дієцезію. Їх єпископ не підлягає в ніякім напрямі римо-католицькій організації в Канаді, але безпосередно голові католицької церкви, папі в Римі. В Римі у Ватикані є уряд, що носить назву: "Конгрегація для Сходу", який завідує справами Українців греко-католиків в Канаді і в цілім світі, де вони є, а папа є председателем в тім уряді. До сего уряду належать не лише Українці греко-католики, але також греко-католики Румуни, Болгари, Греки, Мароніти, Сирійці, Вірмени і інші, яких нараховують на 7,000,000.

Римо-католицькі єпископи в Канаді не мішаються до справ єпископа для Українців греко-католиків. Український єпископ зобов'язаний їхати до Риму що 10 літ і предклати перед головою церкви — Папою звіт з діяльності своєї церкви.

Між римо-католицькими народами перше місце займають Французи, яких буде около два міліони і половина, мешкають переважно в провінції Квебек. Друге місце по них займають Англійці, яких начисляють понад 700 тисяч. Дальше йдуть інші народи, Поляки, Чехи, Угри, Словаки, Німці і т. д. Всі римо-католики творять одну церковну цілість, попирають одні других в організаційних справах, а навіть одні послугуються церквами других. В таких місцях, де котрась народність за мала, і не може збудувати своєї церкви і утрима

ті свого священика, там обслугує їх римо-католицький місцевий священик, такий, який там є. Коли котрась меншість спровадить свого священика, він відбуває свої богослуження в тамошній римо-католицькій церкві без ніяких перепон. Латинське богослуження об'єднує всіх без різниці на національність, а одна церковна адміністрація в Римі, якій підлягають усі, є "тим звеном, що вяже їх всіх в одну цілість. Треба подивляти не мало, що вірні не протівляться латинському богослуженню у своїх церквах, не кричать і не протестують, а такі річи в Українців булиби правдоподібно не можливі. Їх "шематизм", т. є книга, де поміщений спис всіх церков, шкіл, шпиталів, діточих захоронок, домів для старців і інших закладів навіть не згадує про окремі національності, тільки про віру та їх загальні інституції. Про Українців, греко-католиків в шематизмі згадано як про окрему дієцезію, окремий наряд і окремий обряд.

В римо-католицькій організації провідником є Папа в Римі, і на него мають звернені очі всі вірні, як духовні, так само і миряни. В Отаві резидує римський делегат, Пётро Ді Марія. Він посідає в римо-католицькій церкві в Канаді ті права, що амбасадор якоїсь держави в другій державі. Його права однак більші як політичного амбасадора. Він держить всі нитки цілої римо-католицької церкви в своїх руках, керує до певної міри організацією, бачить роботу кожного архієпископа і єпископа і полагоджує всякі непорозуміння, коли вони лучаються між єпископами, установляє їм границі діланя і т. д. Тому в римо-католицькій церкві не бачимо безголов'я, як в православної церкві, і таких сварок, щоби єпископи дерлися межі собою і перетягали вірних за собою та доводили їх до судових процесів за церкви. Римському делегатови папи підлягає 12 архієпископів, 33 єпископів і 5.308 священиків. Є се взірцево уформована організація, яка постійно розвивається і посідає величезне майно.

Римо-католицька церков в Канаді числить 3.514 церков, чотири університети: в Отаві, в Квебеку, в Монреалі і в Антігоніші (Нова Шкоція), 300 висших і середних шкіл, 3784 парохіяльних шкіл, 164 шпиталів, 83 сиротинців і 16 захистів

для старців. Шкіл є 574 більше як церков. Се показує, що католицька церков дбає про науку більше, як посторонні люде про неї думають. Мають дневник: "Сошіял Кетлик" в Квебеку. Тижневники: "Кетлик Рекорд", в Лондоні, Онтаріо; "Кетлик Регістер" в Торонті; "Кескет" в Антігоніші; "Норт Бестерн Ревю", у Вінніпегу і інші часописи.

Крім церковної організації посідають католики також сильну організацію: "Лицарів Колюмба". Її заложив священик Михаїл Мегівний в р. 1822 в Нью Гейвен в провінції Конектікут, в Злучених державах. Року 1926 організація числила 717.061 членів, в Канаді і Злучених Державах, з чого припадає на Канаду, 50.000 членів. Загальний маєток організації 1926 р. виносив 23,573.498.62 долярів. По всіх великих містах, у Квебеку, Монреалі, Торонті, Отаві, у Вінніпегу, Реджайні, Едмонтоні і інших містах має се товариство свої салі, де члени сходяться на наради та відбувають різні вистави. Головний уряд організації знаходиться в Нью Гейвені, Конектікут, в Злучених Державах.

Головою під сю хвилю є Джім Флягертий, а генеральним секретаром Вілліям Мекгінлей. Вони резидують в Нью Гейвен. Члени організації складаються лише з католиків, різних народів: Англійців, Французів, Німців, Польків, Українців і інших католицьких народів. Організація піддержує католицьку церков, школу, пресу, сирітські захисти і інші католицькі інституції. Підчас світової війни, організація висилала на фронт воякам чоколяду, папіроси, і інші потрібні річи, а 1926 р., коли переслідувано католицьку церков у Мексику, організація матеріально і морально помагала мексиканським католикам.

Року 1870 санкціоновано в Отаві французьку мову, т. є порішено, що нею можна говорити в суді, в парламенті, або на тій мові писати іспит в школі; признано також сепаратні школи, в яких вільно учити в католицькій дусі: правил віри, церковної католицької історії, церковних пісень, молитов і т. д. В сих школах учать переважно кваліфіковані Сестри Законниці і ці школи є признані на рівні з державними школами. Підручники шкільні та інші книжки, ті самі, що в

правительственній школі, Правительственный інспектор на-
глядає над сими школами, а також єпископ даного округу і
священики. Ті школи показуються дуже добрими і через се
навіть багато протестантів посилає до них свої діти. Як оден
з многих примірів може послужити "Академія святої Марії"
у Вінніпегу, де в році 1926 на 600 учениць було 300 протес-
тантських дівчат, а навіть 5 жидівок. Коли католицькі діти у-
чаться правд віри, то що, то не католицькі діти в осібних кім-
натах, окремо в той час учаться своїх лекцій. Коли зважити,
що в правительственных школах ученик дістає даром всі під-
ручники, чорнило і перо до писання, підчас коли в сепарат-
них школах треба за се платити; а навіть за науку, від два до
пять доларів в місяць, то видно, що метода науки в тих шко-
лах є дуже добра, коли родичі рішаються на сі видатки.

У многих сепаратних школах, у висіших класах хлопці
мають свої відділи, а дівчата свої, або цілком окремі будин-
ки. Шкільні будинки будують католицькі організації за свої
власні гроші. Про Сестри-Законниці панує опінія, що вони до-
брі педагоги. Вони живуть в окремих будинках по кілька а-
бо кільканайцять разом, мають добірну бібліотеку, а час від-
часу відбувають педагогічні справи і се робить їх сильними в
тім напрямі.

Після 1780 року, коли французька мова і сепаратні
школи дістали санкцію, сепаратні школи стали на законний
шлях свого істновання і дух католицької організації скрі-
пився ними дуже поважно. Державне право на сепаратні шко-
ли стало в пригоді не лише Французам, які се право виборо-
але й іншим католицьким народам в Канаді: Англійцям, У-
країнцям, Полякам, Італійцям і іншим, які так само як і Фран-
цузи послуговуються тим правом.

Після 1690 р., коли Французи утратили свою независи-
мість в Канаді, а Канада стала британською колонією, про-
тестанти Англійці стали перетягати Французів на протестан-
тизм. Вони закладали всюди між Французами свої місії, та
успіхів не було. Французи зрозуміли церковну єдність, що
коли дадуться поділити в церкві, тоді стратять свою силу і
не зможуть будувати і піддержувати фінансово свої інститу

ції, які держалиби їх в цілості, як осібний нарід. Розмах протестантів тревав около пів сотки літ, десь до 1710 року, потім ослабав завдяки сильній французькій солідарности і обмежився на кінець тільки на язиковій пропаганді протестантських пасторів з церковних амвон, та на голих статтях у їх пресі. Але се вже по енергічній пробі і втраті великих грошей. Хиба де-не-де Французи одинцем належать до протестантських церков. Коли протестанти розбивали Французів на різні протестантські віри, тоді вся французька інтелігенція стояла вперто при своїй церкві — і Французи духово побідили, бо не далися розбити на дрібні релігійні секти, розсваритися і зангліїщитися, а Українці не так роблять.

Вони даються розколювати на різні віри і воюють зі своєю власною церквою. Світська французька інтелігенція йде спільно з духовенством, а духовенство йде спільно з інтелігенцією і се їх тримає на тій висоті, на якій не дорівнує їм ніхто інший в Канаді.

По церковних громадах члени церкви мало втручуються в церковні справи, менше як в інших церковних організаціях. В них навіть церковного комітету нема. Є декуда провізоричний, а декуда ніякого. Якби такий порядок хтось хотів завести між Українцями, то Українці наробилиби крику під саме небо. Всі римо-католики розуміють, що священник є помічником єпископа, а єпископ папа. Вірять своєму священникови і шанують його. До церкви учащують дуже пильно, як простий нарід так само й інтелігенція. Священики платять 5, 10 і 15 % від своїх доходів до своїх консисторій, а також катедратик, в сумі 5 % від чистого церковного доходу, наколи такі доходи є, і тим піддержують своїх єпископів і їх канцелярії. Нерівні проценти бувають від величини парохій. Духовенство безженне, але нарід не втручується в їх женячки, як се люблять робити Українці.

Менші римо-католицькі народи, як примірди Поляки, Словаки, Італійці, Індіяни і т. д., які не мають єпископів своєї народности, тільки священників, підлягають французьким або англійським єпископам. Залежить від того, в котрій дієцезії вони знаходяться. Єпископи наглядають сі парохії, да-

ють потрібні розпорядки і відвідують їх так само, як парохії своєї народности. На нещирість і кривду сих єпископів сі парохії не нарікають. А коли заходить на се потреба, тоді скаргу вносять до папського делегата в Отаві і сей розглядає справу. Організація дієцезій поділена в той спосіб, що в одній провінції можуть бути два єпископи: французький і англійський. Вони мають границі дієцезальні, а парохії мішані з різних народностей, над котрими даний єпископ наглядає. Так є в провінції Манітобі, де французький архієпископ резидує в Сент Боніфасі, що уходить за передмісте Вінніпегу, в котрого дієцезії знаходяться Англіїці, Французи і Поляки і англійський архієпископ, котрий урядує у Вінніпегу, в котрого дієцезії є: Французи, Англіїці, Італійці і Поляки. Так практикується також і в інших провінціях Домонії Канади.

ЗАКІНЧЕННЄ

Моїм завданням було описати розвій церковної організації між нашими поселенцями в Канаді, хто, де і коли її творив, чому і в який спосіб, та які наслідки маємо з того.

З огляду на те, що чоловік не знає, що його стрінуги може і зупинити в роботі, та що минувшина скоро забувається, я спішився з писанням і виданням книжкою моїх заміток і переживань, щоби їх вратувати від затрати і передати їх тим, котрі ними будуть цікавитися, а будучи обложений працею, я не був в стані вигладити як слід мову ані перевести як слід коректу при рдукованню книжки. При другім виданню, якщо прийде на се час, постараюся ті недостатки поправити.

При писанню мав я на увазі, що пишу переважно для таких людей, які займаються тяжкою працею, а до того ще й з низькою освітою, і через се не зможуть підхопити і належито зрозуміти події, про які оповідаю. Для того я деколи повторяв ті самі думки, щоби історія подій була для них зрозумілою.

Кожний читач зробить мені велику приємність, коли писемно або устно зверне мені увагу на неточности, як що вони є, в поданню дня, місяця, року, особи чи місця, а я се зужиткую при другім виданню.

Закінчив писати 14-го мая 1927 р., в день св. пророка Єремія, в 37 рік побуту Українців на землях Канади, в провінції Манітобі, в Бритійській Домінії Канаді.

о. Пантелеймон Божик

Ціна брошурованої книжки виносить	\$1.00
На гарнім, книжковім папері	1.25
В твердих окладинках	1.50

Для Європи: обов'язує та сама ціна в долярах.

Уваги про книжку і замовлення на книжку треба слати на мою адресу: —

Rev. P. BOZYK

953 College Ave.

Winnipeg, Man. Canada

СЕРАФИМОВЕ ПОСЛАНІЄ

[до сторони 31]

Божією Милостію Смирений Серафим, митрополит американскій

Возлюбленне! В американской газеті "Світ" Н-р. 11, по названію нашої Православної, а по духу и направденію еретической и проізводящей, вмісто скромнаго раскрытія світа істини, только тьму и смуту и раздори среди не только здісь Православних, на і всіх в Америці, било поміщено отрадное явленіе о реформах, в том числі і возстановленіі Патріаршества в Россіі, каковое я с 1902 года лично уже возстановіл і помінаю вмісті с Правосл. Государем і его Царств. Домом среди всей Американской пастви: радуюсь и тішусь см, что глас мой не остался сласом вопіющаго в пустыни, а откликнулся в самом сердці маей родной і кровной Россіі среди Православних.

В н-рі 13. того-же "Світа" вижу екскомунікацію меня — от кого? Вселенскаго Собора? Ніт! Помістнаго Всерусскаго Собора? Ніт! От поминаемаго мною Всерусскаго Патріаршества? Ніт. От розложившаго на меня — как епископа — первосвятительскія руки — Святійшаго Патріярха Анфіма? Ніт. — А вот от кого: от того, кого я не могу узнавать за істинное учрежденіе Божіе, іменующіеся: "Свят. Правит. Синодом", котораго вовсе не установлено в святой нашої Православної Церкви, ні Самим Пастирем начальником І. Христом, ні Его Свв. Апостолами, ні Вселенскими і помістными Соборами, ні всіми Патріярхами. Замітим, что нині тот же "Світ" обявил уже состоявшееся определіе того же Синода от 22 марта об упразденіі его же, Синода, і о возстановленіі мною поминаемаго Патріаршества. А кім же? Откуда он сей видуманный Синод народился? По инициативі Церкви? Ніт, а от личнаго только, оказивается, давленія на св. Православную Церков світской власти в лиці Русскаго царя Петра І., хотя великаго преобразователя, но в то же время великаго умалителя достоинства и чести нашої святой Православной Всероссійськой іерархіі в лиці наших своих кровних бивших святійших Патріярхов, даже кровнаго и тому же царю Петру — Патріярха Филарета, Гермогена і др., коли в пліну и в темниці подвизались и мучились за нашу Прав. Віру Христову. Как Ирод побоялся рожденія и явленія в мір Спасителя и преслїдуя Его, избил 14000 младенцев, чтоб только Он не отнял у него власти, так и великій преобразователь Петр І. смутился и позавидовал нашему Православному Патріяршеству — взгляните Синодскую книжку об учр. Синода — стр. 4, — глумлясь и пренебрегая святою Прав. іерархією, називает себя Патріярху "сином", а в то же время и уча его — отца своего, когда Спаситель в св. Евангеліи не поставил сына и ученика више своего отца и учителя, и Петер, проявил, очевидно, безсознательно, обидное для всего нашего Православія слово — сочиненіе Синода или по просту, по русски — лично со своей голови видумка Петром и чего? — цілою Святійшею іерархіі по

Тимно воли Господней и Его Свв. Апостолов. А чтоб прикрит свое сочинение и придать ему значеніе, чрез два года послі своєї видумки [1721] в 1723 г. заручился німими грамотами о Синоді и то только от двух Патріархов: Константинопольскаго и Антиохійскаго, и то только по его личной просьбі, а не по инициативі св. Православной Цркви. По сему, возлюбленне, ета видумка Синода Петром I. ничтожна, не истинна нашему Православію, славі и чести Всероссійскаго Патріаршества, которое как раз наоборот еще при царі Борисі Годунові и царі Феодорі Іоанновичі именно для возвишенія царской власти п чести всерусской церковной іерархіи — чего побоялся Петр I. — было учреждено, всіми Патріархами для Россіи: в лиці перваго Патріарха Іова в грамоті всіх Патріархов и многих духовних особ учреждение — Всерусское Патріаршество — указа но было на вѣчныя времена, а не до видумки Петра I. Приняв смѣлость уничтожить Патріаршество и видумать Синод Петр I. из користних своих цілей — подчиненія себѣ Церковной іерархіи — поставил Я свѣтскаго лица в Синоді, котрым тепер и есть К. П. Побѣдоносцев, вмѣсто Церковной іерархіи и Патріарха возсѣдающій на Патріаршем Престолі и дающій инструкции Синоду — какое діло рѣшитъ, а какое и как уничтожитъ, другими словами, сбился над Церковію нашою упрек знаменитаго французск. ученаго Перроне, что Русская Церков обезчестила себя расколом, что в ней сили Св. Духа не достает, а потребна власть Побѣдоносцева и Петра I по его указу, а не по указу Св. Духа — как и ишутся до нині всі бумаги от Синода, забивая, что Заголовок Указа — не свѣтскаго Величества, а должен битъ духовный Дух Святой — Божією Милостію, а не по указу царя, всі царі зависятъ прежде всего от Милости Божіей, не надійтесь на князя, в них нѣтъ спасенія. По сему, как и Спаситель указал Пилату, что царство Его не от міра сего, и что он неимѣет ни единия власти над Ним, напрасно и Ирод убійца 14.000 мл. смущался, так точно и я могу віровать и узнавать видумку Петра I. и представителя Побѣдоносцева, который в сущности и есть мнимый патріарх, ибо из членов Синода никто не может ему колперчить, иначе под благовидним предлогом нездоровья, тѣм же Побѣдоносцевим представляется царю — удалить таковаго члена на покой — не смѣть церк. іерарху своего сужденія имѣть, а только Побѣдоносцеву, почему один член Синода мнѣ и сознался чистосердечно, что он только подписывается, нечитая бумаг, и потому ничего не знает.

От того же Побѣдоносцева с початку я всю свою жизнь искалечил и сему в том обязан и в отчаяніи бѣд би первым, наложившим на него руку, но никогда не дерзал во имя терпінія креста Христова. По сему нині, когда я прочел в н-рі 13 "Світа" екскомуникацію меня, то рѣшил так: я всегда был, есть і буду Православным Христіянином — ревнителем своєї Церкви — отвѣтитъ сему самозванному, сочиненному Петром I. Синоду в лиці Побѣдоносцева, что я ихнаго сочиненія не узнаю, как противнаго всім канонам св. Прав. Церкви, ибо им не меня одного екскомуниковать и не при

знавать привычно, они давно уже цілий св. Афон не узнають и также отлучают — хоть там всі посвящені греческими истинными епископами, как и я, — по сему и я, во 1-х) держа в руках рукописаніе св. Патріарха Анфима, признавшаго меня своим Правосл. Епископом и не могущаго ниіі даже под давлєніем других Патріархов и царей измѣнить свое рукописаніе в силу своей чести 13 канона Поміст. Карфаг. Собора; 2) почившія на моей главѣ первосвятительскія руки сего св. Патріарха Анфима или Хиротонія не позволяютъ мнѣ от сей благодати отречься, а, напротивъ, крѣпиться и мужаться во имя Христово и памятовать 3 канон Всел. Собора и 30 Пр. свв. Апостолов, что мірская власть накакой силы не имѣет над епископом, избирать или отлучать его, что сіе, ділаемое мірскою властью недействительно.

Я, во имя даной мнѣ чрезъ почившія на главѣ моей руки свят. Патріарха — какъ на епископа, а слѣдовательно по даной власти ему от Спасителя — визать и рѣшить — не по мнимому прискорбію ко мнѣ Синода, но по истинно фактическому преслѣдованію меня лично Побѣдоносцевимъ — сею святительскою грамотою объявляю всімъ вѣрнымъ чадамъ Православной Восточной Греко-католической Церкви, что по силѣ 55, 58 и 59 каноновъ свв. Апостолъ — какъ убившій брата своего — Константинъ II. Побѣдоносцевъ — какъ незаконно присвоившій себѣ власть высшей Всероссійской Церковной іерархіи и, в частности, всю жизнь меня преслѣдующій и мнѣ досаждающій — да будетъ отъ нынѣ Смирєніемъ моимъ отлученъ отъ св. Православной Церкви, какъ сдѣлавшій несчастными многихъ бѣдныхъ подчиненныхъ ему духовныхъ лицъ, согнавшій преждевременно в могилу духовника Государя протопресвитера В. Б. Бажанова, который первый меня удостоилъ избранія священникомъ ко двору Императора и которому первый же Побѣдоносцевъ написалъ 3 подлихъ клеветническихъ обо мнѣ письма, которыя пришиты покойнымъ къ дѣлу и были мнѣ показываемы имъ, чтобы я зналъ, кто мой врагъ и преслѣдователь меня, не онъ — духовникъ Государя, а вовсе не знавшій тогда меня Побѣдоносцевъ. Сими письмами онъ домогался тогда еще унижить меня при Дворѣ Государя, но духовникъ сказалъ — пока я живъ — этого не будетъ; — да будетъ отлученъ, какъ ділающій цілую смуту по всей нашей Россіи, почему и неудивительно, что противъ его жизни даже нѣсколько было покушеній, впередъ до его, в своихъ преклонныхъ старческихъ дѣлахъ, должнаго раскаянія и покаянія.

Конечно, посміются отлученію моему К. П. Побѣдоносцева; но тѣ же и воздержатся осторожностью, что это отлученіе исходитъ съ той головы, на которой, кромѣ рукописанія, почилъ первосвятительскія руки Святѣйшаго Патріарха Анфима — истиннаго и достойнаго іерарха Православной Церкви.

Данъ сей в Богоспасаемомъ градѣ Виннипегѣ,
5/18 Апрѣля 1905 года от Рожд. Спасителя.

ЗАМѢТКА : —

В оригиналѣ уживано буквъ: “ѣ”, “ы” и “ъ”. Зі згляду на недостатокъ сихъ буквъ у печатнѣ, їхъ пропущено, поза-тѣмъ текстъ вѣрный зъ оригиналомъ.

ВІДОЗВА

До всіх Русинів-Українців в Канаді

[До сторони 70].

Знаєте, Ви панове, нашу історію, рідну і славу нашу Україну; чували Ви нераз, як то наші предки боролись за свій край, свої груди під багнети наставляли за славу віру християнську і за волю, за свободу, та за рідну нашу Україну. Кров свою проливали, а бісурманів та Турків до себе не допускали.

Та як відомо Вам, то і нині ведеться борба хоть би й тут за міром, на вітній землі Канади. І тут маємо тих бісурманів, що нападають та розбивають наш руський народ в Канаді. Тільки в давних часах воювали мечами, а тепер розбивають та зводять наш нарід грішми.

Як відомо майже кожному з нас, що 8 літ тому назад, т. е. 1903 р. у Канаді, а особливо у Вінніпегу Русини купили 4 лоти і збудували церкву. Уложили на се Русини своїми добровільними датками 4000 дол. [чотири тисячі] і задумали отворити незалежну руську церкву в Канаді, але у тих часах не було тут правдивих священників зі старого краю.

Появились, якби на нещасте на той час якісь нової моди попи, котрих повикроплював Серафим.

Нарід не хотячись піддати в жадне ярмо, а хотячи слухати слова Божого, дався піддурити сим новомодним попам.

Найпершим з них проголосив себе Іван Бодруг і він зістався у Вінніпегу як головний організатор. Дюди повірили в його масненькі слова і приняли його до своєї церкви, а він як зачав фармазинити, то таке нафармазинив, що два лоти коло церкви, то вже власністю його, чи мабуть його старого, а два другі лоти, церква і галя, то належить до презвитеріян. От і пішла наша незалежна церква. — Не хотіли ми бутнічними підданними, а Бодруг хитро-мудро затигнув нас під владу Англіїців, ще й наше громадське добро запропастив.

Він зразу казав, що буде служити в нашій руській церкві по звичаю греческим; казав навіть людям купувати до церкви образи та свічки, а потім пішов до презвитеріян і зробив з ними угоду, що буде старатись з другими такими самим викропленнями Серафимовими збаламутити весь руський нарід в Канаді і скасує наш руський обряд.

Бодруг вже скасував наш обряд у Вінніпегу, але скасував так, що всі ті люди, що давали свої датки на руську, незалежну церкву, мусіли покинути все і піти до інших церков Богу молитися.

Бо чиж можемо ми узнавати за руських християнських проповідників тих, що свій найдорожший прадідний образ зневажають і допчуть ногами та свою матерну мову висмівають та зневажають. І роблять вони сю пі-

длу роботу не за дармо, бо презвитеріяни платять їм річно 30 тисяч долярів; ці гроші йдуть на оплату сих запроданців, та на їх часопись, яка називається "Раїнок".

Сам Бодруг бере по 150 долярів місячно, а друга кляса неробів як він бере по 60 долярів, а трет по 40 долярів.

І роблять вони сю реформу не тому, що се мало би бути дїпше або краще, а роблять се за ті гроші, що фасують.

Бодруг зробив з презвитеріянами контракт, що буде до самої смерти служити їм, як лиш будуть фасувати йому гроші. І сей сам Бодруг, що з початку казав купувати образи і всякі церковні річи, що є в нашім обряді розказує тепер викидати їх, бо каже, се нічого не варта, сі шмати та богомази, так само і кадильнищю викинув. Його швагер Мих. Бачинський, який є тепер у Брендоні казав, що в церкві не треба кадити, хіба в стайни, де є смід.

Викинули також чашу ті запроданці, бо як кажуть, що ложкою сербаєсь борщ з банька, а коли люди запитали Бачинського, чому він сам не причащаєсь підчас Служби Божої, то він казав, що як їде до церкви, то наїється, напеться добре і йому не смакує пити ще і в церкві. Се, каже, лише в старих зогниклих звичаях уживаєсь, а ми сего не будемо більше робити, бо ми не можемо слухати людей, а тих, що нам платять.

На свічки люди давали по долярови і купували воску в аптиці, запроданці були брацтво і сестрицтво і всьо робилось по нашому звичаю, а сі запроданці повикидали свічки з церкви. При сім говорив Бодруг, що той віск і свічки є зі здохлої кобили. Ми перетопили сей віск і свічки і половину дали до православної, а половину до світської церкви.

Скасували також ризи і відправляють тепер в звичайнім убраню. Скасували і руські свята і вже нема більше відправи днш в неділю.

Коли Русини у Вінніпегу уздріли, що тут діється великий фальш, велике обманство і запроданство, то зійшлися всі ті, що належали до тої незалежної церкви і порадилися замкнути церков.

На другий день презвитеріяни наймили трох поліцаїв і розбили церковні замки. Дві неділі пізнійше зійшлися люди знов і замкнули церков на залізну штабу, що коштувала 15 долярів. Тогди презвитеріяни наймили 5 поліцаїв і одного Жида, а жид прийшов з молотком і повідбивав штаби. Тогди Бодруг архи-запроданець руського народа ввійшов до церкви з поліцаями в капелюсі, сказав притягнути з галі, що находиться недалеко сеї церкви фусгармонію і грали соб-марш та співали: "най жеє та процвітає наше протестанство."

Може се буде виглядати декому дивним і не схоче повірити, щоб Бодруг аж до такої підлости допускався, бо я знаю, що ті другі запроданці по фармах не допускаються ще такої брутальности, бо бояться, щоб люди не прогнали їх від себе на сто вітрів, але що се є чиста правда, то на се можуть свідчити всі Русини з Вінніпегу.

Та і не треба дивуватися, що Бодруг на всьо спосібний. Він, як ще не був попом, то причашав псів на Етельберті і висміявся з релігії на кожнім кроці.

Він казав, що нікого не боїться, бо Бога лишив в Онтеріо, а тепер за гроші то фарисеює перед людьми, та навіть аж плаче, але фльози його як у крокодила, а слова як у Юди, бо все се робить лиш за гроші.

Він говорив також у церкві, що буде старатися з тими другими своїми запроданцями, що по кольоніях, скасувати в цілій Канаді між нашим народом наш руський гречеський обряд церковний.

Руське Рождество Христове відкинув і святкує разом з Англіками. Говорив також, що руська церков і руський звичай і обичай то є стара зогнила колода.

І коли, ми Русини, котрі давали вкладки на незалежну церков, довідалися, що то вже не є наше руське, але обманство, тогди ми удалися до адвоката. Адвокат пішов до табули, взяв витяг церковного маєтку і розповів, що церков і церковний маєток належав зразу до руської громади, а тепер заінтабульована як презвитеріянська разом з Бодругом.

Адвокат казав, аби всі члени списалися і подали справу до суду.

Отож ми всі 66 членів підписалися, а лиш двох членів не хотіли підписатися, а се був сам Бодруг і Іван Васишин і через них двох церков наша пропала і пішла у презвитеріянські руки.

Тепер в сій нашій колишній незалежній церкві є 4 попи і 4 члени.

З поміж запроданців руського народа є Бодруг, Глова, Григораш і Плавлюк, а з членів є той сам Васишин, що не хотів підписатися, бо за се з протекції презвитеріянців має роботу в емігранті і ще один його тесть та ще двох.

Крім сих ходять до неї ще студенти з Манітоба Каледж, бо вони є примушені ходити до неї, бо є між ними багато бідних і їм презвитеріяни дають по 16 дол. на місяць, а як би вони не підчинялися волі Бодруга, то їм не дали би тоді помочи, або й зі школи вигнали би.

Вони від таких вимагають, щоби вчилися на презвитеріянських полів і були такими зрадниками свого народа як Бодруг. Однак є між ними студентами і гарні чесні молодці. Вони учаться, користають зі школи, а коли вгнучаться, то мають свій розум і не хочуть бути зрадниками, запроданцями свого народа, а йдуть і працюють для добра свого народа. Таким студентам честь і слава.

Однак, як я вже сказав висше, що є й такі, що так гуляють як Бодруг грає. Є се ті, що мають по дві штубацькі кляси, а ту походять одну зиму до Манітоба Каледж, надихаються презвитеріянського духа та й гайда на весні на фарми за попа презвитеріянського в Саскачеван паски святити Русинам, а годловно Русинам з Буковини.

От може знаєте дехто Григораша або Остафієвича; один зі старого краю ледви підписати вмівся, а тут ходили одну зиму до школи, а презвіте-

рідни відсилають їх по кольоніях як своїх поїв, щоб туманили наш нарід та переробили на презвитеріян, а за се беруть по 40 дол. місячно від презвитеріян.

Тепер, панове, читателі розважте добре, що де по кольоніях чи по містах є руська церков під назвою незалежна, а в ній править піп, що називає себе "незалежним", то він належить під презвитеріянську місію, а котра церков називається православна, та належить до православної місії — до Синоду, а греко-католицька належить до католицької місії

Пам'ятайте отже, що ті запродавці, що називають себе незалежними, то ошукують вас бріднею-ложею. Стережіться сих ошустів та наймитів презвитеріянських, бо вони хочуть увесь наш руський нарід в Канаді перетягнути до презвитеріян, бо за се презвитеріян видають на них 30 тисяч доларів річно.

Знайте, що коли наш чоловік хрестить дитину у такого незалежного попа, то він виписує метрику і подає до презвитеріян, так само зі слюбами.

Пригаую тепер ще на одно: Нехай всі Русини, чи по кольоніях чи по містах скликають мітинги і допроганяють сих запродавців з поміж себе, бо вся їх зрадницька робота опирається на долярах. Коли презвитеріян потребують їх, то нехай висилають їх між поган, а ми Русини потрафимо і без них Бога хвалити, так як передим. Нехай сі дінюхи ідуть собі на сто вітрів від нас.

Коли приїде до вас який піп, то запитайте, що він за один, від якої місії, запитайте за свідоцтво, а тоді будете знати, з ким маєте до діла.

Для більшої остороги подаю тут деякі імена сих народних зрадників, що відрікаються свого народу, а запродались шліській презвитеріян:

1. Іван Бодруг, проводир	2. О. Бачинський
3. М. Бачинський	4. В. Пиндиківський
5. М. Глова	6. І. Данильчук
7. Зазуляк	8. П. Угринюк
9. Д. Кирстюк	10. А. Вільчинський
11. Перегов [Періг]	12. Сікора
13. Чернявський	14. Максимчук
15. Березовський	16. Тимчук
17. Стадник	18. Гутний
19. Григораш	20. Остафієвич
21. Бай	22. Плавюк
23. Рошко	24. Березинський
25. Зелізняк	26. Богонько
27. Купчинський	

Є їх більше, але не пам'ятаю їх імен.

Писав Т. Козаченко

Вінніпег, Манітоба, Канада

ПОСЛАНІЄ

архипатріарха, архипапи, архидияра, архикнязя, архигетьмана Макарія до всіх панів, кардиналів, митрополитів, єпископів, щоби єдналися в Єрусалимську Унію. Дня 25. марта 1926 р., у Вінніпегу, Мань Канада. [До сторони 47]

Божією-милістю. Найсвятій-
шой єдиносушної і не роздіє-
ної Тройци Бога отця савао-
ва -- Бога слова Божіє-ліце
єсть: Друга-особа-устаріше
за вітій у святій... і Біблій
у ромянотій кінцько надесять
розівь-за-місуса хрестіа
сотворіше-поповіка по образу і
по подобію на шему- без-єричнєго
знайті-ше-маті Травуї-
во-святго-план-слово-Божіє
іменованіє Трій-ше-дійстнос:
іже не-єго-оформувавь-Бог-отць,
савао -- слово-Божіє-знайті
місць-хрестіос Друга-особа на ісваом-
ішай Тройци-Бог-Дух-святій
оформувалі-хрест-кі іко надесять
бі і онів-триміонівь-девяті
кварталіонівь-без-численно.
по-плану-Божію-Бог-савао
ані-погожу-ані-кінца-не-ше-по,
не-Божію-капедарта-ішше-Божію
роуму-і-Божіє-кесть-лісна-єко.
Ліску-у-моряхь-і-на-Днох-Велітніх
океанівь.
Войня-сего-Взівою-надаро-зіскопа
царешатко-Волдішма-до-Бувь-на-
островех-оляскі-у-сібірї-і-єпископа
Міколая-мого-Боготелю-і-пого-Боготелю

Епископа Пийска. Ли Платона еписко-
па отровавъ - на себѣру Аляскѣ
самозванно - при своѣ вѣ мой
Фей, зли в. г. х. г. А вѣ Америки
Тѣмъ сто рѣши Пѣрвонсѣвѣицѣи
Архи-митрополитѣи. Архи ексархѣ
Архи Патриарх - слово - означае
се Столѣкство - Грѣбѣ и Власть
и. г. г. - вѣто. Грѣбѣ - равногласно - озна-
чае и вѣсткостѣи - мое Столѣкство
Старше онѣ Понѣ-Фидского -
Архи Патриарх - Архи-Папа Архи-Цервѣ
Архи-Кносѣ - мѣтарѣи. Грѣбѣу г. г. г.
Грѣбѣи кардиналѣи и митрополитѣи
То мѣра сѣмбратѣи г. г. и сѣмбратѣи
сѣмбратѣи г. г. митрополитѣи и мѣнобако-
го. Кардинала. Якогѣ. Я особѣсто Грѣбѣ
и розмѣловѣ у рѣмѣи 1892-1893. Грѣбѣу
Грѣбѣу вѣ рѣмѣу вѣ Грѣбѣи г. г. г.
Богомоуцаи г. г. - або Путьмѣстѣи г. г. г.
Я. Архи митрополитѣи г. г. и вѣ сѣмбратѣи г. г.
вѣ сѣмбратѣи г. г. - Грѣбѣи г. г. - Грѣбѣи г. г.
Патриархѣи вѣ - Грѣбѣи г. г. - Архи Патриарх
мѣтарѣи вѣ сѣмбратѣи г. г. г. и мѣтарѣи
онѣ - Грѣбѣи - або вѣ вѣ - Грѣбѣи г. г. г.
на обѣи г. г. - сѣмбратѣи г. г. - Грѣбѣи г. г. г.

прошу цієї єдиної імені у величезку
чню ієрусалимської - архієрхві
або архієпископі на історича на
всю землю - куди на частині світа
оікнїи на - монтвова і пошудкава
Америка і північна Канада

дня 24-го місяці 1926 року

Архієпископ - Архієпископ Макарий
Архієпископ - архієпископ - Архієпископ
Князь Архієпископ
Макарий

Архієпископ Макарий зі своїм священником Семеном Гумінським. Макарий
в епітрахїлі, Гумінський у фелонї. Знімка з 1918 р. —

З М І С Т

	Сторона
1. Передне слово	5
2. Початки еміграції і церковного руху	7
3. Перші українські і перші неукраїнські, греко-католицькі священники	9
4. Перші російські священники	14
5. Перехід греко-католиків на православ'я і русифікація Українців	15
6. Перший судовий процес за церков	19
7. Архимандрит Арсеній Чеховцев	21
8. "Канаднйська Нива"	22
9. Пробн організування незалежної церкви	23
10. Митрополит Серафим	25
11. Упадок Серафимової місії і оснвання "незалежної православної церкви"	31
12. Консисторія	35
13. Диво світа	37
14. Архирей	40
15. Пращальний вечер Серафима	41
16. Останки Серафимщини	43
17. Архипатріярх	45
18. Роскол між Серафимцями	50
19. Епископ Михайло Качковський	55
20. Часописи	58
21. "Ранок"	59
22. "Червоний Прапор"	60
23. "Український Голос"	61
24. Перехід пресвитеріальських проповідників Дмитра Яреми і Івана Данильчука на православ'я	64
25. Чотири протестантські секти [пресвитеріани]	68
26. Баптисти	72
27. Методисти	74
28. Суботники	75
29. Руська Книгарня	77
30. Церковний податок	78
31. Як навертають Українців до протестантства	81
32. Як англічаться українські пресвитеріани	83
33. Школа і церков	86
34. Митрополит А. Шептицький в Канаді	90
36. "Канаднйський Русин"	93
37. Епископ Будка	104
38. Духовенство	111
39. ОО. Василіяни	112
40. ОО. Редитористи	114

41. Сестри Законниці	118
42. Роскол між Вінніпегськими Українцями	121
43. "Рускій Голос" і русофільський рух	125
44. Посол Андрій Шандро і пам'ятник його виборцям	130
45. Митрополит Германос Шегедій в Америці	134
46. Православні семінарії та православна школа в Мондер, в Алберті	136
47. "Сусскій Народ" у Вінніпегу	139
48. Архiepископ Евдоким Мещерський і його великі пляни	143
49. Секта роселістів	148
50. Русскій Конгрес	151
51. Перший православний церковний собор	154
52. Росклад в православній церкві у Вінніпегу і побудованне нової церкви	156
53. Парохія при улиці Дізраеля у Вінніпегу	159
54. "Буковина"	164
55. Проходимці	166
57. Православний конгрес в Клівленді признає Українців	178
58. Теологічні курси в Саскатуні	182
59. Митрополит Германос Шегедій на 1-шій греко-православній соборі у Вінніпегу, в році 1919	188
60. II. "греко-православний" собор у Вінніпегу в році 1920	193
61. Робітничий Дім, а греко-католицькі інституції у Вінніпегу	196
62. "Канадійська Жизнь"	199
63. Загадочна смерть і напад на хату	203
64. Адам Филіповський єпископом і православне заміщення	206
65. Представники західно української республіки в Канаді	212
66. Митрополит А. Шептицький 2-гий раз в Канаді, 1921 року	217
67. Подорож єпископа Будки до Риму	220
68. Українські допомогіві товариства в Канаді	224
69. Український конгрес	227
70. Релігійна дебата	230
71. Промова доктора Гонтера	233
72. Читальні, Народні Доми, Рідні Школи	236
73. Свистунівський церковний собор в Йорктоні і зворот до протестантизму	240
74. Чи свистунівська секта саможійна?	244
75. Апостольське наслідство	247
76. Другий православний собор у Вінніпегу	249
77. Православне безладдя	254
78. Скріплення греко-католицької церкви	260
79. Єпископ Аполінарій в Канаді	264
80. Англійська секта між Українцями	266
81. Форт Вілліам	268

	Сторона
82. Арбака	273
83. Толстой	277
84. Ново-православ'є серед дороги	281
85. Способи забирання церков	285
86. Ново-православна катедра	286
87. Презвитеріянська зараза в Галичині	288
88. Напад єпископа Филиповського на митрополита Платона	291
89. Процес єпископа Кедровського з митрополитом Платоном	297
90. Єпископ Адам Филиповський в Польщі	294
91. Русофільська православна преса в 1926 році	299
92. Єпископ Арсеній Чеховцев	304
93. Українці з Великої України	308
94. Два спеціальні тили	312
95. Католицька церква в Канаді	316
96. Закінчення	322
97. Послання митрополита Серафима	323
98. Відозва до всіх Русинів-Українців в Канаді	326
99. Послання архипатріярха Макарія	330

ГОЛОВНІ ДРУКАРСЬКІ ОШИБКИ

Сторона	рядок	хибно	поправно
60	10 з гори	незаписувати	записувати
60	4 з долини	називається	називався
97	11 з долини	Заністовський	Завістовський
113	4 з долини	1920	1926
155	12 з гори	1918	1917
171	14 з гори	знайти	знати
179	1 з гори	1918	1917
180	12 з гори	1918	1917
202	9 з гори	футів	фунтів
241	18 з долини	автокефальна	автономна
225	8 з долини	2500	25.000
284	18 з гори	гербріди	гевбріди

Сотні Нових Передплатників

ПРИБУВАЄ КОЖДОГО МІСЯЧЯ ДЛЯ

“КАНАДИЙСЬКОГО УКРАЇНЦЯ”

ВИДНО, ЩО СІ ЛЮДІ ЗАМОВЛЯЮЧИ СЕЙ ЧАСОПИС МАЛИ ЯКІСЬ ПРИЧИНИ — ПРИЧИНИ, ЯКІ ЇХ СПОНУКАЛИ ДО ЗАМОВЛЕННЯ СЕГО ЧАСОПИСУ БУЛИ СЛІДУЮЧІ

“КАНАДИЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ” се офіційний часопис української, греко-католицької дієцезії. Він є присвячений інтересам всіх українських виселенців в Канаді.

“КАНАДИЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ” подає цікаві новинки з цілого світа, містить дописи зі всіх українських колоній, має цікаві наукові і організаційні статті, гарні повісти та оповідання.

“КАНАДИЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ” боронить український нарід і його святу віру і авторитет народний перед нападами ворогів чужих як і своїх і не дивиться ніколи на свою користь, але на добро народу.

“КАНАДИЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ” є таким часописом, так, що навіть найбільшій може собі його замовити. Коштує лише ДВА долари на Рік. Сі причини повинні Вас спонукати, щоби Ви зістали передплатником “Канадійського Українця”. Чи Ви в них? Коли ні, то чому?

ВИ ПОВИННІ читати сей часопис, повинні його передплачувати і підпирати. Вашим обовязком є його поширювати і подбати, щоби він знаходився в кожній українській хаті!

ЗАМОВТЕ СОБІ “КАН. УКРАЇНЦЯ” ЩЕ НИНІ! ЗАМОВТЕ ЙОГО ДЛЯ ВАШИХ ЗНАКОМИХ І РІДНИХ ЯК ОНИ ЙОГО ЩЕ НЕ МАЮТЬ

ОКАЗОВІ ЧИСЛА ВИСИЛАЄМО ДАРОМ!

Наші Передплатники отримують гарну пам'ятку

ЛИСТИ З ПЕРЕДПЛАТОЮ АДРЕСУЙТЕ ДО: —

CANADIAN UKRAINIAN

P. O. BOX 3116

WINNIPEG, MAN.

